

MEDNARODNO PRAVO

Zapiski s predavanj 2006/2007
Skripta iz kopirnice

1. UVOD

1.1. POJEM MP

Je **sistem pravnih pravil**, ki urejajo pravne odnose (pravice in dolžnosti) med subjekti, priznanimi v mednarodni skupnosti, tako v medsebojnih odnosih, kot tudi v razmerjih do temeljnih človekovih pravic ter zaščite ljudi.

Sistem je, ker rešuje dejansko stanje, ki ni vnaprej predvideno; pomeni, da **ni pravnih praznin**, ker si pomagamo tako, da ob odsotnosti konkretnejše norme uporabimo splošnejšo. Poleg mednarodnih pogodb in konvencij v ta sistem prištevamo še splošna načela, običajno pravo, javno vest, zakone človečnosti, itd. Temeljna načela povezujejo sistem v celoto.

Mednarodno pravo torej ureja:

- medsebojne odnose **med državami**;
- položaj **mednarodnih organizacij** - ustanavljanje, pristojnosti, delovanje;
- mednarodni položaj in odnose **ostalih subjektov**, na katere se nanašajo pravila mednarodnega prava - posamezniki, organizacije, osvobodilna gibanja itd.

Norme mednarodnega prava so lahko:

- **konkretne**: mednarodne dolžnosti držav;
- **abstraktne**: določbe iz pogodb med državami.

Norme mednarodnega prava so **zavezujoče**. Ne gre za običaje ali splošne, okvirne dogovore. Kršitev mednarodnih norm ima vedno posledice za državo, kljub temu pa je kršitev relativno malo (norme se večinoma upoštevajo). Kadar pride do kršitev gre večinoma za kršitve človekovih pravic in miru, povzročijo pa obsežne debate in spodkopavajo zaupanje v avtoriteto mednarodnih norm.

Za norme mednarodnega prava je značilna **decentraliziranost** na vseh področjih mednarodnega prava (decentralizirana zakonodaja, izvrševanje, reševanje problemov, sankcije...):

- zakonodaja: pravo se ustvarja s pogodbami, sodbami mednarodnih sodišč, sklepi mednarodnih organizacij,...
- reševanje problemov: obstaja svobodna izbira sredstev reševanja sporov.
- sankcije: ni enotnega sistema sankcij, poznamo le pravila o odgovornosti držav in obveznostih, ki izhajajo iz kršitev. Ne obstaja niti monopol enega organa nad izrekanjem in izvrševanjem sankcij.

Mednarodno pravo je potrebno **ločiti** od:

- **MZP**, ki je del notranjega prava države in ureja odnose med fizičnimi osebami v situacijah, ko je primerno več kot eno pravo (kolizijske norme). Lahko pa kolizijske norme postanejo mednarodne, če se države dogovorijo, da jih bodo zapisale v mednarodne pogodbe;
- **meddržavnega prava**, ki ureja odnose med državami (mednarodno pravo pa se ukvarja tudi s subjekti, ki niso države);
- **običajev**, ki niso pravno zavezujoči (ni pravne sankcije, če so kršeni) in ki so nastali zaradi medsebojnega spoštovanja in želje po prijateljskih srečanjih. Običaji lahko prerastejo v pravila;
- **pravil vljudnosti** (kurtoazije), ki tudi niso pravno zavezujoča, vendar pa njihova kršitev lahko privede do slabšanja meddržavnih odnosov.

Presumpcija suverenosti – vselej, kadar z mednarodno normo ni določeno kaj drugega, štejemo, da je **država svobodna pri odločitvi**, kako bo ravnala. Vendar se pri tem vedno upošteva tudi **načelo mirnega reševanja sporov**, pri čemer velja svoboda izbire sredstev oziroma načina reševanja spora.

Področja MP so:

- pravo mednarodnih organizacij;
- vojno pravo (predvsem na področju zaščite ČP);

- mednarodno pomorsko pravo;
- mednarodno diplomatsko in konzularno pravo;
- mednarodno pravo varstva okolja;
- mednarodno kazensko pravo;
- pravo mednarodnih sodišč;
- MP varstva manjšin;
- MP varstva človekovih pravic.

1.2. ZGODOVINA MEDNARODNEGA PRAVA

Pogoji za nastanek mednarodnega prava:

- a) pluralizem držav;
- b) komunikacija med njimi;
- c) obstoječ minimum skupne kulture – da se o pravu sploh lahko govori.

MJP se je **v obliki mednarodnih pogodb** začelo razvijati že pred tisočletji zaradi potrebe držav po pogodbah in reševanju sporov. Arbitražni dogovori in mednarodne pogodbe so znane že v dobi starih držav (Sumerska kultura, Asirija, stari Egipt, Indija, Kitajska,...). Najstarejša mednarodna pogodba izvira iz leta 1269 pr. n. št.: **akadsko-egipčanska mednarodna pogodba** med Ramzesom in hetitskim kraljem Hattusilisem III v akadijskem jeziku. Pogodba se sklicuje na naslednja načela: večno prijateljstvo, trajni mir, ozemeljska celovitost, prepoved agresije, ekstradicija, obojestranska (vzajemna) pomoč. Obravnava vprašanja miru, zavezništva in izročanja.

V **antični dobi (stari vek)** so obstajali polisi – med njimi so bile pogoste pogodbe glede **verskih vprašanj**, ki so bile potrjene s prisego. Sklepale so se tudi zveze in pogodbe, ki so urejale **pravice tujcev glede nepremičnin** in pogodbe, ki so urejale **davčne obveznosti tujcev**.

V času antičnega Rima se je bolj razvijalo notranje pravo (NP), vendar pa so tudi poznali nekatere mednarodnopravne pojme. Takrat se je uveljavilo temeljno načelo MJP: "**pacta sunt servanda**". Pravimo, da začetek razvoja mednarodnega prava predstavlja **ius gentium**, ki sicer ni bilo pravo mednarodno pravo, saj je bilo notranje pravo rimske države, vendar pa je urejalo odnose med rimskimi državljani in ljudmi, zunaj rimske države.

Začetki modernega MP segajo v **srednji vek** (476 – 1492). Takrat je nastalo več držav, razvil se je pojem "**pravične vojne**" - vojna je bila pravična, če sta obstajala pravičen vzrok (iusta causa) in pravičen namen (iusta intentia). Pojavil se je **institut arbitraže** → prehod iz univerzalističnega v pluralistični svet.

V **novem veku** (1492 – 1918) so nastale močne države z močnimi vladarji, ki so vzpostavili suverenost. Nastajale so **prehodne zveze med državami**. Westfalski mir je l. 1648 po tridesetletni vojni končal univerzalnost srednjega veka z vzpostavitvijo teritorialne suverenosti držav (teritorialna suverenost kot osnovno organizacijsko načelo MP). Razvijati se je začelo **pomorsko pravo** (merkantilizem = krepitev lastnih gospodarskih in vojaških zmogljivosti z načrtnim razvijanjem gospodarstva in zunanje trgovine), pa tudi **vojno pomorsko pravo**. Pojavil se je institut zaplembe. Konec 18. st. se je znova pojavila arbitraža, za katero je nekaj časa veljalo, da nasprotuje pojmu suverenosti. S pojavom absolutnih monarhij in kolonialnih osvajanj so se začeli pojavljati **prvi instituti MP**: subjekti MP in njihova suverenost, svobodna plovba po odprtem morju, diplomatsko pravo itd.

Pomembni mejniki v novejšem razvoju MP:

- francoska revolucija – močno je vplivala na obdobje do I. svetovne vojne, za to obdobje je značilen tudi tehnološki razvoj in nastanek kapitalizma. Nastale so svetovne velesile, imperializem in nacionalizem. Nastala je teorija o narodu kot samostojnem subjektu in pravica do samoodločbe narodov. Prihajati je začelo tudi do plebiscitov. Mednarodna skupnost, ki je bila prej sestavljena predvsem iz evropskih držav, se je razširila na večino svetovnih držav;

- Dunajski kongres 1815 – ustanovitev Svete alianse kot zveze evropskih vladarjev z namenom obdržati legitimne evropske monarhije in dušiti demokratična in svobodoljubna gibanja; dopustnost vojaške intervencije, kodifikacija diplomatskega prava (zagotovitev statusa quo diplomatskih odnosov);
- Pariška mirovna konferenca 1856 – ureditev meja v morskih ožinah, ustje Donave in donavska komisija;
- Berlinski kongres 1878 – končana rusko-turška vojna, teritorialna ureditev Balkana, priznanje nekaterih držav (npr. Črne Gore);
- Berlinski splošni akt o Kongu 1885 – razdeli afriške kolonialne posesti;
- Haaške mirovne konference konec 1899 in 1907 – sklenjene zato, da bi vojne preprečile;
- oktobrska revolucija in nastanek ZSSR;
- I. svetovna vojna – po njej je prišlo do številnih mirovnih pogodb (Versailles - Versajski mir, Neully);
- ustanovitev Društva narodov in stalnega Meddržavnega sodišča v Haagu. DN je v statutu že predvidelo kolektivne ukrepe in prepoved vojne, čeprav neučinkovito;
- Saint-Germanska pogodba o zaščiti narodnostnih manjšin;
- med II. svetovno vojno je bil sprejet Dogovor o kaznovanju zločincev za kazniva dejanja zoper človeštvo in mir (Statut mednarodnega kazenskega sodišča).

Po II. sv. vojni je bila ustanovljena Organizacija združenih narodov (1945) + konferenca v San Franciscu. Spremenil se je odnos do kolonializma, prišlo je do sojenja vojnim zločincem v Nürnbergu in Tokiu. Začela se je **kodifikacija mednarodnega prava**. Nastali sta vojaški zvezi NATO in Varšavski pakt. Nastali sta dve velesili: ZDA in ZSSR. Pojavljati so se začeli mednarodni dokumenti o morskem dnu, vesolju in okolju. Pomembne so postale konvencije o človekovih pravicah. Po vojni se je sklenilo veliko **mirovnih pogodb**. Nemčija se je razdelila na ZRN in NDR. Razdelili sta se tudi Koreja in Vietnam (ki se je l. 1975 ponovno združil). Začel se je proces **dekolonizacije**, kolonialne sile so razpadle. Nastalo je okoli 90 novih držav. Prepad med razvitimi in nerazvitimi se je poglobljajal. Za obdobjem hladne vojne je prišlo obdobje **detanta, popuščanja napetosti** (perestrojka, zrušitev berlinskega zidu, razpad ZSSR, SFRJ, Češkoslovaške, združitev ZRN in NDR). Ustanovljeno je bilo ad hoc sodišče za vojne zločine na območju bivše SFRJ in Ruande. Obdobje od 1990-2000 je bilo razglašeno za desetletje MP.

V 20. stol. je MP na **univerzalni ravni** – je sistem, ki temelji na teritorialni suverenosti držav (= podlaga, da se MP uveljavlja univerzalno).

V novejšem času pa so na razvoj MP vplivali tudi:

- **gibanje neuvrščenih**: je gibanje, v katerega je včlanjeno več kot sto predvsem nekoč koloniziranih držav; nastalo je po razpadu kolonialnega sistema, ko so si novonastale države prizadevale vzpostaviti suverene države in to prav v času, ko je bila hladna vojna na vrhuncu;
- **razvoj novega mednarodnega ekonomskega reda**;
- ustanavljanje **regionalnih mednarodnih organizacij**;
- konferenca OZN o **človekovem okolju**, Evropska konferenca o **varnosti in sodelovanju**, konferenca OZN o **razorožitvi**, pogodba o **prepovedi jedrskih poskusov in neširjenju jedrskega orožja** itd.

1.3. RAZVOJ ZNANOSTI (DOKTRINE) MEDNARODNEGA PRAVA

Prvi je sistem MP izdelal **Demetriji Faleronski**, sodobnik Aleksandra Makedonskega. MP je preučeval v spisih Polibija. Od te dobe pa do nastanka MP kot znanosti je preteklo več kot 1500 let. V vmesnem času so se obravnavala samo posamezna vprašanja MP v sklopu drugih disciplin (pravo, filozofija, teologija).

Prvi pomembnejši teoretik MP je **Albericus Gentilis**, profesor na Oxfordu (1552-1608). Njegovi deli De legationibus in De iure belli sta vplivali na **Huga Grotiusa** (1583-1645, kozmopolit, ambasador Švedske

v Franciji), ki se ga pogosto navaja kot začetnika znanosti MP. Grotius v svojih delih (*Mare liberum*, *De iure belli ac pacis*) razlikuje dva izvora MP:

- naravno pravo (**ius naturale**) in
- pravo, ki temelji na privolitvi držav (**ius voluntarium**).

Skupnost teh pravil obvezuje države. Večina pravil ima značaj **ius permissivum**, kar pomeni, da jih lahko države sporazumno spreminjajo. Nekatera pravila pa so obvezna (**ius cogens**), npr. pravilo o pravični vojni. Začenja se torej tudi razvoj vojnega prava – zahteva po omejevanju sile, ki je ni dovoljeno uporabljati zoper določene osebe in v določene namene.

Države so svobodne pri sklepanju mednarodnih pogodb, ko pa jih sklenejo, jih pravila strogo zavezujejo. Delo **De iure belli ac pacis (1625)** je prvi zaokrožen sistemski prikaz MP, zato se letnica njegove izdaje šteje kot letnica rojstva znanosti MP. Grotiusa zato štejejo za utemeljitelja MP prava.

Po Grotiusu so nastale šole pozitivistov in naturalistov. Naturalistične šole (Pufendorf, Thomasius) mednarodno pravo utemeljujejo na **naravnem pravu** in mu **odrekajo pravni značaj**. Nekateri teoretiki (de Vattel, Wolf) so pristaši srednje smeri med pozitivisti in naturalisti.

V 18. stoletju začne prevladovati **pozitivizem**, ki želi mednarodno pravo uokviriti v logične oblike čvrstega sistema. Pozitivizem izhaja iz načela, da je vse mednarodno pravo izraženo v **praksi med državami**. Temelj MP je volja držav (subjektivni pozitivizem, voluntarizem). Pravo ustvarjajo države same. Ni potrebno razpravljati o izvoru prava, saj je pomembno, **kako države dejansko delujejo**. Država je suverena, vendar se država odpove svoji suverenosti v korist MP norme. Če take norme ni, je država svobodna. Vprašanje pa je, **do kam seže ta suverenost** in ali presumpcija suverenosti vedno velja. Primer za tovrstni problem je, ali lahko država vojaško intervenira, če se v drugi državi izvaja genocid. Države smejo po 8. členu Konvencije o preprečevanju genocida le opozoriti ustrezen organ OZN, naj uveljavi sankcije (v 50. letih ni prišlo do uporabe tega člena). Pozitivizem tako odpira nevarna vprašanja z zahtevo večne pravne utemeljenosti posega v suverenost druge države.

Pozitivizem se v največji meri razvije v Nemčiji in Italiji, pa tudi v Veliki Britaniji, čeprav tam temelji na common law. Nemški pozitivizem izvira iz želje po državi in oboževanju le-te, ki je Nemci do leta 1870 nimajo. Država pa si lahko pod krinko nedotakljivosti in suverenosti privoščiti veliko več, kar je dokazal tudi nacizem, ki je bil z vidika pozitivizma popolnoma legalen.

Ob koncu 19. in zač. 20. st. prevlada pozitivizem. V 20. st. pa se pričnejo razvijati **nove pravne smeri**, večinoma **pod vplivom odpora proti pozitivizmu** – objektivizem (Duguit), sociološka šola (Scelle), transnacionalno pravo (Jessup).

Proti pretiranemu pozitivizmu nastopijo številni teoretiki (Pitamic, Le Fur), ki **naravno pravo** štejejo kot **temelj pozitivnega prava** (neonaturalizem). Osnovna pravna načela (primarno naravno pravo) so vsebovana že v sami naravi prava in jih ni potrebno iskati v nekem naravnem pravu, ki bi obstajalo poleg ali nad pozitivnim pravom. Pojavi se tudi solidaristična šola (Duguit), ki trdi, da je **pravo pred državo in nad njo**. Sociološka šola pa trdi, da pravo nastaja iz **socioloških potreb**, ki nastajajo v soodvisnosti med subjekti – pravo obstaja, tudi če države ni. Droit international nouveau (novo MP) -Alvarez- pa prenaša te ideje tudi na mednarodno pravo, ki potrebuje celovito reorganizacijo.

V 19. in 20. stol. se pojavijo društva in zavodi za MP, začnejo se izdajati številni specializirani časopisi. Poleg nacionalnih se pojavijo tudi mednarodni inštituti za MP (Inštitut za mednarodno pravo).

1.4. MEDNARODNA SKUPNOST – VLOGA MP V SODOBNI MEDNARODNI SKUPNOSTI

MJP je pravo mednarodne skupnosti, ki je sestavljena iz subjektov mednarodnega prava. Ima 2 vidika – **z vidika mednarodnega prava** vanjo sodijo samo priznani subjekti, to so države in medvladne organizacije, **z vidika mednarodnih odnosov** pa vanjo sodijo tudi nevladne organizacije, kot npr. AI. V MP obstajajo tudi subjekti sui generis, npr. Sveti sedež.

Pogoji za nastanek MP so:

- pluralizem držav (več držav);
- komunikacija med njimi;

- obstoj nekega minimuma skupne kulture, skupek vrednot, na katerih je mogoče graditi skupne odnose → podlaga, da se o pravu sploh lahko govori.

Celoto držav, ki izpolnjujejo te pogoje, imenujemo **mednarodna skupnost**. Danes imamo 1 mednarodno skupnost, ki zajema cel svet, zato imamo 1 sistem MP. Vendar to ne pomeni, da MP ne more nastati na partikularni ravni (npr. mednarodna dvo- ali večstranska pogodba). Znotraj celotne mednarodne skupnosti se oblikujejo posamezne **regionalne skupnosti** (npr. Evropska unija, NATO, Svet Evrope, ASEAN).

1.5. ODNOS MED MEDNARODNIM IN NOTRANJIM PRAVOM

Razlike med njima: mednarodno pravo je **decentralizirano**, notranje pravo **centralizirano**. V NP imamo horizontalno in vertikalno **hierarhijo pravnih norm**, MP pa ima **horizontalni sistem** – ni hierarhije pravnih virov in norm (vse je v prirejenem položaju).

Glede odnosa med njima sta se razvili dve teoriji:

- teorija monizma**, ki pravi, da MP in NP tvorita enoten pravni sistem, ki vsebuje tudi načela o reševanju kolizije med njima. Ko pride do vprašanja, kateri od njiju ima v sporu prednost, se govori bodisi o **primatu MP** (o popolnem primatu MP ne moremo govoriti, ker so države še vedno neodvisne), bodisi o **primatu NP** (izhaja iz pretiranega poudarjanja absolutne suverenosti držav, pomeni negacijo MP).
- teorija dualizma**: po njej sta MP in NP med seboj **ločena, vzporedna in neodvisna pravna sistema**, med katerima ni nobene povezave. Predpisi MP se ne morejo uporabljati neposredno v NP, predpisi NP pa ne morejo odpraviti/zamenjati predpisov MP. Ta dva sistema se srečata, ko država sprejme mednarodne obveznosti in jih uvede v NP (postopek, ko MP privzame normo MP), to pa se lahko zgodi z:
 - **adopcijo** - sprejemom MP predpisa. Najobičajnejši tak sprejem je ratifikacija: določen organ sprejme medn. pogodbeno obveznost države, s tem postane država zavezana in prevzema medn. obveznost ali
 - **transformacijo** – preoblikovanjem: kadar je poleg ratifikacije treba sprejeti še poseben notranjepravni predpis. MP je treba v obliki zakona preoblikovati v NP → MP se transformira v NP. Negativna plat tega je zapletenost.

Nobena teorija ni povsem pravilna. Države so dolžne uskladiti svoje notranje pravo s svojimi mednarodnimi obveznostmi (ki temeljijo na običajnem pravu in ratificiranih pogodbah). Moderne države imajo odnos med notranjim in mednarodnim pravom najpogosteje urejen v ustavi.

V Sloveniji ni povsem jasno, katero teorijo smo sprejeli – večina teoretikov se nagiba k **zmernemu dualizmu** (po katerem je potreben določen postopek, po katerem NP privzame MP) in **adopciji**.

8. člen URS določa, da veljajo ratificirane pogodbe neposredno, vsi zakoni pa morajo biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava oziroma mednarodnimi pogodbami, ki zavezujejo Slovenijo. To torej nakazuje na zmerni dualizem in adopcijo.

Vendar pa v sporu ustavne določbe prevladajo nad mednarodnopravnimi, čeprav v praksi redko pride do take situacije.

3.a člen pa dopušča tudi prenos suverenih pravic na mednarodne organizacije, ki delujejo demokratično (na podlagi ratificirane pogodbe).

1.5.1. MEDNARODNO PRAVO V SLOVENSKEM PRAVNEM SISTEMU

Postavljata se dve pomembni vprašanji:

- ali je URS napisana v skladu z MP? → da, URS je moderna ustava in je napisana v skladu z MP;
- kako URS gleda na MP in kam v svoj pravni red ga uvršča? → za odgovor na to vprašanje si moramo ogledati: URS, ZUstS, ZZZ-1, sodno prakso.

Pomembni so 8., 153. in 3.a člen URS.

8. člen URS je temeljna določba, ki ureja razmerje med NP in MP: "Zakoni in drugi predpisi morajo biti v skladu...:

- s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in
- z mednarodnimi pogodbami."

Oboji so torej nad zakoni, ne morejo pa nadvladati URS.

8/II: "Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno." → Ta odstavek bi bilo potrebno spremeniti. Neposredno uporabnih mednarodnih pogodb je zelo malo. Dve možni rešitvi sta:

- v odstavek dodati besedo "lahko"
- celoten odstavek spremeniti tako, da se glasi: "Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe so del pravnega reda RS."

Naslednji pomemben člen je **153. člen** URS, ki določa: "Zakoni morajo biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z veljavnimi mednarodnimi pogodbami, ki jih je ratificiral državni zbor, podzakonski predpisi in drugi splošni akti pa tudi z drugimi ratificiranimi mednarodnimi pogodbami." → Mednarodne pogodbe, ki jih je ratificiral DZ, so nad zakoni, druge ratificirane mednarodne pogodbe pa so pod zakoni, a nad podzakonskimi akti. URS ne pove, kaj so druge mednarodne pogodbe in kdo jih ratificira.

URS določa, da mednarodne pogodbe **ratificira**:

- državni zbor** z navadno večino → praviloma se ratificirajo z zakonom;
- vlada** → izjemoma in s podzakonskim aktom, če gre za izvedbene sporazume (protokoli, pomožni in tehnični sporazumi) – torej tiste, ki pomenijo izvrševanje že sklenjenih MPo in ki ne ustvarjajo pravic in obveznosti.

Odločitev o tem, kam poslati mednarodno pogodbo v ratifikacijo, je odvisna od tega, kakšna le-ta je (vsebina, namen, kontekst njenega sklepanja) – to oceni mednarodni pravnik. V primeru dvoma mednarodno pogodbo ratificira DZ, ZZZ-1 pa taksativno našteva, kdaj mednarodno pogodbo ratificira vlada.

O skladnosti mednarodnih pogodb z URS odloča **Ustavno sodišče**. Možna sta 2 postopka:

- predhodni preizkus ustavnosti** v postopku ratifikacije: lahko se sproži vprašanje usklajenosti mednarodne pogodbe z URS (160/II URS);
- posteriorna/naknadna presoja ustavnosti** – presoja že ratificiranih mednarodnih pogodb: so že postale del pravnega reda. Ta presoja je potrebna, ker predhodna ni avtomatična (160/I URS).

Odločitev Ustavnega sodišča je za DZ obvezna. Tudi o skladnosti zakonov z mednarodnimi pogodbami odloča US RS; v času odločanja se mednarodna pogodba uporablja (ZZZ-1) – v tem primeru ima procesni primat.

Vprašanje kolizije med zakonom in ratificirano mednarodno pogodbo ureja ZZZ-1. Če pride do kolizije, so možnosti naslednje:

- sprememba zakona; ali
- sprememba mednarodne pogodbe – to je precej zapleteno, zato bolj pogosto pride v poštev odpoved mednarodne pogodbe – v odpovednem roku mednarodna pogodba državo še vedno zavezuje.

Dokler se ne sprejme katera teh rešitev, mednarodna pogodba velja.

Pomemben je tudi **3.a člen** URS: " Slovenija lahko z mednarodno pogodbo, ki jo ratificira državni zbor z dvotretjinsko večino glasov vseh poslancev, prenese izvrševanje dela suverenih pravic na mednarodne organizacije, ki temeljijo na spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin, demokracije in načel pravne države, ter vstopi v obrambno zvezo z državami, ki temeljijo na spoštovanju teh vrednot."

Stari ZZZ je določal, da MPo lahko vsebuje tudi določbo, da se bo uporabljala že pred uveljavitvijo ("začasna uporaba"). Ureditev je bila problematična, zato je novi ZZZ-1 omejil uporabo tega instituta in ga dopušča samo za primere, ko pogodbo ratificira vlada. Ta ratificira samo izvedbene akte, ti pa ne ustvarjajo pravic in obveznosti, pa tudi s časovnega vidika je tveganje manjše.

1.6. DELITEV MP

- a) **običajno pravo** - mednarodno pravo se je razvilo iz običajnega prava, ki ima še danes velik vpliv na mednarodno pravo.
pogodbeno pravo - pravila, zapisana v mednarodnih pogodbah ~ pravo mednarodnih pogodb (pravila v zvezi s sklepanjem mednarodnih pogodb – ta pravila pa so lahko običajna ali pa pogodbena → Dunajska konvencija o sklepanju mednarodnih pogodb, 1969). Je odraz potrebe po točni določitvi pravnih parametrov in je danes prevladujoče.
- b) **splošno (obče) pravo** - velja za celotno mednarodno skupnost (erga omnes).
posebno (partikularno) pravo - velja le za določen krog držav (inter partes).
- c) **kogentno pravo** (ius cogens) - od teh pravil ni mogoče odstopiti ne s pogodbo, ne s sporazumom in ne z enostranskim odstopom. Posledica takšnega dejanja je ničnost. Kogentna norma je imperativna norma občega MP s prohibitivnim značajem + double consent – biti morajo priznane in sprejete kot obče, kogentne, imperativne s strani držav celotne mednarodne skupnosti. Ne samo, da država tako normo uporablja, poleg tega se mora z reprezentativnim vzorcem preveriti, ali je norma sprejeta kot imperativna/kogentna + erga omnes obveznost. Kogentne norme MP so na primer: prepoved agresije, rasne diskriminacije, nasilnega vzpostavljanja in vzdrževanja kolonialne dominacije, trajnega prilaščanja odprtega morja, trajnega prilaščanja zračnega prostora nad morjem in morskega dna, prepovedi okoljskega prava.
dispozitivno pravo (ius dispositivum) - države lahko s pogodbo take norme predružačijo. Veljajo, če ni dogovorjeno drugače. V mednarodnem pravu prevladuje dispozitivno pravo – državam je vedno omogočen nek dogovor, ki ga mednarodna javnost mora priznati.
- d) **vojno pravo, pravo vojne** - ureja odnose med MP subjekti v času vojne, vzpostavi se avtomatično. Pravo vojne je prva mednarodnopravna ureditev, ki je veljala za večje število držav (Grotius, 1625: De iure belli ac pacis).
mirnodobno pravo, pravo miru - te norme veljajo sicer tudi v vojnem času, zato tu ne gre za pravo delitev.
- e) veje MP, ki so se konstituirale s kodifikacijami: pomorsko, pogodbeno, humanitarno pravo... → najprej kot običajno, kasneje kodifikacije.

1.7. PRAVNA NARAVA MP

Ali je mednarodno pravo pravo ali ne? Mnogi teoretiki MP odrekajo značaj prava in trdijo, da gre za:

- konvencionalne norme,
- nepopolno pravo,
- pravo v nastajanju,
- mednarodno moralno.

Argumenti in protiargumenti za odrekanja značaja prava mednarodnemu pravu:

- **izkustveni ugovori:**
 - A: pravila MP se pogosto kršijo
P: tam, kjer ni možnosti kršitev, pravo sploh ni potrebno;
 - A: MP se razvija po sistemu "šok-reakcije", ko se po določenih grozotah bliskovito razvijejo pravne norme za preprečitev tega v prihodnosti
P: imamo tudi cel sistem mirnodobnega MP;
- **filozofski ugovori:**
 - A: pravno-filozofska konstrukcija MP je nevzdržna, saj nad državami ni monopola prisile (nič ni nad državo in njeno suverenostjo, ni avtoritete, ki bi zmogla monopol prisile) in zato MP ne

more biti pravo;

P: suverenost je združljiva s pojmom MP, saj je kot pravni pojem podrejena pravnemu sistemu, poleg tega je načelo enake suverenosti držav je eno temeljnih načel MP;

- **strukturni ugovori:**

- A: MP ne pozna centralizirane zakonodajne, sodne ali izvršilne oblasti in sistema sankcioniranja;

P: sodna oblast obstaja, a je omejena. Imamo tudi centralizirane sankcije (VS), vendar pa tudi decentralizirano stanje omogoča pravo - centralizacija za obstoj prava ni nujno potrebna.

Zaključimo lahko, da ima MP vse značilnosti prava, ker so njegova **pravila pravna** in ker iz pravnih pravil izhajajo **pravne obveznosti**, za katerimi stoji **državna prisila** (drž. sankcioniranje -sankcije za kršitev MP).

1.8. VIRI MP

1.8.1. POJEM VIROV

1. **materialni** - družbene razmere, pravna zavest, odnosi, ozadje pravnih pravil, ki omogočajo nastanek formalnih pravnih virov;
2. **formalni** - določa jih **38. člen Statuta Meddržavnega sodišča v Haagu**:
 - 3 poglavitni - sodišče jih je dolžno uporabiti in
 - 2 pomožna pr. vira - pomagajo sodišču pri interpretaciji glavnih virov;

Poglavitni pravnih viri oblikujejo pravne norme, pomožna pravna vira tega ne moreta (lahko pa jih razlagata). Pri poglavitnih pravnih virih ni hierarhije in velja prirejenost - v primeru kolizije velja: novejši pravni predpis derogira starejšega; posebni predpis je nad splošnim; kogentni predpis derogira dispozitivnega).

Poglavitni in pomožni formalni viri MP so določeni v 38. členu Statuta Meddržavnega sodišča v Haagu: sodišče, katerega naloga je odločati v skladu z mednarodnim pravom v sporih, ki se mu predložijo, naj uporablja

- poglavitne vire:
 - **meddržavne, mednarodne pogodbe**, bodisi splošne bodisi posebne, s katerimi so postavljena pravila, ki jih države v sporu izrečno pripoznavajo,
 - **mednarodni običaj** kot dokaz obče prakse, ki je sprejeta kot pravo,
 - **obča (splošna) pravna načela**, ki jih pripoznavajo civilizirani narodi,
- pomožna vira:
 - **sodna praksa**: sodne odločbe (judikatura), s pridržkom določbe 59. člena, in
 - **pravna znanost**: nauk najbolj kvalificiranih pravnih strokovnjakov različnih narodov, kot pomožno sredstvo za ugotavljanje pravnih pravil.

Vir mednarodnega prava je tudi **pravičnost**, ki mora biti vedno navzoča.

1.8.2. MEDNARODNE POGODBE (MPO)

So pravni posli, s katerimi subjekti MP urejajo medsebojne odnose. Predstavljajo pisno soglasje volj subjektov, da z njo sprejemajo določene obveznosti.

Zanje se uporablja izraz treaty. Veljavne MPO zavezujejo stranke, da jih izpolnjujejo v **dobri veri**. Pravice in obveznosti lahko ustanavljajo le za pogodbene stranke (**partikularno pravo**), ali pa pridobijo učinke erga omnes (**absolutno veljavnost**), in sicer tako, da povzročijo nastanek pravila običajnega prava. Po mnenju nekaterih teoretikov imajo erga omnes učinek tudi MPO, ki jih pripisujemo objektivnim režimom → gre za pogodbeno ustanovljene teritorialne režime zunaj meja državne jurisdikcije, ki jih morajo spoštovati tudi države, ki niso pogodbene stranke.

MPo so zgodovinsko gledano drugi vir MP (za običajnim pravom). Glede MPo sta bili sprejeti dve Dunajski konvenciji o pravu MPo:

- **Dunajska konvencija o pravu pogodb, 1969** – govori o MPo, ki so sklenjene med državami;
- **Dunajska konvencija o pravu pogodb med državami in mednarodnimi organizacijami ali med mednarodnimi organizacijami, 1986** – govori tudi o pogodbah med medvladnimi organizacijami, med njimi in državami,... (pravnih aktih, sklenjenih med subjekti MP).

V MP so dopustne tudi **ustne pogodbe** (konvenciji v 2. členu to priznavata), vendar je težava v tem, da nimajo podpisnikov in se težko ratificirajo.

MPO so lahko dvostranske (dva subjekta MP), večstranske (več subjektov, vendar krog ni povsem neomejen, npr. samo države članice ES), ali mnogostranske (pogodbenica je lahko vsaka država).

Poznamo tudi "**law making treaties**" → pogodbe zakoni – to so velike pogodbe, ki pa niso pravno nič bolj zavezujoče – tako kot vsaka MPo zavezujejo le pogodbenice. S tem v zvezi ločimo:

- **splošne pogodbe**: zakoni, ki vsebujejo splošne pravne norme, ki zavezujejo večje število držav na določenem področju (npr. pogodbe o človekovih pravicah);
- **posebne pogodbe**: posli, s katerimi države rešujejo nek konkreten primer, problem med državami.

Obe vrsti pogodb sta podvrženi istim pravilom.

Danes je vsebinsko najpomembnejša Ustanovna listina OZN → njena **skladnostna (derogacijska) klavzula** določa, da v primeru, da so druge MPo v nasprotju z UL OZN, ta prevlada. Če torej pride do neskladnosti med obveznostmi po UL OZN in drugimi mednarodnimi pogodbami, obvelja Ustanovna listina. To velja tudi za Pogodbo o Evropski Uniji. Drugače pa so si vse MPo hierarhično prirejene.

V razmerju med MPo in običajnim MP imamo različne situacije:

- MPo lahko **kodificira** običajno MP – ga spremeni v pisno obliko
- pravilo MPo lahko **odstopi** od splošnega pravila običajnega MP
- pravilo običajnega MP lahko **preraste** v MPo

1.8.2.1. Neposredna uporabnost MPo

Uveljavitev mednarodnih pogodb v RS:

- ustavne zahteve (ratifikacija, objava)
- zahteve ZZZ-1 (postopek sklepanja)

8/II člen URS govori o neposredni uporabnosti MPo – vzbuja lažno domnevo, da se MPo uporabljajo neposredno. Neposredno uporabne MPo kreirajo pravice in obveznosti državljanov, ne da bi bilo potrebno sprejeti kakšen zakon – gre za neposredno izvršljive MPo (to pomeni neposredno uporabnost).

Identifikacija neposredne uporabnosti poteka v skladu z razlagalnimi pravili in metodami prava MPo (31-33 DKPP). Če pogodba ni neposredno uporabna, mora država izdati predpise, s katerimi postanejo določbe te mednarodne pogodbe uporabne. Za primer odsotnosti ustrezne zakonodajne intervencije v primeru pogodbene norme, ki ni neposredno uporabna, poznamo institut mednarodne odgovornosti države (state responsibility).

1.8.2.2. Neposredna uporabnost ali neposredni učinek

Načelo neposrednega učinka:

- izoblikuje se skozi prointegracijsko sodno prakso ECJ;
- vsebinsko temelji na naddržavnih pooblastilih ES;
- na ravni temeljnih načel prava ES dopolnjuje načelo avtonomnosti in načelo primata pravil ES.

NEPOSREDNA UPORABA

medvladni kontekst
mednarodne pogodbe

pogoj ratifikacije in objave v UL RS

ni centraliziranega sodnega nadzora

NEPOSREDNI UČINEK

meddržavni kontekst
temeljne pogodbe, nekatere druge
pogodbe, del sekundarne zakonodaje
po sprejetju v instituciji EU in objavi v OJ
EC učinkuje na celotnem ozemlju skupnosti
vloga Evropskega sodišča (234. člen PES)

Skupni imenovalec neposredne uporabe in neposrednega učinka je končni rezultat: vzpostavi se pravica za posameznika.

Za Slovenijo je bilo značilno, da je bilo potrebno spremeniti URS. Govorimo o t.i. "**evropskem členu**". Pomembno je bilo vprašanje, kam naj ta člen zapišemo (preambula, člen ali evropsko poglavje) in vprašanje, kakšen naj bo obseg člena (zgolj napisano EU ali supranacionalnost nasploh). Nazadnje se je "evropski člen" pojavil kot 3.a člen URS.

1.8.3. MEDNARODNO OBIČAJNO PRAVO

Je najstarejši in originalen pravni vir MP (in prava nasploh). Na sklop običajnih mednarodnih pravil in načel se moramo opreti v primeru dvoma pri tolmačenju MPo. Običajno pravo nastane z nekim **ponavljajočim ravnanjem** (praksa držav), ki ga mora **spremljati pravna zavest** (≠ goli običaj). Da lahko določenemu ravnanju subjektov MP pripišemo značaj pravil mednarodnega običajnega prava, morata biti podana 2 kriterija (pogoja):

1. **objektivni** → dokaz **obče prakse** (široko razširjena praksa) – gre za večkratno podobno ravnanje držav v enakih situacijah v določenem časovnem razdobju. Ni potrebno, da tako ravnajo vse države, ampak zadostuje podobno ponavljajoče se ravnanje večine držav (= ne zahteva se univerzalna praksa, pač pa obča). Praksa držav je lahko tudi na regionalni ali lokalni ravni. Iti mora za prakso, ki se dejansko dogaja (ukrepi, izjave, zakoni,...). Ni potrebno izrecno soglasje države k temu, da jo zavezuje pravilo običajnega prava. Država, ki nasprotuje razvoju določenega ravnanja v pravilo običajnega MP, mora to nasprotovanje dovolj zgodaj izraziti (še preden je prehod v običajno pravi že končan);
2. **subjektivni** → pravna zavest (opinio iuris sive necessitatis), da je takšno **ravnanje obvezno, zavezujoče** in da bo **neupoštevanje pomenilo kršitev**. Države (ne nujno vse) morajo v določeni situaciji ravnati na določen način zato, ker se zavedajo, da je tako ravnanje zanje obvezno po pravilih MP.

Običajno pravo nastane s stalnimi dejanji skozi **daljše obdobje**. Lahko pa nastane tudi v krajšem času, če sorazmerno majhnemu številu precedensov (izjemoma je lahko samo eden) uspe ustvariti pravno prepričanje, da je določeno ravnanje obvezno. Je sodobni pravni vir, ki se razvija skozi prakso.

Običajno pravo se navadno kasneje **zapiše v mednarodne pogodbe** in ujemanje je tolikšno, da kasneje sploh ne bo prišlo do sklicevanja na običajno pravo. Vendar ima le-to še vedno samostojno eksistenco, saj zavezuje tudi zunaj pogodb. Vpliv pogodb na običajno pravo je tak, da pogodbeni praksa navadno predstavlja vpliv na objektivni pogoj, hkrati pa pogosto vpliva tudi na občutek zavezanosti.

Danes so ta pravila večinoma vsebovana v dunajskih konvencijah o pravu mednarodnih pogodb iz l. 1969 in 1986.

Statut Meddržavnega sodišča navaja izraz **obča praksa**, ki pomeni obče običajno MP, ki zavezuje celotno mednarodno skupnost. Vendar pa Meddržavno sodišče dopušča možnost, da se oblikuje:

- **regionalno (partikularno) običajno MP**: zavezuje države določene regije; pristanek vsake države je toliko bolj pomemben, kolikor manjše je število držav, na katere se nanaša pravilo običajnega MP (npr. pravica do diplomatskega azila v državah Latinske Amerike);

- **lokalno običajno MP**: velja med samo 2 državama → zahteva se istovrstna praksa in opinio iuris pri obeh državah.

Kot dokaz obče prakse in pravne zavesti se lahko upoštevajo:

- različna dejstva;
- ukrepi državnih organov;
- izjave;
- diplomatske note;
- državni zakoni;
- na mednarodnih konferencah sprejeti akti;
- mednarodne pogodbe;
- arbitražne odločitve.

Običajno MP lahko pripelje tudi do ukinitve določene običajne ali pogodbene norme. To imenujemo **desuetudo**. Mednarodno sodišče v Haagu vedno razlaga mednarodne pogodbe v luči obstoječega običajnega MP. Če pa norma iz mednarodne pogodbe izredno odstopa od običajnega MP, mora sodišče dati prednost mednarodni pogodbi, ker sta stranki očitno hoteli nekaj drugega (*lex specialis*).

Primeri, v katerih se je postavilo vprašanje običajnega prava:

- **Kolumbija vs. Peru** (1950): Kolumbija je dala diplomatski azil ubeglemu peruanskemu predsedniku, Peru pa je temu nasprotoval. Postavilo se je vprašanje, ali obstaja na tem področju mednarodno pravo. Sodišče v Haagu je ugotovilo, da obstaja običajno pravo v tej regiji, da se diplomatski azil upošteva;
- **Nemčija vs. Danska** (1969): običajno pravo v pomorskem pravu, o razmejitvi epikontinentalnega pasu v Severnem morju. Sodišče v Haagu ugotovi, da lahko upoštevamo le tisto prakso in običaje, ki vsebujejo tudi zavest o obveznosti in ne kar vsako prakso (vljudnostno, tradicionalno,...);
- **Nikaragva** (1984): gre za vprašanje uporabe sile v Nikaragvi, vmešajo se tudi ZDA in sodišče oceni, da je takšno ravnanje v nasprotju s prakso, ki izhaja iz novejšega razvoja med državami. Tu se je potrdilo dejstvo, da lahko običajno pravo nastane tudi v sorazmerno kratkem obdobju.

1.8.4. SPLOŠNA NAČELA, KI JIH PRIZNAVAJO CIVILIZIRANI NARODI (GENERAL PRINCIPLES OF LAW)

Pod vplivom naravnopravne šole je prišlo do vključitve načel v vire MP. Ta načela so nastala samostojno, znotraj različnih pravnih redov v različnih obdobjih, danes pa jih priznavajo vsi večji pravni sistemi (**občeppravna načela** → nekatera so tako temeljna v pravnem sistemu, da pravo brez njih ne more obstajati – tvorijo jedro samega prava). Takšna so predvsem načela, ki so nastala **že v rimskem pravu** (npr. čezmerno prikrajšanje; neupravičena obogatitev; *nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse haberet*; *res iudicata facit inter partes*; *lex posterior derogat legi priori*; zastaranje; višja sila; odgovornost za škodo; *audiatur et altera pars*).

Gre za samostojna načela, ki niso nastala v mednarodni praksi, sicer bi bila del običajnega MP – **ne** moremo reči, da so pravna načela **mednarodno običajno pravo**, saj **niso zavezujoča**. Med pravnimi načeli **ni hierarhije** – treba jih je obravnavati enako in brez pridržkov, med seboj se ne izključujejo. So pa zaradi splošne uporabnosti univerzalna nadgradnja modernih pravnih sistemov. Sodišče jih upošteva ne glede na to, ali so povzeta v pogodbah ali običajnem pravu.

Ta načela so pomembna, ker nam lahko v konkretnem primeru zapolnijo pravno praznino, vendar pa se jih vedno manj uporablja, saj se vedno več sklepajo mednarodne pogodbe. Služijo torej kot **vrednostni sistem**, pa tudi za **interpretacijo MP norm**. Mednarodno sodišče v Haagu je zelo redko uporabilo občeppravna načela (= subsidiarno sredstvo).

38. člen Statuta Meddržavnega sodišča govori o običajnih pravnih načelih, ki jih priznavajo civilizirani narodi → civilizirani narodi predstavljajo v državno skupnost oblikovane narode (to so tisti narodi, ki so sposobni

ustvariti lastno državo – le tako lahko oblikujejo notranja pravila).

Na načela opozarja tudi **Martensova klavzula** (vojno pravo) iz Haaške konvencije leta 1899: do izdaje bolj popolnega vojaškega zbornika v primerih, neurejenih s predpisi, ki so jih sprejele države pogodbenice, ostanejo prebivalci in vojaki pod varstvom in oblastjo načel mednarodnega prava, kakor izhajajo iz načel civiliziranih narodov, iz zakonov človečnosti in iz zahtev javne vesti.

Temeljna načela v mednarodnem pravu ostanejo nespremenjena tudi v primeru vojne; samo nekateri njihovi elementi veljajo samo v miru. Dokumenti, ki vsebujejo načela:

- Ustanovna listina ZN (San Francisco, 1945);
- Deklaracija sedmih načel (1970), pripravili so jo v 6. Odboru. Ni pravno, ampak moralno zavezujoča, sprejeta pa je bila s konsenzom (način sprejemanja brez glasovanja);
- Helsinška sklepna listina (1975) – gre za načela iz Deklaracije sedmih načel in še tri nova načela; Helsinška konferenca o sodelovanju in varnosti v Evropi – sodelovale so predvsem evropske države, ZDA in Kanada;
- Pariška listina za novo Evropo (1990).

V 2. členu Ustanovne listine ZN je 7 načel:

1. NAČELO SUVERENE ENAKOSTI - "Organizacija temelji na načelu suverene enakosti vseh svojih članov." Načelo zajema dve načeli – **načelo enakosti** in **načelo suverenosti**. Suverenost je lahko:

- notranja ali
- zunanja: nobena država ne more biti podrejena suverenosti druge države, suverenost ene države pa je omejena s suverenostjo druge države.

S članstvom v OZN države ne izgubijo suverenosti, saj OZN ni naddržavna organizacija in je subjekt mednarodnega prava.

Suverena enakost se kaže zlasti pri sklepanju mednarodnih pogodb: pravica do uporabe lastnega jezika; države so zavezane le s tistimi obveznostmi, na katere so same pristale; prepoved vmešavanja drugih držav.

Pojem suverenosti se danes oži, saj smo v obdobju mednarodnega sodelovanja. Ob množičnih kršitvah so možni posegi v suverenost države (dolžnost zaščite – duty to protect), a le z mandatom VS (težavo pa predstavlja veto).

2. NAČELO IZPOLNJEVANJA OBVEZNOSTI V DOBRI VERI - "Vsi člani naj vestno in pošteno spolnjujejo obveznosti, ki so jih prevzeli v skladu s to Ustanovno listino, da s tem zagotovijo vsakemu izmed njih pravice in koristi, ki izvirajo iz članstva." Velja načelo **pacta sunt servanda**.

S tem načelom ni mogoče omejevat suverenosti držav – te morajo po DKPP ravnati v dobri veri, tako da ne izničujejo namena ali cilja pogodbe in tako, kot od nje pričakujejo sopogodbenice (legitimate expectations).

3. NAČELO MIRNEGA REŠEVANJA SPOROV - "Vsi člani naj rešujejo svoje mednarodne spore z mirnimi sredstvi na tak način, da se mednarodni mir in varnost in pa pravičnost ne spravijo v nevarnost."

Prizadevanja za mirno reševanje sporov se začnejo s Haaškimi mirovnimi konferencami leta 1899 in 1907, Društvom narodov in končno z Ustanovno listino OZN. 2/III člen UL določa **dolžnost prizadevanja**, ne pa uspeha.

- Ratione personae: načelo se nanaša na države članice OZN (ne velja za spore med državo in državljanji) in na OZN z njenimi organi. Gre za pravilo običajnega prava, ki še ne dosega stopnje ius cogens.
- Ratione temporis: dolžnost mirnega reševanja obstaja vse od nastanka spora do rešitve, tudi če vmes pride do uporabe sile.

4. NAČELO PREPOVEDI UPORABE SILE ALI GROŽNJE S SILO - "Vsi člani naj se v svojih mednarodnih odnosih vzdržujejo grožnje s silo ali uporabe sile, ki bi bila naperjena proti teritorialni nedotakljivosti ali politični neodvisnosti katerekoli države, ali pa ki bi bila kako drugače nezdržljiva s cilji Združenih narodov."

Prvič je bilo to načelo omenjeno na **Haaških mirovnih konferencah leta 1899 in 1907**. V času **Društva narodov** potekajo samo poskusi prepovedi vojne. Leta 1928 je bil sprejet **Kellog–Briandov**

pakt o nenapadanju, ki je prepovedal vojno kot sredstvo za reševanje sporov. **UL OZN** danes prepoveduje oboroženo silo, ki je naperjena proti politični neodvisnosti ali teritorialni nedotakljivosti. Izjeme so:

- **samoobramba** v primeru oboroženega napada (do njega pa mora dejansko priti, ni dovolj le grožnja);
- **akcije po 7. poglavju** UL OZN (oborožene akcije VS, če le-ta ugotovi, da so potrebne za zagotovitev varnosti, VS pa nima lastne vojske, ampak OZN sklepa sporazume z državami);
- **oborožen boj za osamosvojitev** narodov izpod kolonialnih oblasti.

Postavlja se vprašanje posredne sile, na primer ko da država drugi državi na razpolago svoje ozemlje za urjenje ali napade na tretjo državo. Primer: Nikaragva vs. ZDA (urjenje = posredna sila; financiranje ≠ posredna sila).

- 5. NAČELO POMOČI ZN** - "Vsi člani naj v polni meri pomagajo Združenim narodom v sleherni akciji, ki bi jo ti izvajali v skladu s to Ustanovno listino, in naj se vzdržujejo dajanja pomoči katerikoli državi, proti kateri bi Združeni narodi izvajali preventivno ali prisilno akcijo."
Pomoč je lahko v vojaških akcijah in gospodarskih sankcijah.
- 6. NAČELO, DA DRŽAVE NEČLANICE DELAJO SKLADNO Z NAČELI** - "Organizacija naj zagotovi, da bodo države, ki niso članice Združenih narodov, delale v skladu s temi načeli, kolikor bi to bilo potrebno za ohranitev mednarodnega miru in varnosti."
- 7. NAČELO NEINTERVENCIJE** - "Nobena določba te Ustanovne listine ne daje pravice Združenim narodom, da bi se vmešavali v zadeve, ki po svojem bistvu sodijo v notranjo pristojnost države, in tudi ne nalaga članom dolžnosti, da bi take zadeve izročali v reševanje po tej Ustanovni listini, vendar to načelo nikakor ne izključuje uporabe prisilnih ukrepov po 7. poglavju."

Iz 1. člena UL OZN pa je razbrati še:

- 8. NAČELO ENAKOPRAVNOSTI IN SAMOOBLOČBE NARODOV;**
- 9. NAČELO SPOŠTOVANJA ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN.**

Helsinška listina pa dodaja:

- 10. NAČELO NEDOTAKLJIVOSTI MEJA;**
- 11. NAČELO OZEMELJSKE CELOVITOSTI DRŽAV;**
(+ načelo spoštovanja ČP)

Slovenija: 8. člen URS.

1.8.5. POMOŽNA PRAVNA VIRA: SODNA PRAKSA IN PRAVNA ZNANOST

Sodna praksa (judikatura) in pravna znanost (doktrina) sta **pomožna pravna vira** (in ne subsidiarna!). Sodišče in pravni strokovnjaki **ne morejo ustvarjati** pravnih pravil, **ampak tolmačijo** že obstoječa. Judikatura sicer lahko ustvarja pravne norme, vendar pa so le-te take, da veljajo samo med strankama, t.j. parcialno → judikatura torej ne more ustvarjati pravil občega prava, lahko pa pravila partikularnega prava (59. člen Statuta Meddržavnega sodišča: "Odločba Sodišča je obvezna samó za pravdne stranke in edinole glede tistega posebnega primera.").

Sodna praksa in pravna znanost imata 2 funkciji:

- **ugotavljanje** pravnih pravil; in
- **razlaganje in tolmačenje** pravnih pravil.

Judikatura in doktrina pomagata izkristalizirati smisel in pomen pravnih pravil oz. precizirati vsebino treh glavnih formalnih pravnih virov, de lege ferenda pa vplivata na prihodnje oblikovanje pravnih pravil.

Sodne odločbe nimajo formalne moči proti tretjim državam, vendar pa se bodo le-te poučile o judikaturi neke države in se bodo nanjo tudi sklicevale.

1.8.6. PRAVIČNOST KOT POSEBEN VIR MEDNARODNEGA PRAVA

Pravičnost predstavlja nujno dopolnitev pravnih praznin mednarodnega prava. Njena uporaba izhaja iz **38. člena Statuta** Meddržavnega sodišča, ki pravi, da Meddržavno sodišče odloča **ex aequo et bono** (= po načelih pravičnosti, "according to what is right and good"), če se pravdne stranke o tem **sporazumejo**.

Redko je pravičnost uporabljena kot samostojno načelo, na podlagi katerega bo odločalo sodišče, navadno bo služila le kot dodatek k presoji. Sodišče pa omogoča **sporazum** med strankama o uporabi tega načela, vendar se to do sedaj še ni zgodilo, saj se države raje sklicujejo na pogodbe.

Pojem pravičnosti ima **dvojen pomen**:

- gre za **akcesorno pravičnost** – vključena je v pravilno uporabo prava (izražena v normah) ter jo morata mednarodni in notranji sodnik upoštevati po uradni dolžnosti, ne da bi ju stranke v sporu k temu izrecno pooblastile;
- drugi primer uporabe pravičnosti je **sojenje ex aequo et bono** – ta pravičnost je lahko zunaj prava in ne predstavlja pozitivnega prava, njena uporaba pa mora biti posebej predvidena; vendar pa je tudi tu treba upoštevati kogentne norme.

1.8.7. DRUGE PRAVNE PODLAGE

Druge pravne podlage, ki lahko pomenijo elemente nastajanja pravnih norm mednarodnega prava, so lahko:

- pravila kurtoazije (vljudnosti) in uglajenega obnašanja med državami;
- guidelines (vodila) – običajno so vsebovana v konvencijah, vendar podpisnic ne zavezujejo (t.i. soft law);
- dokumenti, ki jih podpisujejo šefi držav;
- dokumenti, ki jih sprejemajo mednarodne institucije – resolucije, ki zavezujejo zgolj moralno (resolucije VS glede 7. poglavja so pravno zavezujoče!);
- sklepi mednarodnih konferenc;
- enostranski pravni posli;
- slovesne izjave;
- bele knjige.

Sodišče bo upoštevalo tudi **notranje pravo**, a le pri **presoji dejanskega stanja**, nikoli pa **ne kot vir** za sprejem odločitve glede problema.

Novejši viri so tudi:

- sklepi Varnostnega sveta – prevladajo nad mednarodnimi pogodbami;
- Generalna skupščina: Deklaracija načel mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami (ni samostojni vir, vendar razlaga razvoj UL OZN, običajno pravo).

1.9. KODIFIKACIJA MEDNARODNEGA JAVNEGA PRAVA

Kodifikacija pomeni zbiranje in sistematičen zapis raztresenih obstoječih pravnih predpisov v enoten zbornik. Skupne značilnosti kodifikacij:

- dejavnost pravotvornega organa** - v notranji zakonodaji bo to državni organ, v MP pa je dejavnost decentralizirana → kodifikacijska konferenca je pravotvorni organ na področju MP, pogodba pa je instrument, ki nadomešča zakon;
- izenačitev predpisov** različnih stopenj pravne moči in časa nastanka;
- sistemizacija, izbor in dopolnitev** norm.

Mednarodno pravo se je tradicionalno razvijalo kot običajno pravo, ker ni nekega centralnega zakonodajnega organa kot v notranjem pravu. Poskusi kodificiranja so se začeli v 19. st. preko zasebnih

zbirk in na mednarodnih konferencah. Zasebne kodifikacije pomenijo dela vodilnih teoretikov, uporabljana so v praksi, niso pa samostojen pravni vir.

Potreba po kodifikaciji je očitna, ker načela in pravila običajnega mednarodnega prava niso ustaljena. Določbe običajnega prava so po svoji vsebini deloma nezanesljive, deloma nejasne, nedoločne, in niso nikjer zapisane. Zato včasih ni mogoče ugotoviti, kakšno pravilo naj se uporabi v konkretnem primeru ali sporu. Stanje je slabše, če obstaja več partikularnih predpisov. V takem primeru je kodifikacija nujna zaradi poenotenja.

Ustanovna listina OZN govori o kodifikaciji in progresivnem razvoju mednarodnega prava kot **posebnih nalogah OZN**. 13. člen UL določa, da Generalna skupščina pripravlja preučevanja in daje priporočila z namenom, da se razvija mednarodno sodelovanje na političnem področju, da se spodbuja progresivni razvoj mednarodnega prava in njegova kodifikacija, itd.

Kodifikacija mednarodnega prava pomeni zbiranje in sistematizacijo pravil običajnega mednarodnega prava. **Progresivni razvoj** mednarodnega prava pomeni urejanje in načrtovanje mednarodnopravnih področij, kjer se praksa držav še ni razvila v znatni meri.

Vsaka konvencija pomeni kombinacijo med kodifikacijo in progresivnim razvojem mednarodnega prava.

Splošne kodifikacije mednarodnega prava še ni, zato govorimo o **delnih kodifikacijah**. Delna kodifikacija je lahko:

- sistemska;
- planska (t.j. načrtovana);
- priložnostna: pomeni prilagajanje razmeram in pokriva obsežne dele mednarodnega prava; večina kodifikacij je priložnostnih.

Zasebna kodifikacija je delo znanstvenikov, uradna kodifikacija pa je tista, ki jo preko mednarodnih dokumentov (= pogodb) ustvari država.

Mednarodno pravo pozna le delne kodifikacije:

- diplomatsko (1961) in konzularno (1963) pravo;
- pravo mednarodnih pogodb (1969);
- pomorsko mednarodno pravo (1958, 1982);
- vojno pravo (1899, 1907, 1948, 1977).

V letih 1899 in 1907 je ruski car Nikolaj sklical Haaški mirovni konferenci, ki sta bili namenjeni mirnemu reševanju mednarodnih sporov. V običajno pravo sta prešli 2 konvenciji, sprejeti na teh konferencah:

- Haaška konvencija o mirnem reševanju sporov z arbitražo;
- 4. Haaška konvencija o pravilih vojskovanja na kopnem – v njej so zajeta vsa klasična pravila vojnega in humanitarnega prava.

Po I. svetovni vojni je bilo ustanovljeno Društvo narodov, ki je preko posebnega odbora pravnih strokovnjakov skušalo kodificirati pravila mednarodnega prava. 1932 je bila sklicana Haaška konferenca o pomorskem mednarodnem pravu, vendar ni prinesla večjih uspehov. Med svetovnima vojnima je že delovala Mednarodna organizacija za delo (ILO), ki je sprejela osnovne konvencije o zaščiti delavcev. Leta 1928 je bil sprejet Kellog–Briandov pakt o nenapadanju, ki je prepovedal vojno kot sredstvo za reševanje sporov.

Z ustanovitvijo OZN se je pojavilo vprašanje načrtovane kodifikacije mednarodnega prava. Generalna skupščina OZN je kot medvladna institucija dobila le kvazilegislativna pooblastila, kar pomeni, da le sprejema besedila konvencij, ki jih morajo nato podpisati in ratificirati države. Odločitve in sklepi Generalne skupščine imajo le priporočilni značaj. Generalna skupščina mora **kodifikacijo vzpodbujati** na 2 načina:

- preučevanje in dajanje **priporočil** članicam OZN (organ kodifikacije so države članice OZN);
- zbiranje načel in pravil ter njihova odobritev v obliki **resolucije** – ta način je primeren, ko se želi utrditi, kar v MP že velja.

Organi OZN na področju kodifikacije mednarodnega prava so:

- a) **Komisija za mednarodno pravo** (ang. International Law Commission, ILC) – je telo, sestavljeno iz 34 pravnih strokovnjakov, ki jih imenujejo države ter jih izvoli Generalna skupščina (pri izboru se upošteva regionalno načelo in raznolikost pravnih področij; iz posamezne države je lahko imenovan samo en član). Strokovnjaki naj bi zastopali strokovna in ne politična stališča (niso predstavniki držav!). Komisija mora biti sestavljena iz predstavnikov vseh poglobitnih pravnih sistemov. Mandat njenih članov traja 5 let. Zaseda 1x letno v Ženevi. Za vsako zasedanje posebej se določi poročevalca, ki predstavi konvencije in daje mnenja o njih. Manjši odbori opravljajo predhodne razprave o posameznih vprašanjih. Po končanem delu komisija Generalni skupščini pošlje poročilo o delu in osnutek konvencije z obrazložitvijo. Generalna skupščina o vprašanju še 1x razpravlja. Če ga potrdi, odloči tudi o načinu kodificiranja, v nasprotnem primeru pa vrne osnutek komisiji v ponovno reševanje. Za izvršitev kodifikacije se običajno skliče **diplomatska (kodifikacijska) konferenca** vseh držav članic. Komisija se lahko za pomoč obrača na druge institucije. Za vsako področje delovanja ima določenega posebnega poročevalca (fran. rapporteur spécial, ang. special reporter). Preliminarni osnutki členov s komentarjem gredo v prvo branje. Po drugem osnutku in branju členov predloži Komisija končni osnutek členov Generalni skupščini.
- b) **Generalna skupščina OZN** – konvencijo lahko sprejme tudi Generalna skupščina **v obliki resolucije**, ki se jo po odobritvi na zasedanju predloži v podpis in sprejem državam. Predhodnega dela tu ne opravi Komisija za mednarodno pravo, temveč Generalna skupščina sama.
- c) **posebne komisije OZN** – se tudi ukvarjajo s kodifikacijo (npr. Posebna komisija OZN za gospodarsko in s socialno varstvo).

→ kodifikacijska konferenca

→ revizijska konferenca (Δ UL)

2. SUBJEKTI MEDNARODNEGA PRAVA

2.1. POJEM SUBJEKTA MP

Subjekt MP je vsak, ki:

- a) je po določbah mednarodnega prava nosilec pravic in obveznosti,
- b) deluje neposredno po predpisih MP in
- c) je neposredno, direktno podvržen mednarodnopravnemu redu.

Poznamo več teorij o tem, **kdo je lahko subjekt MP**:

1. subjekti MP so lahko samo države; mednarodne organizacije in posamezniki niso subjekti MP, priznava pa se ta lastnost narodom, ki se borijo za neodvisnost – ta teorija je danes zastarela;
2. subjekti MP so lahko države, med katerimi ni razlik, in drugi subjekti;
3. subjekti MP so lahko države, ki se med seboj razlikujejo, in drugi subjekti MP.

Danes teoretiki za subjekte MP štejejo:

- države (približno 190 jih je),
- narode in nacije, ki se borijo za samostojnost,
- mednarodne medvladne organizacije – te so najštevilčnejše (okoli 300), vendar ne vse in
- posebne subjekte, podobne državam (subjekte sui generis, npr. Sveti sedež).

Po mnenju nekaterih teoretikov ločimo:

1. **aktivne oz. redne subjekte MP** – subjekti, ki ustvarjajo mednarodno pravo. Po mnenju nekaterih teoretikov so le države takšni subjekti;
2. **pasivne subjekte MP** – nesuvereni, sekundarni, umetni, izvedeni oz. abnormalni. Subjekti, ki po mnenju nekaterih teoretikov ne ustvarjajo MP.

Nevladne mednarodne organizacije niso subjekti MP!

Vprašanje je, ali je **narod** subjekt. Narod razumemo predvsem v etničnem smislu, ločimo narod in državo. Povsod pa ne poznajo takega razlikovanja (VB, Fr), saj sta narod in država zgodovinsko zelo povezana. **Ljudstvo** ne uživa položaja subjekta MP. Problematična pa je v tem smislu pravica do samoodločbe. To pravico narodi prav gotovo imajo, če se državno in politično formirajo, kaj pa ljudstva? Večinsko mnenje je, da narod nima vedno pravice do lastne države, se pa narodu znotraj države priznava posebno avtonomijo ali zahtevo za demokratično ureditev. Pravica do samoodločbe ni dovolj za osnovanje države – ta argument pa je potrebno kombinirati z ostalimi učinkovitimi argumenti (npr. zmožnostjo organizirati državni aparat).

2.2. PRAVNA, POSLOVNA IN DELIKTNA SPOSOBNOST

Ločimo:

1. **pravna sposobnost** – sposobnost biti nosilec vseh pravic in dolžnosti. Popolno pravno sposobnost imajo le države, ostali subjekti pa imajo le omejeno;
2. **poslovna sposobnost** – pomeni sposobnost samostojnega sklepanja pravnih poslov in ravnanja, ki ima mednarodnopravne posledice. Poslovna sposobnost je lahko:
 - popolna ali
 - nepopolna; subjekt z nepopolno poslovno sposobnostjo ima določene omejitve, ki so lahko:
 - omejitve aktivne in pasivne pravice poslanstva;
 - omejitve pravice sklepanja pogodb;
 - do nedavnega možne tudi omejitve pravice voditi vojno.

Po času trajanja so lahko subjekti MP:

1. trajni – države in mednarodne organizacije;
2. začasni – subjekti s prehodnim značajem, npr. osvobodilna gibanja, uporniki, dežele pod skrbništvom.

Posameznik ne more biti subjekt MP. Obstajajo pa nekateri argumenti za to, da bi posameznik lahko bil subjekt MP:

- a) posameznik je lahko subjekt MP, kadar se posamezni mednarodni predpisi sklicujejo nanj in mu nalagajo pravice in dolžnosti (kaznovanje piratov in vojnih zločincev, kršitve blokade, pravice manjšin, pravice posameznikov, da vlagajo zahteve pred organe mednarodnega pravosodja). Poznamo številne primere, ko MP ščiti posameznika, mu daje pravice in pravno varstvo: mednarodnopravno varstvo človekovih pravic, mednarodna kazenska odgovornost posameznika – pred mednarodnimi sodišči (ad hoc tribunali), vprašanje državljanstva in oseb brez državljanstva (apatridov), begunci, piratstvo v pomorskem pravu, institut diplomatske zaščite. Danes se šteje kršitev človekovih pravic za kršitev mednarodnega prava. Obramba pred takšnimi kršitvami pa je tudi mednarodnopravna.
- b) zaščita pravic posameznika pred EKČP (po tem, ko posameznik izkoristi redno sodno pot);
- c) zaščita pravic posameznika, ki izhaja iz:
 - Splošne deklaracije o človekovih pravicah,
 - dveh Paktov o državljanskih in političnih pravicah (1966) ter
 - iz njih izvedenega Protokola, po katerem ima posameznik pravico, da vloži pritožbo Odboru za človekove pravice.

Sistem varstva človekovih pravic je v prvi vrsti namenjen posamezniku, vendar pa je **večinsko mnenje, da posameznik ni subjekt MP**, saj:

- ne more biti nosilec pravic in dolžnosti v MP in
- se v svojih odnosih ne more ravnati izključno po MP.

Glede varstva človekovih pravic se posameznik pojavlja kot objekt, kot področje urejanja. Delno subjektiviteto (pogojno rečeno) ima v primeru pritožbe na Mednarodno sodišče za človekove pravice.

Subjekti MP tudi niso **multinacionalne korporacije**, čeprav imajo lahko večjo moč in vpliv od posamezne države. Multinacionalke so subjekt družbenih odnosov, niso pa subjekt pravnega sistema. V doktrini mednarodnih odnosov so priznane kot subjekti mednarodnih odnosov, saj v bistvu tudi korporacije kreirajo oz. pomembno vplivajo na mednarodne odnose.

2.3. DRŽAVE KOT SUBJEKTI MP

2.3.1. POJEM IN POGOJI ZA NASTANEK IN PRENEHANJE DRŽAVE

Država je organizirana skupnost, ki na določenem področju deluje kot oblika najvišje organizacije pravne ureditve, pri tem pa ni odvisna od nobene druge organizacije.

Za nastanek in obstoj države morajo biti (kumulativno) podani naslednji elementi:

1. **določen teritorij (ozemlje)** – predstavlja **teritorialni vidik** suverenosti. Vsaj delček suhozemnega ozemlja; ni mogoče ustvariti države na umetnem otoku, ni pa zahtev glede oblik suhozemnega ozemlja. Naravni pogoji na teritoriju morajo biti taki, da stalno prebivalstvo lahko na njem živi. Država brez ozemlja bi bila fikcija. Država brez teritorija ni država, vendar pa se pri tem ne zahteva, da morajo biti meje določene ali mednarodno priznane (o nastanku Palestinske države ne moremo govoriti, ker nima svojega ozemlja – je pod upravo Izraela);
2. **stalno prebivalstvo** – ni pomembno, kako številčno je prebivalstvo, pomembno pa je, da gre za trajno prebivalstvo oz. trajno opredeljivo prebivalstvo – zagotavlja **personalni vidik** suverenosti države;
3. **izključna in najvišja oblast** (vlada), ki mora biti **efektivna, suverena** (suverenost je vrhovna pravna oblast, ki je pravno gledano neodvisna od katerekoli druge zemeljske avtoritete) **in neodvisna** – za to niso dovolj zgolj formalna dejstva, marveč morajo obstajati dejanska pravna dejstva:
 - oblast (nad ozemljem in prebivalstvom) mora **delovati izključno in neodvisno** od druge oblasti.
 - oblast je ena ali več oseb, ki v imenu prebivalstva **izvršujejo oblastna dejanja** v skladu z notranjim pravom.
 - oblast zahteva neko **politično enoto**, polis, ni pa pravila v MP, ki bi določalo, kakšna naj bo oblast; to določa notranje pravo.
 - dovolj je, da dejansko oblast opravlja nek začasni organ.

Država mora biti sposobna stopiti v odnose z drugimi državami. Država ne more nastati na papirju, nastanek države je proces (zato problem določanja datuma nasledstva). Vendar pa je lahko oblast v določenih primerih znatno omejena (npr. v vojni) ali celo prostovoljno prenesena na drugo državo ali mednarodno organizacijo, država pa kljub temu ne izgubi svojega statusa – primeri za to so BiH, Monaco, San Marino, Liechtenstein. Je pa potrebno v vsakem konkretnem primeru presoditi, ali gre za začasen prenos oz. omejitev oblasti ali pa gre za kakšno kategorijo nesamoupravnega območja, ki sploh nima statusa države (npr. protektorat).

Načelo efektivnosti morajo upoštevati tudi druge države s svojim odnosom do nove države.

Drugi pogoji za nastanek in obstoj države v MP (nekateri teoretiki):

- **sposobnost vstopati v odnose z drugimi državami** – leta 1933 pogodba v Montevideu uredi priznanje novih držav in doda 4. pogoj (zmožnost nastopanja v meddržavnih odnosih);
- sposobnost ravnati se po pravilih MP;
- določena stopnja trajnosti;
- skladnost nastanka z MP (s pravili in načeli MP) – država ne more nastati, če bi njen nastanek pomenil kršitev pravil MP (ex iniuria ius non oritur). Primeri za to so: severni Ciper, ki je nastal kot posledica turške agresije; NDH med II. SV (puppet state); Mandžuko na severu Kitajske.

Partikularno pravo lahko prepove nastanek novih držav, ki ne bi bile v skladu z obstoječo ureditvijo. Sankcija takšne prepovedi bi lahko bila:

- nepriznavanje nove tvorbe,
- oborožena intervencija.

Kdaj je nastala Republika Slovenija:

- a) 25.6.1991 – sprejeti konstitutivni dokumenti za razglasitev državnosti v notranjem smislu;
- b) 8.10.1991 – prenehanje brionskega moratorija;
- c) 26.10.1991 – zadnji vojak JLA zapusti slovensko ozemlje;
- d) 15.1.1992 – priznana s strani ES in njenih držav članic;
- e) 22.5.1992 – sprejeta v OZN (njeno državnost prizna 175 držav članic).

Država nastane, ko so izpolnjeni vsi pogoji: 25.6.1991 smo imeli ozemlje, stalno prebivalstvo in oblast, a je vprašanje, če je bila oblast suverena. Gotovo pa je bila učinkovita malo za tem, tako da je država nastala okrog 25.6.1991 – interes mednarodne skupnosti je, da se država prizna čim bolj za nazaj, da ni pravnih praznin.

Priznanje države je pomembno za funkcioniranje države in vključevanje v mednarodne integracije, vendar pa priznanje **ni konstitutivni pogoj** za ustanovitev države. Priznanje je vedno deklaratorne narave, vendar pa znatno vpliva na preživetje države.

Država lahko nastane na originaren ali derivativen način.

Originaren nastanek pomeni:

- da je država nastala na nenaseljenem prostoru;
- da je država nastala na področju, na katerem do tedaj ni bilo države (npr. Liberija leta 1847);
- tudi situacijo, ko se država ustanovi po prekinitvi dotedanje pravne ureditve, tj. tako, da se ne spoštujejo ustavna pravila tiste države ali držav, katerih elementi (področje) so postali del nove države.

Vsak drug nastanek je **derivativen** (država se vzpostavi na ozemlju, kjer je dotlej bila neka druga država):

- razpad države;
- dekolonizacija;
- združitve več držav.

Tako kot država nastane, tudi **preneha** zaradi določenega dejstva, ki povzroči prenehanje nekega konstitutivnega elementa:

- a) prenehanje teritorija – npr. poplava otočja; teoretično možno, a se v praksi še ni zgodilo;
- b) izginitje prebivalstva – teoretično možno, a se v praksi še ni zgodilo;
- c) prenehanje delovanja državne oblasti – to se lahko zgodi:
 - z **debelacijo** – podjarmljenje nekega področja, dokončno uničenje suverene oblasti, nobenega odpora ni več. Danes je ta oblika samo še zgodovina (danes država ne sme tako prenehati), zavojevanje je prepovedano;
 - po mirni poti:
 - **razpad** (z enostranskim aktom države, npr. SZ in Češkoslovaška);
 - z meddržavnim sporazumom: **priključitev** (priključitev Vzhodne Nemčije NDR (DDR) k Zvezni republiki Nemčiji ZRN (BRD) l. 1990) ali **združitev** – dve ali več držav se združi, same prenehajo in nastane nova država (združitev obeh Jemnov leta 1990).

Vprašanje obstoja države je vprašanje obstoja učinkovite suverene oblasti (teritorij težko kar izgine, enako prebivalstvo, zato obstoj učinkovite suverene oblasti ponavadi kaže na obstoj oz. prenehanje države). Ko preneha učinkovita oblast, preneha država.

Prenehanje državnosti pa ne pomeni:

1. sprememba oblike vladavine, četudi z revolucijo – nova vlada je organ istega subjekta MP;
2. prevzem oblasti s strani okupatorja;
3. začasna omejitev oblasti – npr. v vojni;
4. če postane država članica mednarodne organizacije.

2.3.2. TEMELJNE PRAVICE DRŽAV

Medsebojni odnosi držav so s pravnega stališča množica medsebojnih pravic in dolžnosti, tako da vsaki pravici določene države ustreza dolžnost druge države. Veliko teoretikov razlikuje:

- **absolutne pravice** – temeljne, primarne, pripadajo vsaki državi že zgolj zaradi dejstva njenega obstoja, torej ipso facto. So neodtujljive in niso vezane na priznanje, temveč na nastanek države;
- **izvedene pravice** – pripadajo državi na podlagi pogodbe ali kakšnega drugega razloga.

Pojem temeljnih pravic je nastal v **šoli naravnega prava**, ki je razvila teorijo naravnih pravic države in na njih utemeljila celoten sistem mednarodnega prava. Po tej teoriji imajo poleg posameznikov tudi države svoje naravne pravice. Kasneje se je pojavila kritika in celo odpor proti takemu gledanju, v novejšem času, ko se poskuša oblikovati čvrsta organizacija mednarodne skupnosti, pa teorija naravnih pravic zopet pridobiva na pomenu.

Temeljna načela mednarodnega prava so zapisana v Ustanovni listini OZN (cilji in načela):

- načelo varstva mednarodnega miru in varnosti;
- načelo razvijanja prijateljskih odnosov med narodi;
- načelo pomoči Združenim narodom;
- načelo prepovedi uporabe sile ali grožnje s silo;
- načelo mirnega reševanja sporov v skladu z načeli pravičnosti in mednarodnega prava;
- načelo nevmešavanja v notranje zadeve države (razen v primerih, ki jih določa 7. poglavje UL);
- načelo sodelovanja na ekonomskem, socialnem, kulturnem, človekoljubnem področju;
- načelo enakopravnosti ljudstev;
- načelo samoodločbe narodov;
- načelo suverene enakosti vseh držav;
- načelo vestnega in poštenega izpolnjevanja mednarodnih obveznosti.

Kodifikacija temeljnih načel o pravicah in dolžnostih držav se je začela v 60. letih na pobudo OZN. Na zasedanju Generalne skupščine OZN leta 1962 je bil na odboru za pravna vprašanja sestavljen spisek sedmih načel, ki so se obravnavala na naslednjih zasedanjih. Ta načela so:

1. načelo neuporabe sile ali grožnje s silo, ki bi bila usmerjena zoper ozemeljsko celovitost ali politično neodvisnost katerekoli države;
2. načelo mirnega reševanja mednarodnih sporov s sredstvi, ki ne ogrožajo mednarodnega miru, varnosti in pravičnosti;
3. načelo nevmešavanja v notranje zadeve države;
4. načelo medsebojnega sodelovanja držav;
5. načelo enakopravnosti in samoodločbe narodov;
6. načelo suverene enakosti;
7. načelo dobre vere pri izpolnjevanju pravic in dolžnosti.

Delo Generalne skupščine OZN je bilo končano s sprejetjem Deklaracije o načelih mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami v skladu z Ustanovno listino OZN, ki jo krajše imenujemo **Deklaracija sedmih načel** (1970). Ta deklaracija potrjuje temeljna načela mednarodnega prava, kot izhajajo iz Ustanovne listine OZN. Dekalog načel je tudi sestavni del **Helsinške listine** (1975), ki dodaja še tri načela.

Temeljne pravice pripadejo državi s samim dejstvom nastanka, ne pa priznanja.

Značilnost temeljnih pravic je, da med njimi **ni stopnjevanja** v uporabi za različne države. To izhaja iz načela enakopravnosti in suverene enakosti držav. Uporabljajo se v primeru dvoma pri **razlagi pravnih pravil** in se ne morejo odtujiti. Temeljna načela ostanejo nespremenjena tudi v primeru vojne, samo nekateri njihovi elementi veljajo le v miru.

Teoretiki se razhajajo pri določanju temeljnih pravic. Večina jih govori o petih temeljnih pravicah države, ki izhajajo iz Ustanovne listine OZN in Deklaracije sedmih načel:

- pravica do obstoja;
- pravica do suverenosti in načelo neintervencije;
- pravica do enakosti (v diplomatskih in pogodbenih odnosih);
- pravica do medsebojnega občevanja (mednarodnega prometa);
- pravica do spoštovanja.

1. PRAVICA DO OBSTOJA

Vsaka država ima pravico do obstoja (51. člen UL OZN). **Samoodločba** je uresničitev obstoja. Če je država napadena, ima naravno pravico do **samoobrambe**, zato tej pravici ustreza dolžnost drugih držav, da spoštujejo njeno ozemeljsko celovitost, da se vzdržijo agresije. Pravica do obstoja zagotavlja tudi naravno pravico do samoobrambe, ki je nad listino OZN. Pravica do individualne in kolektivne samoobrambe obstaja do takrat, ko obrambo z neko kolektivno akcijo prevzame OZN. O uporabi samoobrambe je potrebno obvestiti Varnostni svet OZN. Pravica do obstoja pa ne opravičuje države, da ščiti oz. vzdržuje svoj obstoj z nezakonitimi dejanji proti nedolžnim in miroljubnim državam.

2. PRAVICA DO NEODVISNOSTI (SUVERENOSTI)

Suverenost je eden od temeljev MP. Kljub trditvam, da je to načelo preživeto, je še danes najpomembnejše dejstvo pri oblikovanju mednarodne skupnosti. Možen je samo **pogodbeni prenos nekaterih pristojnosti**, ne pa podrejanje neki višji oblasti. Vse mednarodne organizacije temeljijo na prostovoljnem in preklicnem članstvu.

Neodvisnost (suverenost) obsega pravico naroda vsake države:

- da samostojno določa in spreminja svojo ustavno ureditev,
- da sklepa pogodbe z drugimi državami,
- da izvršuje izključno oblast in jurisdikcijo nad osebami in stvarmi, ki se nahajajo na njenem ozemlju,
- vsaka država pa ima tudi pravico izbrati svoj sistem političnega, gospodarskega, družbenega in kulturnega življenja in ureditve.

Če država grozi drugi državi z neko obliko sankcij (oboroženih, političnih ali ekonomskih), če slednja ne bo uredila določenega vprašanja kot to zahteva prva, to pomeni **kršitev pravice do neodvisnosti**. S pravico do suverenosti je zato povezano načelo **nevmešavanja (neintervencije)** v notranje zadeve države. Temeljni izraz suverenosti države je namreč načelo neintervencije. 2/I UL OZN govori o suvereni enakosti držav (temeljno načelo), v 2/VII pa prepoveduje poseganje v notranje zadeve, razen izjemoma, če gre za zavarovanje svetovnega miru in varnosti (npr. genocid). Če preti velika nevarnost za mir, lahko torej OZN intervenira.

Suverenost ima:

- teritorialni vidik** – kaj spada pod teritorialno suverenost, nam povejo objekti mednarodnega prava (ozemlje, zračni prostor, teritorialno morje...). Gre za suverenost **nad svojim ozemljem in nad vsem, kar je na tem ozemlju** (državljeni in tujci). Sem spada tudi suverenost države nad svojimi naravnimi bogastvi. Teritorialna suverenost je lahko omejena samo v primeru sklenitve dvostranske mednarodne pogodbe. Tuje diplomatsko predstavništvo ni izvzeto iz teritorialne suverenosti (ne moremo govoriti o eksteritorialnosti). Omejitve: spoštovanje človekovih pravic, standardi ravnanja s tujci itd.;
- personalni vidik** – personalna suverenost označuje oblast **nad vsemi osebami** (temelj je njeno prebivalstvo), ki se nahajajo na državnem območju, razen nad osebami, ki uživajo pravico diplomatske imunitete, in nad vojaškimi osebami, ki so v državi na prijateljskem obisku. Država ima oblast tudi nad svojimi državljani, ki so v tujini. Na temelju te suverenosti lahko država uporablja (to je pravica in ne obveznost države!) tudi institut diplomatske zaščite: država naperi zahtevek zoper državo, ki nam je kršila interes, pod pogojem, da so izčrpana vsa notranja pravna sredstva. Država hoče biti personalno suverena, ker je prebivalstvo pogoj za njen nastanek (in obstanek).

3. PRAVICA DO ENAKOSTI

Vse države so si formalnopravno enake (pravna enakost). Ta pravica je zajeta v 1. točki 2. člena Ustanovne listine OZN. Pravica do enakosti se kaže že v bilateralni fazi:

- pogajanja so izmenično enkrat v eni, drugič v drugi državi,
- potekajo v obeh in nikoli samo v enem jeziku države pogajalke,
- pogodba se sklene v obeh jezikih ali v tretjem jeziku.

Načelo suverene enakosti je eno temeljnih načel MP: države tekmujejo med seboj, zlasti glede ozemlja, prizadevajo si imeti svoje državljane (živi substrat) in pri tem so si države suvereno enake. Iz pravice do suverenosti izhaja:

- a) pravilo, da v poslih mednarodnega sporazumevanja (kongresi, mednarodne pogodbe, mednarodne organizacije) **ne more priti do preglasovanja**. Nobena država ne more biti zavezana s pravilom, na katerega sama ni pristala. Obstajajo sicer določene izjeme od tega pravila, ki pa morajo biti izrecno določene in v končni fazi tudi soglasno dogovorjene;
- b) država **ne more biti podvržena tuji oblasti ali jurisdikciji** druge države. Država ne more biti podvržena tujim sodiščem, lahko pa prizna pristojnost tujega sodišča prostovoljno (z vnaprejšnjo pogodbo ali po tožbi). Novejši razvoj gre v tej smeri, da se to pravilo ne nanaša na razmerja, kjer država nastopa kot zasebnopravni subjekt, npr. v trgovinskih odnosih (*iure gestionis*).

Moderno razumevanje MP se ne omejuje samo na priznanje neodvisnosti tistim narodom, ki so že ustvarili svojo državo. **Narodom**, ki svoje države nimajo, se priznava **pravica do samoodločbe**. Vendar pa to ne pomeni, da pravica do samoodločbe omogoča razdelitev ali okrnitev teritorialne celovitosti suverene države, ki se ravna v skladu z načelom enakopravnosti in samoodločbe narodov in ki ima vlado, ki predstavlja vse narode na svojem ozemlju ne glede na raso, vero ali barvo kože. Države se morajo vzdrževati takega ravnanja, ki ima za cilj delno ali popolno razbijanje nacionalne enotnosti in teritorialne celovitosti katerekoli države.

OZN temelji na načelu suverene enakosti, ki:

- a) je **dosledno izpeljano v Generalni skupščini OZN**:
 - pravico glasovanja ima vsaka država članica;
 - vsak glas ima enako vrednost (1 država = 1 glas);
- b) ni **dosledno izpeljano v Varnostnem svetu OZN** – poznamo pet stalnih članic (ZDA, Francija, Velika Britanija, Rusija in Kitajska), ostale članice pa se volijo. Pri vsebinskih odločitvah ni mogoče sprejeti sklepa, če ena stalna članica nasprotuje sklepu (**pravica veta**); če se vzdrži, pa se sklep lahko sprejme. Kvorum v Varnostnem svetu je devet glasov: tudi če so stalne članice soglasne, morajo pridobiti še vsaj štiri glasove nestalnih članic.

Pravica do enakosti tudi ni spoštovana v nekaterih mednarodnih finančnih institucijah. Temeljno pravico do enakosti pa spoštuje Meddržavno sodišče v Haagu, ki je sestavljeno iz 15 sodnikov, čeprav so dejansko sodniki velesil vedno vključeni.

4. PRAVICA DO MEDNARODNEGA PROMETA (OBČEVANJA)

Država ima pravico, da samostojno **vstopa v kakršnekoli mednarodne odnose** (politične, ekonomske, humanitarne, prometne, kulturne itd.) skupaj z drugo državo ali mednarodno organizacijo, država prosto vzdržuje **diplomatske, prometne ali trgovinske stike**. Druge države tega ne morejo preprečiti. Iz te pravice je izvedena tudi pravica ladij do **neškodljivega prehoda skozi teritorialno morje**.

5. PRAVICA DO SPOŠTOVANJA

Ta pravica je povezana s pravico do suverenosti: ker so države suverene, neodvisne in pravno enake, je potrebno spoštovati tudi njihove **predstavnike, vlado, organe, simbole** itd. Vsaka država mora z določeno stopnjo skrbnosti varovati ugled druge države in njenih predstavnikov; vzdrževati se mora dejanj, ki bi izkazovala preziranje ali omalovaževanje druge države. Države imajo običajno določbe

notranjega prava, ki to pravico konkretizirajo (npr. kaznivo dejanje žalitve tuje države in njenih predstavnikov). Spoštovanje se izraža tudi v protokolarnem ceremonialu ob obisku tujega državnika.

2.3.3. PRIZNANJE DRŽAVE

Če želi država komunicirati z drugimi državami kot država, jo morajo le-te šteti za državo (*condictio sine qua non*). Z vprašanjem priznanja države se ukvarja resolucija Inštituta za mednarodno pravo iz leta 1936, ki pozna dve načeli:

1. zaradi neodvisnosti in enakosti držav je potrebno spoštovati pravico vsake nacije, da svobodno ustanavlja in oblikuje svoje institucije;
2. ob vseh spremembah, ki so jim podvržene države, je potrebno zagotoviti kontinuiteto držav.

MP je nagnjeno k temu, da faktična oblast vzpostavlja tudi pravno – suverenost pripelje k pravni ustanovitvi neke države. V MP je element učinkovitosti še posebej močan. Na dolgi rok utegne vzpostaviti novo pravno pravilo MP, ki potrjuje dejansko stanje. Vendar pa MP postavlja posebne varovalke, da ne bi protipravna situacija dobila pravno dopustni izraz. Pomemben instrument, ki lahko prepreči konvalidacijo začetno protipravne situacije je reakcija drugih držav, npr.:

- nepriznavanje;
- protesti;
- enostranske sankcije;
- celo oborožene akcije pod okriljem varnostnega sveta ZN.

Priznanje države je svoboden (prostovoljen) **enostranski akt**, s katerim država, več držav ali mednarodna organizacija:

- ugotavljajo **obstoj države** in
- pokažejo svojo voljo, da jo **štejejo za članico mednarodne skupnosti**.

Vsaka država ima **diskrecijsko pravico** pri odločanju, ali bo neko državo priznala ali ne. Nepriznanje države torej ne pomeni mednarodnega delikta. Priznanje pa je tudi politično dejanje. Včasih država priznanja sploh ne želi, čeprav izpolnjuje pogoje (ozemlje, prebivalstvo, učinkovita oblast) – tak primer je Tajvan.

Priznanje države ima **deklaratoren značaj**, saj nova država po predpisih MP obstaja ne glede na njeno priznanje (načelo učinkovitosti). Zanj tako veljajo pravila MP, ki jih je država tudi dolžna spoštovati. Priznanje samo ugotavlja (gre za ugotovitveni akt) pravni učinek nastanka novega pravnega subjekta (ugotovitev obstoja dejanskih pogojev za nastanek države), medtem ko postane subjekt MP avtomatično, čim so za to izpolnjeni pogoji. Zato je priznanje **retroaktivno**, učinkuje **ex tunc**, od trenutka, ko je država dejansko nastala. Priznanje je izraz volje drugih držav, da stopajo v mednarodne odnose z novo državo. Razlikujemo:

1. **de iure priznanje** – je enostranska, popolna, trajna (kvazi) in nepreklicna (ireverzibilna) pravna izjava, katere cilj je priznanje države;
2. **de facto priznanje** – je začasno, preklicno in omejeno na določene odnose (tj. vsebinsko omejeno) – gre za nižjo stopnjo priznanja, ki bolj upošteva začasna trenutna stanja. Gre za konkludentna dejanja (država je univerzalno priznana, če je včlanjena v OZN; diplomatski odnosi,...)

Če je situacija jasna, izvedemo *de iure* priznanje, sicer pa je bolje priznati oblast *de facto* in počakati do razjasnitve. V večini primerov pa gre za enake učinke.

Učinek priznanja:

1. **deklaratoren** – ne vpliva na mednarodnopravno subjektiviteto države (tudi če ni priznanja in država izpolnjuje kriterije, je država);
2. **retroaktivni** – priznanje učinkuje od dneva dejanskega nastanka države (*ex tunc*) – ko jo priznajo, jo priznajo za nazaj.

Težava se pojavi, če prezgodaj priznamo novo državo (primer Makedonije), če stara še obstaja. S tem tvegamo **kršitev načela neintervencije v notranje zadeve** države. Zato se je v praksi razvil institut **priznanja vstajnikov** vojskujoče strani. Pogoji za tovrstno priznanje so:

- vstajniki efektivno držijo v rokah določeno ozemlje;
- oblast mora biti organizirana;
- vojskujejo se v skladu s pravili vojaškega prava.

Državo je mogoče priznati:

1. **izrecno** – lahko gre za:

- deklaracijo;
- svečano izjavo;
- mednarodno pogodbo;
- kolektivni akt.

2. **molče oz. implicitno – konkludentno priznanje**, npr. navezava diplomatskih odnosov (diplomatske odnose imamo vedno z državno entiteto, z državami), čestitka šefa države drugemu šefu države ob prazniku neodvisnosti. Tovrstno priznanje ne sme dopuščati dvoma glede namena priznati državo, čeprav nikjer ni izrecno govora o priznanju države. Namena ne moremo kar določiti, pripisati, presumirati; obstajati mora nesporni namen priznanja države. Namen priznanja se ne predvideva, če neka država z nepriznano državo zgolj:

- sodeluje na kakšni mednarodni konferenci ali
- sodeluje pri kakšni kolektivni pogodbi oz.
- je z njo v odnosih na ravni predstavnikov, ki nimajo statusa stalnih diplomatskih predstavnikov.

Kot konkludentno priznanje se šteje tudi glasovanje za članstvo v generalni skupščini OZN, razen če ta država do novonastale države vodi politiko izrecnega nepriznavanja, pri čemer se medsebojno članstvo v OZN ne šteje kot priznanje države (take odnose ima Izrael z nekaterimi arabskimi državami).

Priznanje je lahko tudi:

1. **individualno** – priznanje s strani posamezne države;
2. **kolektivno** – več držav prizna državo s kolektivnim aktom (npr. klub držav (EU) prizna neko državo).

Včasih se **lahko** predpišejo tudi **pogoji za priznanje države**, npr.:

- spoštovanje človekovih pravic;
- spoštovanje načel OZN;
- demokratičen sistem;
- spoštovanje pravil glede jedrskega orožja;
- spoštovanje pravic manjšin.

Tako so postavili pogoje za priznanje ministri držav Evropske skupnosti glede novih držav, ki so nastale na območju SFRJ in SZ.

2.3.4. PRIZNANJE VLADE

Vlade so manj trajna oblika kot države. Če ne priznamo vlade, to še ne pomeni, da ne priznavamo državnosti. Ponavadi priznanje vlade predpostavlja in implicira priznanje države (vsebuje tudi priznanje države).

Priznanje vlade pomeni, da se navezujejo diplomatski stiki in da je država, ki priznava vlado, pripravljena priznati pravno relevantnost mednarodnopravnih aktov, ki jih izdaja nova vlada (s priznanjem damo vladi pooblastilo, da prevzema obveznosti države do naše države).

Oblike spremembe vlade in priznanje:

1. če pride do spremembe vlade po ustavni poti, je **nova vlada legitimen predstavnik države** – ni težav s priznanjem, zadošča že čestitka ob sprejemu;
2. težava pa se pojavi, ko v neki državi pride do spremembe vlade na način, ki ni v skladu z dotedanjim ustavnim redom (revolucija, državni udar), tj. ko se **prekine ustavnopravna kontinuiteta**. V tem primeru je relevantno MP vprašanje:
 - ali je nova vlada pooblaščen za predstavljanje države, tj. ali lahko zastopa državo v mednarodnopravnih odnosih, še zlasti če stara vlada še vedno deluje (npr. iz tujine);
 - vprašanje stabilnosti te vlade.

Druge države se morajo opredeliti do teh vprašanj in v ta namen se razvije institut priznanja vlade z nekim posebnim aktom. V praksi obstaja močan trend, da se vlad ne priznava več izrecno, temveč implicitno (npr. tako, da se kar naprej posluje).

Tudi priznanje vlade je **prostovoljen akt**, ki je odvisen od diskrecijske presoje posamezne države. Običajno se vlado prizna, če se je dovolj utrdila in če je pripravljena izpolnjevati svoje dolžnosti po pravilih MP.

Prehitro priznanje nove vlade, ko obstaja tudi še stara, lahko pripelje do zapletov.

Glede načinov priznanja vlade obstajajo iste možnosti:

- formalno ali konkludentno priznanje;
- de iure ali de facto priznanje;
- individualno ali kolektivno priznanje.

Priznanje vlade je retroaktivno in deklaratorno, velja od trenutka, ko je vlada dejansko prevzela oblast. Akt, s katerim se prizna nova vlada, se običajno imenuje notifikacija.

2.3.5. PRIZNANJE NOVONASTALIH DRŽAV NA OBMOČJU SFRJ

Evropska skupnost je decembra 1991 s pismom pozvala novonastale države na območju SFRJ, naj zaprosijo za priznanje. V pismu so bili postavljeni tudi nekateri pogoji za priznanje, ki so temeljili na Deklaraciji o priznanju držav v Srednji in Vzhodni Evropi. Deklaracija je zahtevala:

- spoštovanje mednarodnopravnih načel;
- varstvo človekovih pravic;
- demokratično ureditev, prepoved širjenja jedrskega orožja itd.

Ob njej je ES sprejela še posebno izjavo, ki je vsebovala še dodatne pogoje, ki so se nanašali samo na države bivše SFRJ. Ti dodatni pogoji so zahtevali zlasti:

- spoštovanje človekovih pravic,
- zaščito pravic manjšin in
- zavezo držav, da se odpovedujejo uporabi sile, ki bi bila naperjena zoper sosednje države.

Odgovor je bilo potrebno poslati na Badinterjevo arbitražno komisijo (BAK).

2.3.6. NASLEDSTVO (SUKCESIJA) DRŽAV

Sukcesija držav je mednarodni institut. Pomeni vstop določene države v pravne odnose druge države:

- kot posledica **ustanovitve** ali **razširitve oblasti** oz.
- **vzpostavitve suverenosti** te države na območju, ki je do tedaj pripadalo drugi državi.

Vprašanje nasledstva ureja posebno področje MP, ki se mu reče nasledstvo držav – prevzem mednarodnih obveznosti s strani naslednice od države predhodnice, ki se nanašajo na določeno

ozemlje. Bistvo nasledstva je, da je **teritorialna kategorija**. Vse pravo, ki se nanaša na sukcesijo držav, je **dispozitivno**.

Sukcesija je zamenjava ene države z drugo glede odgovornosti za mednarodne odnose na določenem območju. Gre torej za problem prevzemanja pravic in obveznosti s strani države naslednice od države predhodnice. Do nasledstva lahko pride z:

- **razpadom države** (SFRJ – SLO, HR, BIH in MK trdijo, da je šlo za razpad in da so vse nove države naslednice, ki so enakopravne. ZRJ pa trdi, da je šlo za odcepitev in trdi, da je sama edina naslednica SFRJ in nadaljuje njeno zunanjepolitično vlogo),
- **odcepitevijo dela države** (odcepljeni del lahko postane nova država, stara država pa ne preneha, ampak obstaja naprej; Etiopija in Eritreja),
- **združitvijo dveh držav** (ZRN in NDR) oz. **priključitvijo** ali
- **odstopom (cesijo)** dela ozemlja, na katerem nastane nova država.

V teh primerih preneha suverenost določene države na določenem območju (ali pa ta država preneha obstajati), druga država pa na pridobljenem območju vzpostavi svojo suverenost.

Splošno pravilo MP je, da nastanejo za vsako državo pravice in obveznosti že z njenim lastnim delovanjem, kar izhaja iz temeljne pravice države do suverenosti. Vendar pa se pri prenosu območja pojavlja toliko raznovrstnih in specifičnih vprašanj, da se to načelo ne more dosledno uresničevati. Ravno ta vprašanja se obravnavajo v sklopu sukcesije držav. Splošnega pravila o prevzemanju obveznosti s strani države naslednice od države predhodnice v MP ni. Stališče, da obveznosti redno prehajajo na tistega, ki pridobi območje, je predvsem rezultat želje, da se zaščiti interese tujih upnikov in investitorjev. Različne rešitve, ki se uporabljajo v praksi, so med dvema skrajnima stališčema:

- država naslednica ne bi smela priznati nobenih obveznosti predhodnice (doktrina tabula rasa, clean state),
- nova država bi v celoti prevzela obveznosti (popolna kontinuiteta).

Pravila o sukcesiji: štiri osnovna in splošna pravila pri nasledstvu so:

- sama sprememba državne oblasti v razmerju do istega državnega območja ne pripelje do nasledstva, pa čeprav bi do nje prišlo na protiustaven (revolucionaren) način;
- prav tako ne pride do nasledstva v primeru vojne okupacije;
- država naslednica prevzame območje takšno, kakršno je bilo, tudi z morebitnimi omejitvami; gre za pravilo *nemo plus iuris transferre potest, quam ipso habet*;
- če ni drugače dogovorjeno (in z izjemo državnih mej), veljajo za pridobljeno območje mednarodne pogodbe države naslednice in ne predhodnice (Slovenija je notificirala sukcesijo po posameznih sklopih mednarodnih pogodb, ki jih je sklenila SFRJ).

Obligatomi načeli, ki ju je potrebno upoštevati, sta tudi:

- a) **načelo nedotakljivosti državnih meja**: obstoječe državne meje se ne smejo spreminjati, razen v primeru dvostranskega sporazumnega dogovora med državama.
- b) **načelo spoštovanja človekovih pravic in svoboščin ter pravic manjšin**: države, ki bilateralno urejajo medsebojna razmerja, morajo pri tem spoštovati splošna načela varovanja človekovih pravic in pravic manjšin, če so le-te prisotne na teh območjih.

Vprašanja nasledstva držav se urejajo predvsem s pogodbenim (partikularnim) mednarodnim pravom. Z namenom sistemske ureditve tega področja pa sta bili sprejeti dve konvenciji (Dunajska konvencija o nasledstvu držav glede mednarodnih pogodb, 1978 in Dunajska konvencija o nasledstvu držav glede državnega premoženja, arhivov in dolgov, 1983), ki poznata več položajev, v katerih pride do nasledstva:

- prenos dela območja neke države;
- novonastala neodvisna država;
- združitev držav;
- odcepitev dela države (stari subjekt obstaja še naprej, vendar v manjšem obsegu);
- razpad, dissolution (stari subjekt preneha obstajati).

A) OBMOČJE

Izhodišče nasledstva držav je **vzpostavitev suverenosti** nad območjem, ki je do tedaj pripadalo državi predhodnici. Država dobi območje takšno, kakršnega je imela prejšnja država (z obstoječimi mejami ter pravicami in obveznostmi, ki se tičejo uporabe območja). Nasledstvo države ne vpliva:

- na mejo, ki je določena z mednarodno pogodbo;
- na pogodbeno ustanovljene pravice in obveznosti, ki se nanašajo na mejni režim, ter
- na pravice in obveznosti, ki so vezane na določeno območje in se nanašajo na uporabo ali omejitve uporabe tega območja v korist druge države ali v korist tega območja.

Dunajska konvencija potrjuje trajno suverenost vsakega naroda in vsake države nad svojimi **naravnimi bogastvi**.

B) OSEBE

Ko nova država razširi suverenost na določeno območje, spadajo pod njeno oblast **vsiljudje, ki tam živijo**. Ti ljudje so v razmerju do države predhodnice bodisi njeni državljani bodisi tujci. Nova država lahko:

- z zakonom določi, katere od teh oseb bo obravnavala kot svoje državljane, vendar pa svojega državljanstva ne more vsiliti pripadnikom tretjih držav brez njihove privolitve;
- lahko pa podeli državljanstvo osebam, ki v času nasledstva niso bile na pridobljenem območju, vendar pa so do tedaj bile državljani države predhodnice.

Če država predhodnica obstaja še naprej in se njeno območje razdeli na več držav, je potrebno vprašanje statusa teh oseb rešiti z mednarodno pogodbo. MP ne pozna splošnega pravila, po katerem bi morala nova država kot svoje državljane prevzeti vse dotedanje državljane predhodnice. Vendar pa tretje države niso dolžne sprejemati oseb, ki bi na ta način ostale brez državljanstva.

Zaradi reševanja položaja oseb pri zamenjavi državne oblasti na nekem območju se v mednarodnih pogodbah uporabljata dva instituta:

- **opcija** – opcija pomeni izbiro med dvema državljanstvoma, s čimer se posamezniku omogoči, da državljanstvo izbere sam (optanti). Pogoji za opcijo je, da poleg države, ki je območje pridobila, obstaja tudi še država, ki je območje odstopila oz. izgubila. Tako posameznik izbira med dotedanjim državljanstvom in državljanstvom nove države;
- **zaščita manjšin** – z zaščito manjšin se zaščitijo osebe, ki imajo drugačno narodnost, vero ali materin jezik od večinskega prebivalstva. Lahko se jim ponudi možnost izbire državljanstva in države, v kateri bodo živeli.

Takšen primer sta bili **cona A in cona B v STO**, kjer so se optanti preselili v državo, v kateri so hoteli prebivati. Po sporazumu iz leta 1982 naj bi SFRJ (sedaj Slovenija) optantom, ki so se morali preseliti v Italijo, dolgovala 110 milijonov dolarjev. Zadeva še ni rešena, niti glede skupnega dolga SFRJ niti glede razdelitve med novonastalimi državami. V zvezi s tem je tudi Badinterjeva arbitražna komisija, ki se ukvarja z razpadom SFRJ, sprejela naslednja načela:

- vprašanje državljanstva rešuje država z notranjimi predpisi;
- država mora spoštovati varstvo človekovih pravic in svoboščin;
- zaradi razpada države ne sme nihče ostati brez državljanstva;
- med državo in državljanom mora obstajati pristna zveza;
- nikogar se ne sme siliti, da ohrani ali vzame državljanstvo.

Pravica do državljanstva ni zapisana v nobeni konvenciji (razen v Konvenciji o otrokovih pravicah iz leta 1989). Pripravljen pa je osnutek konvencije o državljanstvu in nasledstvu, ki vsebuje naslednja načela:

- državljan države, ki je prenehala kot mednarodni subjekt, ne sme ostati brez državljanstva, ne glede na to, kje prebiva;
- načelo rezidenčnosti: oseba naj dobi državljanstvo tiste države, na ozemlju katere ima stalno prebivališče;
- diskriminacija je prepovedana, družine imajo pravico do skupnega bivanja;

- načelo prostovoljnosti: nobene osebe ni mogoče prisiliti, da postane ali ostane državljan določene države, država lahko od posameznika eventualno zahteva, naj se odreče drugemu državljanstvu, razen če bi to pomenilo apatridnost;
- vsak, ki je imel državljanstvo stare države, mora dobiti novega;
- vsak posameznik naj bi imel načeloma možnost izbire (opcije) državljanstva.

V Sloveniji ni prevladalo načelo rezidenčnosti, temveč se je državljanstvo podeljevalo na podlagi bivšega republiškega državljanstva.

C) MEDNARODNE POGODBE

Uporablja se **domneva v korist nadaljevanja pogodb**, razen v primeru **cediranega ozemlja in dekolonizacije** (če neka država pridobi ozemlje s cesijo, država naslednica ne bo vezana na tisto, kar je na tem ozemlju veljalo v času države predhodnice – uveljavila bo svoje mednarodne pogodbe). V primeru razpada držav, odcepitve ali združitve pogodbe ostanejo v veljavi (razen če so oboletne).

Kontinuiteta veljavnosti pa je poudarjena pri **radiciranih pogodbah** (= ukoreninjene pogodbe, ki so tako tesno vezane z ozemljem, da morajo veljati še naprej → tudi v primeru cesije – npr. meja more ostati kot je), ki državo naslednico avtomatično zavezujejo, razen če ni dogovorjeno drugače. Gre za pogodbe, ki so tesno povezane s samim območjem (npr. **pogodbe o državnih mejah, meddržavnih služnostih, sodelovanju v obmejnem pasu** itd.). Nedopustno je ukinjanje mednarodnih pogodb, ki določajo državne meje, s sklicevanjem na bistveno spremenjene okoliščine. Izjema od takega avtomatičnega prenosa so pogodbe, s katerimi se predvideva **vzpostavitev vojnih baz**.

Sukcesijo bilateralnih in multilateralnih pogodb se notificira. **Notifikacija** je dejanje, ki ga izvrši država naslednica pri **depozitarju multilateralnih pogodb**, s katerim si zagotovi, da velja pogodba še naprej. Izjema so pogodbe o pravicah ljudi, za katere se domneva, da veljajo avtomatično, tudi brez notifikacije. Pri tem se postavlja vprašanje nasledstva ADP – Slovenija bi lahko notificirala nasledstvo ADP, a tega do sedaj ni storila, saj to ni bilo vseh Dunaju in bi bila lahko taka odločitev morda škodljiva. ADP naj bi bil pogodba zaprtega tipa.

"Zaprte pogodbe" – nova država ni ipso facto stranka, ampak mora upoštevati postopek o pristopu ali se sporazumeti z ostalimi pogodbenicami.

D) DRŽAVNO PREMOŽENJE, ARHIVI IN DOLGOVI

Sprejeti sta bili:

- Konvencija OZN glede sukcesije mednarodnih pogodb (1996);
- Dunajska konvencija o sukcesiji dolgov, arhivov in premoženja (še ne velja!).

Pravila:

1. **nepremičnine** pripadejo naslednici, če je na njenem ozemlju (vojašnice, carinske stavbe);
2. nepremičnine v tujini se razdelijo v pravičnih deležih (npr. veleposlaništva) – to, kakšni so pravični deleži pa je odvisno od dogovora med naslednicami;
3. kompenzacija, če ima država na nekem ozemlju veliko število nepremičnin (neproporcionalna količina – problem je ocenjevanje velikosti);
4. **premično premoženje** in **dolgovi** se delijo v pravičnih deležih (o tem se je treba pogoditi, ni nekih jasnejših meril). V primeru dekolonizacije nova država ne prevzema dolgov, v primeru cesije pa (pravičen delež dolgov). Pravična razmerja določijo s pogajanjem, delež pa lahko določi tudi IMF;
5. **arhivi** (gre samo za državne arhive - listine) pripadejo državi naslednici, če so nastali na njenem ozemlju = **načelo provenience**. Ostanejo torej tam, kjer so nastala. Problem predstavljajo dokumenti zveznih organov, saj pri njih ni jasno, kje je provenienca. Država, ki arhiv ohrani v originalu, pa mora v vsakem primeru naslednicam zagotoviti kopije dokumenta.

Vprašanja premoženja, arhivov in dolgov pri nasledstvu držav se prvenstveno rešujejo:

- s **sporazumi** med državami in
- upoštevanjem načela **pravičnosti**.

Iz tega izhaja tudi Dunajska konvencija iz leta 1983. Njena določila se uporabijo takrat, ko se države same ne sporazumejo drugače.

Državni arhivi države predhodnice so vsi dokumenti:

- ki jih je izdala država predhodnica pri opravljanju svojih funkcij in
- ki so ji pripadali na podlagi njenega notranjega prava.

Dunajska konvencija zavezuje državo predhodnico, da ohrani celovitost državnih arhivov. Državi naslednici je potrebno na njeno zahtevo in na njen strošek izročiti reprodukcije tistih državnih arhivov, ki ostanejo državi predhodnici in ki se nanašajo na odstopljeno območje. Tudi vprašanja arhivov se prvenstveno rešujejo z medsebojnimi sporazumi.

Medsebojni sporazumi, ki temeljijo na načelu pravičnosti, bi morali biti podlaga tudi za rešitev vprašanj razdelitve dolgov, ki so v primeru nasledstva med najbolj spornimi. **Državni dolg** pomeni kakršnokoli finančno obveznost države predhodnice, ki nastane do:

- druge države,
- mednarodne organizacije ali
- kakšnega drugega subjekta mednarodnega prava.

Nasledstvo ne sme vplivati na pravice in obveznosti upnikov. Državni dolg države predhodnice mora v **pravičnem sorazmerju** preiti na državo naslednico. Pri tem je potrebno upoštevati, ali država predhodnica obstaja še naprej ali ne. Za novonastale države Dunajska konvencija določa, da prevzem dolgov ne sme ogroziti njihovega ekonomskega ravnotežja. Vprašanje dolgov je večkrat odvisno od politične moči posamezne države. V novejšem času pri teh vprašanjih posredujejo tudi mednarodne finančne organizacije (IMF).

V primeru novonastalih držav pozna torej Dunajska konvencija dve dodatni pravili:

- premično premoženje in tisto nepremično premoženje države predhodnice, ki se nahaja izven območja, na katerega se nasledstvo nanaša, preide na državo naslednico v sorazmerju z njenim prispevkom k nastanku tega premoženja;
- sporazumi o nasledstvu med državo predhodnico in državo naslednico ne smejo poseči v načelo trajne suverenosti vsakega naroda nad svojim bogastvom in naravnimi dobrinami.

Pravila, ki so namenjena novonastalim državam, so tako kot v primeru mednarodnih pogodb le delno uporabna tudi za razpad države in odcepitev.

E) MEDNARODNE ORGANIZACIJE

Za nasledstvo držav glede članstva v mednarodnih organizacijah ne obstaja neko splošno pravilo MP. Po Dunajski konvenciji učinki nasledstva ne posegajo v pravila o pridobitvi članstva v mednarodni organizaciji. Članstvo v katerikoli mednarodni organizaciji se pridobi **v skladu z njenimi pravili, ne pa na podlagi nasledstva** mednarodne pogodbe, ki je ustanovni akt organizacije. Če država predhodnica preneha obstajati, država naslednica ne postane članica organizacije zgolj na podlagi nasledstva. Za članstvo mora zaprositi v skladu s pravili organizacije. Tudi tu pa obstajajo **izjeme**, npr. nasledstvo članstva v **Svetovni banki** in **Mednarodnem denarnem skladu**. Primer za nasledstvo članstva je tudi članstvo **Rusije** v **Varnostnem svetu OZN** po razpadu Sovjetske zveze.

F) DRUGA VPRAŠANJA

Pri **deliktnih obveznostih** države, ki je prenehala obstajati, o nasledstvu ne moremo govoriti. Država naslednica ne prevzame obveznosti, ki izvirajo iz protipravnih dejanj države predhodnice.

Pri izbiri, katere **dele notranje zakonodaje** države predhodnice bo prevzela in katere ne, je država naslednica popolnoma svobodna.

Vprašanje **pridobljenih pravic fizičnih in pravnih oseb** pri nasledstvu ostaja odprto. Če ureditev teh pravic ni dogovorjena z mednarodno pogodbo, ostaja položaj bolj ali manj neurejen, čeprav gre lahko za zelo pomembne stvari: pokojnine, lastninska pravica, ekspropriacija, koncesije itd.

Pridobljene pravice so politično pomembne ne samo za državo predhodnico in državo naslednico, temveč tudi za tretje države, če gre za pravice njihovih državljanov. Praviloma bi se morala država naslednica držati vsaj minimalnih načel pri priznanju pridobljenih pravic in poseči le v tiste, ki so v nasprotju z njenim pravnim redom. Nespoštovanje pridobljenih pravic lahko izzove tudi pritisk in reakcijo mednarodne skupnosti.

G) RAZPAD SFRJ IN VPRAŠANJE SUKESIJE

Reakcijo mednarodne skupnosti na krizo v SFRJ označuje improvizacija in sprejemanje ad hoc odločitev. Države ES so sprejele dve Bruseljski deklaraciji, s katerima sta bili ustanovljeni:

- a) **Konferenca o Jugoslaviji** (kasneje preimenovana v Mednarodno komisijo za bivšo Jugoslavijo) in
- b) **Badinterjeva arbitražna komisija (BAK)** - dolgo je poslovala brez poslovnika (pravila so se razvila skozi prakso). Sprejela je dva dokumenta, dekalog arbitražne komisije ter poslovnik (rules of procedure). Ima dve temeljni funkciji:
 - **posvetovalno** – daje posvetovalna mnenja o mednarodnopravnih vprašanjih, ki ji jih predloži Konferenca v Beogradu (mnenja so predsedstvu Konference v pomoč, niso pa pravno zavezujoča);
 - **odločanje v konkretnih sporih** med bivšimi jugoslovanskimi republikami – tu je potrebna avtorizacija predsedstva Konference. V tem primeru BAK ne deluje kot posvetovalno telo, temveč kot prava mednarodna arbitraža, katere odločitve so pravno obvezujoče.

Sprejeti sta bili dve deklaraciji:

- Deklaracija o Jugoslaviji in
- Deklaracija o priznanju novih držav na območju Sovjetske zveze in Vzhodne Evrope.

Deklaraciji sta upoštevali **načelo o samoodločbi narodov**, ki je eno od temeljnih načel MP. Naštevata pogoje za priznanje novih držav. Država bo priznana:

- a) če je nastala na demokratični podlagi;
- b) če bo sprejela mednarodnopravne obveznosti;
- c) če se bo podvrgla miroljubnemu dogovarjanju glede spornih vprašanj.

Temeljno vprašanje ob razpadu: ali sprejeti tezo o **kontinuiteti** Jugoslavije (njene zgodovinske korenine in politični razlogi) ali tezo o **enakopravnosti vseh petih naslednic**. Francija je želela imeti neko vlogo pri urejanju posledic razpada, zato je predlagala arbitražo → ustanovljena je bila arbitražna komisija (od katere so pričakovali, da bo ponudila pravne rešitve o kontinuiteti Jugoslavije). Dajala naj bi arbitražna mnenja priporočilnega značaja Konferenci o Jugoslaviji. Prvo mnenje arbitražne komisije = SFRJ je v fazi razpadanja in na njenem ozemlju nastajajo nove države. Maja 1992 ugotovljeno, da je proces razpada končan.

Vloga Varnostnega sveta OZN: I. 1992 se je moral opredeliti do vstopa novonastalih držav v OZN – odgovoriti na vprašanje, ali so te države odcepljene od Jugoslavije ali pa je Jugoslavija dejansko razpadla in je te države treba obravnavati enakopravno. Znotraj OZN je vprašanje ostalo nerazrešeno 8 let, saj Varnostni svet ni v celoti sprejel mnenja arbitražne komisije, ampak je pustil odprto možnost tudi za kontinuiteto sedaj ozemeljsko zmanjšane Jugoslavije → ostale države, ki so se odcepile, pa bi bile samostojne in enakopravne članice OZN. Do rešitve je prišlo šele 5. oktobra 2000 (po padcu Miloševića – demonstracije, nova oblast zmagala na volitvah). Kofi Anan (takratni gen. sekretar OZN, naklonjen novim državam) je pozval novega predsednika Koštunico, naj se uredi vprašanje odnosa Zvezne republike Jugoslavije do ZN in povedal, kako naj se to uredi. Varnostni svet je sprejel pozicijo gen. sekretarja. **Od leta 2000 prevladuje načelo enakopravnosti naslednic** (vendar vsi problemi še niso rešeni – npr. vprašanje bivšega skupnega premoženja).

Med letom 2000 in 2006 pride do sprememb tudi v ZRJ. Ta preide v obliko konfederacije – skupnost držav Srbije in Črne Gore, pri čemer se že v sporazumu predvidi referendum o neodvisnosti Črne Gore, ki leta 2006 tudi uspe in ZRJ razpade na 2 državi. Vprašanje Kosova pa ostaja nerešeno in odprto.

2.4. SESTAVLJENE DRŽAVE

Pojem sestavljene države je v mednarodnem pravu pomemben zaradi vprašanja, **kdo je subjekt mednarodnega prava**. Sestavljene države so države, ki tvorijo **več teritorialno-političnih enot**, ne glede na ustavni položaj. Zgodovinsko gledano poznamo več vrst sestavljenih držav:

1. **personalna unija** – sestavljena iz dveh ali več držav, ki jih družijo skupnost enega vladarja. Danes jih ni več (včasih VB in Hannover). Do personalne unije je ponavadi prišlo z dedovanjem, s poroko ali z izvolitvijo vladarja ene države za vladarja druge države. Personalna unija ni subjekt MP (vsaka država zadrži svojo popolno neodvisnost v notranjih zadevah in mednarodnopravno subjektiviteto);
2. **realna unija** – nameravana stalna zveza dveh držav, ki imata skupnega monarha (npr. Avstro-Ogrska) in isto MP subjektiviteto. Državi sta namenoma razdelili pristojnosti in organe. Pomemben je tudi namen stalnosti. Navzven nastopata kot enoten pravni subjekt, čeprav gre za ločene mednarodne enote (suverene države). Med njima je možnost vojne izključena;
3. **konfederacija** – zveza držav, ki se ustanovi z mednarodno pogodbo (konfederalno pogodbo) z namenom skupnega doseganja določenih ciljev. Člani držav zadržijo MP sposobnost in ozemlje, vendar imajo skupno zunanje zastopanje. Konfederativne ideje se danes pojavljajo predvsem na konfliktnih območjih (Ciper, BiH,...);
4. **federacija** – zvezna država, ki temelji na državnopravnem temelju (ustavi). Je en subjekt MP, federalne enote (države, republike, province, dežele ali pokrajine) pa niso subjekti MP (USA, Nemčija). Vprašanje je v pogodbeni sposobnosti federalnih enot. Ali imajo federalne enote omejeno MP subjektiviteto, je odvisno od **ustave in prakse** (samo ustava brez prakse ni dovolj, ker mora biti subjekt MP učinkovit). V dvomu gre pristojnost federaciji, ne enotam (federacija v ustavi prenaša pristojnosti na enote). Samo federacija lahko sklepa mednarodne pravne posle (izjeme so odvisne od ureditve v federalni ustavi) – to je t.i. **ameriški model** federacije, ki je prevladujoč. Federacije odgovarjajo za izvajanje oz. neizvajanje mednarodnih pogodb drugim pogodbenim strankam – obstajata dve rešitvi:
 - **federalna klavzula** – določba, ki se vnese v mednarodno pogodbo, ki jo sklepa federacija in s katero se federacija obveže le k **obveznosti prizadevanja** (in ne uspeha!) za izvrševanje mednarodne pogodbe na zakonodajnih področjih, kjer so pristojne federalne enote. Dejansko to pomeni, da federacije ne odgovarjajo za neizpolnjevanje pogodbe s strani federalne enote, federacija pa si mora v tem primeru prizadevati, da bodo pristojni organi federalnih enot izpolnjevali obveznosti iz pogodbe. Vključitev te klavzule je včasih le sredstvo za izmikavanje odgovornosti;
 - ustava vsebuje **ustavno pooblastilo** za zakonodajno urejanje s strani federacije za primere (področja), ki jih ureja mednarodna pogodba.

Poznamo pa še posebno tvorbo – **Commonwealth**: prostovoljna skupnost narodov po osamosvojitvi iz kolonialnega jarma. Povezuje jih skupna kulturna dediščina in določene institucije, sicer pa ima majhen vpliv na članice.

2.5. TRAJNA NEVTRALNOST

Trajna nevtralnost je mednarodnopravni status države, ki je zavezana, da v vsakem vojnem spopadu ostane nevtralna, druge države pa se zavežejo, da bodo njeno nevtralnost spoštovale. Nevtralnost lahko temelji:

1. na **sporazumu/mednarodni pogodbi** med bodočo nevtralno državo in ožjim ali širšim krogom držav, ki bodo garant te nevtralnosti (lahko so velesile, okoliške države). Za trajno nevtralnost ne zadostuje le enostranska izjava. Obveznost spoštovanja nevtralnosti obstaja le med državami, ki podpišejo sporazum. Interes za trajno nevtralnost ima bodoča nevtralna država in krog držav, ki jo

podpirajo, ponavadi zaradi odprave trenj med sosednjimi državami (nevtralne države služijo kot tampon);

- na **običajnem MP** – to je izjema (primer je Švica – njena nevtralnost je bila priznana na Dunajskem kongresu leta 1815, zaradi dolgotrajne prakse pa zavezuje vse države).

Trajna nevtralnost **ne vpliva na mednarodno subjektiviteto** držav.

Pravice in dolžnosti trajno nevtralnih držav so določene v pogodbi o nevtralnosti, druge dolžnosti in pravice pa so:

- ne smejo se vojskovati, lahko pa se branijo (imajo pravico do oboroženih sil zaradi samoobrambe);
- države pogodbenice morajo ta status spoštovati in ga celo braniti;
- ne smejo sklepati napadalnih in političnih zvez (takšnih, da bi morala nevtralna država priskočiti na pomoč v primeru napada; lahko v zvezo za samoobrambo) – prepoved sklepanja zavezništva, ki bi nevtralno državo lahko pritegnilo v vojno;
- sklepajo lahko druge mednarodne pogodbe, ki ne ogrožajo nevtralnosti;
- za svojo obrambo lahko gradijo utrdbe in imajo vojsko (trajna nevtralnost ne pomeni demilitarizacije, ampak da se v vojaškem spopadu ne bo postavila na eno ali drugo stran).

Težavno je vprašanje članstva trajno nevtralnih držav v mednarodnih organizacijah. Imamo dva primera:

- Švica** – delovala je v Društvu narodov, kjer je imela s strani sveta Društva narodov priznan poseben status (ni bila siljena v vojaške operacije). Ko je iz Društva narodov izšla OZN, so nekateri teoretiki trdili, da članstvo v OZN ni združljivo s statusom trajne nevtralnosti (ker OZN ni dopuščala takšne fleksibilnosti, da je ne bi silili). Zato se je Švica šele leta 2002 vključila v OZN;
- Avstrija** – nevtralna je na temelju ADP in moskovskega memoranduma (garantke: VB, Rusija, Francija, ZDA,...). Avstrija pred podpisom ADP poda izjavo o nevtralnosti, ki jo kasneje potrdi še z ustavnim zakonom. S precedenčnim sprejetjem Avstrije v OZN leta 1955 je bilo vprašanje vključitve Švice v OZN rešeno. Vprašanje tudi je, ali trajno nevtralne države lahko postanejo članice naddržavnih asociacij. Po koncu blokavske politike je Avstrija postala članica ES, saj po letu 1995, ko SZ ne blokira več Avstrijskega vstopa v EGS, štejeemo, da nevtralnost ni v nasprotju s članstvom v EU. Glede na to, da evropske integracije vse bolj obsegajo tudi zunanja in varnostna področja, bi morali pogoji avstrijskega članstva spoštovati pravice in dolžnosti, ki jih ima Avstrija kot trajno nevtralna država.

Nevtralne države so:

- **Švica**: že od 16. stoletja vodi politiko nevmešavanja v vojne. Dunajski kongres 1815 je priznal trajno nevtralnost Švice, ki jo je potrdila Versajska mirovna pogodba;
- **Avstrija**: leta 1955 se je z Moskovskim memorandumom zavezala, da bo podala deklaracijo o trajni nevtralnosti. To deklaracijo je avstrijski parlament potrdil z ustavnim zakonom leta 1955, sprejele pa so jo tudi druge države in velesile;
- **Vatikan**: nevtralen je po §24 Lateranske pogodbe iz leta 1929;
- **Laos**: nevtralnost ima na podlagi enostranske deklaracije vlade in deklaracije velesil in drugih držav (podpisani na konferenci o Laosu – Ženeva 1961/62);
- **Malta**: njena nevtralnost temelji na sporazumu z Italijo iz leta 1980, priznale pa so jo tudi druge države. Ker pripada Malta gibanju neuvrščenih, čigar načela niso v skladu z vsebino trajne nevtralnosti, nekateri teoretiki Malte ne štejejo med trajno nevtralne države.

Trajno nevtralnost moramo **ločiti od politične nevtralnosti**. Le-ta ni mednarodno priznana s pogodbami, akti, vendar gre za politiko države, ki pa jo druge države običajno upoštevajo. Primeri: **Švedska, Finska, Irska**.

Danes nevtralnost izgublja svoj pomen, predvsem s koncem hladne vojne, a vendar je aktualna še danes. Leta 2000 razglasi nevtralnost Turkmenistan (zaradi problematičnih sosed).

2.6. ODNOSI ODVISNOSTI

Nastanejo med subjekti MP – med neko močnejšo enoto in neko šibkejšo enoto, ki nima popolne mednarodnopravne sposobnosti. Tako v zgodovini kot v sedanosti poznamo mnoga razmerja politične odvisnosti med posameznimi državami. Obstoj in vrsto odvisnosti povzročajo številni dejavniki (ekonomski, politični, vojni in drugi). Na stopnjo odvisnosti ne vplivajo le neposredni odnosi med državami in njihovimi vladami, ampak tudi neuradni odnosi, kot so povezanost tržišča, povezanost finančnega kapitala, kulturni vplivi, povezanost političnih strank itd. Vsi ti dejavniki se med seboj prepletajo.

Odnosi odvisnosti imajo različne oblike in se razmeroma hitro spreminjajo. Večinoma gre za prehodne tipe na razvojni poti od samostojnosti k podrejenosti in obratno. Poznamo naslednje oblike odvisnosti:

- vazalstvo,
- protektorat,
- mandat,
- skrbništvo in
- nesamoupravna območja (skrbniška ozemlja in kolonije).

2.6.1. VAZALSTVO IN PROTEKTORAT

V zgodovini so se države širile na različne načine:

- z osvajanjem novih območij in njihovim pripajanjem k matičnemu območju;
- z osvajanjem, pri čemer je močnejša država pustila slabšo, v vojni premagano državo, da je obstajala naprej, vendar jo je nase vezala z različnimi oblikami podrejenosti (vazalstva in protektorati).

Pojem 'protektorat' se danes še uporablja (Monako, Andora), pojem 'vazalstvo' pa ne več.

Vazalstvo = proces, način izločanja dela države iz širšega dela v samostojni status. Osamosvajanje držav iz okvira Otomanskega imperija – imajo omejeno pravno in poslovno sposobnost. Je več kot avtonomija, manj kot neodvisnost; tudi Kosovo. Države nimajo diplomatskih predstavništva, lahko pa sodeluje pri mednarodnih pogovorih in pogodbah.

Pomen izraza vazalstvo:

- izhaja iz srednjeveškega fevdalnega prava;
- za urejanje odnosov med državami se je uporabljal še v bližnji preteklosti;
- v 19. stoletju se je uporabljal za prehodno obliko odnosov, v katerih so se nahajale balkanske države – v tem času so imele te države omejeno pravno in poslovno sposobnost. Države pod vazalstvom niso mogle navezovati diplomatskih stikov, temveč so jih zastopali prestolnični generalni konzuli. Njihov položaj lahko označimo s pojmom polsuverenost;
- vazalski odnosi so prenehali z osamosvojitvijo.

Protektorat = pogodbeno razmerje med dvema državama, od katerih ima ena država določen **vpliv** na zunanjo politiko druge države, včasih pa tudi na njene notranje zadeve, prevzema pa **zaščito** te države pred drugimi. Značilnosti so:

- bil je pogostejša oblika odvisnosti;
- izraz protektorat se uporablja za različne oblike odvisnosti, zato nima enoznačnega pomena – vsak posamezen odnos protektorata ima svoje značilnosti;
- za protektorat sta pomembni dolžnost zaščite in pravica vplivanja na zunanje zadeve zaščitene države;
- nastane s pogodbo, lahko pa tudi na podlagi kakšnega dejstva (npr. angleška okupacija Egipta);
- obseg zaščite je odvisen od pogodbe; ponavadi je država zaščitnica dolžna nuditi zaščito pred zunanjimi napadi;

- država zaščitnica mora ščiteno državo podpirati pri zaščiti njenih pravic, običajno prevzame zastopanje njenih interesov v tujini, včasih pa prevzame tudi odgovornost za njen notranji pravni red;
- vpliv na zunanje zadeve ščitene države je lahko neposreden (zaščitnica sama upravlja zunanje zadeve ščitene države) ali posreden (zaščitnica ima pravico do kontrole in odobritve);
- ščitena država ostane subjekt mednarodnega prava;
- odvisni subjekt ima svojo vojsko, policijo, notranjo ureditev, lahko tudi svojo zunanjo politiko (če gre za obliko posrednega vpliva s posvetovanjem in odobritvijo ravnanj);
- razmerje protektorata učinkuje predvsem med samima strankama pogodbe – za tretje države je pogodba o protektoratu res inter alios acta, zato protektorat učinkuje proti njim le, če so s tem seznanjene in takšno dejstvo priznavajo oz. mu ne nasprotujejo.

Kvazi protektorati so odnosi odvisnosti nekaterih južnoameriških držav do ZDA (predvsem zaradi gospodarske odvisnosti), npr. Kuba in Haiti. Tudi Monako je neke vrste protektorat Francije, ker se je slednja zavezala varovati neodvisnost Monaka in ureja tudi njegove mednarodne odnose. Andora je skupni protektorat Francije in Španije.

Razvoj protektorata:

- v 19. in 20. stoletju služil za kolonialno širjenje (VB – Egipt, Francija – Maroko itd);
- pod protektorat so bile postavljene majhne države z domačo vlado, ki niso imele nobenega mednarodnega pomena, tako da je šlo le za obliko notranje kolonialne uprave;
- razpadati so začeli v dobi ukinjanja kolonialnih sistemov.

Kaj je skupno vazalstvu in protektoratu:

- trajna odvisnost šibkejše države;
- gre za pravni odnos med državami, med subjekti MP – pomembno: tudi odvisni subjekt je tu še vedno subjekt MP (če ne bi bil, ne bi mogel skleniti pogodbe);
- medsebojni odnosi med temi državami nastanejo s pogodbo;
- močnejša država nudi šibkejši pomoč in zaščito pred tretjimi državami, zato ima pravico (šibkejša ji vplivanje dopusti) vplivati na zunanje zadeve odvisne države;
- s tem vplivanjem močnejše države je zmanjšana ali popolnoma izključena aktivna sposobnost odvisne države, ki tako postane poseben subjekt mednarodnega prava.

2.6.2. MANDAT IN SKRBNIŠTVO

Po I. svetovni vojni je bilo potrebno nekaj narediti s kolonijami državami, ki so izgubile. Rodila se je zamisel o **mandatu**, ki naj bi ga civilizirani narodi prevzeli nad zaostalimi narodi na koloniziranih področjih. Mandati so bili dodeljeni mandatnim upraviteljicam (zmagovalkam). Pakt Društva narodov (sklenjen v okviru versajske mirovne konference 1919 po razpadu Otomanskega cesarstva) v 22. člen razglasa dobrobit in razvoj teh narodov za sveto nalogo civilizacije in določa nekaj pravil za upravo mandatnih območij, ki se opravlja **v imenu Društva narodov in pod njegovim nadzorstvom**. Pod mandat so prišle nekatere dežele Otomanskega cesarstva in nemške kolonije. Glede na stopnjo razvoja so bile razdeljene na tri kategorije mandatov, in sicer:

1. pod mandat A – sem so spadale dežele, ki bi jih že bilo **mogoče priznati kot neodvisne** pod pogojem, da bi sprejemale nasvete in pomoč postavljenega jim mandatarja. Ko bi dosegle dovolj visoko stopnjo razvoja, da bi lahko s seboj upravljale same, bi jim mandat prenehal (Sirija, Libanon, Palestina, Irak);
2. pod mandat B – sem so spadale dežele, ki **niso imele domače neodvisne politične organizacije**, z njimi pa je upravljal mandatar z določenimi omejitvami in obveznostmi → nižje notranje samoupravljanje, popolno zunanje zastopstvo (npr. Ruanda in Burundi pod mandatom Belgije, Togo, Kamerun, Tanganjika – nemške kolonije v Afriki);

3. pod mandat C – sem so spadali najbolj zaostali kraji, s katerimi je **mandatar v celoti upravljal** po svojih zakonih kot s sestavnim delom svojega območja (podobno kolonijam). To so bili nemška jugozahodna Afrika (Namibija), Samoa, Nauru.

Subjekti mednarodnega prava so bile samo države pod mandatom A.

"Sveta skrb za civilizacijo" – napoved, da je konec klasičnega kolonialnega obdobja. Šlo naj bi za proces osamosvajanja in izgrajevanja lastne subjektivitete.

Država, ki je prevzela mandat, je svojo oblast izvrševala kot mandatar Društva narodov. Morala je:

- pošiljati letna poročila Društvu narodov,
- preprečevati je morala trgovino s sužnji, orožjem in alkoholom,
- zagotavljati je morala svobodo vere,
- prepovedana je bila izgradnja utrdb, razen za obrambo lastnih ozemelj,
- zagotoviti je morala svobodno trgovino vsem članicam Društva narodov.

Po II. svetovni vojni se problem, ki je bil povod za mandate (nekatero države so poraženke, nekatere zmagovalke), ponovi. Leta 1945 imamo že ZN: pod okriljem te organizacije se razvije **skrbniški sistem**, ki je bil **kompromis** med načelom samoodločbe narodov in tem, da so bile države zmagovalke tudi največje kolonialne velesile (VB, ZDA, Francija). Skrbništvo dobi tudi mesto v Ustanovni listini ZN (XI. poglavje – Deklaracija glede nesamoupravnih ozemelj: nesamoupravna območja zajemajo skrbniška ozemlja in kolonije). Mandatni sistem zaradi nastanka skrbniškega sistema ne obstaja več.

Z nastankom skrbniškega sistema pa vseeno še vedno ostane veliko število ('dobrih') kolonij, saj se jim zmagovalke enostavno niso pripravljene odpovedati – bolj je ta sistem prišel v poštev za kolonije, s katerimi si niso mogli pretirano pomagati. Za namene tega sistema je vzpostavljen poseben nadzorni mehanizem (**Skrbniški svet**) – ozemlje se postavi pod skrbništvo tako, da država skrbnica sklene mednarodno pogodbo z ZN.

Skrbniška razmerja so se začela razvijati po II. svetovni vojni, ko je kolonializem slabel, uveljavljati pa se je začela pravica narodov do samoodločbe. Sprejeta je bila **Deklaracija o nesamoupravnih območjih**, ki je vključena v Ustanovno listino OZN (XI. poglavje) in nalaga državam, ki upravljajo z nesamoupravnimi območji, naslednje dolžnosti:

- interesi prebivalstva na teh območjih so prvenstveni, dolžnost držav upraviteljic pa je, da povečujejo blagostanje tega prebivalstva;
- države upraviteljice morajo skrbeti za politični, gospodarski, socialni in izobraževalni napredek prebivalstva, za pravično ravnanje z njim in varovanje pred zlorabami;
- države upraviteljice morajo razvijati njihove zmožnosti za samoupravo, upoštevati morajo politične želje ljudstva in jim pomagati pri postopnem razvoju, spodbujati morajo razvoj in sodelovanje na političnem, socialnem, gospodarskem in kulturnem področju;
- države upraviteljice morajo utrjevati mednarodni mir in varnost;
- države upraviteljice morajo skrbeti za spoštovanje človekovih pravic in svoboščin.

Deklaracija se nanaša na vsa nesamoupravna območja, to pa so tista, katerih narodi še niso dosegli polne mere samouprave.

Za skrbniška območja uvaja Ustanovna listina poseben sistem upravljanja in nadzorstva. Ta sistem je predviden za območja, ki so bila do tedaj pod mandatom B in C, za območja, ki so bila po II. svetovni vojni odvzeta premaganim državam, lahko pa tudi za druga območja, če so tako sklenile države, ki so z njimi upravljale.

Skrbništvo se določi s pogodbo med državo, ki bo izvrševala upravo na tem območju in organom OZN, pristojnim za skrb in nadzor nad skrbništvom. Organa za skrb in nadzor nad skrbništvom sta Varnostni svet OZN za strateška območja in Generalna skupščina OZN za ostala območja (enaka je razdelitev pri sklepanju pogodb z državami skrbnicami – Varnostni svet OZN je sklepal skrbniške pogodbe za strateška območja, Generalna skupščina pa za ostala). Ukrepi za nadzor so:

- prebivalci teh ozemelj lahko pošiljajo peticije na OZN;
- vprašalniki za prebivalce o izvajanju skrbniških dolžnosti;
- nadzori posebnih komisij OZN;
- letna poročila držav upraviteljic.

Skrbniška območja so **posebne entitete**, kjer **velja pravo ZN**. So posebni subjekti mednarodnega prava, ki pa so brez opravilne sposobnosti (za njih deluje država upraviteljica). V njihovem imenu deluje država, ki ji je neko območje zaupano kot upravna oblast.

Danes skrbniških ozemelj ni več (zadnja so bila ukinjena v 90. letih – otočje Palau dobi suverenost leta 1994). Vse določbe v zvezi s skrbništvom so postale **obsoletne** (tudi Skrbniški svet, ki pa še obstaja).

2.6.3. KOLONIJE

Tudi kolonije so ravno tako kot skrbniška ozemlja nesamoupravna ozemlja. Lastnosti:

- so **subjekt MP v nastajanju** (mednarodnopravni nasciturus) – to so tisti bodoči subjekti MP, ki imajo potencial razviti se v samostojne države in tako pridobiti status subjekta MP;
- protektorat je samostojna država, je subjekt MP (razen v tistem, kar je prenesla na drugo državo), kolonija pa še ni in navadno nima sposobnosti samostojno nastopati v mednarodnih odnosih – zanjo to počne država kolonialna upraviteljica;
- kolonije so ponavadi geografsko ločene od države kolonialne upraviteljice;
- v dvomu gre vsa pristojnost državi kolonialni upraviteljici (včasih ima kolonija lahko delno avtonomijo (npr. svojo policijo) – vse to ima na temelju notranjih pooblastil države upraviteljice, tj. na temelju pooblastil, ki izhajajo iz ustavnega reda kolonialne velesile (to je stvar suverene kolonialne upraviteljice));
- kolonija v zunanjih zadevah ponavadi nima pristojnosti, ne more sklepati mednarodnih pogodb;
- lahko se vojskuje z državo matico;
- včasih ima lahko obliko svojega državljanstva, vendar to ni enako državljanstvu matice;
- še danes poznamo kolonije, niso nedopustne, le nasilno se ne sme vzdrževati kolonialnih odnosov (lahko pride do preoblikovanja oz. prenosa suverenosti na kolonialna ozemlja (Hong Kong)).

Vse to je načelna ureditev, obstajajo pa tudi izjeme – včasih imajo lahko tudi notranjo samoupravo in lahko sklepajo mednarodne pogodbe (Hong Kong).

Kolonije so bile v 60. letih podvržene dekolonizaciji – **Deklaracija o podelitvi neodvisnosti kolonialnim ozemljem in narodom** iz leta 1960 (v okviru ZN): proglasi načelo samoodločbe (med cilji v 1. členu) in zahteva čimprejšnjo osamosvojitve kolonij. Leta 1961 je bil ustanovljen Odbor za dekolonizacijo. V običajnem pravu se izoblikuje pravilo, po katerem se začne **oborožena vojna** kolonije za osvoboditev izpod oblasti države matice šteti za **dopustno uporabo sile**. To pravilo je ena od treh izjem od načela neuporabe sile (pomembno za izpit!). Drugi dve izjemi sta:

- a) dopustnost akcij za ohranitev ali vzpostavitev mednarodnega miru in varnosti, če ukrepi, ki ne vključujejo uporabe oborožene sile, ne bi zadoščali (§42 Ustanovne listine ZN);
- b) dopustnost samoobrambe v primer oboroženega napada (§51 Ustanovne listine ZN).

Države ne smejo nasilno vzdrževati kolonializma (če to počnejo, se lahko narod upre s silo), kolonialni odnosi pa so dopustni kot takšni. Nekateri se namreč strinjajo, da so v razmerju z matico, npr. Nizozemski Antili – dobro živijo, saj jim Nizozemska izdatno pomaga.

Pomembna sta **dva protokola k Ženevski konvenciji** iz leta 1977:

- eden se nanaša na mednarodne oborožene spopade (med dvema mednarodnima subjektoma);
- drugi pa se nanaša na notranje oborožene spopade.

Osvobodilni boj kolonij se šteje za **mednarodni oborožen spopad**. Mednarodni spopadi so podvrženi večjim standardom zaščite kot notranji, zato je pomembno, da jih štejemo za mednarodne oborožene spopade.

Konec 80. in na začetku 90. let 20. stoletja je bilo aktualno vprašanje, ali je načelo samoodločbe omejeno:

- samo na kolonije, ki niso subjekt MP, ali
- imajo pravico do samoodločbe tudi države, ki so subjekt MP, ki so samostojne.

Odgovor: samoodločba se ne nanaša samo na kolonialni subjekt, se ne izčrpa, konzumira. Na podlagi samoodločbe je Slovenija vzpostavila samostojnost leta 1991. Manjšine pa nimajo pravice do samoodločbe (v smislu vzpostavitve lastne samostojne države), imajo pa najvišje manjšinske standarde zaščite.

Pojavilo se je tudi vprašanje **razmerja med samoodločbo in načelom nedotakljivosti meja** (tudi načelo nedotakljivosti meja je bilo priznано kot temeljno načelo MP). Če ti dve načeli med seboj kolidirata – upoštevati moramo vsa načela (vsako temeljno načelo se obravnava v luči vseh): meja se lahko spreminja, vendar samo miroljubno in sporazumno. Samoodločba sicer lahko obstaja, vendar ne na račun načela nedotakljivosti meja, ne na račun teritorialnega status quo (tudi ugotovitev Badinterjeve arbitražne komisije - SFRJ).

2.7. SUBJEKTI MEDNARODNEGA PRAVA, KI NISO DRŽAVE

2.7.1. MEDNARODNI ORGANIZMI

Mednarodna organizacija je združenje držav na podlagi mednarodne pogodbe. Značilnost:

- ima svoja pravila in skupne organe;
- ustanovi se z mednarodno pogodbo (statutom), ki določi cilje, načela in temeljna pravila delovanja ter njene organe;
- njena pravna osebnost je ločena od pravne osebnosti držav;
- je izvedeni subjekt MP (ustanovljajo jih države) s sposobnostjo sklepanja mednarodnih pogodb;
- glede na to, da se odločitve običajno sprejemajo z večino glasov, lahko rečemo, da ima organizacija svojo voljo;
- na območju držav članic ima pravno sposobnost, ki je potrebna za opravljanje nalog in doseganje ciljev;
- v državah nečlanicah ima mednarodna organizacija pravno osebnost v takšnem obsegu, kot ji ga priznava posamezna država nečlanica.

Pravno subjektiviteto so mednarodnim organizacijam priznavale tudi starejše teorije. Ko so se države začele združevati v različne organizacije, si je znanost pomagala s tem, da je takšne organizacije označevala kot federacije ali konfederacije. Z večanjem števila takih organizacij pa se je vedno bolj postavljalo vprašanje o njihovi naravi in položaju v MP. Po Dunajski konvenciji o pravu mednarodnih pogodb med državami in mednarodnimi organizacijami ali med mednarodnimi organizacijami ima vsaka mednarodna (medvladna) organizacija **pravico do sklepanja mednarodnih pogodb**. Ta pravica je omejena samo v primeru, če tako določijo same države ustanoviteljice. Po tej konvenciji je mednarodnim organizacijam **izrecno priznana mednarodnopravna subjektiviteta**, saj so samo subjekti MP lahko stranke mednarodnih pogodb ali enostranskih pravnih poslov.

OZN in nekatere druge organizacije lahko **sprejemajo in pošiljajo predstavnike**, ki imajo podoben položaj kot diplomatski predstavniki. Države članice OZN imajo lahko akreditirane stalne predstavnike v OZN. Mednarodne organizacije nastopajo proti posameznim državam kot posebna enota in z njimi vodijo pogajanja in sklepajo sporazume (izhodišče je 43., 63., in 77. člen Ustanovne listine OZN). Mednarodne organizacije imajo status subjekta MP, vendar nimajo enakih pravic in dolžnosti kot države in nimajo naddržavnega značaja.

Postavlja se vprašanje, ali ima neka mednarodna organizacija mednarodno subjektiviteto tudi v razmerju do držav nečlanic. Nekateri teoretiki menijo, da mednarodna organizacija obstaja podobno kot država in da tudi zanjo velja **načelo učinkovitosti**. Zato naj bi mednarodna organizacija obstajala objektivno za cel svet. Meddržavno sodišče v Haagu je to vprašanje rešilo samo glede OZN. Po mnenju sodišča je OZN subjekt MP tudi v razmerju do držav nečlanic, čeprav z njihove strani ne obstaja nikakršno priznanje. Države, ki predstavljajo pretežno večino članov mednarodne skupnosti, imajo po MP pravico ustanoviti tvorbo z **objektivno mednarodnopravno osebnostjo**. To mnenje sodišča se lahko uporabi tudi v primeru drugih mednarodnih organizacij.

2.7.2. NESAMOUPRAVNA OBMOČJA

Nesamoupravna območja so po Ustanovni listini OZN **dežele pod kolonialno oblastjo**. So kolonije, ki v času ustanavljanja skrbniškega sistema ne pridejo pod skrbništvo. 73. člen se nanaša na območja, katerih ljudstva še niso dosegla polne stopnje samouprave. Ta široka formulacija obsega vse odnose, kjer je neko področje pod znatnim vplivom določene države, ni pa enakopravno vključeno v matično področje te države in tudi nima določene stopnje samouprave. V širšem smislu zajema pojem nesamoupravnih področij tudi skrbniška območja. Nesamoupravna območja so lahko posebne države z izgrajenimi državnimi organi, ki pa so pod oblastjo druge države ali samo pod protektoratom ali njemu podobnim odnosom, lahko pa nimajo nobene ali skoraj nobene lastne uprave niti lastnih organov in z njimi v celoti upravlja neka tuja oblast.

V okviru OZN se je takoj po drugi svetovni vojni poskušalo določiti vsa takšna nesamoupravna območja (leta 1946 so jih našteali 74), da bi države upraviteljice o njih pošiljale poročila OZN. Leta 1960 je bilo sprejeto načelo, po katerem je **država upraviteljica dolžna poročati** o nekem območju, če je le-to geografsko ločeno in se od države upraviteljice razlikuje etnično in kulturno – posredovati morajo podatke o ekonomskem in socialnem položaju območja. Leta 1946 je Generalna skupščina OZN ustanovila poseben Odbor za dekolonizacijo (1946) za preučevanje teh poročil, ki je bil sestavljen iz držav upraviteljic in drugih držav in je dajal tudi priporočila.

Za nesamoupravna ozemlja je torej bistvena **obveznost poročanja** (tehnična poročila, ki naj povedo o demografskem stanju in drugih zadevah na nesamoupravnem področju). Kriteriji za nastanek obveznosti poročanja:

- oddaljenost (daleč stran od matične države),
- etična različnost (drugačna etnična sestava),
- upravno-politični status (poseben politični status).

Tudi države, ki so imele upravo nad nesamoupravnimi ozemlji, so morale poročati ZN.

Leta 1960 je Generalna skupščina sprejela **Deklaracijo o zagotavljanju neodvisnosti kolonialnim ozemljem** (načelo uti possidetis), s katero je:

- proglasila pravico do samoodločbe narodov in
- zahtevala njihovo čimprejšnjo osamosvojitve.

OZN odloči, da nesamoupravna ozemlja morajo postati samostojne države. Z Deklaracijo se je določil tudi način pridobivanja samostojnosti (končanja kolonialnega statusa):

- **pridobitev neodvisnosti**;
- **vklučitev v neodvisno državo** – Vzhodni Timor in Indonezija (nasilno). OZN te vključitve ne priznava in V Timor ostane nesamoupravno ozemlje. Leta 1999 se tu opravi referendum in prebivalstvo glasuje za neodvisnost V Timorja. Znova pa izbruhne nasilje in OZN posreduje ter vzpostavi svojo upravo z namenom vzpostavitve države. Leta 2001 postane V Timor samostojna država in je članica OZN;
- združitev z neodvisno državo.

Namen te deklaracije je bil pospešitev procesa **dekolonizacije**. Rezultat teh aktivnosti je bila osvoboditev velike večine kolonialnih držav in vzpostavitev polne neodvisnosti. Kljub formalni neodvisnosti pa so matične države še naprej poskušale obdržati dejansko odvisnost teh ozemelj v obliki gospodarske odvisnosti (**neokolonializem**). Nesamoupravna območja so imela priznано neko posebno

mednarodno subjektiviteto (Maroko, Tunizija). Podobno je razmerja uredila **Deklaracija sedmih načel**, ki je priznala subjektiviteto protektoratov in drugih nesamoupravnih območij.

2.7.3. SUVERENI MALTEŠKI VITEŠKI RED

Suvereni malteški viteški red je bil ustanovljen med križarskimi vojnami in predstavlja najstarejši križarski viteški red:

- leta 1530 dobi v oblast Malto;
- leta 1798 izgubi suverenost nad Malto;
- leta 1843 se preseli v Rim.

Je kot neka humanitarna organizacija. Države mu priznavajo mednarodnopravno subjektiviteto.

2.7.4. UPORNICI IN OSVOBODILNA GIBANJA

Glede upornikov imamo lahko več situacij:

- a) v državljanskih vojnah, v katerih se uporniške skupine bojujejo proti do tedaj edini priznani vladi, za druge države pa obstaja samo ta vlada, ki je že priznana, saj je ona odgovorna za škodo, ki bi jo druge države ali njihovi državljani lahko utrpeli – v takih primerih uporniki **niso subjekt MP**;
- b) če pa se upor razširi ali okrepi, lahko postanejo uporniki pomembnejši subjekt v državi, pa tudi v mednarodni skupnosti. V tem primeru se lahko zgodi, da jih kot vojno stranko prizna vlada, proti kateri se bojujejo, pa tudi (izrecno ali s konkludentnimi dejanji) druge države (**priznanje upornikov**).

Priznanje upornikov pomeni vzpostavitev **omejene mednarodne subjektivitete**. To pa pomeni, da za vlado in upornike veljajo pravila MP. Posledice tega so, da uporniki postanejo v razmerju do vlade, ki jih je priznala, **odgovorni po pravilih MP** za dejanja, ki se dogajajo na območju pod njihovim nadzorom, istočasno pa preneha odgovornost vlade, proti kateri se uporniki bojujejo.

Nasprotno od priznanja držav ima priznanje upornikov **konstitutiven in relativen učinek**. Uporniki pridobijo mednarodno subjektiviteto v razmerju do tiste države, ki jih je priznala. Lahko pa imamo tudi drugačne situacije:

- če uporniki prevzamejo oblast na celotnem ozemlju države, se ne postavlja več vprašanje o njihovem priznanju, temveč vprašanje o **priznanju nove vlade**;
- če pa so si priborili samostojnost določenega dela ozemlja, je nastala nova država, postavi pa se vprašanje **priznanja države**.

Priznanje upornikov se navezuje na dejstvo, da na področju neke države dejansko potekajo spopadi. Priznanje vlade, ki se ustanovi v tujini z namenom osvoboditve neke države, ima zato zgolj političen pomen. Ne glede na (ne)priznanje upornikov pa je v državljanskih vojnah obvezno spoštovanje pravil MP, zlasti Ženevskih konvencij.

Vprašanje upornikov in njihovega priznanja je dobilo nove razsežnosti v času boja za **osamosvojitve narodov izpod kolonialne oblasti**. Večina držav je podpirala take protikolonialne vojne in upornike. Tudi OZN je priznavala **legitimnost oboroženega spopada** kot skrajnega sredstva za osamosvojitve izpod kolonialne oblasti. Države so upornike bolj ali manj odkrito podpirale. Predstavniki upornikov so se v vedno večjem obsegu priznavali kot pravi predstavniki določenega naroda, na sestanke pa so jih začele vabiti tudi številne mednarodne organizacije. Osvobodilna gibanja lahko sklepajo nekatere mednarodne pogodbe:

- bodisi zaradi nadaljevanja osvobodilnega boja ali
- prenehanja osvobodilnega boja in vzpostavitve državnosti (npr. Palestinska osvobodilna organizacija PLO, ki je z Izraelom podpisala Deklaracijo o začasni upravi).

Če je osvobodilno gibanje sprejeto v članstvo neke mednarodne organizacije, postane tudi stranka ustanovne pogodbe te organizacije. Osvobodilna gibanja so glede na terminologijo OZN posredno ali neposredno povezana:

- z bojem proti kolonialni oblasti,
- z bojem proti tuji okupaciji in
- z bojem z rasističnim režimom.

Glede na proces dekolonizacije se število osvobodilnih gibanj zmanjšuje.

Zgodovina Palestine

Prvotno je Palestina del Otomanskega cesarstva in po 1. svetovni vojni pride pod upravo Velike Britanije. Po 2. svetovni vojni nastane vprašanje tega ozemlja, da se na ozemlje (z dovoljenjem Velike Britanije) naselijo Židje in se spopadejo z Arabci. Velika Britanija predloži problem OZN, ki leta 1947 odloči, da se ustanovita 2 državi – Izrael in Palestina. Ta odločitev ni všeč Arabcem, zato prihaja do ponavljajočih se vojn. Leta 1948 je doseženo premirje, po katerem Izrael postane zmagovalec in je sprejet v OZN. Danes je vprašanje, ali sploh lahko govorimo o palestinski državi. Odgovor je NE, ker:

- ozemlje ni določeno, ni sklenjeno, saj je deloma pod okupacijo;
- znatni del prebivalstva živi v begunskih prebivališčih in je razseljeno po drugih državah (vprašanje je, kdo sploh tvori prebivalstvo Palestine – vsi ali samo tisti, ki dejansko živijo na teh področjih);
- nima suverene oblasti, popolnega državnega aparata.

Po letu 1967 se PLO bori proti izraelski vojaški okupaciji. Leta 1974 postane PLO priznana kot organizacija, ki predstavlja Palestine in dobi položaj opazovalke v OZN. Od leta 1988 pa je s statusom opazovalke označena Palestina (Palestinian Entity) - obstaja nek sui generis odnos z OZN, saj sodelovanje Palestine v OZN ne pomeni priznanje Palestine. Po letu 1993 pa se formira začasna uprava in palestinski svet (zakonodajalec), kar naj bi postopno pomagalo privedi do oblikovanja države. Po letu 1998 je Palestini priznan sklop pravic, ki jih sicer nima nobena druga opazovalka: sme sodelovati v razpravi, v VS ima vlogo države nečlanice, itd. nakazuje pa se tudi težnja po tem, da bi nekoč imela Palestina vse lastnosti države. Leta 2000 se je ponovno skušalo rešiti vprašanje Palestine – Arafat ni podpisal sporazuma, s katerim bi dobila status države, a bi se odpovedal vrnitvi vseh beguncev na vsa ozemlja.

2.7.5. SVETI SEDEŽ IN MEDNARODNI POLOŽAJ PAPEŽA

Do leta 1870 je bil papež vladar svetovne države, ki ima vse atribute (ozemlje, prebivalstvo, oblast). Od leta 1870, ko je njegova država postala del Kraljevine Italije, papež **ni bil več teritorialni suveren**, čeprav je z drugimi državami še vedno izmenjeval diplomatske zastopnike, vprašanja katoliške cerkve pa so se še naprej urejala s **konkordati**, ki so imeli obliko mednarodne pogodbe. Po italijanski zasedbi Rima je Italija enostransko uredila položaj papeža z **Garancijskim zakonom** iz leta 1871:

- papež je sveta in nedotakljiva oseba, na italijanskem ozemlju se mu izkazujejo časti suverena;
- ostaja mu oblast nad določenimi palačami (Vatikan in Lateran) in zemljišči:
- zgradbe, kjer prebiva papež, so nedotakljive;
- papež lahko prosto komunicira s svetom;
- pri njemu akreditirani diplomatski predstavniki uživajo vse imunitete in privilegije, ki jim pripadajo po mednarodnemu pravu.

Z Garancijskim zakonom papežu še ni bilo priznano posebno državno območje. To je bilo storjeno z **Lateransko pogodbo** leta 1929:

- s to pogodbo je bilo papežu odstopljeno majhno področje, ki se imenuje Država Vatikanskega Mesta;
- oblast na tem področju izvršuje papež in organi, ki jih on določi;
- Italija priznava papežu aktivno in pasivno pravico poslanstva;
- Državi Vatikanskega Mesta je bila s to pogodbo priznana tudi **trajna nevtralnost**. Sveti sedež nima ozemlja, pač pa si ga 'sposoja' pri Državi Vatikanskega mesta (to sta ločena subjekta MP).

Mednarodne pravne posle sklepa Sveti sedež (Sveta Stolica) zase in za mesto Vatikan (Državo Vatikanskega Mesta).

Sveti sedež je sklepal posebne mednarodne pravne posle (konkordate) o statusu rimsko-katoliške cerkve v državi sopogodbenci in hkrati je država priznala primat (vesoljnost) rimsko-katoliške cerkve. Danes je to protiustavno. Sveti sedež je sam opustil sklepanje konkordatov, sklepa se le funkcionalne mednarodne pravne posle.

Sveti Sedež je **sui generis subjekt mednarodnega prava**, priznan z običajnim pravom. Sveti sedež sodeluje tudi pri mednarodnih organizacijah kot **opazovalec**, pri multilateralnih mednarodnih pogodbah pa tudi kot **pogodbena stranka**. Leta 2004 je bil na novo definiran njegov položaj, ima pravico do razpravljanja o vsem, do odgovora, postavljanja procesnih vprašanj,...

Sveti sedež ima tri značilnosti:

- Sveti sedež je vodstvo katoliške cerkve (sestavljajo ga papež, kardinali, tajnik in kongregacije);
- papež je najvišja avtoriteta, voditelj Cerkve, ima enak položaj kot šef države;
- samostojnost Vatikana – ni sicer država v pravem pomenu besede, saj nima treh atributov. Kljub temu je neodvisen in ozemlje je nedotakljivo.

Iz povedanega izhaja, da je potrebno ločiti:

1. pravni položaj papeža (**Svete Stolice**) – Sveta Stolica se kot najvišja institucija katoliške cerkve obravnava kot neke vrste subjekt mednarodnega prava z določenimi omejitvami. Ima redne diplomatske odnose s 148 državami in z ES. Je članica nekaterih mednarodnih organizacij. Diplomatska služba Svete Stolice skrbi tudi za interese Države Vatikanskega Mesta. Njeno mednarodnopravno subjektiviteto potrjuje tudi dejstvo, da je pogodbenica številnih mednarodnih pogodb, tako pogodb verskega značaja (**konkordatov**) kot tudi pogodb, ki imajo univerzalni in regionalni značaj;
2. pravni položaj področja pod njegovo oblastjo (**Država Vatikanskega Mesta**) – Mesto Vatikan nekateri teoretiki obravnavajo kot državo, drugi pa mu tovrsten značaj odrekajo, zlasti zaradi majhnega ozemlja in majhnega števila državljanov. Zaradi teh značilnosti in tesne povezanosti s Sveto Stolicco je Vatikansko Mesto v mednarodnih odnosih precej omejeno. Njegove interese zastopa diplomatska služba Svete Stolice, ki tudi sklepa mednarodne pogodbe v njegovem imenu. Kljub temu pa je član nekaterih mednarodnih (medvladnih) organizacij in kot član le-teh je tudi stranka mednarodnih pogodb, na podlagi katerih so organizacije ustanovljene. Njegov celoten položaj navaja na to, da ga je mogoče obravnavati kot miniaturno državo, ki pa zaradi svoje velikosti in posebnosti prostovoljno ne sodeluje v številnih mednarodnih organizacijah in kolektivnih pogodbah.

Papeška država pred letom 1870 je bila prava država in subjekt mednarodnega prava. Tudi po letu 1870 je papež pošiljal in sprejemal diplomatske predstavnike, za katere so veljala pravila mednarodnega prava. Sklepal je sporazume, ki so imeli obliko mednarodne pogodbe. Teoretiki so to označili kot fiktivno, **tolerirano suverenost**, suverenost sui generis oz. kot **umetno tvorbo mednarodnega prava**.

2.8. OBMOČJA S POSEBNIM POLOŽAJEM

Poznamo tudi subjekte mednarodnega prava 'sui generis':

- a) po spiritualni osnovi:
 - Sveti apostolski sedež
 - suvereni malteški viteški red
- b) po teritorialni osnovi:
 - Krakow (1815 – 1846);
 - Gdansk (1919 – 1939);
 - Posarje (1919 – 1957);
 - Svobodno tržaško ozemlje (1947 – 1954).

Ta ozemlja niso suverene države, ampak so pod nadzorstvom OZN, imajo pa mednarodno subjektiviteto.

Niso (bili) MP subjekti 'sui generis': Jeruzalem, Berlin in Tanger (pri Gibraltarju).

Območja s posebnim položajem ne spadajo niti v kategorijo držav niti v kategorijo odvisnih razmerij. Uvedejo se takrat, ko je za ureditev razmer na nekem območju potreben nov pristop, ki se razlikuje od običajnih načinov in ki se ne uvršča v splošne kategorije. Najpomembnejša območja s posebnim položajem so (bila):

- **Krakov** – primer za kolektivni protektorat in trajno nevtralnost. Ustanovljen je bil na Dunajskem kongresu in je kot posebna enota prenehal obstajati leta 1846, ko ga je anektirala Avstrija;
- **Gdansk** – ustanovljen z Versajsko pogodbo leta 1919 kot svobodno mesto pod zaščito Društva narodov (pred Poljsko), Poljski pa je bila zagotovljena uporaba Gdanska kot pomorskega pristanišča. S Poljsko je tvoril enotno carinsko območje, na katerem so veljali poljski carinski zakoni in carinske tarife. Gdansk je imel svojo vlado in druge organe. Teoretiki imajo različna mnenja o mednarodnem položaju Gdanska, večina pa jih meni, da ni bil država, temveč protektorat Poljske. Prenehal je z napadom Nemčije na Poljsko;
- **Saarsko območje** – z Versajsko mirovno pogodbo je bilo postavljeno pod oblast Društva narodov (internacionalizirano območje za 15 let), kar je bil **prvi primer področja upravljanja pod svetovno organizacijo**. Ta ureditev naj bi trajala 15 let, potem pa naj bi se prebivalci na plebiscitu odločili, ali se bodo priključili Franciji ali Nemčiji ali pa bodo ostali v položaju, določenem z mirovno pogodbo. Tudi to območje ni bilo država, ker njegov obstanek ni bil trajen. Leta 1935 je bilo vrnjeno Nemčiji, ker se je tako odločila večina prebivalcev (90%) na plebiscitu, po drugi svetovni vojni pa se je (po odločitvi zavezniških sil) Saarsko območje znova vzpostavilo – glede carin, financ in zunanjih zadev je bilo vezano na Francijo; leta 1950 je bilo kot izreden član sprejeto v Svet Evrope. Leta 1956 je bilo zopet priključeno ZRN na podlagi pogodbe med Francijo in Nemčijo. V času posebnega statusa to območje ni bilo država, imelo pa je mednarodnopravno subjektiviteto z zelo omejeno opravilno sposobnostjo (dokaj blizu državi, a ga druge države ne priznavajo kot takega – bilo je poseben subjekt);
- **Jeruzalem** – je tudi primer neposredne mednarodne uprave. Po resoluciji Generalne skupščine OZN iz leta 1947, s katero se je predvidela razdelitev Palestine na arabsko in židovsko državo, bi moral Jeruzalem postati corpus separatum s posebnim režimom pod upravo OZN. V imenu OZN bi upravo izvrševal Skrbniški svet, ki je tudi izdelal statut Jeruzalema. Realizacijo statuta je preprečila arabsko-židovska vojna (1948-1949), katere rezultat je bila razdelitev Jeruzalema med Izrael in Jordanijo. V izraelsko-arabski vojni leta 1967 je Izrael okupiral celotno mesto, ga integriral v izraelsko državno območje in ga proglasil za glavno mesto. OZN in večina držav teh izraelskih odločitev ne priznavajo; torej ni uprave ZN, ker ga je zasedel Izrael;
- **Berlin** – po okupaciji Nemčije so se zavezniki odločili, da bo Berlin pod skupno okupacijo štirih sil, vendar pa je bil upravno razdeljen na štiri sektorje. Sovjetski sektor se je spojil s sovjetskim delom okupirane Nemčije, ki je postal NDR; zahodni trije sektorji so se povezali z zahodnim delom Nemčije, vendar pa je geografska lega preprečila popolno združitvev z ZRN. Temu sta nasprotovali tudi NDR in SZ, zahodne države pa so vztrajale pri spoštovanju poveljnih dogovorov in so trdile, da je vzhodni del Berlina pod posebnim položajem. Z združitvijo obeh Nemčij leta 1990 je Berlin pripadel skupni nemški državi. Šlo je za posebni režim mednarodne okupacije;
- **Trst – Svobodno tržaško ozemlje (STO)**.

2.8.1. TRST – SVOBODNO TRŽAŠKO OZEMLJE (STO)

Zgodovinsko: Svobodno tržaško ozemlje (kratica STO) je bila nevtralna država, ki je med leti 1947 in 1954 obstajala ob severovzhodni obali Jadranskega morja. Poleg Trsta, ki je bil sedež države, je obsegala obalni pas med Kraško planoto in morjem, prek katerega je mejila na Italijo, Slovensko primorje ter del Istre severno od reke Mirne. Svobodno tržaško ozemlje je bilo ustanovljeno leta 1947 z mirovno pogodbo, podpisano po koncu II. svetovne vojne med Italijo in zavezniškimi silami.

Leta 1921 je Italija formalno priključila dele Avstro-Ogrske, zasedene po koncu I. svetovne vojne, vključno s Trstom, Istro, Kvarnerskimi otoki in zahodno Slovenijo. Ozemlje je bilo pretežno poseljeno s Slovenci, v Istri s Hrvati, Italijani pa so živeli pretežno v Trstu in istrskih obalnih mestih. Slovansko prebivalstvo je bilo v 1920. in 1930. letih izpostavljeno nasilni italijanizaciji fašističnih oblasti, odziv na katero je bila tudi organizacija TIGR.

V II. svetovni vojni se je Italija bojevala na strani sil osi. Po zlomu fašističnega režima leta 1943 je ozemlje zahtevala Jugoslavija, zasedle pa so ga nemške okupacijske sile, ki so ga držale do konca vojne. 1. maja 1945 je v Trst vkorakala armada Jugoslovanske vojske s korpusom slovenske NOB, 2. maja pa so z zahoda Trst dosegle tudi zavezniške sile. 10. februarja 1947 je bil v Parizu podpisan **mirovni sporazum z Italijo (Pariška mirovna pogodba)**, s katerim je bilo ustanovljeno Svobodno tržaško ozemlje (STO). Razdeljeno je bilo na dve območji:

- cona A, ki je vključevala Trst, je bila pod vojaško upravo britanskih zavezniških sil,
- cona B, ki je zajemala Slovensko primorje in Istro, pa pod upravo Jugoslovanske armade. STO tako ni nikoli zares delovalo kot enotna država, kljub temu pa je izdajalo svoj denar in poštne znamke.

S **Spomenico o soglasju iz leta 1954 (t.i. londonski memorandum)** je STO prenehalo obstajati, cona A je bila priključena Italiji, cona B pa Jugoslaviji. Dokončno je bila meja med Italijo in Jugoslavijo potrjena z **Osimskim sporazumom**, ki sta ga podpisali Socialistična federativna republika Jugoslavija in Republika Italija 10. novembra 1975 v italijanskem mestu Osimo.

L. 1940 in v letih, ki so sledila razdelitvi STO, se je večje število (okrog 200.000) Italijanov odločilo zapustiti jugoslovansko cono in se preseliti v Italijo. Razlogi so bili različni: nekatere so vodili ekonomski razlogi, drugi so podpirali fašistični režim, tretje so z ustrahovanjem prisilili k odhodu, četrti so preprosto želeli živeti v matični državi. Na jugoslovanski strani so izseljenci znani kot optanti (iz lat. optare, "želeli, izbirati"), na italijanski kot ezuli (iz lat. exilium, "izgon"). Približno 30.000 Italijanov se je odločilo ostati in danes predstavljajo italijansko manjšino v Sloveniji in Hrvaški.

Ob sklepanju mirovne pogodbe z Italijo leta 1947 se je sporno (med Jugoslavijo in Italijo) območje Trsta z okolico izločilo kot posebna enota s posebnim režimom pod nadzorstvom in jamstvom OZN. Po 21. členu mirovne pogodbe je suverenost Italije nad tem območjem prenehala. STO ni bilo v celotnem obdobju obstoja (1947 do 1954) nikoli urejeno v skladu s Stalnim statutom (STO naj bi imelo svojega guvernerja, ki bi ga imenoval Varnostni Svet, ter svoje organe), ki je bil vključen v mirovno pogodbo z Italijo.

Poleg določb mirovne pogodbe so poseben režim STO urejali še naslednji predpisi, ki so bili kot priloge sestavni del mirovne pogodbe (prva dva je odobril Varnostni svet OZN):

- stalni statut svobodnega teritorija Trsta;
- določbe o začasni upravi; začasni statut (dokler ne zaživi stalni statut);
- predpisi o svobodnem pristanišču Trst;
- določbe tehnične narave (oskrba z elektriko, vodo itd.).

Glede zunanjih zadev STO bi veljala naslednja pravila:

- a) STO bi imelo omejeno opravilno sposobnost – samostojno bi sklepalo pogodbe, ki bi jih podpisala vlada in guverner;
- b) po Statutu je bila omejena svoboda sklepanja kolektivnih pogodb in včlanjevanja v mednarodne organizacije – STO ni moglo postati član OZN;
- c) prav tako ni moglo ustanoviti gospodarske skupnosti ali zveze izključnega značaja s katerokoli državo;
- d) imelo je svoj denarni sistem;
- e) določena je bila trajna nevtralnost in demilitarizacija, zato je bilo prepovedano sklepanje vojnih sporazumov.

STO je bilo posebna politična enota, ki je bila popolnoma ločena od drugih držav. Bilo je **nosilec mednarodnih pravic in obveznosti**, po svojih organih pa je lahko **sklepalo mednarodne pogodbe**, čeprav je bilo pri tem precej omejeno. Zato lahko STO štejemo kot **subjekt MP z omejenim statusom**, ker je bil teritorij pod mednarodno upravo (močan vpliv Varnostnega sveta OZN in guvernerja). Trst je bil torej območje pod mednarodno upravo. Lahko pa ga obravnavamo tudi kot protektorat, saj so večino državnih poslov opravljali organi, ki so jih izbrali prebivalci STO. Od ostalih protektoratov se je ločil po tem, da mu je zaščito zagotavljala OZN, ne pa kakšna druga država ali skupina držav.

Nerešeno vprašanje Trsta je bilo vir stalne napetosti med Italijo in Jugoslavijo, še zlasti zaradi namena Velike Britanije in ZDA, da cono A popolnoma prepustijo Italiji. Končno je bila sklenjena pogodba med Italijo, Veliko Britanijo, ZDA in Jugoslavijo, po kateri sta cona B in manjši del cone A pripadla Jugoslaviji, preostanek cone A pa Italiji. Šlo je za Londonski sporazum, Memorandum o soglasju, ki so ga države parafirale leta 1954. Na podlagi Memoranduma je bila leta 1975 sklenjena pogodba med Jugoslavijo in Italijo v Osimu (Osimski sporazum), s katero se je uredilo obstoječe stanje. Z Osimskim sporazumom se opredeli tudi meja na morju (velja še danes).

Mirovna pogodba z Italijo je imela več prilog:

- priloga 6: stalni statut STO – imel naj bi guvernerja in svoje organe;
- priloga 7: uprava zavezniških oblasti.

STO po prilogi 6 ni nikoli zaživel, zato je bila temelj njegovega statusa priloga 7:

- po prilogi 6 – bil bi protektorat Varnostnega Sveta;
- po prilogi 7:
 - poseben subjekt MP;
 - član OECD (mednarodna organizacija);
 - sklepal mednarodne pogodbe.

3. POSAMEZNIK V MEDNARODNEM PRAVU

3.1. POSAMEZNIK – SUBJEKT MEDNARODNEGA PRAVA?

Posameznik v mednarodnem pravu **nima subjektivitete** (ne more skleniti mednarodne pogodbe oz. če nekaj sklene, to ni mednarodna pogodba). S stališča mednarodnega prava je posameznik predmet interesov države samo v razmerju ene države proti drugi državi (države si na nek način lastijo posameznike – s tem, ko jim podelijo državljanstvo):

- kadar država nad njim izvaja oblast oz.
- kadar ga želi zaščititi (prepoved mučenja, pravično sojenje, svoboda izražanja,...).

Mednarodno pravo pa definira tudi:

- **pravice manjšin** in njihovih pripadnikov (država nima ekskluzivne pravice do urejanja teh razmerij);
- **kazensko odgovornost** posameznika v mednarodnem pravu (odgovornost piratov, mednarodni zločini);
- **položaj beguncev** – danes je pomembna problematika zlasti v EU, saj se njihov pravni položaj definira glede na dejansko stanje.

Država je suverena samo na svojem območju, vendar pa s svojimi predpisi včasih zajame tudi tiste posameznike, ki se nahajajo izven njenega državnega območja, če ima za njih določen interes. V sporih, ki so izhajali iz teh razmerij, so se v mednarodnem pravu izoblikovala pravila, ki jih lahko imenujemo **pravila o personalni pristojnosti**. Ta pravila določajo krog oseb, ki jih lahko država v razmerju do druge države zaščiti oz. nad katerimi lahko izvaja oblast. Nanašajo se predvsem na dve okoliščini:

- na pripadnost določeni državi (državljanstvo) in

- na dejstvo, da neka oseba prebiva na območju določene države.

Država izvaja oblast nad osebami na podlagi:

- **teritorialne suverenosti** – v tem primeru izvaja oblast nad osebami, ki se nahajajo na njenem območju, nad njenimi državljani ali pa tujci;
- **personalne suverenosti** – oblast, ki jo država izvaja nad svojimi državljani, imenujemo personalna suverenost – to oblast izvaja tudi nad državljani, ki prebivajo v tujini. Izraža se v številnih obveznostih, ki jih imajo državljani:
 - vojaška obveznost,
 - plačevanje davkov,
 - urejanje osebnega statusa itd.

Država torej izvaja personalno in teritorialno suverenost. Včasih se je govorilo o **eksteritorialnosti**: diplomatska predstavništva se je štelo za del ozemlja, ki pripada državi, ki jo veleposlaništvo predstavlja. Zato naj država gostiteljica nad tem območjem ne bi imela teritorialne suverenosti. Vendar je tako gledanje zastarelo. Novejša teorija ga je v celoti zavrgla. Ozemlje, na katerem stoji diplomatsko predstavništvo, ni ozemlje države, ki jo veleposlaništvo predstavlja, vendar pa prostori in osebje veleposlaništva uživajo diplomatsko imuniteto in privilegije.

3.2. DVOJNO/VEČKRATNO DRŽAVLJANSTVO, APATRIDNOST

3.2.1. SPLOŠNO

V mednarodnem pravu je torej najpomembnejša vez **državljanstvo**, ki je osnovna (in politična) vez med državo in posameznikom. Lahko se pridobi:

- po rodu (*iure sanguinis*) ali
- po območju, državi rojstva (*iure soli*).

Poleg državljanstva pozna mednarodno pravo tudi druge oblike formalne pripadnosti določene osebe določeni državi. Osebo, ki je z določeno državo v takšni zvezi, imenujemo **varovanec**. To je oseba, ki je pod zaščito neke države, vendar ni njen državljan, če ta država na podlagi prošnje ali pogodbe prevzame zaščito državljana druge države v tretji državi.

Državljanstvo se uredi z notranjo zakonodajo posamezne države. Država si na nek način lasti posameznika, v bistvu je posameznik objekt delovanja državne oblasti; še več, posameznik je gradnik državnosti, zato ga država ljubosumno čuva. Država lahko zaščiti svojega državljana, ki so mu bile kršene pravice v drugi državi, če je v tej državi že izčrpal vsa pravna sredstva in če obstaja nek temelj jurisdikcije (sporazum, **konvencijska klavzula**). Govorimo o **diplomatski zaščiti** (potrebno ločiti od diplomatskih privilegijev in imunitete) – država uveljavlja svojo suvereno enakost proti drugi državi. Pogoji za diplomatsko zaščito je državljanstvo, čeprav je možno zaščititi tudi varovanca. Država lahko (je pravica, možnost države, ne pa obveznost) zaščiti svojega državljana tako, da toži državo kršiteljico. Vendar pa to ni pravica posameznika, temveč samo možnost. Diplomatsko zaščito uživajo fizične in pravne osebe.

Diplomatsko zaščito lahko nudi država samo takrat, ko obstaja neka **pristna zveza** (genuine link) med njo in državljanom. Načelo pristne zveze se uporablja takrat, ko ima oseba dve ali več državljanstev. Primer Nemca **Nottebohma**, ki je pred drugo svetovno vojno živel v Gvatemali, kjer je imel tudi svoje podjetje. Pridobil je državljanstvo Liechtensteina, da bi se izognil nacionalizaciji v Gvatemali. Liechtenstein se je zanj zavzel in sprožil spor proti Gvatemali za zaščito svojega državljana. Sodišče v Haagu razsodi v prid Gvatemali, ker je bilo njegovo državljanstvo zgolj fiktivno in ni bilo pristne zveze. Kljub temu je ta odločitev sporna, saj sodišče ni podalo trdnega standarda.

Institut diplomatske zaščite je torej pravica države, da vstopi v naš pravni interes in ga zaščiti proti drugi državi. Pogoji zanj so:

- da so že izčrpana vsa notranja (tuje države) pravna sredstva;
- da smo državljan države, ki naperi zahtevek proti tej nam tuji državi (s tem uveljavlja personalno suverenost – motiv ni v zaščiti posameznika, ampak gre bolj za satisfakcijo države (ona naperi, ker je prizadeta, ker si je tuja država to dovolila storiti).

Zahtevek (pravno sredstvo) države našega državljanstva proti tuji državi pa ni več na notranji ravni (kot je naš zahtevek proti tuji državi), pač pa že na mednarodnopravni ravni.

Mi od naše države ukrepanja ne moremo zahtevati! – odločitev je stvar zunanjepolitične presoje naše države. Med našim in mednarodnim zahtevkom ni nobene korelacije (mednarodni zahtevek je lahko 1000 krat večji od našega – država je prizadeta).

Teorija uči, da je možna diplomatska zaščita pravnih oseb, kjer pa vez ni državljanstvo. Tudi **pravne osebe** imajo namreč svojo pripadnost, po kateri določena država nad njimi izvaja oblast oz. ščiti njihove pravice (primer podjetja **Barcelona Traction**). Pripadnost pravne osebe določa notranja zakonodaja vsake države. Državna pripadnost pravne osebe se lahko presoja:

- glede na to, po katerih predpisih je bilo podjetje ustanovljeno (teorija inkorporacije), ali
- glede na to, kje ima podjetje sedež (teorija sedeža).

3.2.2. APATRIDNOST

Zaradi različnih zakonodaj, ki ne temeljijo na istih načelih, prihaja do primerov apatridnosti in dvojnih državljanstev. **Apatrid** je oseba, ki je nobena država ne priznava kot svojega državljana. Apatridnost nastane:

- če se oseba rodi v takih okoliščinah, da državljanstva ne pridobi, ali
- če oseba izgubi državljanstvo in hkrati ne pridobi novega.

Če otrok, rojen na ozemlju določene države ne pridobi državljanstva po starših, pridobi državljanstvo po načelo *ius soli*.

Mnoge osebe ostanejo brez državljanstva s prehodom njihovega rodnega kraja pod suverenost druge države. O **de facto apatridih** govorimo takrat, ko oseba sicer ima formalno državljanstvo, a je njena država ne ščiti. Gre za sistematično ravnanje države glede skupine državljanov (npr. Indijanci, manjšine). Oseba brez državljanstva ima v praksi veliko težav:

- ne uživa diplomatske zaščite,
- njeno gibanje je lahko omejeno, ker nima potne listine,
- lahko pa jo tudi izženejo iz države, kjer prebiva.

Zato je prizadevanje mednarodnega prava usmerjeno v preprečevanje apatridnosti, zlasti v primeru nasledstva držav.

3.2.3. BI- IN POLIPATRIDNOST

O dvojnem ali večkratnem državljanstvu (**bi-** oz. **polipatridnosti**) govorimo, ko dve ali več držav štejejo določeno osebo za svojega državljana, npr.:

- če se oseba rodi v državi, ki pozna načelo *ius soli*, njeni starši pa so iz države, ki pozna načelo *ius sanguinis*, ali
- če oseba pridobi državljanstvo nove države, hkrati pa se ne odreče staremu državljanstvu itd.

Takšno stanje je lahko za dvojnega državljana neprijetno (npr. dvojna obdavčitev, dvojna vojaška dolžnost), lahko pa je tudi vir spora med dvema državama.

Zaradi neprijetnosti, ki jih povzročata apatridnost in polipatridnost, je prišlo do nekaterih mednarodnih dvostranskih in večstranskih sporazumov:

- že v času Društva narodov (leta 1930) je bila kodifikacijska konferenca o reševanju sporov o

državljanstvu, ki pa ni prinesla velikih rezultatov;

- leta 1961 je bila v okviru OZN izdelana **Konvencija o zmanjševanju primerov apatridnosti**, ki med drugim predvideva ustanovitev organizacije, na katero se bodo apatridi lahko obračali;
- sprejeta je bila tudi **Konvencija glede položaja oseb brez državljanstva, ki se znajdejo na državnem teritoriju** – država sicer ni dolžna podeliti državljanstva, mora pa urediti socialni in zdravstveni status takšnih oseb;
- Konvencija o državljanstvu poročene žene določa, da se mora ženski, ki sklene zakonsko zvezo s tujcem, olajšati postopek naturalizacije. Konvencija tudi določa, da ženska z ločitvijo ali razveljavitvijo zakonske zveze ne sme avtomatično izgubiti državljanstva.

3.3. MEDNARODNOPRAVNO VARSTVO POSAMEZNIKA; ČLOVEKOVE PRAVICE IN TEMELJNE SVOBOŠČINE

Razlikujemo:

- univerzalni nivo varstva človekovih pravic – **Združeni narodi**;
- regionalni nivo – **Svet Evrope**.

Obstajajo vsebinski standardi varstva človekovih pravic – vrsta konvencij, ki povedo, katere pravice imajo posamezniki in procesni vidiki varstva človekovih pravic. Imamo tudi vrsto konvencij, ki določajo načine varstva človekovih pravic (npr. Konvencija o možnosti varstva pravic); gre za procesna pravila, mehanizme varstva (npr. kje se lahko posameznik pritoži).

Človekove pravice se začnejo, zgodovinsko gledano, varovati z **odpravo suženjstva** – gre za pravico človeka do svobode. Že Dunajski kongres leta 1815 je ugotovil, da trgovina s sužnji predstavlja kršitev MP. Postopek odprave:

- najprej zatirajo trgovino s sužnji (pomorski promet);
- potem zatirajo trgovino v Afriki;
- ukinitve suženjstva;
- prepoved prisilnega dela.

Sprejeti so bili razni dokumenti, imamo pa tudi dve konvenciji:

- 1929 v okviru Društva narodov – Konvencija o suženjstvu;
- 1956 v okviru ZN – Dopolnilna konvencija o zatiranju suženjstva.

Po I. svetovni vojni pride do problema varstva **beguncev** in **apatridov**. Režim do II. svetovne vojne je bil enoten (posebni sporazumi), po njej pa se položaj enih in drugih začne obravnavati ločeno – izdajajo se različni dokumenti. Leta 1954 je bila sprejeta **Konvencija o statusu apatridov**, ki sledi vsebini **Konvencije o statusu beguncev**. Leta 1951 je bila sprejeta **Konvencija o pravnem položaju beguncev**, ki zahteva dokaj visok nivo zaščite.

Širša zaščita posameznikov na mednarodni ravni je zasnovana v **Ustanovni listini OZN**. Listina omenja zaščito človekovih pravic že v **uvodu** (vera v temeljne človekove pravice in dostojanstvo, enakopravnost moških in žensk, spodbujanje spoštovanja človekovih pravic brez diskriminacije, dolžnost mednarodnega sodelovanja pri spoštovanju človekovih pravic itd.). To pomeni, da spoštovanje človekovih pravic ni notranja zadeva posamezne države in da lahko OZN nadzira države glede teh vprašanj. Za izvajanje določb Ustanovne listine je bila ustanovljena Komisija za človekove pravice, ki ima nalogo, da izdela podrobnejše predpise, ki bi jih sprejele države članice.

Človekove pravice in temeljne svoboščine so razmeroma nov pojav → **10.12.1948** je bila v Generalni skupščini OZN sprejeta **Splošna deklaracija o človekovih pravicah** in takrat ČP pridejo v MP kot corpus pravi in se zelo razvijejo do danes (napačen prevod, gre za univerzalnost in ne splošnost).

Pogajanja za sprejem SDČP so bila težka → socialistične države so bile proti sprejetju, češ da so v predlogu SDČP preveč poudarjene ekonomske in politične ČP, ne pa socialne → pravi razlog pa je bil v tem, da bi bile preveč nadzorovane na tem področju.

Deklaracija razglša načela, ki so bila kasneje potrjena v **Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah** in **Mednarodnem paktu o državljskih in političnih pravicah**.

Najpomembnejši elementi Deklaracije so (izpit: naštej 3 pravice iz SDČP):

- vsi ljudje se **rodijo svobodni in enakopravni v dostojanstvu in pravicah**. Pri zagotavljanju pravic ne sme priti do nikakršne diskriminacije glede na raso, spol, barvo kože, jezik, veroizpoved, politično opredelitev, narodno ali socialno poreklo, premoženje ali kakšen drug pravni položaj;
- zagotovljene so **pravice do življenja, svobode, osebne varnosti, priznanja pravne sposobnosti, enakosti pred zakonom in zakonite zaščite**;
- **suženjstvo** v kakršnikoli obliki, mučenje, okrutno kaznovanje, ponižujoče ravnanje in nečloveški postopki so prepovedani;
- vsakdo ima pravico do **sodnega varstva in pravičnega ter javnega sojenja**;
- **zasebno** življenje, dopisovanje, ugled, družina in dom so zaščiteni pred samovoljnimi posegi;
- priznava se **svoboda gibanja in izbire prebivališča** ter **pravica do azila** (razen za nepolitične zločine in dejanja, ki so usmerjena proti načelom OZN);
- vsak ima pravico do **državne pripadnosti** v določeni državi; nikomur se ne sme odvzeti državljanstva brez razloga ali preprečiti, da bi zamenjal državljanstvo;
- zajamčena je pravica do **sklenitve zakonske zveze in oblikovanja družine**. Matere in otroci morajo biti deležni posebne pomoči;
- priznava se pravica do **zasebne lastnine, svobode misli, vesti in veroizpovedi** in pravica do **svobode združevanja**;
- vsak ima **pravico do sodelovanja** pri upravljanju javnih zadev svoje države;
- vsak ima **pravico do socialne varnosti** in uresničevanja ekonomskih, socialnih, znanstvenih in kulturnih interesov;
- pri uresničevanju človekovih pravic se mora posameznik podvreči **zakonskim omejitvam**, ki obstajajo zaradi zaščite pravic in svoboščin drugih ljudi, javnega reda, morale in splošnega blagostanja. Pravice in svoboščine se ne smejo izvajati v nasprotju s cilji in načeli OZN.

V Deklaraciji so zajete vse temeljne osebne, politične, kulturne in socialne človekove pravice. Številne države so njena določila prenesle v svoje ustave (tudi Slovenija).

Leta 1966 je Generalna skupščina OZN sprejela dva pakta, v katerih so razčlenjena načela iz Splošne deklaracije (veljati sta začela 1976). Med obema paktoma je znatna razlika:

- Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah** – obveznosti iz tega pakta so brezpogojne in neomejene. Zajema temeljne človekove pravice – država jih **lahko omeji** le v izrednih primerih (vojna), vendar le v tistem obsegu, ki je nujno potreben. Nekatero pravice pa so **absolutne** in jih ni mogoče ukiniti ali omejiti v nobenem primeru, npr. pravica do življenja, prepoved mučenja, prepoved suženjstva, svoboda misli itd. Država, ki omeji pravice, mora preko generalnega sekretarja OZN to takoj sporočiti ostalim strankam Pakta;
- Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah** – ta pakt pa države zavezuje le k temu, da si postopoma prizadevajo doseči stopnjo zaščite pravic, ki jo določa Pakt. Določa pravice do šolanja, svobodne izbire dela, pravičnega zaslužka itd. Države morajo Ekonomskemu in socialnemu svetu OZN pošiljati poročila o ukrepih, ki jih izvajajo na teh področjih.

V obeh paktih je ljudstvom in narodom priznana **pravica do samoodločbe**.

Na podlagi Pakta o državljskih in političnih pravicah je bil pri Generalni skupščini OZN ustanovljen **Odbor za človekove pravice**. Države so mu dolžne vsakih pet let poročati o ukrepih, ki jih izvajajo zaradi uresničevanja Pakta. Odbor izda svoje mnenje o poročilih. Če ugotovi, da posamezna država svojih obveznosti ne izvršuje, ji da priporočila. O rezultatih pregleda poročil obvesti Generalno skupščino. **Fakultativni protokol**, ki je bil dodan Paktu, pa predvideva **možnost pritožbe** posameznika zaradi kršenja pravic s strani določene države, če je že izčrpal vsa pravna sredstva. Pritožbo obravnava Odbor za človekove pravice. Leta 1989 je bil sprejet še **Drugi fakultativni protokol**, ki predvideva **ukinitev smrtne kazni**.

OZN je sprejela tudi nekaj dokumentov, ki prepovedujejo **diskriminacijo**. Leta 1963 je bila sprejeta **Deklaracija o ukinitvi vseh oblik rasne diskriminacije**, dve leti kasneje pa še Konvencija z istim imenom. Vsaka diskriminacija na podlagi rase, barve kože ali etničnega porekla je žalitev človeškega dostojanstva in jo je potrebno obsoditi kot kršitev človekovih pravic. S Konvencijo države prevzemajo določene obveznosti za odpravo rasne diskriminacije. **Rasna segregacija** in **apartheid** sta nedopustna (pri izročanju oseb se dejanja apartheida ne štejejo kot politična kazniva dejanja). Ustanovljen je bil tudi **Odbor za odpravo rasne diskriminacije**.

OZN je sprejela veliko število dokumentov o zaščiti človekovih pravic v kazenskih postopkih in pri izvrševanju kazni. Najpomembnejši med njimi je **Konvencija proti mučenju ter ponižujočemu ali nečloveškemu ravnanju**, sprejeta leta 1984. Prepoved mučenja in okrutnih, nečloveških postopkov, je vsebovana že v 5. členu Splošne deklaracije o človekovih pravicah. Mučenje je absolutno prepovedano in tudi v "izjemnih okoliščinah" ni dopustno. Ne opravičuje ga niti ukaz nadrejenega. Za nadzor nad konvencijo je bil ustanovljen **Odbor proti mučenju**.

Z mednarodno zaščito človeka se v okviru svojih pristojnosti ukvarjajo **vsii glavni organi OZN**. Ustanovljeni so tudi posebni organi za nadzor nad izvajanjem določb mednarodnih pogodb o zaščiti človekovih pravic (npr. Odbor za človekove pravice). Pomembno vlogo pri varovanju človekovih pravic imajo tudi same države članice, posamezniki, skupine ljudi in različne vladne in nevladne organizacije (Amnesty International). Organi OZN lahko:

- zahtevajo poročila od posameznih držav,
- ustanavljajo posebna strokovna telesa,
- imenujejo posebne poročevalce in
- pošiljajo preiskovalne komisije.

Pri sprejemanju končnih odločitev lahko sodelujejo glavni organi OZN, ki v reakciji na kršitve človekovih pravic delujejo v okviru svojih pooblastil:

- Generalna skupščina sprejme **priporočila**,
- Varnostni svet **naloži** državi kršiteljici **določeno ravnanje**,
- Meddržavno sodišče pa **odloča v sporih** o kršitvah človekovih pravic ali **daje posvetovalna mnenja**.

Zaščita človekovih pravic je urejena tudi s **partikularnim mednarodnim pravom** (npr. mirovne pogodbe z Italijo, Bolgarijo, Finsko, Madžarsko, Romunijo). Človekove pravice so regionalno urejene tudi z ameriško, evropsko in afriško konvencijo o zaščiti človekovih pravic. **Evropska konvencija o zaščiti človekovih pravic in temeljnih svoboščin** je bila sprejeta leta 1950 v Rimu. Z njo sta bila ustanovljena:

- Evropska komisija za človekove pravice in
- Evropsko sodišče za človekove pravice.

Poleg teh dveh organov sodeluje pri nadzoru nad izvajanjem Konvencije tudi Odbor ministrov Sveta Evrope. Poleg Konvencije je bilo sprejetih še enajst dodatnih protokolov, s katerimi se razširja število in domet zaščitenih pravic. V primeru določenih pravic so **dopustne omejitve**, ki bi bile potrebne zaradi javne varnosti, javnega miru, javnega reda ali zdravja. Omejitve so dopustne samo na podlagi zakona in samo v nujnem obsegu. Na kršitve Konvencije lahko opozori vsaka stranka Konvencije.

Ker so bili postopki za reševanje pritožb zaradi kršitev človekovih pravic, ki so jih vlagali posamezniki, preveč zapleteni in dolgotrajni, je prišlo leta 1994 do sprememb. Komisija za človekove pravice je bila ukinjena, Odbor ministrov pa ni več pristojen za reševanje pritožb. Posamezniki, ki so jim državni organi kršili pravice in so doma izčrpali vsa pravna sredstva, se lahko zdaj neposredno obračajo na **Evropsko sodišče za človekove pravice**.

Ustanovna listina OZN posebej poudarja pomen enakopravnosti žensk. Leta 1967 je bila sprejeta Deklaracija o ukinitvi diskriminacije žensk, leta 1979 pa **Konvencija o ukinitvi vseh oblik diskriminacije žensk**. S Konvencijo se države zavezujejo, da bodo v svoj notranji pravni red vnesle prepoved diskriminacije na vseh področjih. Države morajo sprejeti ustrezne ukrepe, da bodo ženske

dejansko v enakem položaju kot moški. Na podlagi Konvencije je bil ustanovljen tudi **Odbor za ukinitve diskriminacije žensk**, ki pregleduje poročila držav in poročila Generalni skupščini OZN.

Generalna skupščina OZN je leta 1959 sprejela **Deklaracijo o pravicah otroka**, ki vsebuje osem temeljnih načel. Deklaracija vsebuje le smernice, ne pa obveznih pravil. Ta so vsebovana v Konvenciji o otrokovih pravicah, ki je bila sprejeta leta 1989. Za otroka se šteje vsaka oseba, ki je mlajša od 18 let, razen če se polnoletnost pridobi že pred to starostjo. Otrokom mora biti zagotovljeno sodno varstvo. Pri tem se otroku omogoča aktivna vloga. Posebna pozornost je namenjena:

- begunskim otrokom,
- otrokom, ki imajo zmanjšane telesne ali umske sposobnosti in
- otrokom, ki pripadajo rasnim, etničnim, verskim ali jezikovnim manjšinam.

Konvencija je ustanovila tudi **Odbor za varstvo otrokovih pravic**.

Leta 1993 je OZN organizirala mednarodno konferenco o človekovih pravicah na Dunaju, kjer sta bila sprejeta **Dunajska deklaracija** in program delovanja. V Deklaraciji so vsebovana najpomembnejša načela obstoječih dokumentov in smernice delovanja OZN, regionalnih organizacij, nevladnih organizacij, držav in znanstvenih ustanov na področju človekovih pravic. Na podlagi Dunajske deklaracije je bil ustanovljen nov organ, **Visoki komisar za človekove pravice**.

Najpomembnejše pogodbe v okviru ZN s področja ČPTS so torej (znati naštetii!):

1. Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah (1976, MPDPP),
2. Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (1976, MPESKP),
3. Mednarodna konvencija o odpravi rasne diskriminacije (1969),
4. Mednarodna konvencija o odpravi diskriminacije žensk (1981),
5. Mednarodna konvencija za odpravo mučenja (1987),
6. Mednarodna konvencija o pravicah otroka (1990),
7. Mednarodna konvencija o položaju delavcev migrantov (2003).

Vse te konvencije imajo svoje mehanizme implementacije – vsaka ima odbor (**7 konvencij – 7 odborov**), ki ga sestavljajo strokovnjaki za **nadzor nad izvajanjem**:

- **obravnavajo poročila**, ki jih države periodično (na 3 leta) pošiljajo. Poročila govorijo o tem, kaj naj država spremeni, odpravi. Navadno jih pripravljajo resorna ministrstva, aktivna je lahko tudi civilna družba. Pomanjkljivost: odbor lahko izdaja le priporočila, ki državam ne zavezujejo → problematično, če države priporočil ne spoštujejo, saj odbori nimajo sodne oblasti, da bi državam naložili kakšne obveznosti. Kritiko državi ne smemo tretirati kot zmanjšanje ugleda države, ampak zgolj kot normalno komunikacijo med državami.
- **individualne pritožbe posameznikov** so mogoče le, če so države izrecno priznale tako pritožbo. Dodatno je bila sprejeta pristojnost odbora, da obravnava individualne pritožbe, ki so mogoče, če so bila prej izčrpana vsa pravna sredstva v nacionalnem sistemu. Vsi odbori jih ne obravnavajo, predvsem pa jih obravnava Odbor za človekove pravice. Kumulativno morajo biti izpolnjeni nekateri pogoji: pritožba ne sme biti anonimna, iti mora za kršitev MPDPP, ni v postopku pred drugimi mednarodnimi organizacijami in izčrpanost domačih pravnih sredstev.

Odbore sestavljajo strokovnjaki, ki jih predlagajo države članice, vendar niso predstavniki držav. Izvoli jih Generalna skupščina.

Regionalni sistemi za varstvo ČP: nastanejo po sprejetju SDČP. Pogodbe, ki ustanovijo te sisteme:

- a) **EKČP** (Svet Evrope, 1953) - Slovenija je pogodbenica odkar je članica SE. Ministrski svet in ESČP izreka sodbe, ki so jih DČ dolžne spoštovati (≠ implementacijski organi, ustanovljeni z mednarodnimi pogodbami v okviru ZN – ti ne izrekajo sodb in s tem obveznosti);
- b) **Ameriška konvencija o ČP** (Pakt iz San Joseja, Kostarika, 1969) – Ameriško sodišče za ČP;
- c) **Afriška listina o ČP in pravicah narodov**, 1981. Pravica do samoodločbe, pravica do razpolaganja z naravnimi viri – to je v Afriki pomembno, zato se ta pogodba malo razlikuje od prvih dveh.

EKČP:

- podlaga je SDČP;
- nudi vsebinsko in procesno varstvo;
- individualne pravice;
- za državljane in nadržavljane;
- pravice iz EKČP:
 - 3. člen – prepoved mučenja in poniževanja;
 - 4. člen – prepoved suženjstva in temu podobnih oblik;
 - 5. člen – pravica do svobode in varnost;
 - 6. člen – pravica do poštenega in javnega sojenja v razumnem roku;
 - 7. člen – načelo zakonitosti v kazenskem postopku (ni kazni brez zakona);
 - 8. člen – pravica do zasebnega in družinskega življenja;
 - 9., 10., 11. člen – svoboda in omejitve, če so zakonite in nujno potrebne v interesu javne varnosti ali zaščite pravic drugih;
 - 12. člen – pravica do poroke;
 - 13. člen – pravica do učinkovitega pravnega sredstva;
 - 14. člen – prepoved diskriminacije (protokol št. XII splošna prepoved diskriminacije, a ga Slovenija ni ratificirala);
- protokoli – 14 jih je in dopolnjujejo Konvencijo:
 - št. I – varstvo lastninske pravice, pravica do izobrazbe, pravica do svobodnih volitev;
 - št. IV – svoboda gibanja, prepoved izгона državljanov, prepoved kolektivnega izгона tujcev (v RS individualni izgon kot kazenska sankcija);
 - št. VI – abolicija smrtne kazni;
 - št. VII – pravica do odškodnine, ne bis in idem.

Sistemi mednarodne zaščite posameznika na svetovni in regionalni ravni so **velikokrat neučinkoviti**. To še posebej velja za primere množičnih in težkih kršitev človekovih pravic. Zato se je v zadnjem času začelo razmišljati o dopustnosti humanitarne intervencije v državah, kjer prihaja do takih kršitev. **Humanitarna intervencija** sicer nasprotuje načelu suverene enakosti držav, vendar pa trpljenje ljudi ne more biti prepuščeno notranjim zadevam posameznih držav. Zato mora imeti zaščita ljudi pred trpljenjem in smrtjo prednost pred spoštovanjem absolutne suverenosti. Prvi korak na tej poti je naredil Institut za mednarodno pravo, ko je sprejel dopustnost diplomatskih, gospodarskih in drugih ukrepov proti državi, v kateri se kršijo človekove pravice, še posebej če gre za množično in sistematično kršenje. Pomembno vlogo pri tem bi moral imeti Varnostni svet OZN. Vendar pa mednarodna skupnost do sedaj še ni pokazala veliko odločnosti, ko je šlo za množične kršitve človekovih pravic v Kambodži, Afganistanu, Etiopiji, Sudanu, Bosni in Hercegovini, Somaliji in Ruandi.

3.3.1. POSTOPEK V ZVEZI S SPOROČILI (PRITOŽBAMI) PO MPDPP

Obstajajo tudi mednarodni postopki za hude in grobe kršitve ČP, a so samo relativno uspešni.

Postopek v zvezi s sporočili: obravnavanje sporočil in individualne pritožbe. Osnovna pravila vsebuje **Fakultativni protokol k MPDPP**, ki daje Odboru za človekove pravice pristojnost, da obravnava pritožbe posameznikov, ki menijo, da država pogodbenica, pod katere jurisdikcijo so, krši določbe MPDPP, in so izpolnjeni **pogoji**:

- izčrpana domača pravna sredstva;
- zadeva ne sme biti že predmet kakega drugega mednarodnega postopka (npr. v okviru SE);
- sporočilo ne sme biti anonimno, ali v neskladju z MPDPP, ne sme iti za zlorabo pravic iz Konvencije.

Potek postopka:

- pritožnik predloži dejstva,
- preveri se sprejemljivost pritožbe,
- država pogodbenica, zoper katero se pritoži, predloži svoje poglede, ki jih pritožnik komentira.

Ves postopek se vodi pisno, lahko pa ima pritožnik tudi pravnega zastopnika oz. svetovalca (da pozna merodajno pravo).

Odbor izda **mnenje**, ki ima težo, ker je skrbno argumentirano, lahko vsebuje tudi opozorila glede uporabe pravnih sredstev, priporočilo, kaj naj država stori, glede odškodnine in zahtevo državi, da poroča o ukrepih.

Podobni so postopki pred Sveta Evrope (EKČP 1953) do l. 1998 dvofazni postopek. Komisija za ČP se odloči, katere zadeve so primerne za postopek pred ESČP, katere gredo pred Ministrski svet. Sodišče je ad hoc in ne deluje profesionalno. Leta 1998 Protokol št. XI k EKČP – **odprava Komisije**, okrepitev sodišča (stalno zaseda), sodišče je profesionalno in vloga Ministrskega sveta pri nadzoru izvrševanja sodb.

ESČP je pravosodni organ, ki ga voli vsaka DČ – njen kandidat je sodnik tega sodišča (ni nujno državljani). Vsaka DČ predloži 3 kandidate in parlamentarna skupščina izvoli 1. Mandat sodnikov je 6 let, obstajajo pa tri vrste senatov:

- odbori (3 sodniki),
- senat (7),
- veliki senat (17).

Pristojnost ESČP:

- meddržavni spori;
- pritožbe posameznikov in varstvo njihovih pravic;
- dajanje svetovalnih mnenj.

Postopek po fazah:

1. pritožujejo se lahko posamezniki, skupine ali nevladne organizacije;
2. presoja se sprejemljivost pritožbe (zahteva se izčrpanost notranjih pravnih sredstev) + dopustnost (neanonimnost, neidentičnost, predmet drugega mednarodnega postopka, stara dejstva ali očitno neutemeljena);
3. izvedba dokaznega postopka (v glavnem pisni), možno zaslišanje strank, prič, izvedencev. Obravnave so javne, le izjemoma ne;
4. sodišče se posvetuje in izreče sodbo, ki je **deklaratorna (ne razveljavlja se spornih predpisov, aktov države)**, le ugotovi neko stanje kršitve ČP. Država je dolžna poskrbeti, da se ta odpravi. Sodišče lahko naloži obveznost izplačila **odškodnine** – lahko prisodi delno ali pravično odškodnino (glede na naravo in intenziteto kršitve).

Oba postopka izvajata pritisk na državo in ustvarjata prakso držav. Po statistiki l. 2002: 80-90% vseh pritožb pred ESČP zavrnjenih zaradi nesprejemljivosti; sodišče je izreklo okoli 900 sodb na leto, od tega 80% v zvezi s sodnimi zaostanki v DČ – evropski problem.

Sodišče ES v Luxembourg → ni bilo ustanovljeno za varstvo ČP, pač pa da uveljavlja evropsko pravo in sodi v zadevah, ki so v prvi vrsti materija gospodarskega prava. Sodna praksa se je razvila zlasti na področju uveljavljanja načela nediskriminacije.

Komisija za človekove pravice (1947-2006) je organ ekonomsko socialnega sveta ZN. Njena naloga je sprejemanje paktov in konvencij, obravnavanje množičnih kršitev ČP (sprejeli več mehanizmov proti verski diskriminaciji, mučenju, itd.).

Kasneje se je KČP preimenovala v SČP – **Svet za človekove pravice**, organ Generalne skupščine ZN.

Tematski mandati v okviru Komisije za ČP

Trenutno je skupno 28 mandatov – posebni poročevalci za:

- mučenje;
- prisilna in neprostovoljna izginotja;
- svobodo veroizpovedi in prepričanja;

- neodvisnost sodstva;
- nasilje nad ženskami;
- protiteroristične ukrepe in človekove pravice.

Uradi Visokega komisarja za ČP

Uradi so v državah, kjer je bil dosežen dogovor z vlado o mandatu (poročanje o kršitvah, svetovanje, tehnična pomoč).

Primer Kolumbija: oborožen konflikt traja že 40 let, Kolumbija je dovolila nastanitev urada in ta je postal sestavni del kolumbijskega pravnega sistema. Visoki komisar vsako leto izda poročilo, o katerem razpravljajo v KČP.

3.4. MEDNARODNA ZAŠČITA MANJŠIN

Problem manjšin se je prvič pojavil s sklenitvijo **Westfalskega miru**, ko je bilo potrebno zaščititi versko manjšino. Po I. svetovni vojni je zaščito manjšin nadzorovalo **Društvo narodov**. Vsebovana je bila v številnih mirovniških pogodbah, kasneje pa tudi v bilateralnih pogodbah. Za to obdobje je značilno, da je bil subjekt zaščite posameznik in ne manjšina. V času Društva narodov (1919-1939) je bilo pravo varstva manjšin precej pomembno. Zaradi razpada Avstro Ogrske in ruskega ter otomanskega imperija, se pojavi veliko manjšin. **Načelo uti possidetis** ("kot ste posedovali, posedujte še naprej") v Evropi ne pride v poštev, saj imperiji razpadajo zaradi vojne in nove meje niso mogoče. Uveljavlja se **načelo samoodločbe**, ki pa popolnoma čistih mej ne more potegniti zaradi obstoja manjšin (v Evropi 20 milijonov manjšinskega prebivalstva). Po II. svetovni vojni postanejo manjšine nezaželene – so izgnane, ljudi se preseljuje (okoli 12 mio).

V **OZN** pride do ukinitve sistema varstva manjšinskih pravic kakršen je bil prej zaradi zagovarjanja **načela rebus sic stantibus**. S tem se OZN reši manjšinskega vprašanja in ga pretvori v **sistem človekovih pravic**. Zaščita manjšin se v OZN povezuje s splošno zaščito človekovih pravic. V Ustanovni listini OZN in v Splošni deklaraciji manjšine niso izrecno omenjene, vendar pa se je njihova zaščita predvidevala že pri prvih osnutkih Paktov o človekovih pravicah. Leta 1947 je bila ustanovljena **Podkomisija za preprečevanje diskriminacije in zaščito manjšin**, ki je poskusila opredeliti pojem manjšine, vendar pa uradna definicija manjšin še do danes ni sprejeta. Manjšine naj bi bile "**nedominantne skupine**" prebivalstva, ki želijo ohraniti svoje etnične, verske ali jezikovne tradicije oz. značilnosti, ki so drugačne od dominantne skupine. Število pripadnikov manjšine naj bi bilo tolikšno, da omogoča ohranitev značilnosti. Ta dodatni pogoj zanemarija tiste manjšine, ki bi najbolj potrebovale zaščito. Največja težava manjšin pa je ta, da jih v različnih državah različno obravnavajo, tako da je težko oblikovati neka skupna načela, ki bi ustrezala vsem.

27. člen Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah govori o manjšinah: V državah, kjer obstajajo etnične, verske ali jezikovne manjšine, se osebam, ki jim pripadajo, ne sme zanikati pravice, da imajo skupaj z ostalimi člani svoje skupine svoje lastno kulturno življenje, da izpovedujejo svojo vero in da uporabljajo svoj jezik. Te pravice so bolj podrobno urejene še v drugih poglavjih Pakta. Poseben položaj se priznava posamezniku, a pravice lahko izvršuje le skupaj z ostalimi člani manjšine. Pri uporabi 27. člena so države postavljale različna vprašanja, zato je bila leta **1992 sprejeta Deklaracija o pravicah oseb, ki pripadajo narodnostnim, etničnim, verskim in jezikovnim manjšinam**. Deklaracija ponavlja pravice iz 27. člena, jih razčlenjuje in jim dodaja nove:

- pripadniki manjšine imajo pravico do uporabe svojega jezika v zasebnem in javnem življenju;
- zagotovljena jim je pravica do sodelovanja v kulturnem, verskem, socialnem, ekonomskem in javnem življenju;
- ustanavljajo lahko svoja društva;
- imajo pravico do svobodnih in miroljubnih stikov s pripadniki drugih manjšin in z državljani drugih držav, s katerimi so etnično, versko ali jezikovno povezani;
- vse pravice lahko izvršujejo posamično ali v skupini;

- države imajo dolžnost, da zaščitijo obstoj manjšin na svojem območju in njihovo etnično, kulturno, versko in jezikovno identiteto.

Z deklaracijo so se države zavezale, da interese manjšin vnesejo v svoje nacionalne programe in da sodelujejo v meddržavnih programih sodelovanja in pomoči.

Leta 1992 je bila na sestanku v Helsinkih ustanovljena nova institucija: **Visoki komisar za narodnostne manjšine**. Njegova naloga je blažitev napetosti in preprečevanje konfliktnih situacij, ki bi izvirale iz obstoja manjšine na določenem območju. V ta namen Visoki komisar preučuje stanje na posameznih območjih, kjer bi lahko prišlo do spopadov. Ta območja lahko (z dovoljenjem države) obišče in spodbudi dialog o nerešenih vprašanjih. O svojih ugotovitvah obvešča vse glavne organe OVSE.

Na regionalnem nivoju je bila v okviru SE sprejeta **Okvirna konvencija o zaščiti narodnih manjšin** (velja od leta **1998**). Problem te konvencije je, da je tako zelo okvirna, da niti ne opredeli predmet varstva – sploh ne določi, kaj je manjšina. Zahteva pa dejansko enakopravnost med ljudmi in določa ukrepe, ki to omogočajo.

Od leta 1998 je v veljavi **Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih**. Vsebuje ukrepe za pospeševanje uporabe manjšinskih jezikov v šoli, upravi, sodstvu,... O uresničevanju pa poročajo odbori izvedencev.

Ločimo:

- **avtohtone manjšine**: varujejo jih mednarodne norme, saj živijo na nekem območju, kjer se večinsko uporablja tuj jezik in prakticira tuja kultura;
- **migracijske manjšine**: za njihov položaj je značilna višja stopnja vraščanja in prilagoditve okolju in običajno niso tako močno zaščitene.

Glede slovenske manjšine v Italiji in Avstriji je bilo sprejetih nekaj dokumentov:

- **Specialni statut Londonskega memoranduma** zavezuje Italijo in Slovenijo, da zagotovita enakost pri kulturnem razvoju, uporabi jezika, gospodarskem razvoju, delitvi administrativnih in upravnih enot, delitvi finančnih sredstev itd.
- **Osimski sporazum** je začel veljati z izmenjavo ratifikacijskih listin leta 1977. Z njim je prenehal veljati Londonski memorandum, vendar pa sta se stranki zavezali, da ohranita prej sprejete določbe o notranji zaščiti manjšin.
- **Avstrijska državna pogodba** iz leta 1955 v 7. členu določa pravice slovenske manjšine in absolutno zaščito manjšin:
 - 1. odstavek govori o slovenski manjšini na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem. Pripadnikom manjšine zagotavlja enake pravice kot ostalim avstrijskim državljanom, pa tudi posebne pravice do organiziranja;
 - 2. odstavek vsebuje pravico do osnovnega pouka v materinem jeziku in pravico do lastnih srednjih šol;
 - 3. odstavek določa, da je slovenski jezik v uradih in na sodiščih enakopraven z nemškim in zagotavlja pravico do dvojezičnih napisov;
 - 4. odstavek določa pravico do enakopravnega sodelovanja pripadnikov manjšine v kulturnem, upravnem in sodnem aparatu;
 - 5. odstavek prepoveduje organizacije, ki bi manjšinam poskušale odvzeti te posebne pravice.

Kljub tem določilom pa je Avstrija uveljavila nekatere zakonske akte, ki niso v skladu z Avstrijsko državno pogodbo.

Slovenski pristop k definiciji manjšine je bistveno ožji od evropskega:

- primer evropske definicije: manjšina je skupina ljudi, ki se razlikuje od večine po distinktivnih znakih kot so rasa, narodnost, državljanstvo, veroizpoved, jezik itd.;

- v Sloveniji je definicija ožja: govorimo o narodnostnih manjšinah. Zahteva se **kriterij avtohtonosti** (naselitvena, organska povezanost z območjem) – taka zahteva je vsaj na ustavni ravni. V Evropi tega ni.

Slovenija uporablja sicer res ožjo definicijo manjšine, a nudi tako opredeljenim manjšinam višji standard varstva – več pravic.

3.5. PRAVNI POLOŽAJ TUJCEV

Osebe, ki z državo, v kateri se nahajajo, niso v razmerju državljanstva, so za to državo tujci. Tujec je na podlagi načela teritorialne suverenosti podvržen oblasti države, v kateri se nahaja, država njegovega državljanstva pa ima pravico, da ga zaščiti.

Glede vstopa, bivanja in splošnega pravnega položaja se presoja prepušča **teritorialni državi**, pri tem pa mora upoštevati človekove pravice. Pomembna je pravica do pridobivanja nepremičnin (pod pogoji vzajemnosti), nediskriminacija in diplomatska zaščita.

Izgon: država ima tujca pravico izgnati, če **krši predpise teritorialne države** (ne gre nujno za kaznivo dejanje). **13. člen MPDPP** omogoča **pravico do prostega gibanja** (odhod iz domače države in vrnitev vanjo). To prosto gibanje pa ne velja za tuje državljane (ni pravice do vstopa v drugo državo).

Pogoji za izgon:

- imeti mora zakonsko podlago,
- izreče ga lahko tudi upravni organ, ne le sodišče,
- tujec mora imeti pravico predložiti svoje razloge proti izgonu, ki morajo biti predmet presoje organa (instančnost!).

Azil: podeljevanje azila je funkcija suverenosti (ne človekove pravice azilanta), država sama postavlja pogoje za podelitev azila. Po **14. členu SDŠP** ima vsak državljan, zemljan pravico zaprositi za azil.

Vprašanja **izročitve** (ekstradicije) oseb, ki so v svoji državi obtožene zaradi storitve kaznivih dejanj, države rešujejo z **dvostranskimi in večstranskimi sporazumi**:

- vprašanje je, ali obstaja obveznost države izročiti osebo drugi državi, če med njima ni sklenjenega ustreznega sporazuma – v teh primerih naj bi veljalo načelo aut dedere aut judicare, zlasti v primerih mednarodnih hudodelstev (vojni zločini, zločini proti človeštvu);
- države niso dolžne izročati svojih državljanov, pa tudi ne državljanov tretjih držav, ki so obtoženi zaradi političnih kaznivih dejanj;
- države tudi niso dolžne izročiti tuje osebe, če se izročitev zahteva zaradi navadnega kaznivega dejanja, vendar z namenom, da bi se osebo preganjalo zaradi rasnih, verskih, političnih ali nacionalnih razlogov.

Obstajati mora **dvojna kaznivost** – kaznivost po obeh pravnih redih.

Posebno vprašanje je **izročanje Mednarodnemu kazenskemu sodišču**, zlasti v zvezi z izročanjem lastnih državljanov. Tu gre za izpolnjevanje obveznosti države nasproti mednarodni skupnosti, ki se ji je država s podpisom pogodbe zavezala. Problem pa nastane v zvezi z izročanjem državljanov Mednarodnemu kazenskemu sodišču za vojne zločine na področju nekdanje Jugoslavije, ki ga je ustanovil Varnostni svet z resolucijo, saj Srbija in Črna Gora ter BIH **niso bile pogodbene stranke**. Kasneje države to sodišče preko Generalne skupščine OZN, kjer sprejemajo budget in poročilo tega sodišča, priznajo z glasovanjem o teh listinah.

Ko tujec prebiva v določeni državi, **uživa polno zaščito** in je bolj ali manj izenačen z državljani te države glede temeljnih pravic in svoboščin (ne uživa npr. volilne pravice, pravice ustanavljanja političnih strank itd.). Država mora zagotoviti **enakopravnost tujcev z domačim prebivalstvom** pred sodišči in drugimi državnimi organi. Glede teh postopkov obstajajo nekateri minimalni mednarodni standardi. Postopek, ki

takih standardov ne bi upošteval, ni dopusten, četudi bi ga država opravičevala z dejstvom, da na isti način ravna tudi s svojimi državljani. Temeljne pravice človeka za tujce so proglašene v **Deklaraciji o pravicah oseb, ki niso državljani države, v kateri živijo**, iz leta 1985. Po tej Deklaraciji uživajo tujci človekove pravice v vsaki državi v skladu z njenim domačim pravom in mednarodnimi obveznostmi. Če določena država meni, da so njenemu državljanu, ki prebiva v tuji državi, kršene pravice, ga lahko zaščiti. Pogoji za zaščito je, da morajo biti najprej izčrpana vsa pravna sredstva v tuji državi. Države običajno najprej uporabijo ustaljene možnosti preko svojih diplomatskih predstavništav, šele če so ta prizadevanja neuspešna, pa uporabijo diplomatsko zaščito.

3.6. BEGUNCI

Begunci so osebe, ki bežijo iz države (praviloma) svojega državljanstva zaradi **utemeljenega strahu**, da bodo preganjane na podlagi rase, vere, narodne pripadnosti ali političnega prepričanja, in se nahajajo na ozemlju druge države – države gostiteljice, ki bo opravila presojo ogroženosti in status potrdila z upravnim aktom.

Prvi val beguncev v Evropi je bil po oktobrski revoluciji, drugi pa po II. svetovni vojni. Leta **1951** je bila sprejeta **Konvencija o položaju beguncev** - ne definira begunca, našteva samo v kakšnih pogojih je oseba begunec. Je pomanjkljiva, saj je zajela samo obstoječe stanje → samo begunce do leta 1951. Zahteva pa dokaj visok nivo zaščite.

Leta **1967** pa je bil sprejet še **Protokol o položaju beguncev**, ki je razširil definicijo ter s tem omogočil celovito ureditev, ki zajema sedanje in bodoče (vsakokratne) situacije.

Na podlagi Konvencije o položaju beguncev sta se izoblikovali dve načeli:

a) **načelo nezavračanja** (33. člen):

- prepoved zavrnitve v času bega;
- prepoved izročitve njegovi državi;
- prepoved pregona v druge države, kjer bi bilo ogroženo njegovo življenje in prostost;

b) **načelo delitve bremena** (načelo sorazmernosti) – spoštovanje načela nezavračanja pomeni za državo breme, zato si ga morajo države med seboj deliti (da ne bi trpele vse sosednje države).

Obveznost države azila je prepoved izгона ali vračanja beguncev (non-refoulement, fr), vendar pa ta zaščita ne velja, če begunec stori dejanje, ki ogroža varnost v državi azila ali pa je kaznovan za dejanja, ki jih država azila šteje za nevarna za družbo.

Definicija begunca po Konvenciji: begunec je vsaka oseba, ki:

- se nahaja izven države svojega državljanstva zaradi upravičenega strahu pred preganjanjem na temelju rasne, verske družbene pripadnosti, političnega prepričanja, državljanstva,... in ji je onemogočena zaščita s strani države državljanstva (ali si je ne želi zaradi strahu);
- brez državljanstva izven države svojega prejšnjega rednega prebivališča, ki se ne more ali noče oz. se boji vrniti v to državo.

Ta definicija zahteva, da begunec prestopi meddržavno mejo. V sodobnih kriznih žariščih, pa ob begu begunci ne prestopijo vedno meddržavne meje – **notranji begunci oz. notranje razseljene osebe** (npr. v BiH). Ti torej bežijo znotraj države in ne prestopajo meje. Združeni narodi obe vrsti beguncev obravnavajo na enak način, zagotavlja se jim isti status.

Izoblikovali sta se dve načeli:

- načelo nezavračanja in
- načelo humanitarne pomoči (osnovne stvari za preživetje, vključno z racionirano prehrano → težko uresničljivo).

Med begunci ni dopustna diskriminacija. Imajo pravico do opravljanja poklica in do osnovnega izobraževanja, država pa jim lahko prepove politično dejavnost. Begunci imajo pravico do izbire mesta prebivališča in svobode gibanja pod istimi pogoji, ki veljajo za tujce v tej državi. Prav tako imajo pravico,

da jim država pribežališča izda potno listino za potovanje iz države. Pravico imajo tudi do svobode veroizpovedi in do zaščite pravic intelektualne lastnine (iz l. 1951, ko so na zahod bežali intelektualci → treba je bilo zaščititi njihovo ustvarjalnost).

Glede humanitarne pomoči, osnovnega izobraževanja, svobode veroizpovedi in pravic intelektualne lastnine so begunci **izenačeni z državljani** države pribežališča.

Z drugimi tujci pa so izenačeni glede na:

- pridobivanje premoženja,
- podjetniško in trgovinsko dejavnost,
- svobodne poklice,
- srednje in višje izobraževanje.

Begunci imajo tudi **obveznosti**, na primer spoštovanje predpisov in javnega reda države azila (tudi če ne dobijo azila).

V novejšem času se pojavlja pojem **začasnega begunca**. Gre zlasti za primere množičnega begunstva, ko iz države beži večje število ljudi zaradi vojnih spopadov (npr. bosanski begunci v Sloveniji). Začasni begunci ne ustrezajo definiciji begunca iz Konvencije o položaju beguncev, omenjajo pa jih nekateri akti Visokega komisariata za begunce. Začasnim beguncem je potrebno nuditi humanitarno pomoč (=osnovne stvari za preživetje). Po vzpostavitvi miru v njihovi državi se jih lahko pošlje nazaj.

Novejša zgodovina prinaša nove probleme:

- **množični izgoni**, pri katerih je najpomembnejša humanitarna pomoč;
- **razseljene osebe** (internal displaced persons - IDPs) – gre za begunce znotraj svoje države. Njihov pravni položaj je dokaj nejasen in neopredeljen, saj jih ne moremo šteti za prave begunce.

Osebam, ki so pobegnile iz svoje države zaradi političnega preganjanja, lahko država podeli **zatočišče (azil)**. Takšna praksa ustreza načelom človečnosti. Ločimo:

- **teritorialni azil** – ko se neka oseba zateče na ozemlje tuje države in prosi za prebivališče;
- **diplomatski azil** – ko se oseba zateče na diplomatsko predstavništvo in tam zaprosi za azil. Ta azil v mednarodni praksi ni priznan.

Azil je notranja **diskrecijska pravica države**, ne pravica posameznika, da zahteva in dobi zatočišče, razen če to pravico država prizna v svoji ustavi ali zakonu. Danes je splošno sprejeto načelo, da se osebe ne smejo izročati državam, kjer jim preteči pregon zaradi političnega prepričanja. Azila pa ni mogoče priznati osebam, ki so storile hujša kazniva dejanja.

Med begunci in azilanti obstajajo določene razlike:

- begunske situacije so množične, azil pa je posamična zadeva;
- begunci praviloma nimajo azila, lahko pa zanj zaprosijo kot posamezniki itd.

V okviru OZN je bil leta 1950 ustanovljen tudi **Visoki komisariat za begunce** (sedež v Ženevi) - UNCHR. Njegova glavna naloga je organizacija humanitarne pomoči.

Tudi v EU je status begunca problem. Ureja ga:

- **Direktiva SE 2004/83 o minimalnih standardih za status begunca**: kot begunca šteje tudi osebo, ki je preganjana s strani nedržavnih organizacij, ne priznava pa statusa begunca notranje razseljenim osebam (de facto favoriziranje razseljevanja – to je problematično). Natančno ureja tudi izjeme od načela nevračanja in natančno opredeljuje možnost izгона, s čimer se oddaljuje od 33. člena Konvencije;
- **Direktiva SE 2005/85 o minimalnih standardih za podelitev in umik statusa begunca**.

3.7. KAZENSKA ODGOVORNOST POSAMEZNIKA PO MP

Posameznik nima zgolj pravic, ampak tudi odgovornosti, zlasti tiste, ki nastanejo na podlagi najhujših kaznivih dejanj.

Mednarodni zločin je tisto dejanje, ki ga mednarodno pravo **neposredno prepoveduje**. Kaznovanje je lahko prepuščeno posamezni državi, lahko pa se v ta namen ustanovi posebno mednarodno sodišče. Ženevske konvencije o zaščiti žrtev vojne iz leta 1949 zavezujejo države, da določena dejanja v svoji zakonodaji opredelijo kot kazniva dejanja.

Do najhujših in najokrutnejših zločinov je prihajalo med II. svetovno vojno. Svetovno javno mnenje je zahtevalo, da se storilci teh dejanj pokličejo na odgovornost in kaznujejo. Takrat se je v polnem obsegu postavilo vprašanje odgovornosti in kaznovanja hudih kršitev mednarodnega prava.

Leta 1945 je bil sprejet **Londonski sporazum**, s katerim je določeno kaznovanje glavnih vojnih zločincev evropskih sil osi. Na podlagi Londonskega statuta, ki je bil dodan Londonskemu sporazumu, je bilo ustanovljeno **Mednarodno vojaško sodišče** (kraj sojenja je Nürnberg do '46 in Tokio za daljni vzhod do '48) – t.i. Nürnberški tribunal. V 6. členu Statuta so zločini, za katere je pristojno Mednarodno vojaško sodišče in za katere storilci odgovarjajo individualno, razdeljeni na tri skupine:

- a) **zločini proti miru**: načrtovanje, pripravlanje, spodbujanje ali izvrševanje agresivne vojne ali vojne s kršenjem mednarodnih pogodb in sporazumov ali sodelovanje v skupnih načrtih ali zaroti zaradi izvrševanja navedenih dejanj;
- b) **vojni zločini**: kršenje zakonov in običajev vojne – te kršitve vključujejo (vendar se ne omejujejo samo na njih): ubijanje, suženjsko delo ali grdo ravnanje z vojnimi ujetniki, ubijanje talcev, mučenje, ropanje javnega ali zasebnega premoženja, objestno rušenje mest ali vasi in neopravičeno pustošenje;
- c) **zločini proti človečnosti**: ubijanje, iztrebljanje, zaslužnjevanje in druga nečloveška dejanja proti civilnemu prebivalstvu, pregoni zaradi političnih, rasnih ali verskih razlogov, storjeni v zvezi z izvrševanjem nekega zločina, ki spada pod pristojnost Mednarodnega vojaškega sodišča.

Vodje, organizatorji, pobudniki ali udeleženci, ki so sodelovali v oblikovanju in izvrševanju skupnega načrta ali zarote, da se stori kateri od navedenih zločinov, so odgovorni za vsa dejanja, ki so jih pri izvrševanju načrta storile druge osebe.

S temi akti je uresničeno **načelo individualne mednarodne odgovornosti** storilcev hudih zločinov in zagotovljeno njihovo sojenje – dejanja posameznika se ne morejo obravnavati kot dejanja države, posameznik se ne more 'skriti' za državo. Posamezna pravila mednarodnega prava določajo individualno odgovornost in kaznivost za kršitve mednarodnega prava. Vse te določbe so izraz splošnega načela, da se morajo kršitve pravil mednarodnega prava kaznovati. Države so veliko določb mednarodnega prava vključile tudi v svojo notranjo zakonodajo (npr. kazniva dejanja zoper človečnost in mednarodno pravo v slovenskem kazenskem zakoniku).

Veliko se je razpravljalo o **vprašanju krivde** za dejanja, ki so bila izvršena **na ukaz nadrejenega**. Obramba obtoženih se je večkrat sklicevala na višji ukaz kot razlog za izključitev odgovornosti. Vendar pa je splošno sprejeto načelo, da je izvršitev zločina po ukazu nadrejenega prav tako zločin. 8. člen Londonskega statuta določa, da se obtoženi ne more sklicevati na ukaz nadrejenega, lahko pa je to olajševalna okoliščina.

Čeprav je postopek proti vojnim zločincem v posameznih državah trajal več let, jih je veliko ostalo nekaznovanih. Ker pozna kazensko pravo institut zastaranja, bi to lahko pomenilo, da po določenem času proti vojnim zločincem sploh ne bi več mogli uvajati kazenskih postopkov. Zato je bila leta 1968 v OZN sprejeta **Konvencija o nezastaranju vojnih zločinov in zločinov proti človeštvu**. Konvencija zavezuje države, da za ta dejanja ukinejo zastaranje, ukinitve zastaranja pa je razširjena tudi na nečlovečna dejanja politike apartheida in genocid.

Leta 1946 je Generalna skupščina potrdila načela mednarodnega prava, ki so bila vsebovana v Londonskem statutu, in Komisiji za mednarodno pravo naložila, da izdela **kodeks o zločinih proti miru in varnosti človeštva** ali **kodeks mednarodnega kazenskega prava**. Osnutek kodeksa iz leta **1991** vsebuje splošni in posebni del. V **splošnem delu** so vsebovana nekatera temeljna načela kazenskega prava: aut dedere aut punire, ne bis in idem, prepoved retroaktivnosti, pravičen postopek, odgovornost za dajanje ukazov za izvršitev zločinov, odgovornost za zločin, storjen po ukazu nadrejenega itd. V posebnem delu je število kaznivih dejanj povečano. Poleg treh osnovnih kategorij dejanj (zločini proti miru, vojni zločini in zločini proti človečnosti) so vsebovana še nekatera druga dejanja:

- kolonialna ali drugačna oblika tuje dominacije,
- genocid,
- apartheid,
- sistematično in množično kršenje človekovih pravic,
- financiranje, urjenje in najemanje plačancev,
- mednarodni terorizem,
- nedovoljena trgovina z mamili,
- namerno oz. hudo onesnaževanje okolja.

Upoštevajoč pripombe držav je Komisija leta 1994 nadaljevala z delom.

Kljub do sedaj neuspešnim poskusom sprejetja splošne kodifikacije o mednarodnih zločinih je mednarodna skupnost sprejela več dokumentov, namenjenih preprečevanju in kaznovanju posameznih vrst kaznivih dejanj. Obstoj teh dokumentov, veliko število ratifikacij in prepričanje, da je veliko število določb že prešlo v mednarodno običajno pravo, vzbuja upanje, da bi lahko bil Kodeks zločinov proti miru in varnosti človeštva sprejet v kratkem. Mednarodni dokumenti na tem področju so:

1. Konvencija o preprečevanju in kaznovanju dejanj genocida (1948, v veljavi od 1951): genocid je zločin po mednarodnem pravu, gre pa za relativno nov pojem, saj je nastal šele po II. svetovni vojni. Države se zavezujejo, da bodo dejanja genocida preganjale v okviru lastne zakonodaje in sodišč ali pa bodo pregon prepustile mednarodnemu sodišču. Genocid je vsako naklepno dejanje, storjeno z namenom popolnega ali delnega uničenja nacionalne, etnične, verske ali rasne skupine. Gre za ubijanje, poškodovanje, preprečevanje rojstev, preseljevanje otrok,... ter izpostavljanje razmeram, ki v taka dejanja vodijo.

Kaznuje se ne samo genocid, temveč tudi **spodbujanje h genocidu, pomoč, sotorilstvo in poskus**, storilci pa so lahko vsi, tudi državniki in funkcionarji. Ker genocid ni politično kaznivo dejanje, so države dolžne izročiti storilce v skladu s svojo zakonodajo in mednarodnimi pogodbami.

Pojavljajo se **3 problemi z dokazovanjem**:

- dokazati je potrebno direktni naklep;
- uničenje skupine: celotno uničenje je jasno, pri delnem uničenju pa je problem – koliko ljudi mora umreti, da gre za delno uničenje?!
- uničenje političnih, družbenih skupin, razredov.

Glede pregona Konvencija predvideva ustanovitev mednarodnega sodišča, vendar do tega ne pride – pristojne so države, ki imajo krajevno in stvarno pristojnost. To pa se spremeni z ustanovitvijo mednarodnih kazenskih sodišč (2 ad hoc in 1 stalno).

Konvencija predvideva tudi **preventivno dejavnost** – katerakoli država lahko opozori Varnostni svet na dejanja, ki bi lahko pomenila genocid, vendar se to do sedaj še ni zgodilo!. Generalni sekretar OZN leta 2004 ustanovi posebnega svetovalca generalnega sekretarja za genocid (ob 10-letnici pokola v Ruandi). OZN pa še danes nima ustreznega mehanizma za preganjanje genocida.

2. Mednarodna konvencija o preprečevanju in kaznovanju apartheida (1973): apartheid je zločin proti človeštvu → države ga morajo preprečevati, storilce pa kaznovati;

3. štiri Ženevske konvencije (1949): zločini, storjeni med II. svetovno vojno, so države spodbudili k reviziji humanitarnega prava, t.j. mednarodnopravnih pravil o zaščiti civilnega prebivalstva, vojnih ujetnikov, bolnikov, ranjencev in brodolomcev. Štiri Ženevske konvencije so dopolnile Haaške konvencije o vojnem pravu iz leta 1907 in Ženevske konvencije za zaščito žrtev vojne iz leta 1929. Z njimi se države zavezujejo, da bodo **kaznovale** osebe, ki so storile ali ukazale storiti prepovedana dejanja iz teh konvencij. Ta dejanja so: naklepni umori, mučenje, nečloveško ravnanje, izvajanje

medicinskih poskusov na ujetnikih, namerno povzročanje trpljenja, nezakonite deportacije, jemanje talcev, protipravno prisvajanje premoženja itd.

4. Konvencija o preprečevanju in kaznovanju terorizma (1937), Konvencija o preprečevanju in kaznovanju kaznivih dejanj, storjenih proti osebam pod diplomatsko zaščito (1973), Konvencija proti jemanju talcev (1979), Mednarodna konvencija proti novačenju, uporabi, financiranju in urjenju plačancev (1989), Konvencija o vamosti uslužbencev OZN (1994).

Danes so vzpostavljeni **mednarodni tribunali**. Gre za tribunale dveh vrst:

1. **ad hoc tribunal** – poznamo dve (druga instanca je obema skupna), ustanovljeni sta na mednarodnopravni podlagi, ustanovil ju je **Varnostni svet z resolucijama in aneksom** (slednji pomeni ustanovni akt). Postavi se vprašanje, ali je Varnostni svet ZN pristojen ustanovljati mednarodne tribunale oz. sodišča. Ustanovil je dva ad hoc tribunala:

- **Mednarodni kazensko sodišče za preganjanje grobih kršitev humanitarnega prava na območju SFRJ** - ustanovljeno je bilo leta **1993**. Sodišče je pristojno za dejanja, storjena na celotnem območju bivše SFRJ (tudi Slovenije). Zločini, za katere naj bi sodilo Mednarodno sodišče, so določeni v Statutu Sodišča. Čeprav se glede teh dejanj omenjajo nekatere mednarodne pogodbe, je zelo pomembna ugotovitev generalnega sekretarja OZN, da so vse prepovedi že postale mednarodno običajno pravo. Zločini obsegajo:

- težke kršitve Ženevskih konvencij (vojna hudodelstva),
- kršitve vojnega prava (vojni zločini),
- genocid in
- zločine proti človečnosti.

Sprejeta je tudi odgovornost najvišjih političnih predstavnikov za dejanja, ki so jih storili drugi in odgovornost za dejanja, storjena na ukaz nadrejenega. Problem tega Sodišča je zlasti izročanje osumljencev.

- **Mednarodno kazensko sodišče za Ruando** - ustanovljeno je bilo leta **1994** in je pristojno za:

- kršitve skupnega 3. člena Ženevskih konvencij,
- genocid,
- zločine proti človečnosti.

V Ruandi ni vojnega prava.

2. **Stalno mednarodno kazensko sodišče** – je skoraj identično obema ad hoc tribunaloma (gre za sojenje kršitev iz prej navedenih treh skupin), *rationae personae* pa je ta tribunal bistveno **širši**, saj se nanaša na celotno mednarodno skupnost (ne zajema samo Jugoslavije in Ruande). Ta tribunal naj bi bil ravno za bodoče primere (univerzalno telo). Ustanovljeno je bilo z mednarodno pogodbo – **Rimskim statutom**, ki je bil podpisan leta **1998**, uveljavljen pa leta **2002** (junija 2002 podpisala tudi Slovenija), ki je velika multilateralna pogodba, saj je bilo potrebno 60 ratifikacij – ob izročanju ne gre za izročanje drugi državi, pač pa mednarodni organizaciji.

Pristojno je za:

- kršitve vojnega prava (vojni zločini),
- genocid,
- zločine proti človečnosti,
- *predlagana je tudi agresija, vendar v kazenskem pravu še ni sprejeta definicija agresije.

Ima t.i. **subsidiarno pristojnost** – pristojno je v primeru, ko država, ki je krajevno pristojna, ni voljna ali zmožna opraviti tega postopka.

Postopek lahko sprožijo tožilec tega sodišča, država ali VS OZN.

Kot že rečeno, je Varnostni svet z resolucijama in aneksom (slednji pomeni ustanovni akt) ustanovil dva ad hoc tribunala. Tu pa se pojavi težava:

- postavi se vprašanje, **ali je Varnostni svet ZN pristojen ustanovljati** mednarodne tribunale oz. sodišča:
 - v Ustanovni listini ZN namreč to izrecno ni določeno, torej gre za kršitev izrecne pristojnosti;
 - dodatno vprašanje je, ali je mogoče reči, da so mu bile te pristojnosti dane implicitno (za dosego namena delovanja VS) – namen delovanja VS ZN je vzpostavljanje in ohranjanje

mednarodnega miru in varnosti. Razlaga bi morala biti zelo široka, da bi dovoljevala ustanavljanje mednarodnih sodišč z namenom zagotovitve mednarodne varnosti in miru (mogoče glede sankcij) – tudi ni nujno, da se ogroža mednarodni mir in varnost, če se pobija – gre bolj za človekove pravice itd.;

- drugi problem se navezuje na prvi problem – VS ga lahko ustanovi le po 7. poglavju Ustanovne listine, kar pomeni pravno obvezujoče – pomanjkanje privolitve drugih držav je bilo sanirano tako, da so naknadno privolile.

4. OBJEKTI MEDNARODNEGA PRAVA

4.1. SPLOŠNO

Znanost o objektih mednarodnega prava je nauk o razmejitvi državne oblasti (pristojnosti, jurisdikcije) v prostoru. Gre za teritorialno razsežnost MP – kako MP ureja posamezna območja na planetu in onkraj njega (to je pomembno, ker je teritorij eden od konstitutivnih elementov države).

Glede na prostor lahko torej ločimo različne pravne režime:

1. območje pod suvereno oblastjo države – **državno ozemlje**, režim ozemeljske suverenosti → sem sodi ves tisti prostor, ki sodi v sklop državnih ozemelj na tem planetu;
2. nikogaršnje ozemlje (no man's land) – **terra nullius** → območja, ki niso pod nobeno izključno oblastjo in njihov pravni položaj ni urejen. Gre za tiste prostore, ki niso pod ozemeljsko suverenostjo države, hkrati pa je terra nullius odprta za miroljubno in efektivno okupacijo (lahko pride do ozemeljske suverenosti neke države – to ni vojna okupacija; gre za normalno poseljevanje). Danes terra nullius-a ni več oz. jih je čedalje manj. Pogoji za miroljubno in efektivno okupacijo:
 - obstoj terra nullius;
 - zahteva se kriterij efektivnosti - stopnja efektivnosti je odvisna od razmerij na tem območju (nekje 'bogu za hrbtom' ni potrebno veliko). Včasih zadošča oblastni akt in na simboličen način obeleženo dejstvo, da je na določeno ozemlje prišla prva ta država;
 - pomembna je tudi časovna dimenzija;
 - pogoji so torej podobni, kot pri priposestovanju, zlasti pomembna je dobra vera – da država ne ve, da je na ozemlju druge države;
 - notifikacija – okupacijo je treba naznaniti drugim državam.
3. **odprto morje** – ni pod oblastjo države in ni terra nullius;
4. posebni režimi oziroma meddržavni prostori, ki predstavljajo skupno dediščino človeštva = **mednarodni prostor** (Antarktika, vesolje, nadzračni prostor, morsko dno zunaj jurisdikcije obalnih držav).

Režim res communis (skupno dobro) – podobno kot pri terra nullius skupno dobro ni pod ozemeljsko suverenostjo nobene države, vendar obstaja prepoved trajnega prisvajanja. Res communis ni mogoče postaviti pod državno suverenost (razlika od terra nullius) – tipičen primer je odprto morje (high seas); interes za tako ureditev je telekomunikacijski, transport itd.; na odprtem morju je več svoboščin (ribolova, preleta, znanstvenega raziskovanja, polaganja globokomorskih cevi, naftovodov itd.).

Režim skupne dediščine človeštva – ta režim najdemo v:

- a) nadzračnem prostoru (vesolju) – zračni prostor je pod suverenostjo države, nad katere ozemljem je. Nad pasom zračnega prostora se začne nadzračni prostor (vesolje = prazen prostor in nebesna telesa). Nadzračni prostor je demilitariziran (vanj ni mogoče vnesti vojaškega orožja) in je namenjen raziskovanju. Nebesna telesa niso last držav;
- b) na globokomorskem dnu izven nacionalnih jurisdikcij = cona – ta prostor vzpostavi Jamajška konvencija (1982) o mednarodnem pomorskem pravu (UNCLOS). Tudi na coni je skupna dediščina človeštva: namen je ohraniti plodove za bodoče rodove.

Primerjava med ozemljem pod režimom res communis in ozemljem pod režimom skupne dediščine človeštva:

- podobna sta si v tem, da si ozemlja pod enim od teh režimov **ni mogoče prilaščati**;
- razlika je v **načinu izkoriščanja**: režim skupne dediščine človeštva ima še dodatne mehanizme omejevanja izkoriščanja.

Režim Antarktike – gre za svojevrsten, zelo kompleksen pogodbeni režim (določen z mednarodnimi pogodbami). Pri Antarktiki ne gre za nikogaršnje ozemlje, ker so države nad njo vzpostavile zahteve, vendar je problem v tem, kako si bodo Antarktiko razdelile. Njihovi zahtevki so zamrznili z Washingtonsko pogodbo iz leta 1948: dogovorili so se, da nobena država ne bo izvajala suverenosti, a se niso odpovedali zahtevkom o suverenosti (torej ni prepovedi). Režim Antarktike je začasen in se obnavlja. Antarktika je demilitarizirana (ne sme se uporabljati v vojaške namene), vzpostavljena je svoboda znanstvenega raziskovanja, vrste izkoriščanja so natančno določene s konvencijami (o rudnem bogastvu in o zaščiti morskih bogastev Antarktike).

Te režime označujemo s skupnim imenom **internacionalizirana območja**, ker za njih velja posebna pravna ureditev, ki ureja odnose med posameznimi območji.

4.2. KOPENSKO OBMOČJE DRŽAVE

4.2.1. DRŽAVNO OZEMLJE (TERITORIJ)

Državno ozemlje je prostor izključne državne pristojnosti, ki obsega:

- **kopno** - prostor znotraj kopenskih meja (tudi reke in jezera),
- **morski prostor** pod suverenostjo določene obalne države (= notranje morske vode in teritorialno morje),
- **zračni prostor** nad njima,
- **podzemlje** znotraj državnih meja (do globin, ki jih je država sposobna izkoriščati – do tam, do koder država efektivno lahko seže).

Obalno morje in zračni prostor tvorita **državno območje v širšem pomenu**.

Praviloma je državno ozemlje celovito (sklenjeno), ni pa nujno. V preteklosti je bil pogost pojav, da je bil del določene države iz vseh strani obdan z območjem druge države in tako ločen od glavnega državnega območja. Tak del imenujemo **eksklava** (izključeno območje), z vidika druge države pa **enklava**. Primeri: San Marino, Lesoto, Kaliningrad (ruska enklava med Poljsko in Litvo).

Državno ozemlje je konstitutivni element državnosti, ki mu države posvečajo veliko pozornosti. Na državnem ozemlju ima država **izključno oblast nad ljudmi in stvarmi**, prav tako pa ima pravico izvajati jurisdikcijo na svojem območju, upoštevajoč pravila o imuniteti (= **teritorialna suverenost**). Za personalno suverenost pa gre, kadar država izvaja oblast nad svojimi državljani ne glede na to, kje se ti nahajajo. Načelo suverenosti = državno ozemlje je nedotakljivo, na njem organi tuje države ne smejo delovati → uporaba sile proti ozemeljski celovitosti je prepovedana (iz Deklaracije sedmih načel).

Izključna oblast pomeni tudi svobodno razpolaganje z **naravnimi bogastvi**. Vendar pa država na svojem ozemlju ne sme dopustiti ravnanja, ki bi bilo protipravno v razmerju do drugih držav. Država je v določenih primerih svojim sosedam odgovorna za tisto, kar se dogaja na njenem ozemlju (npr. škoda zaradi strupenih emisij). S tem se ukvarja mednarodno sosedsko pravo, zaradi vse večjega pomena varovanja okolja pa tudi mednarodno pravo varstva okolja.

Določeno ozemlje je običajno pod oblastjo ene države. Včasih pa je lahko pod skupno oblastjo dveh ali več držav (gre za skupno suverenost). V tem primeru govorimo o **kondominiju** ali **koimperiju** (jezera; gre bolj za zgodovinsko kategorijo in se uporablja kot začasna rešitev, kjer se države ne morejo

sporazumeti o meji). Taka primera iz zgodovine sta egiptovsko-britanski kondominij nad Sudanom (do leta 1956) in francosko-britanski kondominij nad Novimi Hebridi (današnji Vanuatu). Pri kondominiju je potrebno zelo natančno določiti režime (kdo izvaja določeno oblast). Tudi eden od hrvaških predlogov za režim v Piranskem zalivu je slovensko-hrvaški kondominij.

4.3. VODNO OBMOČJE DRŽAVE

4.3.1. REKE

K državnemu ozemlju spadajo tudi vodne površine znotraj državnih meja. To so:

- reke;
- prekopi (kanali);
- jezera.

Sosednje države pogosto sklepajo sporazume o sodelovanju, razdelitvi koristi in medsebojnih pravicah in dolžnostih izkoriščanja rek: plovbe, možnosti uporabe za energetske namene, namakanje, ribolov,...

Ločimo:

- **nacionalne reke**: od izvira do izliva teče na ozemlju ene same države (npr. Rumena reka in Modra reka na Kitajskem, Volga v Rusiji);
- **mednarodne reke**: teče po ozemljih več držav ali ta ozemlja razmejuje, in je plovna!

Pravila mednarodnega prava ne dopuščajo, da se vodotoke na lastnem ozemlju izkorišča na način, ki bi povzročil škodo enakemu izkoriščanju sosednje države na njenem ozemlju, razen na podlagi skupnega sporazuma. Sem sodi tudi prepoved preusmeritve vodnega toka na škodo sosednje države → v zvezi z uporabo vodnih tokov pravilo o izključni oblasti države nad svojim ozemljem za mednarodne reke ne velja absolutno. Treba je upoštevati **načelo neoškodovanja sosednje države (sic utere tuo ut alterum non laedes** = uporablaj svoje tako, da drugemu ne škoduješ) – prepovedano je izkoriščati vodotoke na lastnem ozemlju na način, ki bi povzročil škodo enakemu izkoriščanju sosednje države na njenem ozemlju (razen na podlagi skupnega sporazuma). Iz tega načela sta izvedeni še dve načeli:

- **načelo razumne uporabe**;
- **načelo sodelovanja** (redno obveščanje o dejstvih, ki vplivajo na vodne bazene = reke + pritoki + podtalna voda, če je povezana s prekomejnimi rekami).

To je uvedla konvencija iz l. 1997, ki še ni v veljavi (Komisija za MP oz. ILC).

Glede plovbe na rekah velja splošno načelo, da naj se s predpisi zagotovi **svobodna plovba** na plovnih rekah, ki povezujejo več držav. To načelo je bilo najprej konkretizirano samo za nekatere reke, kasneje pa se je njihovo število povečalo, tako da se je svoboda plovbe razglasila kot splošno načelo. Vendar pa se še do danes niso razvila splošna pravila običajnega mednarodnega prava, ki bi ladjam vseh držav omogočila svobodno plovbo po vseh mednarodnih rekah (ne glede na obstoj pogodbenega režima), kot to velja za odprto morje.

Najprej se je svobodna plovba zagotavljala posamično za obalne, kasneje pa tudi za neobalne reke. V tem razvoju je imela veliko vlogo **Barcelonska konvencija o režimu plovnih poti mednarodnega interesa** iz leta 1921, ki je bila poskus oblikovanja nekih splošnih pravil za plovbo po mednarodnih plovnih poteh. Določa:

- svobodo trgovske plovbe;
- enakost postopkov za vse pogodbene stranke;
- izvzame plovbo med pristanišči iste države (izraz za to je **kabotaža**, promet po obalnem morju med pristanišči iste države);
- obalne države obdržijo suverenost nad reko in skrb za rečni ter prometni red;
- v posebnih primerih lahko države zaradi lastne varnosti in svojih interesov omejijo plovbo.

Barcelonska konvencija velja le za države podpisnice, ki pa jih je bolj malo.

Reke, na katerih je plovni režim urejen z mednarodnimi pogodbami, imenujemo **konvencionalne reke** (npr. Ren in Donava). Za posamezne reke se sklepajo ločene konvencije.

4.3.2. JEZERA

Če ležijo med državami, velja načelo, da se delijo med mejne države → kjer se meja države dotakne točke na kopnem (ti dve točki se povežeta) → povežeta se točki, kjer meja na kopnem doseže jezersko vodno maso (=običajno povezovanje).

Ribolov v jezerih – 2 rešitvi:

1. ribolov se organizira tako, da vsaka država uredi pravila ribolova na svojem delu jezera;
2. ribolov se ribičem obalnih držav dovoli na celotnem območju jezera (npr. Bodensko jezero med Švico in Nemčijo).

Velika jezera med ZDA in Kanado: območje je razmejeno s pogodbami, ki vsebujejo mehanizme reševanja ekoloških vprašanj (npr. redne konzultacije med državami, medsebojno obveščanje o delih, ki se izvajajo na jezerih,...) → mehanizmi usklajevanja politik in medsebojnega reševanja sporov in posvetovanja.

Kaspijsko jezero (predvsem ekološki problem) = velika masa slane vode (ni morje!), povezano je s Črnim in Baltiškim morjem s kanali (umetna povezava z ruskimi morji). Pravna situacija glede razmejitve: v preteklosti je bila meja potegnjena med točkama, kjer se kopenska meja dotika jezerske vode. V času SZ je to ostalo enako, po razpadu SZ pa so bile sklenjene nove pogodbe, s katerimi so rešili večino vprašanj, ne pa vseh (ribolov, nafta, zemeljski plin v jezeru in ob jezeru). Danes ima 5 držav dostop do jezera (Iran, Rusija, Turkmenistan, Azerbajdžan, Kazahstan). Sedaj je rešitev načelo srednje črte = jezero je razdeljeno na 5 sekcij za te države. Jezero je ekonomsko in strateško zanimiv prostor, vendar spori v tem času niso akutni.

4.3.3. MORJE

4.3.3.1. Splošno

Pokriva 70,8% zemeljske površine. Morske razdalje se merijo v navtičnih miljah (morskih miljah, 1852 m = 1 milja). Pomorsko mednarodno pravo ≠ mednarodno pomorsko pravo (= ureja vprašanja mednarodnega pomorskega transporta).

Skozi celotno zgodovino je bilo morje predmet zanimanja držav. **Hugo Grotius** je v svojem delu **Mare Liberum (1609)** postavil tezo o svobodi morja, ki temelji na ideji učinkovitosti okupacije – na odprtem morju ni mogoča učinkovita okupacija tako kot na kopnem, razen na ozkem delu morja ob ozemlju.

Pomorsko pravo se večinoma razvija kot običajno pravo. Leta **1958** je bila v Ženevi **kodifikacijska konferenca OZN o morskem pravu** (UNCLOS/I, United Nations Conference on Law of Sea). Tu so bile sprejete naslednje konvencije:

- a) Konvencija o odprtem morju;
- b) Konvencija o epikontinentalnem pasu;
- c) Konvencija o ribolovu in varovanju bioloških bogastev odprtega morja;
- d) Konvencija o teritorialnem morju in zunanjem morskem pasu.

Na tej konferenci ni bil dosežen **sporazum o širini teritorialnega morja**. Dogovorjeno je bilo samo to, da ne sme biti širši od 12 morskih milj. Čeprav je bila Ženevska kodifikacija obsežna, pa je bila vendarle samo delna. Poleg nje so še vedno veljala pravila običajnega prava (če niso bila vsebovana v Ženevski konvenciji) in pravila različnih mednarodnih pogodb o posameznih vprašanjih (ribolov, onesnaževanje, plovba itd.). Sprejet je bil tudi Protokol o obveznem reševanju sporov pred Mednarodnim sodiščem.

Generalna skupščina OZN je leta 1970 sprejela **Deklaracijo o načelih, s katerimi se ureja morsko dno in podzemlje izven meja državne jurisdikcije**. S to Deklaracijo je OZN razglasila podmorje izven obalnih pasov posameznih držav za splošno dobro človeštva oz. skupno dediščino človeštva.

Konvencija OZN o pomorskem pravu je bila podpisana v mestu Montego Bay na Jamajki leta 1982 in se zato imenuje tudi **Jamajška konvencija**. Konvencija je začela veljati šele leta 1994, podpisnica pa je tudi Slovenija. **Zajema vse konvencije iz leta 1958** in še **Konvencijo o izključni ekonomski coni** in **Konvencijo o mednarodni pomorski coni**. Razlika med Ženevsko in Jamajško konvencijo je predvsem v coni mednarodnega podmorja. Jamajška konvencija ustanavlja posebno Mednarodno sodišče (tribunal) za pomorsko pravo v Hamburgu, predvideva pa tudi drugačne oblike mirnega reševanja sporov (arbitraže, konsolidacije, posvetovanja).

Kljub obsežnosti Konvencije o pomorskem pravu veljajo še vedno običajna pravila pomorskega mednarodnega prava. Številna vprašanja morskega prava namreč s konvencijo niso urejena. Zato uvod (preambula) Konvencije določa, da bodo ta vprašanja še naprej urejala pravila običajnega mednarodnega prava. Nekateri deli Konvencije so prešli v običajno pravo še pred letom 1982, npr. pravilo o širini teritorialnega morja, tranzitni prehod, izključna ekonomska cona, arhipelaške vode. Tako nastajanje običajnega prava je potrdila znanost, pa tudi Mednarodno sodišče.

Slovenija je novembra 1994 sprejela notifikacijo o pravnem nasledstvu Jamajške konvencije. Z notifikacijo uveljavljamo prednosti države z geografsko neugodnim položajem.

4.3.3.2. Morski pasovi

Morje je celota, v kateri so vsi deli medsebojno povezani. Znotraj te celote pa lahko glede na različen mednarodnopravni položaj razlikujemo posamezne dele morja. Deli morja, ki so bližje obali, v večji ali manjši meri pripadajo obalnim državam, vsebina oblasti in odnos do drugih držav uporabnic morja pa se v posameznih delih razlikujeta. V tem smislu ločimo:

- notranje morske vode;
- teritorialno morje;
- zunanji morski pas;
- arhipelaške vode;
- pas s posebnimi pravicami do ribolova;
- epikontinentalni pas;
- izključna ekonomska cona;
- odprto morje.

Čeprav vsebuje mednarodno pravo podrobna pravila o mednarodnopravnih režimih na morju, je državam prepuščeno, da s svojimi notranjimi predpisi prilagodijo mednarodna pravila glede na specifičnosti svoje obale. Tako se mora vsaka obalna država odločiti, ali bo določila zunanji morski pas in ekonomsko cono, arhipelaška država pa, ali bo določila arhipelaške vode. Pri morskih pasovih, ki ji pripadajo ipso facto (notranje morske vode, teritorialno morje in epikontinentalni pas), mora obalna država s predpisi, ki ne smejo biti v nasprotju z mednarodnimi pravili, določiti njihov obseg. V skladu z mednarodnim pravom lahko država določi pogoje, pod katerimi lahko druge države in mednarodne organizacije uporabljajo njene morske prostore.

Delitev morja

Deli morja, ki spadajo pod **teritorialno suverenost države**:

- notranje morske vode,
- teritorialno morje.

Deli morja, morskega dna in podzemlja, kjer ima država **suverene pravice**:

- zunanji morski pas,
- izključna ekonomska cona (IEC),
- epikontinentalni pas.

Deli morja, morskega dna in podzemlja, ki so **zunaj nacionalnih jurisdikcij**:

- odprto morje,
- mednarodna cona.

A) NOTRANJE MORSKE VODE

Notranje morske vode so deli morja, ki so s kopnim območjem države v tako tesni zvezi, da je nad njimi vzpostavljena enaka suverenost kot nad državnimi kopnimi območji - **popolna suverenost države**. V notranje morske vode spadajo:

1. vode v prostoru **med črtama najnižje oseke in najvišje plime**;
2. **vode v pristaniščih, zalivih** – ni vsak zaliv v geografskem smislu tudi zaliv v mednarodnopravnem smislu - v notranje vode se šteje samo zaliv, katerega površina je enaka ali večja od površine polkroga, ki spaja skrajne točke vhoda v zaliv, pri čemer dolžina te črte ne sme biti večja od površine 24 morskih milj;
3. **notranja morja** – deli morja, ki so v plovni zvezi z ostalim morjem, vendar pa so zaradi posebne oblike tako vključeni v kopno območje, da se obalni državi prizna izključna oblast nad njimi. Zalivi in notranja morja imajo enak pravni položaj, razlikujejo se zgolj geografsko (notranja morja so običajno večja od zalivov, obstaja tudi nekaj izjem, npr. Hudsonov zaliv). Da bi zaliv ali notranje morje spadala v notranje morske vode, mora država imeti suverenost nad vhomom vanj in njegovo celotno obalo;
4. **morja med obalo in otoki ali otočnimi verigami** (če le niso otoki preveč oddaljeni od obale). Kjer je obalna črta zelo razčlenjena, se za določanje temeljne črte uporabi metoda ravnih črt ≠ voda v prostoru med črtama najnižje oseke in najvišje plime pri nerazčlenjeni obali;
5. **vode v ustjih rek** – tu je potrebno razlikovati dva položaja:
 - reka se izliva neposredno v morje – mejo med notranjimi vodami in teritorialnim morjem predstavlja črta, potegnjena med skrajnima točkama ustja;
 - reka ob ustju ustvarja rokave – uporabljajo se pravila, ki veljajo za zalive.

Zunanja meja notranjih morskih voda je temeljna črta, od katere se začne teritorialno morje. Zunanja meja pristanišč je črta, ki povezuje najbolj izpostavljene stalne točke objektov ali naprav pristanišča.

Notranje morske vode so pod enako suvereno oblastjo kot kopni deli države. Danes je sprejeto stališče o suverenosti države tudi nad teritorialnim morjem, zato je razlika med notranjimi morskimi vodami in teritorialnim morjem minimalna – **tuje ladje nimajo pravice do neškodljivega prostega prehoda** skozi notranje morske vode. Skozi njih lahko plujejo le po plovni poti, ki jih je obalna država določila za mednarodni promet. Pri plovbi skozi notranje morske vode so tuje ladje popolnoma podvržene oblasti obalne države (v praksi se to ne izvaja dosledno). Pri prepovedi ali regulaciji plovbe obalna država ne sme diskriminirati med ladjami različnih zastav.

Zunanja meja notranjih morskih voda je temeljna črta, od katere se začne teritorialno morje.

Zunanja meja pristanišč je črta, ki povezuje najbolj izpostavljene stalne točke objektov ali naprav pristanišča.

B) TERITORIALNO MORJE

Teritorialno morje je pas morja, ki se **razteza vzdolž cele države oz. njenih notranjih voda**, če jih ta ima. Obseg teritorialnega morja se določa s širino njegovega pasu, izraženega v navtičnih miljah. Vsaka država lahko sama določi širino svojega teritorialnega pasu, pri tem pa mora upoštevati **24. člen Konvencije o teritorialnem morju in zunanjem pasu**, ki določa, da se teritorialni pas **ne** more raztezati **več kot 12 navtičnih milj od temeljne črte**, od katere se meri širina teritorialnega morja (in vse ostale pasove). Temeljna črta je črta najnižje oseke srednjih vod vzdolž obale, kjer pa se pred obalo nahajajo notranje vode, pa zunanja meja teh voda. Teritorialno morje se računa tudi od vsakega otoka. Pri zmrznjenem morju se širina teritorialnega morja računa od konca zmrznjene površine.

Temeljna črta se torej računa kot:

- črta najnižje oseke srednjih vod ali
- po sistemu ravnih temeljnih črt – najbolj izpostavljene točke zunanjih otoških skupin; znotraj

otoške skupine so notranje morske vode (lahko tudi zaliv, pristanišča...).

Suverenost države se razteza tudi na **zračni prostor** nad njim, njegovo **dno** in **podzemlje**. Vendar pa teritorialno morje ni popolnoma izenačeno s kopenskim področjem države, saj obstaja ena pomembna izjema od suverenosti. To je **pravica do neškodljivega prehoda tujih ladij** (v notranjih vodah te pravice ni), ki je obalna država ne sme kršiti. Pravico do neškodljivega prehoda nekateri avtorji obravnavajo kot služnost, ki obremenjuje področje obalne države v korist tujih držav. Prehod je lahko:

- prehod teritorialnega morja brez vstopa v notranje vode (plovba med tretjimi državami);
- prehod teritorialnega morja za vstop v notranje vode ali za izstop iz notranjih vod na odprto morje.

Prehod mora biti **neprekinjen, hiter in neškodljiv**. To pomeni tak prehod, ki ne prizadene reda, miru in varnosti obalne države.

V teritorialnih vodah nima **nihče** (razen seveda obalne države) **pravice do ribolova**, razen če je to posebej določeno v mednarodnih pogodbah in če se plača odškodnina. Slovenija ima ta vprašanja rešena z Osimskim sporazumom. Glede ribolova so bile med Italijo in bivšo Jugoslavijo sklenjene pogodbe o ribolovu na območju sedanjega slovenskega teritorialnega morja. S Hrvaško razmerja še niso urejena.

Pri prehodu skozi tuje teritorialno morje spadajo trgovske ladje načelno pod oblast obalne države, če ta tako določi. Obalna država ima pravico preveriti, če je prehod ladje neškodljiv. Tujim ladjam (tudi vojaškim ladjam in podmornicam) mora teritorialna država pustiti **neškodljiv prehod**. Neškodljiv prehod pomeni prepoved merjenja z orožjem, zbiranja informacij, dejavnosti propagande, onesnaževanja, ribolova, raztovarjanja blaga in raziskovalne dejavnosti. Med prehodom se ne smejo ustavljati. Enako velja za podmornice, če so na površini in imajo izobešeno zastavo.

Odnosi na ladji, ki ne posegajo v interese obalne države, spadajo pod pristojnost države, pod katere zastavo ladja pluje. V primeru kaznivih dejanj, storjenih na ladji, ko je ta v teritorialnem morju, pa ima obalna država **kazensko jurisdikcijo** - lahko opravi aretacije ali preiskavo po svojih predpisih samo v naslednjih primerih:

- če se posledice kaznivega dejanja, strojenega na ladji, raztezajo na obalno državo;
- če kaznivo dejanje moti javni red in mir obalne države ali red v teritorialnem morju;
- če poveljnik ladje ali konzul države, pod katere zastavo ladja pluje, zahteva pomoč;
- če so potrebni ukrepi za preprečevanje nedovoljene trgovine z mamili.

V vseh teh primerih mora obalna država, preden izvede kakršenkoli ukrep, na zahtevo poveljnika ladje obvestiti konzularni organ države, pod katere zastavo ladja pluje.

Če pride do spora in se ugotovi, da je tuja vojna ladja kršila predpise obalne države, obalna država od take ladje **lahko zahteva, da zapusti njeno teritorialno morje**, ne sme pa vršiti oblasti nad njo. Drugače pa je s tujimi trgovskimi ladjami.

Otok – je kopno, ki ostane suho tudi v času najvišje plime.

Plitvina – je kopno, ki je suho le ob oseki. Če je znotraj pasu 12. milj, se šteje kot kopno in se pas teritorialnega morja določa do te plitvine.

C) ZUNANJI MORSKI PAS

Je **odprto morje**, v katerem ima obalna država **določene suverene pravice fiskalnega, zdravstvenega in imigracijskega nadzora**. Zunanji morski pas se razprostira v določeni širini od zunanje meje teritorialnega morja (največ 12 milj). Države same določijo to širino, vendar Jamajska konvencija določa, da zunanji morski pas in teritorialno morje skupaj ne smeta obsegati več kot 24 navtičnih milj (konvencija iz l. 1958 pa je odredila 12 morskih milj od temeljne črte vključno s teritorialnim morjem). Konvencija o teritorialnem morju in zunanjem pasu priznava obalni državi pravico, da opravlja nadzor, ki je potreben, da se preprečijo kršitve njenih carinskih, fiskalnih, zdravstvenih in imigracijskih

predpisov na njenem ozemlju in teritorialnem morju ter da se takšne kršitve kaznujejo. Konvencija o pomorskem pravu (Jamajška konvencija) je to pravico potrdila in jo glede arheoloških in zgodovinskih raziskovanj razširila na morsko dno pod zunanjim pasom.

D) ARHIPELAŠKE VODE

Arhipelaške vode so **notranje vode med otočji** (Fidji, Bahami, Polinezija, Filipini, Malezija, Havaji itd.), zanje velja poseben režim. Meja notranjih voda je temeljna črta spajanja zunanjih črt najbolj izpostavljenih točk otočja. Vodni režim znotraj arhipelaga lahko razglasi samo **arhipelaška država**, to je država, ki je v celoti sestavljena iz enega ali več arhipelagov, lahko pa obsega tudi druge otoke. Države, ki imajo poleg arhipelaga tudi državno območje na kontinentu, nimajo pravice do arhipelaških vod. V arhipelaških vodah, zračnem prostoru nad njim, morskem dnu in podzemlju ima arhipelaška država **popolno suverenost**. Tako kot v teritorialnem morju pa tudi tu obstaja **pravica do neškodljivega prehoda** za tuje ladje. Status arhipelaških voda je treba **razglasiti** (Japonska tega ni storila).

E) IZKLJUČNA EKONOMSKA CONA

Na podlagi Konvencije o pomorskem pravu lahko (ne pripada ji avtomatično) obalna država določi svojo izključno ekonomsko cono v oddaljenosti **200 milj od temeljne črte**. **Razglasi** jo in določi širino – če tega ne stori, ji še vedno pripada epikontinentalni pas → ta se ne razglašča, državi enostavno pripada glede na njene geografske razsežnosti. Če si 2 coni ležita nasproti ali druga ob drugi, ju je treba razmejiti (s sporazumom na podlagi MP, kot je določeno v 38. členu SMS – z namenom doseči pravično rešitev).

Izključna ekonomska cona zajema morsko dno, podzemlje in vodni pas nad njim. V izključni ekonomski coni ima obalna država **suverene pravice** (in **ne suverenosti!**) glede:

- raziskovanja, izkoriščanja, ohranjanja in gospodarjenja z živimi in neživimi naravnimi bogastvi morja in podmorja;
- drugih ekonomskih dejavnosti (npr. proizvodnja energije);
- gradnje umetnih otokov in naprav,
- znanstvenega raziskovanja (v nekaterih primerih ima diskrecijsko pravico pri odločanju o tem, katera znanstvena raziskovanja bo dopustila) in varovanja morskega okolja.

Obalna država v tem pasu torej nima popolne oblasti nad vsemi dejavnostmi (ne gre za ozemeljsko suverenost), temveč samo nad nekaterimi. Dolžnost obalne države je, da se v izključni ekonomski coni zavzema za **optimalno izkoriščanje živih bogastev**. Določiti mora celoten dopustni obseg ulova živih bitij. Vse lahko ulovi sama, če ima za to možnosti. Če jih nima, mora lov dopustiti tudi drugim državam, pri tem pa imajo prednost države brez obale oz. države v neugodnem geografskem položaju, med njimi pa države v razvoju.

V Sredozemlju velja **politika nerazglašanja** izključne ekonomske cone (npr. na Jadranu bi bila potrebna razmejitev, saj ni širok 400 navtičnih milj).

Tretje države imajo v izključni ekonomski coni naslednje pravice:

- pravica do ribolova, če obstaja višek in če je o tem z obalno državo sklenjen sporazum (znotraj določenih kvot in ob ustrezni odškodnini);
- svoboda plovbe, preletavanja in polaganja kablov in cevovodov;
- pravica do miroljubnega znanstvenega raziskovanja. Obalna država mora v situaciji, ko odloča o raziskovanju drugih držav, ki nima značaja izkoriščanja, pokazati do takega raziskovanja določeno spoštovanje. Prepove pa ga lahko le, če ima tako raziskovanje ekonomski učinek;
- druge pravice iz režima odprtega morja, če niso v nasprotju s posebnimi pravili Konvencije o pomorskem pravu o izključni ekonomski coni.

F) EPIKONTINENTALNI PAS

Epikontinentalni pas je **poseben mednarodnopravni režim na podmorju**. Pod tem nazivom razumemo morsko dno in podzemlje, medtem ko morska površina in steber morske vode nad njima (v mednarodnopravnem smislu) spadata v izključno ekonomsko cono ali odprto morje.

Geografski dejavniki:

- kontinentalna **polica** (shelf) do izobate 200m - izobata je črta na zemljevidu, ki povezuje točke z isto globino pod morjem, reko ali jezerom),
- kontinentalna **strmina** (slope) do globin 1500-3000m,
- kontinentalni **rob** (margin) do globine 4000m → naprej je oceansko dno, ki je zunaj nacionalne jurisdikcije.

V 20. stoletju se pričinja med državami razvijati praksa, da širijo svoje suverene pravice z vidika naftnih najdišč in najdišč plina.

Pravila epikontinentalnega pasu se uporabljajo za dno (do globine 200 m ali do tja, kjer je izkoriščanje še možno – definicija iz I. 1958). Z razvojem tehnologije pa kriterij eksploatibilnosti (izkoriščanja) ni več relevanten, saj je možno izkoriščanje v čedalje večjih globinah. Konvencija iz I. 1982 postavi nove meje.

Epikontinentalni pas obsega (po Jamajški konvenciji) **podmorje do konca kontinentalnega roba** (globina 4000m) ali podmorje do oddaljenosti 200 milj od temeljne črte, ne glede na globino morja. To je tudi območje, do katerega lahko seže izključna ekonomska cona. Če je kontinentalni rob še bolj oddaljen, je pas lahko še širši, vendar ne več kot 350 morskih milj od temeljne črte oz. 200 morskih milj od izobate 2500m.

Značilnosti epikontinentalnega pasu:

- epikontinentalnega pasu **ni treba razglasiti**, državi pripada geografsko, vendar pa je to treba storiti v primeru razmejitev!;
- epikontinentalni pas **velja le za dno**, ne pa tudi za vodo (če bi država želela razširiti svojo suverenost tudi na morje nad epikontinentalnim pasom, bi morala razglasiti izključno ekonomsko cono);
- v tem pasu ima država **suverene pravice raziskovanja in izkoriščanja** naravnih bogastev, vendar pa to ne sme ovirati plovbe in pravic tretjih držav iz Konvencije o pomorskem pravu;
- obalna država ne more prepovedati **polaganja kablov in cevovodov**, lahko pa določi njihovo smer;
- naprave za izkoriščanje morskega dna ne smejo ovirati morskih poti. Okoli njih je dovoljena varnostna cona v obsegu največ 500 metrov in spadajo pod jurisdikcijo obalne države;
- tretje države, ki želijo raziskovati v epikontinentalnem pasu, morajo pridobiti dovoljenje obalne države.

Razmejitev epikontinentalnega pasu med dvema sosednjima državama ali med državama, ki si stojita nasproti, se uredi s **sporazumom**. Če sporazuma ni, se upošteva črta sredine ali črta enake oddaljenosti. Slovenija nima epikontinentalnega pasu.

V sporu se upošteva načelo pravičnosti in ne sredinska črta!

G) MORSKE OŽINE

Morska ožina je zožen del morja, ki:

- zaradi naravnih pogojev **spada v teritorialno morje** obalne države,
- **povezuje dvoje morij** (teritorialno z odprtim, 2 izključno ekonomski coni, izključno ekonomsko cono z odprtim morjem, odprto morje z notranjimi vodami, itd.) in
- je **mednarodno priznana plovna pot**.

So pod režimom suverenosti držav, ki imajo suverenost na kopnem. V **običajnem mednarodnem pravu** se je razvilo pravilo, ki je zagotavljalo **pravico do neškodljivega prehoda** skozi ožine, ki služijo mednarodni plovbi. Obalna država ni imela pravice zahtevati dovoljenja za prehod. V sporu med **Albanijo in Veliko Britanijo – Krfska ožina** (leta 1949) je Meddržavno sodišče v Haagu, sodeč na podlagi običajnega MP, potrdilo pravico do neškodljivega prehoda tudi za vojne ladje (sodišče je hkrati odločilo, da je VB kršila albansko suverenost s tem, ko je začela iz ožine odstranjevati mine; čiščenje min namreč ni neškodljiv prehod, temveč vojaška operacija - intervencija).

Rezultat pogajanj na Tretji konferenci OZN o pomorskem pravu (Jamajška konvencija) je vzpostavitev **režima tranzitnega prehoda** v ožinah, ki služijo mednarodni plovbi med enim delom odprtega morja ali izključne ekonomske cone in drugim delom odprtega morja ali izključne ekonomske cone (torej ožine, ki povezujejo odprta morja ali IEC) in niso širše od 24 morskih milj (Gibraltar, Hormuz, Malaka). Bistvo tega pravnega režima je tranzitni prehod = **prosta plovba za vse ladje** (trgovske, vojaške) in **pravica do preleta; podmornice** pa smejo **pluti pod površino** (drugje morajo pluti po površini z izobešeno zastavo). Ladje pa imajo pri tem določene obveznosti: plovba brez zadrževanja (razen v skrajni sili), prepoved uporabe sile ali grožnje s silo.

Te pravice obstajajo tudi v vojnem stanju.

Med pravico do neškodljivega prehoda in tranzitnim prehodom obstajajo pomembne **razlike**:

- neškodljiv prehod se nanaša samo na ladje, tranzitni prehod pa tudi na letala;
- tranzitni prehod se izrecno nanaša tudi na vojne ladje;
- pri podmornicah v tranzitnem prehodu se ne zahteva, da plujejo na površini in izobesijo zastavo;
- pri tranzitnem prehodu obalna država ne more izvajati ukrepov za preprečevanje prehoda, ki ni neškodljiv (najpomembnejša razlika).

Najpomembnejši ožini v zgodovini sta **Bospor** in **Dardanele**. Ti dve ožini spadata v notranje morske vode Turčije in sta **pod mednarodnim režimom**. Urejala ju je vrsta pogodb od leta 1774 naprej, vključno s Pariškim mirom (krimska vojna med Turčijo in Rusijo se je končala z njim leta 1856) → Rusija je izgubila pravico, da bi imela kakršno koli vojaško ladjevje kjerkoli v Črnem morju → internalizacija plovbe po Donavi. Danes velja pogodba iz Montreuxa [Montreja], 1936.

Dardanele povezujejo Marmorno s Sredozemskim morjem, Bospor pa povezuje Marmorno s Črnim morjem.

2 temeljna režima, ki veljata zanju (po pogodbi iz Montreuxa):

1. **trgovske ladje**: svoboda plovbe velja za ladje vseh zastav v miru in vojni, če je Turčija nevtralna. Če je Turčija udeležena v vojni, sme trgovskim ladjam sovražnih držav prehod prepovedati;
 2. **vojne ladje**: podrobna pravila o plovbi in tonaži vojnih ladij v miru (ne smejo imeti več kot 45.000 ton). Med vojno, v kateri Turčija ne sodeluje, uživajo vojne ladje nevtralnih držav enak režim. Če je Turčija ogrožena ali sodeluje v vojni, sme sama odločati o dopustnosti plovbe tujih vojnih ladij.
- + kopica drugih režimov (pomoč pilotov pri plovbi → opcijska)

H) MEDNARODNI PREKOPI (KANALI)

Prekopi so **umetno zgrajene vodne poti**, ki povezujejo dvoje morij in skrajšujejo pot med njima. Države se na svojem ozemlju svobodno odločajo o gradnji umetnih vodnih poti, ki načeloma spadajo pod njihovo izključno oblast (npr. Korintski prekop v Grčiji). Vendar pa se lahko z mednarodno pogodbo za določen prekop vzpostavi poseben pravni položaj. To se zgodi takrat, ko je prekop posebno pomemben za vodni promet oz. ko je za njegovo gradnjo zainteresiranih več držav (npr. Sueški, Panamski prekop).

Po mnenju nekaterih velja za mednarodne prekope svoboda prehoda za vse države, ne glede na sklenjene mednarodne pogodbe. Stalno sodišče mednarodnega prava je v svojem **mnenju** izreklo, da so umetne vodne poti, ki spajajo dve odprti morji, **izenačene z naravnimi ožinami**, in to celo tako, da tudi prehod vojne ladje države v vojni ne krši nevtralnosti suverene države, pod katere oblastjo je umetni vodni prehod. Vendar pa takega mnenja ni mogoče sprejeti. Splošno pravilo MP, ki bi nalagalo takšno dolžnost, namreč ne obstaja. Svoboda prehoda na nekaterih prekopih temelji na **pogodbenih obveznostih**. Konvencija o pomorskem pravu je zavezala tranzitne države, da državam brez obale omogočijo tranzit proti morju preko svojega področja. V novejšem času sicer obstaja možnost, da bi se svoboda prehoda razvila v splošno pravilo MP in bi veljala za vse prekope, vendar pa je zaenkrat režim vsakega prekopa urejen posebej.

Najpomembnejša kanala sta Sueški in Panamski. Sueški prekop povezuje Sredozemsko in Rdeče morje, Panamski pa Atlantik in Pacifik.

Za **Sueški prekop** je bila leta 1888 v Carigradu sprejeta **Konvencija o svobodni uporabi Sueškega kanala (Carigrajska konvencija)**, s katero je bil prekop internacionaliziran in nevtraliziran → postal je stalno odprt (v miru in vojni) za trgovske in vojne ladje vseh zastav. V območju kanala se ne smejo vršiti vojaške akcije. Ko ga prečkajo vojskujoče se ladje različnih nacionalnosti, mora biti vsaj 24 ur časovne razlike med vplutjem in izplutjem.

Od leta 1922 (ko je bil ukinjen britanski protektorat) je Egipt samostojno upravljal s prekopom (razen med II. svetovno vojno, ko je bil spet pod britanskim protektoratom). Med II. svetovno vojno ni bilo plutja skozi Sueški kanal, ker ga je obvladovala Velika Britanija. Leta 1956 Egipt nacionalizira prekop. Odgovor VB, Francije in Izraela zaradi nacionalizacije Sueškega prekopa je bil napad na Egipt → enostranska izjava Egipta pred VS OZN 1957: potrdila je duh in črko Carigrajske konvencije. Nato Egipt vzpostavi dejansko suverenost nad kanalom (določa pristojbino za plovbo), upošteva naj se načelo nediskriminacije, česar pa Egipt ni upošteval – Izraelu ni dovolil plovbe čez kanal. Vojna 1967, Izrael zmaga, prekop je zaprt → vojna 1973, Egipt zmaga → 1979 mirovni sporazum med Izraelom in Egiptom, od takrat naprej Izrael nima nobenih težav več s plovbo čez kanal.

Varnostni svet OZN je določil načela, ki naj jih pri sklepanju sporazumov o režimu v prekopu upoštevajo države:

- svoboda plovbe brez kakršnekoli diskriminacije;
- spoštovanje suverenosti Egipta;
- ločevanje uprave prekopa od politike katerekoli države;
- določanje taks za prehod s sporazumom med Egiptom in uporabniki prekopa;
- odvajanje dela prihodka za vzdrževanje in izboljševanje prekopa.

Pravila o plovbi tujih vojnih ladij čez kanal → edina omejitev = med ladjami različnih vojskujočih se strank je pravilo o 24-urnem zamiku plovbe čez kanal (če gre ena vojaška ladja čez kanal, gre ladja nasprotne strani čez kanal lahko šele čez 24 ur).

Panamski prekop:

- prvotno je bil prekop pod suverenostjo Kolumbije;
- nastanek Paname: odcepitev od Kolumbije leta 1903 s sporazumom Hay-Varilla. Panama je odstopila območje bodočega kanala ZDA → kanal odprt leta 1914;
- ta sporazum je bil neenakopraven, zato ga nasledil sporazum iz leta 1977 (v veljavi od 1979) o **nevtralnosti in vzdrževanju kanala**, s katerim preneha ameriška suverenost nad kanalom → območje kanala je trajno nevtralnno, načelo miroljubnega prehoda velja za vse ladje (tudi vojne);
- kanal pride v last Paname leta 1999 – je pod njeno oblastjo in vojaškim nadzorom.

4.4. ZRAČNO OBMOČJE DRŽAVE

4.4.1. ZRAČNI PROSTOR

Mednarodna konferenca o zračnem prometu v Parizu leta 1910 zaradi nasprotujočih si stališč ni uspela. Vendar pa sta leta 1913 Nemčija in Francija sklenili dvostranski sporazum, ki je sprejel načelo suverenosti države nad zračnim prostorom, ki leži nad njenim območjem. To načelo je bilo sprejeto tudi v prvem multilateralnem sporazumu, **Konvenciji o ureditvi zračnega prometa (Pariška konvencija, 1919)**. Po tej konvenciji je zračni prostor nad državnim ozemljem in teritorialnim morjem pripadal državnemu območju. Vendar pa je bila zrakoplovom držav strank priznana pravica do neškodljivega prehoda čez zračni prostor drugih držav strank, čez zračni prostor tretjih držav pa pravica do preleta (brez pristajanja) pod pogoji, kot jih določi tretja država.

Leta **1944** je bila v Chicagu sprejeta **Konvencija o mednarodnem civilnem zračnem prometu (Čikaška konvencija)** in tudi ta je, kljub drugačnim ameriškim predlogom, potrdila **popolno in izključno suverenost** vsake države nad zračnim prostorom:

- v primerjavi s Pariško konvencijo Čikaška ne priznava pravice do neškodljivega prehoda in pravico do preleta znatno omejuje. Svoboda preletanja nad odprtim morjem in teritorialna suverenost države za zračni prostor nad kopnim ozemljem;
- za mednarodni promet v zračnem prostoru posamezne države je potrebna njena privolitev oz. ustrežna mednarodna pogodba;
- vsaka država ima pravico do zračne kabotaže (promet med mesti iste države) – to je bilo pomembno, saj je imelo v tistem času veliko držav svoje kolonije, na katere se je kabotaža prav tako nanašala;
- države lahko določijo zračne poti (koridorje),
- države lahko zahtevajo pristanek tujega zrakoplova,
- zaradi varnostnih razlogov lahko države razglasijo prepovedana območja ali začasno prepovejo preletavanje svojega območja.

Čikaška konvencija je ustanovila Mednarodno organizacijo za civilno letalstvo, ki rešuje vprašanja zračnega prometa na mednarodni ravni.

Tudi za zračni promet velja, da mora imeti vsak zrakoplov državno pripadnost in ustrezne oznake, iz katerih je pripadnost jasno razvidna. Predpise o pripadnosti in registraciji sprejme vsaka država zase. Čikaška konvencija je razdelila zrakoplove na:

- **civilne**: vršijo potniški in tovorni promet. Zanje Čikaška konvencija uvede 2 režima:
 - **Protokol dveh svoboščin** (pravica do preleta, pravica do pristanka zaradi tehničnih potreb) → ta protokol je bil dokaj široko sprejet;
 - **Protokol petih svoboščin** (pravica do: preleta, pristanka zaradi tehničnih potreb, pristanka zaradi izkrcavanja potnikov in tovora, pristanka zaradi vkrcavanja potnikov in tovora, pristanka zaradi vkrcavanja in izkrcavanja potnikov in tovora) → ta protokol ni bil splošno sprejet, le tranzit in pristanek zaradi tehničnih potreb, ostalo naj se ureja z bilateralnimi sporazumi;
- **državne**: vojaška in vsa druga letala v državni službi – carinske, policijske naloge. Potrebujejo posebno **dovoljenje za vsak prelet** čez tuje ozemlje.

Ker je zračni promet zapletena materija, je bila ustanovljena **Mednarodna agencija za civilno letalstvo** (ICAO, 1947) s sedežem v Montrealu. Skrbi za tehnične standarde letalstva, za vprašanja ki se tičejo uporabe koridorjev, itd.

KAZNIVA DEJANJA NA LETALIH

Razviti zračni promet je zahteval tudi mednarodnopravno ureditev kaznovanja kaznivih dejanj, storjenih v zrakoplovih med letom. Postavlja se predvsem **vprašanje kazenske jurisdikcije** – to je lahko:

- država registracije;
- država zračnega prostora;
- država pristanka;
- država potnikov;
- država, na ozemlju katere se nahajajo storilci.

Leta 1963 je bila sprejeta **Tokijska konvencija o kaznivih dejanjih na letalih**, ki se nanaša na primere, ko je kaznivo dejanje storjeno na zrakoplovu med letom ali na področju, ki ni sestavni del nekega državnega področja (npr. odprto morje). Pristojne so vse zgoraj naštetе države, možno pa je tudi izročanje. Načeloma je za ta kazniva dejanja **pristojna država, kjer je bilo letalo registrirano**, druge države pa so pristojne v naslednjih primerih:

- če sta učinek ali posledica nastala na območju druge države;
- če je storilec državljan druge države;
- če kaznivo dejanje ogroža varnost te države;
- če gre za kršitev letenja;
- če gre za kršitev multilateralne pogodbe (zahteva po izročitvi storilca).

Tokijska konvencija ni določila, katera država je pristojna za kazenski pregon, zato več možnosti (država storilcev, država pristanka, država potnikov,...). Država, kjer je letalo pristalo, ga ni smela zadrževati in mu je morala omogočiti vrnitev.

Ko je v 60. letih začelo prihajati do terorističnih dejanj na zrakoplovih, zlasti **ugrabitve letal in talcev**, so se rešitve te konvencije izkazale za nezadostne. Za zapolnitev pravnih praznin so bile sklenjene tri konvencije:

- a) **Haaška konvencija** (Konvencija o zatiranju protipravne zaplenitve letal, **1970**): vsebuje pravne elemente za **preprečitev ugrabitve letal**, saj se vse države podpisnice zavezujejo, da bodo za ta kazniva dejanja predpisale stroge kazni. Postopek pri teh kaznivih dejanjih je tak, da mora vsaka država podpisnica, na katere ozemlju se odkrije storilca (na ozemlju katere je letalo pristalo), uvesti postopek proti storilcu/storilcem. Ugrabitev je kakršnokoli prevzemanje kontrole nad letalom med letom (let se začne, ko letalo spelje z mesta pristanka - parkinga);
- b) **Montrealska konvencija** (Konvencija o zatiranju protipravnih dejanj proti varnosti civilnega zračnega prometa, **1971**): vsebuje **širši krog dejanj**, saj poleg ugrabitev določa še celo vrsto dejanj, ki ogrožajo varnost letalskega prometa (poškodovanje navigacijskih naprav, oviranje postopkov, ki zagotavljajo varnost letalskega prometa). Države so dolžne takšna kazniva dejanja obravnavati kot zelo nevarna in zanje predpisati visoke kazni – če storilca ne izročijo državi, ki ga upravičeno lahko zahteva na podlagi kake pravne osnove, so mu dolžne soditi same (načelo **aut dedere aut punire/iudicare**, izročiti ali kaznovati/soditi). K Montrealski konvenciji je bil leta 1988 sprejet še dodatni protokol, ki se ukvarja z varnostjo na mednarodnih letališčih;
- c) **Konvencija o označevanju plastičnih eksplozivov z namenom njihovega odkrivanja (Montreal, 1991)**.

Prvi dve konvenciji vsebujeta pomembna določila o inkriminaciji prepovedanih dejanj: države pogodbenice so jih dolžne vnesti v svojo notranjo zakonodajo in jih uvrstiti v kategorijo hudih kaznivih dejanj. Že sklenjene ekstradicijske pogodbe se razširijo tudi na ta kazniva dejanja. Pristojnost je v rokah **države pristanka, države registracije in države, kamor se zatečejo storilci**.

Primer Libije: razstrelitev ameriškega Boeinga nad Lockerbie-jem (Škotska). Sumijo libijsko varnostno službo. Libija je obtožena pred Varnostnim svetom, ki sprejme resolucijo, s katero predvideva sankcije proti Libiji, če ne prizna krivde. Libija pa sproži spor pred mednarodnim sodiščem in se sklicuje na načelo aut dedere aut iudicare. Sodišče ugotovi, da ima VS pristojnost za takšno delovanje in da ima UL OZN prednost pred ostalimi določbami mednarodnih pogodb. Uvedene so sankcije in Libiji prepovejo zračni transport – prepovedan ji je kakršenkoli letalski promet, razen v nujnih medicinskih in evakuacijskih primerih. Libija je priznala krivdo in plačala odškodnino svojcem. Dosežen je bil kompromis – Libija je izročila dva svoja državljana, ki sta bila identificirana kot storilca, pri čemer pa sojenje ne bo potekalo na Škotskem, sodišče pa bo sestavljeno iz Škotov in uporabljalo se bo škotsko pravo, vendar bo sojenje potekalo na Nizozemskem.

V novejšem času se vse bolj poudarja potreba po **zaščiti zraka pred onesnaževanjem**. Mnoge države sprejemajo na tem področju svoje predpise in sklepajo dvostranske mednarodne pogodbe, na svetovni ravni pa sta trenutno najpomembnejši:

- **Konvencija o prekomernem onesnaževanju zraka na velikih oddaljenostih** (Ženeva, 1979), h kateri so bili sprejeti dodatni protokoli, in
- **Dunajska konvencija o zaščiti ozonske plasti** (1985).

4.5. DRŽAVNE MEJE

Meja državnega območja ali državna meja je prostor nepravilne oblike, ki obsega **površino tal, zračni prostor in podzemlje**, in ki **omejuje tridimenzionalni prostor države**, ki se razteza v širino, globino in višino. V praksi pa se o njej pogosto govori kot o črti. Kot črta se tudi vrisuje v zemljevide. Vendar pa se ta črta dviguje v višino in spušča v globino.

Meja se določa tako na kopnem kot na morju. V novejši dobi se je predvsem zaradi epikontinentalnega pasu odstopilo od mnenja oziroma načela, da se na površini določena meja razteza vertikalno v globino in višino. **Epikontinentalni pas** je namreč prostor, ki obsega samo morsko dno in podzemlje, ne pa tudi steber vode, pod katerim se nahaja. Tukaj poteka meja suverenih pravic po površini morskega dna, v globino pa se vertikalno spusti šele tam, kjer se začne cona mednarodnega podmorja. Vendar pa na epikontinentalnem pasu in prostoru izključne ekonomske cone država nima polne jurisdikcije, temveč samo nekatere suverene pravice. Zato poteka morska meja obalne države po zunanji meji teritorialnega morja. Državna meja je definirana v Zakonu o nadzoru državne meje (stari zakon je iz leta 1996, novi pa iz leta 2002 – ta je ne vsebuje), 5. člen: državna meja je prostor treh dimenzij, ki se razprostira nad Zemljino površino v višino, na površini tal in v zemeljsko globino.

Meja je lahko:

- **naravna** – neka naravna oblika tal, ki omogoča določitev meje v skladu z mednarodnimi pravili (npr. gorske verige, reke, jezera, železnice, ceste);
- **pogodbena** – ne opira se na naravno obliko tal, zato se mora opisati v mednarodni pogodbi in določiti v razmejitvenih elaboratih. Je najpogostejša oblika določanja meje, ponavadi ima zgodovinski aspekt. Posebna vrsta pogodbenih mej so meje, ki sledijo poldnevnikom ali vzporednikom (npr. meja med ZDA in Kanado, meje med zveznimi državami ZDA, meja med Severno in Južno Korejo);
- **etnična**;
- **strateška**.

Meje med državami so vedno dogovorjene z mednarodno pogodbo, ne glede na to, ali so naravne in pogodbene. Pri sklepanju pogodb se države bolj ali manj opirajo na naravne meje (s potrebnimi modifikacijami). **Načina določitve meje** sta:

- **delimitacija** – določitev meje z mednarodno pogodbo;
- **demarkacija** – mejo določi mešana meddržavna komisija na terenu.

Pri določitvi meje so pomembne tri stvari:

- **identiteta meje**;
- **kriterij razmejitve** (to je vprašanje delimitacije, razmejitve) – katastrska ali neka druga meja;
- **označitev meje** – ko imamo mejo že delimitirano, jo je potrebno še označiti v naravi (zelo različne metode označevanja).

Pravila za **določanje naravnih mej**, ki so se razvila v mednarodni praksi (dispozitivna, s pogodbo med državama se lahko uredi drugače – glej spodaj):

1. **gore** → če meja poteka čez goro, se kot mejna črta vzame bodisi črta, ki povezuje najvišje vrhove gorske verige, greben (Avstrija-Slovenija) ali črta razvodja med dvema rekama (razvodnica, meja med vodnimi sistemi). Če se ne ujemata, prevlada kriterij črte razvodja;
2. **reke** → 2 načina:
 - **sredina plovne matice (thalweg)** – pravilo o thalwegu se uporablja samo za plovne reke in pomeni, da se meja določi s sredino plovne matice (plovnega kanala) reke. Za plovbo je bistveno, kje je reka najbolj globoka;
 - **geometrijska sredina, kadar reka ni plovna** – meja poteka po črti, ki spaja vse točke vodnega toka, ki so enako oddaljene od obeh bregov.Če se spremeni rečni tok – pri hitri in nenadni spremembi (npr. poplava) meja običajno ostane tam, kjer je bila pred spremembo. Pri postopni spremembi, ki je posledica naravnih dogodkov, se meja spremeni s spremembo toka reke. S pogodbo je mogoč tudi drugačen dogovor.
3. **jezera** → če s pogodbo ni ničesar določenega, obstajajo 3 mnenja:
 - obstaja koimperij – jezero pripada obema državama;
 - pas ob obali pripada vsaki od držav (metoda obalnih pasov), ostanek jezera je svoboden;
 - potrebna je razdelitev celotne površine jezera – to mnenje je najbolj pravilno.

Pri nastanku meja se je razvilo **načelo uti possidetis iuris** (načelo sprejetja prejšnjih meja), ki zasleduje idejo, da naj bi nove meje nastajale upoštevajoč stanje meja administrativnih oblasti. Gre za teritorialni status quo. Če nastane nova država na že razmejenem področju, te meje ostanejo. Sukcesija ne vpliva na zunanje meje.

To načelo se je uporabilo:

- v Latinski Ameriki (tu se je tudi razvilo) – po tem načelu se za državno mejo šteje upravna meja bivših španskih in portugalskih upravnih enot iz časa kolonialne uprave, če se nove države ne dogovorijo drugače. V letih 1810 do 1821 so se kolonije osamosvajale, meje novih držav pa so nastajale kar na bivših upravno-administrativnih mejah;
- uporabilo se je tudi v Afriki v času dekolonizacije po II. svetovni vojni – npr. mejni spor Burkine Faso in Malija;
- po načelu a fortiori se to načelo uporablja tudi za prehod medrepubliških meja v državne meje (tudi Slovenija je tako dobila mejo s Hrvaško).

Vprašanje je, kaj se zgodi z mejami pri nasledstvu držav – nasledstvo držav **ne vpliva na meje in mejne režime** (11. člen Dunajske konvencije; npr. meja RS in Italije še vedno poteka po Osimski meji – dogovorjeni med Jugoslavijo in Italijo). Mej na temelju nasledstva torej ni mogoče spreminjati.

V teoriji se je razvilo stališče, da se lahko načelo uti possidetis uporablja tudi za **vodne meje**, tako da ga je v zadnjih letih mednarodno sodstvo uporabilo tudi za določanje morskih mej. **Težava** je nastala pri morskih mejah bivše Jugoslavije, ker na morju ni bilo republiških mej. To je tudi vzrok težav slovensko-hrvaškega mejnega vprašanja; težave se lahko reši le s pogajanjem, saj so vsa pravila glede razmejevanja dispozitivna.

Judikati Meddržavnega sodišča v Haagu kažejo, da je stališče sodišča, da je načelo uti possidetis iuris **načelo običajnega mednarodnega prava** (1986).

Določanje mej s pogodbo (sporazumno) poteka v dveh ali treh fazah:

- temeljna pogodba določi mejo v glavnih obrisih (**delimitacija**);
- mešana komisija natančneje določi mejo na terenu (**demarkacija**);
- ko se določi meja na licu mesta, se sestavi sporazum z **opisom mejne črte** in **postavljenih mejnih znakov**, ki so lahko v obliki kamnov ali stebrov, redkeje pa so to lahko tudi ograje.

Mejni spori se rešujejo sporazumno z mešanimi komisijami, če pa spor ni rešen, ga rešujejo vlade neposredno.

Postavitev oz. označitev meja je odvisna od okoliščin na terenu:

- na kopnem se mejo označi (mejne oznake):
 - mejni kamni – med RS in Hrvaško je 12.000 mejnih kamnov, kar je posledica specifične problematike na mikroterenu (gosto poseljeno mejno področje);
 - poseka v gozdu, ograje itd. – redkeje. Na meji med Sudanom in še eno državo so postavljeni jekleni stebri, ker se ob njih drgnejo sloni in bi se zato betonski hitro porušili;
- mejo na morju je težko določiti:
 - z vidika označitve meje – npr. z bojami (Rdeče morje) in
 - z vidika delimitacije.

Primeri:

- problem razdelitve mejnih jezer med **Finsko in Švedsko**: boljša lovišča lososa ostanejo na Finskem, vendar se kasneje meja spremeni v soglasju z lokalnim prebivalstvom. Če pa ni sporazuma, se jezero razdeli po črti, kjer se meja na kopnem dotika vode.
- problem **Kaspijskega jezera**: delita si ga Iran in Sovjetska zveza, po njenem razpadu pa je na Kaspijskem jezeru meja kar nekaj držav (Tunizija, Azerbajdžan, Gruzija, Turkmenistan,...).

4.6. PRIDOBIVANJE IN IZGUBA DRŽAVNEGA TERITORIJA

4.6.1. SPLOŠNO

Pridobivanje območja, ki do tedaj ni pripadalo nobeni državi, imenujemo tudi **inkorporacija**. Poznamo dva načina pridobivanja območja:

- **originarno**, izvorno – alluvio: naplavi zemljo, mirna okupacija → tisto pridobivanje, ko neko območje ni pod nikogaršnjo suvereno oblastjo (npr. reka naplavi naplavine in poveča se količina kopnega, vulkanski izbruh naredi otok, izsuševanje plitvin, premakne se temeljna črta);
- **derivativno**, izvedeno – odstop (cesija): od prejšnjega nosilca suverenosti → tisto pridobivanje, ko je pridobljeno območje v času pridobivanja pripadalo drugemu nosilcu suverenosti. Pri derivativnem pridobivanju država pridobi novo območje takšno, kakršno je. Velja načelo *nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipso habet*.

Ločimo tudi:

- **naravno akcesijo** – pridobivanje območja na naraven način (npr. nanos naplavine ali nastanek otoka zaradi vulkanske erupcije) – v MP nima velikega pomena. Če nastane otok v teritorialnem morju ali epikontinentalnem pasu, pripada obalni državi;
- **umetno akcesijo** – npr. nasipavanje. V tem primeru se področje pridobi z okupacijo.

4.6.2. OKUPACIJA

Okupacija je **izviren način** pridobivanja območja. Gre za **trajno zasedbo nikogaršnjega območja** (*terra nullius*) z **namenom pridobitve**. Okupacija temelji na pravilu zasebnega prava o prisvojitvi nikogaršnje stvari (*res nullius*). Glede na to, da je danes ves državam dostopen prostor že zaseden (razen prostora, kjer je vzpostavitev državne suverenosti izrecno prepovedana, npr. odprto morje, vesolje), okupacija ni več mogoča. Teoretično pa je možno, da nastane otok na odprtem morju, ki bi lahko bil predmet okupacije. Za pravno veljavno okupacijo morajo biti izpolnjeni določeni pogoji:

- **terra nullius**: ozemlje v času pridobitve ne sme biti pod suvereno oblastjo neke druge države oz. takšno, kjer je vzpostavitev državne suverenosti izrecno prepovedana (mednarodna območja, npr. odprto morje, vesolje, morsko dno in podzemlje zunaj državne jurisdikcije). V praksi držav (zlasti evropskih) oblast domorodcev ali oblast države, ki ni bila priznana kot mednarodnopravni subjekt, ni bila ovira za okupacijo. Dogajali so se tudi primeri, ko je bilo območje pod oblastjo neke države, ki ga je kasneje zapustila (*derelikcija*);
- **efektivnost oz. efektivna oblast**: območje mora biti zasedeno na viden in učinkovit način – država mora na njem neprekinjeno izvajati oblast in zagotavljati pravni red. Simbolična aneksija, razglasitev ali samo odkritje območja za okupacijo ne zadostujejo. Efektivnost se zahteva ne samo ob zasedbi, temveč tudi kasneje, saj bi se prenehanje efektivnosti lahko razumelo kot zapustitev (*derelikcija*) oz. odrekanje;
- **notifikacija**: država, ki okupira območje, mora to sporočiti ostalim državam.

Mirna okupacija **ni dopustna**, kadar gre za:

- *res communis omnium* (odprto morje) in
- *res extra commercium* (Antarktika, vesolje).

4.6.3. ODPSTOP (CESIJA)

Odstop je bil pogost način pridobivanja območja. Glede na to, da so možnosti okupacije in priposestvanja minimalne, pridobivanje območja s silo (*debelacija*) pa je prepovedano, je danes to **praktično edini mogoč način** pridobivanja območja.

Odstop pomeni pridobivanje območja **na podlagi mednarodne pogodbe**, bodisi dvostranske med dotedanjim imetnikom območja (*cedentom*) in pridobiteljem (*cesionarjem*) bodisi večstranske (npr.

mirovna pogodba). Razlog za cesijo je ponavadi to, da država cedent ne more več obvladovati ozemlja (Francija in Rusija – Louisiana purchase, Aljaska).

Odstop je lahko:

- **posledica vojne** ali pa je tudi povsem **prostovoljen**. Če je odstop izsiljen, je potrebno upoštevati pravila DKPP, ki govorijo o ničnosti posla, sklenjenega pod vplivom sile ali grožnje;
- **odplačen** (primer Aljaske) ali **neodplačen**.

Zgodi se lahko tudi po posredovanju **tretje države**. Pri odločanju o usodi določenega območja se večkrat uporabi **plebiscit**.

Teoretiki si niso enotni pri vprašanju, kdaj začne odstop učinkovati:

- nekateri so mnenja, da se to zgodi že s samo sklenitvijo pogodbe,
- nekateri pa zagovarjajo stališče, da je poleg sklenitve pogodbe potreben tudi efektiven prevzem oblasti.

To vprašanje je lahko pomembno pri razmerjih med državo in ljudmi, ki živijo na odstopljenem območju. Običajno se to reši s samo pogodbo. Pravne posledice odstopa so pogosto problem, ki ga je potrebno reševati v okviru mednarodnih pravil o nasledstvu držav.

Primeri cesij:

- odstop italijanskega ozemlja Jugoslaviji 1947 → Jugoslavija je dobila dalmatinske otoke, Istro in slovensko Primorje – to je bilo prej pod Italijansko oblastjo;
- cesija 1878 na Berlinskem kongresu – Otomansko cesarstvo je prepustilo upravo nad BiH Avstro-Ogrski (status tega ozemlja nejasen). Suverenost je AO kasneje razglasila sama (kar ni bilo v skladu s pogodbo z Berlinskega kongresa → protesti, skoraj vojna);
- Louisiana purchase (1803) – nakup ozemlja → ZDA kupijo od Francije 20% svojega ozemlja za 15 mio \$;
- ZDA kupijo Aljasko od Rusije za 7,2 mio \$.

4.6.4. PRIDOBIVANJE OBMOČJA Z OBOROŽENO SILO

Pridobivanje območja s silo je bilo v preteklosti najpogostejši način vzpostavitve oblasti na nekem območju, ki je prej pripadalo drugi državi. Imamo dve možni situaciji:

- pridobitev se je nanašala samo na del območja države, ki je **obstajala še naprej** – v tem primeru je prišlo do formalnega priznanja pridobitve z **mirovno pogodbo** med strankama v vojni. Takšna pridobitev je pravzaprav oblika odstopa;
- država, ki je imela oblast na svojem območju, je bila **popolnoma uničena** – tu ni bilo možnosti za pogodbo. Takšna pridobitev se imenuje **podjarmljenje** (debelacija) → zmagovita država osvoji celotno območje poražene države in ga priključi svojemu.

Pogoj za pridobitev območja z debelacijo je bil prenehanje oboroženih spopadov. Če so se spopadi nadaljevali, aneksija ni bila možna, čeprav je bila cela država začasno zasedena. Tudi v obdobju, ko je bilo pridobivanje območja z debelacijo še zakonito, je mednarodno pravo torej strogo razlikovalo med:

- debelacijo in
- vojno okupacijo – je vedno samo začasno stanje in zato ni veljavni pravni naslov za pridobitev območja.

Pravna ureditev pridobivanja območja s silo:

- **Ustanovna listina OZN** (1945) prepoveduje vsakršno osvajanje, saj 4. točka 2. člena ščiti ozemeljsko celovitost in politično neodvisnost katerekoli države pred kakršnokoli silo ali grožnjo s silo. Pridobivanje območja s silo nima nobenega pravnega učinka in ne more biti priznано. UL predvideva kolektivno akcijo proti državi, ki bi prekršila to zapoved;
- nepriznavanje pridobivanja območja s silo izhaja tudi iz prepovedi uporabe sile;

- v **Deklaraciji sedmih načel** je zapisano, da se pridobivanje območja s silo ali grožnjo s silo ne bo priznalo kot zakonito;
- v **Resoluciji Generalne skupščine OZN** o definiciji agresije piše, da se ne priznava pridobivanja območja, ki izhajajo iz agresije.

Glede na številne mednarodne dokumente, ki prepovedujejo vojno in uporabo sile, lahko trdimo, da je pravilo o nepriznavanju pridobivanja območja s silo prešlo v mednarodno običajno pravo.

4.6.5. PRIPOSESTVOVANJE (PRESKRIPCIJA)

Priposestvanje temelji na enem od splošnih načel prava, ki so jih priznali civilizirani narodi, zato sodi tudi v mednarodno pravo. Vendar pa se tu ni razvilo pravilo, koliko časa je za priposestvanje potrebno. Kot način pridobivanja območja se priposestvanje precej razlikuje od istovrstnega instituta notranjega zasebnega prava. Njegova vloga je priznanje in utrditev dolgotrajne posesti ne glede na njen značaj, zato se v MP **ne zahteva dobra vera** priposestvalca. Pri pridobivanju s priposestvanjem sta potrebni (pogoja):

- mirna in neovirana posest in
- volja (animus), da država trajno zadrži območje kot svoje.

4.7. MEDDRŽAVNE SLUŽNOSTI

Gre za odnose, v katerih ima ena država v razmerju do druge določene pravice, ki so omejene na določen del druge države. Ta del države je torej obremenjen s pravicami, ki gredo pooblaščenim državi. Meddržavne služnosti so lahko:

- **pozitivne** → državi nalagajo, da nekaj trpi oz. dopusti;
- **negativne** → državi nalagajo, da nekaj opusti oz. ne stori.

Najpomembnejše so **služnosti in faciendo** (servitus in faciendo) → državi nalagajo neko aktivno ravnanje, dolžnost, da dobavlja določene vire s svojega ozemlja (npr. dobavljanje električne energije ali vode, vzdrževanje plovni poti). **Služnosti non faciendo** → nalagajo državi, da nekaj ne stori (npr. ne dobavlja vode za potrebe gospodujočega ozemlja).

Glavna značilnost meddržavne služnosti je njen **stvarnopravni značaj**. Služnost deluje **erga omnes** in je vezana na območje. Obveznosti, ki iz služnosti izhajajo, preidejo na državo:

- če država pridobi območje, ki je obremenjeno s služnostjo in
- v primerih začasne zasedbe (mandat, prevzem uprave, zakup, vojna okupacija itd.).

Meddržavne služnosti se praviloma **ustanovijo** z mednarodno pogodbo, zato tudi **prenehajo** kot vsak drug pogodbeni odnos. Prenehajo lahko tudi z:

- združitvijo ali konsolidacijo (pooblaščen in služeče območje se najdeta pod isto suverenostjo);
- prenehanjem interesa pooblaščen države.

Služnosti delimo na 3 skupine:

- **gospodarske služnosti**: pravica do ribolova, sekanja dreves, paša, dobavljanje električne energije ali vode, skupna carinska območja itd.;
- **prometne služnosti**: uporaba pristanišč, cest, transport;
- **vojaške služnosti**: pomorske in zračne vojaške baze, demilitarizirani pasovi, prepoved utrjevanja, pravica do prehoda vojske, prostor za vadbo obstreljevanja itd.

Druge služnosti so zelo redke, npr. pristop k Trgu svetega Petra, prepoved gradnje višjih hiš v okolici Vatikanskega mesta, dostop do umetnin v Vatikanu (pogodba med Sveto Stolico in Italijo).

4.8. MEDNARODNA OBMOČJA

4.8.1. ODPRTO MORJE

Odperto morje je vse morje razen notranjih voda, teritorialnega morja, arhipelaškega morja in izključne ekonomske cone.

Odpertemu morju pripada **tudi zračni prostor nad njim, ne pa tudi podmorje**, ki spada bodisi v epikontinentalni pas bodisi v cono mednarodnega podmorja.

Danes velja za odprto morje **načelo svobode morja**, ki se je čvrsto utrdilo v mednarodnem običajnem pravu. To načelo ima pozitivne in negativne elemente:

- **negativni element** → kaže se v prepovedi: nobena država si ne sme prisvojiti nobenega dela odprtega morja in ga podvreči svoji jurisdikciji. Odprto morje namreč ni res nullius, saj bi v tem primeru lahko prišlo do okupacije s strani posamezne države. O odprtem morju lahko govorimo kot o res communis omnium;
- **pozitivni elementi** → kažejo se v 6 svoboščinah:
 - svoboda plovbe;
 - svoboda ribolova;
 - svoboda polaganja podmorskih kablov in cevovodov (naftovodov);
 - svoboda preletanja;
 - svoboda znanstvenega raziskovanja;
 - svoboda postavljanja umetnih otokov in drugih naprav za izkoriščanje morskega dna.

Te pravice gredo **vsem državam**, tako tistim z obalo kot tistim brez nje. Svoboda morja pomeni odsotnost kakršnekoli individualne izključne oblasti na kateremkoli delu odprtega morja.

Odperto morje se danes krči, saj je vse večji vpliv interesov držav.

Odperto morje je namenjeno **miroljubnim namenom**, kljub temu pa ni prišlo do spremembe vojnega prava in le-to dopušča **bitke** na odprtem morju. **Jedrski poskusi** na odprtem morju so v nasprotju z načelom svobode morja. Izrecno so prepovedani s Pogodbo o prepovedi jedrskih poskusov v atmosferi, vesolju in pod vodo (Moskva, 1963). Jedrski poskusi so tudi v nasprotju z načelom, da se odprto morje lahko uporablja izključno v miroljubne namene.

A) SVOBODA PLOVBE

Urejena je tako, da ima nad trgovskimi ladjami, ki plujejo po odprtem morju, oblast tista država, pod katere **zastavami** plujejo te ladje. Mednarodno pravo pa določa, da mora biti med ladjo in zastavo **pristna zveza**. Organi obalne države na odprtem morju ne smejo zaustavljati ladij, ki ne plujejo pod njihovo zastavo. To pravilo pa pozna nekatere izjeme. **Vojna ladja** neke države (katerekoli!) **lahko zaustavi trgovsko ladjo** druge države v naslednjih primerih:

- če ima resne razloge za sum, da se ladja ukvarja s **piratstvom**. Piratstvo je vsako nezakonito dejanje nasilja, zadrževanja ali rop, ki ga z namenom pridobitve zasebne premoženjske koristi izvede posadka zasebne ladje ali letala na odprtem morju. Vojna ladja lahko piratsko ladjo privede v svoje pristanišče, kjer se posadki sodi po zakonih države, pod katere zastavo pluje vojna ladja. Če se piratstvo ne dogaja na odprtem morju, temveč v teritorialnih ali arhipelaških vodah, spada pregon v pristojnost obalne države. Pirati ropajo v zasebne namene, ropanje s strani državne, vojaške ladje pa se šteje za sovražno dejanje, ne za piratstvo;
- če ima resne razloge za sum, da se ladja ukvarja s **trgovino s sužnji**;
- če je ladja **brez državne pripadnosti**;
- če je ladja, ki zavrača izobešanje zastave ali ki izobesi tujo zastavo, v resnici ladja **iste državne pripadnosti kot vojna ladja**;
- če se ladja v nasprotju z mednarodnimi pravili ukvarja z **oddajanjem radijskih ali televizijskih programov**. V tem primeru ladje ne sme zaustaviti katerakoli ladja, temveč samo določene ladje (npr. ladje, ki plujejo pod isto zastavo, ladje, ki plujejo pod zastavami držav, kjer se program lahko spremlja itd.).

ZDA predlagajo novo izjemo od svobode plovbe: pravica do kontrole tujih ladij ob **sumu prevoza jedrskega materiala ali orožja**, pri čemer pa ta pravica temelji na reciprociteti. Trenutno velja le nekaj bilateralnih sporazumov, lahko pa bo prišlo do razvoja splošnega pravila.

Tudi v navedenih primerih pa se ne sme zaustavljati **ladij, ki uživajo imuniteto**, to pa so vojne ladje in ladje v lastništvu države, ki se uporabljajo za javno netrgovsko službo.

Ta pravila so oslABLJENA, ker v nekaterih državah veljajo zelo svobodna pravila registracije, zato je ladij zelo veliko → država pa nima take vojne mornarice (če sploh), da bi zagotavljala zadosten nadzor nad vsemi registriranimi ladjami (npr. Panama).

Če se pojavi **sum na trgovanje z mamili**, se o tem obvesti državo registracije (včasih problem, ker je država sama vpletena v trgovanje). Zadnje čase se veliko pojavlja sum na trgovanje z jedrskim orožjem – tudi tukaj ni pravil, ki bi urejala to področje. Še najbolj pogosta je iniciativa, ki jo je sprejelo okoli 40 držav, ki si po načelu vzajemnosti dajo pravico, da njihove vojne ladje poiščejo na odprtem morju trgovske ladje, ki bi prevažale tak tovor. Pojavlja se tudi prevažanje gradbenih materialov.

B) SVOBODA PRELETANJA

Svoboda preletanja je **skoraj absolutna, razen določitve koridorjev letenja** (mednarodna organizacija za civilno letalstvo) nad odprtim morjem.

Nekatere obalne države (npr. ZDA) so uvedle posebne cone za primere ogrožanja nacionalnega varstva (v teh conah se morajo letala identificirati, kar je v nasprotju z načelom svobode preletanja in MP!).

Izključna ekonomska cona ne preprečuje svobode preletanja!

C) SVOBODA RIBOLOVA

Jamajška konvencija napotuje države na **ribolovne sporazume** (kar zadeva njihovo sodelovanje).

D) SVOBODA POLAGANJA KABLOV IN NAFTAVODOV

Ta svoboda zadeva **epikontinentalni pas**. Država mora pridobiti **soglasje** obalne države, kar zadeva **smer polaganja** kabla ali naftovoda. Obalna država je dolžna določiti kazensko in civilnopravno odškodninsko sankcijo za poškodovanje kablov in naftovodov pod njeno jurisdikcijo.

E) SVOBODA POSTAVLJANJA UMETNIH OTOKOV

Tudi v **epikontinentalnem pasu**. Tu je dovoljeno stacionirati umetne otoke, če niso pritrjeni na morsko dno. Za **pritrnitev** pa se potrebuje **soglasje** države, ki ima epikontinentalni pas – na odprtem morju pa to ni potrebno.

F) SVOBODA ZNANSTVENEGA RAZISKOVANJA IN PREUČEVANJA

Izključno v **miroljubne namene**. Tudi tu se ne da popolnoma izključiti vojaških namenov – prevlada načelo svobode plovbe, ki jo uživajo vojaške ladje. Določbe Konvencije v zvezi s tem so deklaratorne in po učinku omejene.

Na odprtem morju obstajajo določena pravila, ki so se počasi oblikovala z razvojem običajnega prava. Tako lahko govorimo o **štirih temeljnih pravilih**:

- nobena država si **ne more prisvojiti** dela odprtega morja;
- nobena država **ne more izvajati oblasti** na odprtem morju, razen nad ladjami svoje zastave in še v nekaterih drugih primerih, ki so določeni z običajnim pravom ali mednarodnimi pogodbami;
- nobena država **ne sme drugim preprečiti uporabe** odprtega morja za plovbo, ribolov, preletavanje, polaganje kablov in cevovodov, gradnjo umetnih otokov in naprav ter znanstveno raziskovanje;

- **pripadniki vseh držav** imajo pravico uporabljati odprto morje in izkoriščati naravna bogastva. Ta pravica ni omejena samo na države, ki imajo obalo oz. neposreden izstop na morje.

Vsaka država torej izvaja oblast nad svojimi ladjami in nad osebami, ki so na teh ladjah. Pri tem se upošteva **načelo pristne zveze** (genuine link): med ladjo in državo, pod katere zastavo ladja pluje, mora obstajati neka pristna zveza. To načelo onemogoča fiktivne registracije ladij v državah, ki imajo zelo liberalne in ohlapne pogoje, tako da se ladje teh držav večkrat izmuznejo kakršnemukoli nadzoru.

Konvencija o pomorskem pravu priznava pravico do svobode plovbe na odprtem morju vsem državam, ne glede na to, ali gre za:

- obalne države,
- države v neugodnem geografskem položaju ali
- države brez obale.

Da pa **neobalna država** lahko uresničuje to pravico, morajo njene ladje šele priti na odprto morje. Konvencija o pomorskem pravu zato priznava neobalnim državam **pravico do dostopa na odprto morje** in **svobodo tranzita** preko področja držav, ki se nahajajo med neobalno državo in morjem. Za utrditev te pravice sklepajo države dvostranske, subregionalne in regionalne sporazume. Konvencija o pomorskem pravu določa, da je promet v tranzitu oproščen plačila carin, taks ali drugih pristojbin.

4.8.2. MORSKO DNO IN PODZEMLJE ZUNAJ DRŽAVNE JURISDIKCIJE (MEDNARODNA CONA)

Mednarodna cona je morsko in oceansko dno **zunaj nacionalne jurisdikcije** (kjer se konča epikontinentalni pas, to pa je **odvisno od geografskih in pravnih okoliščin**).

Ko je bilo mogoče izkoriščati morsko dno v manjših globinah, se je v Ženevski konvenciji pojavil pojem epikontinentalnega pasu. V novejšem času pa je mogoče izkoriščanje morskega dna tudi v večjih globinah, zato je bila leta 1970 sprejeta Deklaracija o načelih, s katero je bil ta del podmorja (cona) **proглаšen za skupno dediščino človeštva**, za katero veljajo naslednja načela:

- cone si ne sme prisvojiti nobena država, fizična ali pravna oseba. Države ne smejo vzpostaviti državne suverenosti nad katerimkoli delom cone;
- raziskovanje in izkoriščanje cone se morata izvajati v dobro celotnega človeštva;
- cone se lahko izkorišča izključno v miroljubne namene;
- države morajo zaradi zaščite in varovanja morskega okolja v coni medsebojno sodelovati.

Razvite države so želele imeti čim več svobode, države v razvoju pa so bile mnenja, da koncept splošnega dobra človeštva zahteva skupno prizadevanje vseh držav pri vseh oblikah izkoriščanja cone. Rezultat dolgotrajnih pogajanj na konferenci je bil kompromisni **vzporedni sistem izkoriščanja cone**, ki je bil vnesen tudi v Konvencijo o pomorskem pravu. Cona mednarodnega podmorja je pomembna novost Konvencije o pomorskem pravu (Jamajške konvencije) glede na Ženevsko konvencijo!

4.8.3. POLARNA OBMOČJA

A) ANTARKTIKA

Je **kopno ozemlje, prekrito s stalnim ledom**, ki je predmet mednarodnopravnega urejanja (Arktika pa ne!). Za Antarktiko se je potegovalo veliko število držav, ki so se sklicevale na različne pravne naslove. Zahteve držav so bile enostranske in niso imele čvrste osnove v mednarodnem pravu. Leta 1959 je bila v Washingtonu podpisana **Pogodba o Antarktiki**, ki so jo sklenile države iz te regije (= Sporazum o Antarktiki iz leta 1959, veljaven od leta 1961). **Argentina, Čile, Avstralija in Nova Zelandija** za časa trajanja te pogodbe nimajo teritorialnih zahtev (so jih zamrzile). Antarktika **ni terra nullius** (je pod režimom Pogodbe o Antarktiki). Sprva je bila pogodba sklenjena za 30 let, ker pa leta 1991 države niso imele novih zahtevkov, je bila pogodba podaljšana za nedoločen čas.

Pogodba prepoveduje uporabo Antarktike za strateške namene (vojaške namene – gradnjo vojaških baz, manevre, poskuse z orožjem. Deklarirana je svoboda raziskovanja za vse države. Pogodbene stranke so si zagotovile nadzor nad območjem s samostojno inšpekcijo (vsaka pogodbenica lahko pošlje na Antarktiko svoje inšpektorje).

S pogodbo so bila določena naslednja načela:

- Antarktika se lahko izkorišča **le v miroljubne namene**. Vojaške osebe se sicer lahko gibljejo po njej, vendar le v znanstvene namene in brez orožja;
- **znanstveno raziskovanje** je svobodno, pri tem pa naj države med seboj sodelujejo;
- **okolje** na Antarktiki se mora **varovati**;
- prepovedano je odlaganje **jedrskih odpadkov**.

Pogodba o Antarktiki ne rešuje vprašanja suverenosti. Sprejeta pa je bila kompromisna rešitev, po kateri zahteve držav po ozemlju mirujejo. Glede Antarktike so bile sprejete še nekatere druge pogodbe:

- zaščiti antarktičnih tujlnjev,
- zaščiti živih morskih bogastev Antarktike,
- urejanju aktivnosti glede rudnih bogastev itd.

B) ARKTIKA

Leži neposredno ob severnem tečaju in je **morje, pokrito s stalnim ledom**. Pogodbe, ki bi urejala Arktiko ni, mednarodni položaj Arktike je drugačen od Antarktike, ker je bližje drugim ozemljem. Države, ki ležijo ob tem območju (**ZDA, Kanada, Rusija, Islandija, Norveška in Danska**) imajo zahtevke do teh območij, vendar: učinkovitost (lahko to območje obvladujejo) je možna, trajna oblast pa ne. Ima drugačen položaj kot Antarktika → teorija kontinuitete (do severnega pola je naše ozemlje) in teorija sektorjev, ki ju zagovarjajo te države.

4.8.4. NADZRAČNI PROSTOR (VESOLJE)

Med preletom umetnih Zemljinih satelitov nobena država ni protestirala ali sprejemala drugih ukrepov, iz katerih bi bilo razvidno, da njena suverenost sega do neomejene višine. Praksa je torej potrdila, da gre za prostor, ki se navezuje na zračni prostor, vendar pa je njegov režim popolnoma drugačen od režima državnega zračnega prostora. Poskusi, da bi določili mejo med zračnim prostorom in vesoljem, so bili neuspešni – **meja torej še ni urejena**. V praksi pa ni težko ločiti sredstev, ki se uporabljajo za zračni promet, od sredstev, ki se uporabljajo za polete v vesolje. V novejšem času so se pojavili predlogi, da bi mejo med zračnim prostorom in vesoljem vendarle določili, in sicer na višini okoli **100 km** nad Zemljino površino.

O vprašanih vesolja se je takoj začelo razpravljati tudi v OZN. Leta 1958 je bil ustanovljen **Odbor za miroljubno uporabo vesolja** (vpliva na vse države ZN glede vesolja). Na podlagi dela tega Odbora je Generalna skupščina sprejela veliko resolucij, ki so postale temelj za kodifikacijo in progresivni razvoj mednarodnega prava vesolja. Temeljni dokument je **Pogodba o načelih, ki urejajo aktivnosti držav pri raziskovanju in uporabi vesolja, Meseca in drugih nebesnih teles** (krajše **Pogodba o vesolju**, 1967). Ta pogodba deluje tudi na druge članice ZN, tudi če niso podpisnice te pogodbe.

Osnovna pravila pri raziskovanju in uporabi vesolja so:

- vesolje pripada vsemu človeštvu (**res communis omnium**) v skladu z MP in sprejetimi načeli;
- vesolje in nebesna telesa so **svobodni, prosti za raziskovanje** in uporabo za vse države brez diskriminacije in ne morejo biti predmet nacionalnega prisvajanja. Uporaba in raziskovanje vesolja se smeta izvajati le v dobrobit in v interesu vseh držav ne glede na stopnjo njihovega gospodarskega in znanstvenega razvoja, ter v miroljubne namene;
- v vesolje ni dopustno vnašati jedrskega orožja in drugih orožij za množično uničevanje in ni dovoljeno postavljati vojaških baz. Vse vesoljske aktivnosti naj bi se izvajale v **miroljubne namene** → dosedanja praksa postavlja to načelo pod vprašaj (npr. vojaški programi vojne zvezd) + uporaba satelitov za obveščevalne namene ni prepovedana;

- Mesec je **skupna dediščina človeštva**;
- astronauti so razglašeni za **poslanike človeštva v vesolju**, čeprav dejansko spadajo pod jurisdikcijo države pripadnosti določenega vesoljskega objekta, kot tudi sam objekt;
- za škodo, ki jo povzroči vesoljski objekt, je **odgovorna država lansiranja** (uveden Osrednji register objektov, lansiranih v vesolje, ki se vodi pri ZN). Za škodo, ki je povzročena na Zemlji ali na zrakoplovu med poletom, velja objektivna odgovornost, za škodo, ki nastane v vesolju, pa subjektivna krivdna odgovornost določene države.

5. MEDNARODNOPRAVNO RELEVANTNA DEJSTVA

5.1. POJEM IN VRSTE

Pravno relevantna dejstva v mednarodnem pravu so tista, ki povzročijo **nastanek, spremembo ali prenehanje** mednarodnopravnega razmerja (večino teh dejstev so pogodbe in reparacije).

Pravna dejstva so lahko zelo različna:

- 1. naravni pojavi:** alluvio, avulsio, sprememba toka reke, tudi potek časa, kjer so situacije analogne zastaranju in priposestvovanju (opustitve zahtevkov, zgodovinski zalivi). V MP zastaranje kot samostojen mednarodnopravni institut ne obstaja → obstajajo pa področja in situacije, za katere lahko rečemo, da so analogne zastaranju. Od držav se pričakuje skrbnost obvladovanja svojega ozemlja, saj imajo za to vsa potrebna sredstva. Če država opusti nek zahtevek, se bo lahko v sporu z drugo državo postavila v položaj, ko bo druga država zatrjevala tako opustitev (primer: Falklandski otoki (VB vs. Argentina): ni geografske sklenjenosti, zato ni avtomatičnega priposestvanja);
- 2. človeška dejanja:**
 - **dejanja posameznikov**, ki jih ni mogoče pripisati subjektu mednarodnega prava (državi): ravnanje tujcev, mednarodna hudodelstva, določena nepooblaščenega ravnanja državnih predstavnikov (tu MP prestopa običajne meje, saj ravnanje predstavnikov pomeni zastopanje njihove države);
 - **mednarodnopravni posli:** enostranski in mednarodne pogodbe;
 - **mednarodni delikti:** kršitve mednarodnega prava, ki imajo za posledico mednarodno odgovornost subjekta mednarodnega prava (kršitev pogodbe, kršitev kogentnih norm MP,...).

5.2. MEDNARODNOPRAVNI POSLI

So dejanja predstavnikov subjekta MP, z namenom povzročiti pravno posledico.

Pravne posle delimo na:

- **enostranske** → pri teh je za nastop pravne posledice zadostuje ravnanje enega subjekta. Lahko pa gre tudi za ravnanje več subjektov, če to ravnanje ni konvergentno, temveč istosmerno (npr. kolektivno priznanje nove države);
- **dvostranske** → pri teh je za nastop pravne posledice potrebno konvergentno ravnanje vsaj dveh subjektov.

Bistvena značilnost pravnega posla je, da pravna posledica nastopi zato, ker so jo stranke hotele. Zato je pri vsakem pravnem poslu nujno, da stranke izjavijo **voljo za sklenitev**. O pravnem poslu govorimo takrat, ko pravni red veže pravne posledice na določeno izjavo volje, ki je bila dana z namenom doseči te pravne posledice. Za veljavno sklepanje pravnih poslov morajo biti izpolnjeni nekateri splošni pogoji, ki jih določa MP. Na tem področju MP veljajo pravna pravila, ki so se oblikovala v drugih pravnih vejah. Gre predvsem za **splošna pravna načela**, ki jih priznavajo civilizirani narodi. Za mednarodne pogodbe so ta pravila zbrana v **Dunajski konvenciji o pravu mednarodnih pogodb** iz leta 1969.

Splošni **pogoji veljavnosti** so torej:

1. **pravna sposobnost** – suverene države in države z omejeno pravno sposobnostjo (npr. trajno nevtralne države, vendar te ne morejo skleniti pogodbe o vstopu v vojaško zvezo), mednarodne organizacije;
2. **poslovna sposobnost** – subjekt ali stranka mednarodnopravnega posla je lahko vsak subjekt MP (države, mednarodne organizacije). Po drugi strani je lahko samo subjekt MP stranka mednarodnopravnega posla. To pomeni, da pravni posli, pri katerih ena stranka ni subjekt MP, niso mednarodnopravni posli. Vsebina pravnega posla nima pomena, zato imajo tudi premoženjski odnosi subjektov MP obliko mednarodnopravnega posla z mednarodnopravnimi posledicami. Gre predvsem za protektorat, skrbništvo;
3. **dopustnost** – vsebina pravnega posla mora biti materialno mogoča in pravno dopustna. Ne sme se nanašati na predmet, katerega izpolnitev bi bila materialno nemogoča ali v nasprotju s kogentnimi pravili MP (vprašanje skladnosti z *ius cogens*). Za trajno nevtralno državo je npr. sklepanje obrambnih zvez nedopustno;
4. **prava in pristna volja** – med strankama mora obstajati prava volja. Volja mora biti izjavljena, svobodna in resna. Izjava volje je svobodna takrat, kadar nima napak (zmota, sila, grožnja, prevara). Izjava volje se mora ujemati s pravo, dejansko voljo subjekta.

DKPP v 48 - 53. členu ureja napake volje, ki utegnejo povzročiti ničnost (v MP malo drugače kot sicer v obligacijskem pravu, saj niso priznanje avtomatično, ampak jih je treba uveljavljati). Država se ne more sklicevati na napake, če je bila seznanjena z dejstvi in je z noto izjavila ali s konkludentnimi dejanji dala vedeti, da pogodba zanj še velja. Napake volje so:

- **zmota**: o njej govorimo takrat, kadar predstava pogodbene stranke o kakšni okoliščini ne ustreza resničnosti. Če je bila država, ki je sklepala pravni posel, pri tem v bistveni in opravičljivi zmoti, je pravni posel neveljaven. Le redko je priznana, saj se od države zahteva najvišja stopnja skrbnosti. Lahko je:
 - **bistvena** - taka zmota o dejstvu ali situaciji, da sicer stranka, ki je v zmoti, posla s tako vsebino sploh ne bi sklenila, če bi vedela za pravo stanje stvari. Obstajati mora vzročna zveza med zmoto in izjavo volje; in
 - **opravičljiva** - tista, pri kateri državni organ ni poznal pravega stanja stvari, pri tem pa mu ni mogoče očitati, da ni ravnal z dolžno skrbnostjo → torej kadar se državi ne more pripisati nobena od stopenj malomarnosti, saj odgovarja že za culpa levissima. V MP je merilo dolžne skrbnosti precej strožje, saj se domneva, da so ljudje, ki delajo v državnih organih, visoko strokovno usposobljeni in pri svojem delu razpolagajo s celotnim državnim aparatom;
- **goljufija/prevara**: po MP je to napaka, ki lahko povzroči neveljavnost pravnega posla. Če se ugotovi, da je država pri pogajanjih uporabila prevaro (npr. ponarejene dokumente, napačen zemljevid), je pravni posel neveljaven. Tudi če se prevara ne nanaša na bistvene sestavine posla, je posledica neveljavnost celotnega posla (torej je prevara vedno razlog za ničnost – ni treba da dokažeš da si bil v bistveni zmoti, ampak samo da si bil v zmoti). Vendar pa velja pravilo, da lahko države razveljavijo samo del pogodbe, na katerega se prevara nanaša, ostali del pa pustijo v veljavi;
- **sila**: vis absoluta in vis compulsiva → pogodba je nična, če je fizična sila uporabljena zoper predstavnika države, ki se pogaja (izjava predstavnika države, ki je bila dosežena z uporabo sile proti njemu, nima nobenega pravnega učinka) ali če gre za silo zoper državo, ki je v nasprotju z UL OZN (pogodba, sklenjena pod vplivom grožnje ali sile, ki je v nasprotju z načeli Ustanovne listine OZN, je neveljavna – pri pogajanjih so vedno pritiski, vendar pri sklepanju pogodb ne sme biti vojnih, političnih ali gospodarskih pritiskov);
- **korupcija (podkupovanje)**: samostojen razlog za ničnost pogodbe. Neposredno ali posredno delovanje (podkupovanje) predstavnika države, ki se pogaja povzroči ničnost, vendar pa je zaradi prikritih dejanj korupcije le-to zelo težko dokazati;
- **ius cogens**: nasprotovanje kogentnim predpisom MP. Je neodvisno od volje stranke, npr. sklenitev napadalne zveze. Nova kogentna pravila povzročijo neveljavnost prejšnjih norm in ničnost pogodb, če so v nasprotju z novimi kogentnimi predpisi (učinkuje torej *ex nunc*).

Pazi! **46. člen DKPP** ureja problem **nasprotovanja pogodbe notranjemu pravu** države podpisnice. 46. člen pravi, da se država ne more sklicevati kot na razlog za ničnost na dejstvo, da je bila pogodba sklenjena s kršitvijo notranjega prava o pristojnostih, razen če je bila ta kršitev "**očitna** in se nanaša na kakšno **bistveno pravilo notranjega prava**. Kršitev je očitna, če je objektivno jasna vsaki državi, ki v tem pogledu postopa po običajni praksi in v dobri veri". Ni nujno, da poznamo pravni red sopogodbenice v podrobnosti, moramo pa poznati vsaj osnove njenega pravnega reda.

Obličnost – za mednarodne posle oblika **praviloma ni predpisana**. Izjave državnega poglavarja, predsednika vlade in zunanjega ministra zavezujejo, vendar pa je potrebno upoštevati kontekst, v katerem je bila izjava dana (pogajanja, uradni ali tiskovna konferenca – popolnoma različne stvari). Pravni posel lahko nastane neformalno, včasih tudi z **molkom** ali **konkludentnimi dejanji**. Molk praviloma ne pomeni sprejema ponudbe (razen v določenih okoliščinah pomeni, npr. če se od določenega subjekta upravičeno pričakuje izjava ali če se molk lahko upravičeno obravnava kot odobravanje oz. pritrditev). Mednarodni posel je lahko sklenjen tudi **ustno**, kljub temu pa ima velika večina pravnih poslov **pisno obliko**. Dunajska konvencija o pravu mednarodnih pogodb določa nekatere formalnosti pri sklepanju pogodb v pisni obliki, vendar pa so tako široke, da državam dopuščajo vse s prakso uvedene oblike pismenega sporazumevanja med državami. Konvencija ne posega v vprašanje veljavnosti pogodb, ki niso sklenjene pisno.

5.2.1. ENOSTRANSKI PRAVNI POSLI

Enostranski pravni posli so tisti, s katerimi država kot samostojen subjekt mednarodnega prava **ustvari pravne posledice z enim samim aktom** (posel se začne in konča z enim samim aktom). V to kategorijo ne sodijo enostranska dejanja, ki so sestavni deli sklepanja pogodb.

Enostranska izjava volje ni vedno samostojna. Poleg nje lahko vzporedno obstajajo tudi izjave volje ali dejanja drugih subjektov, vendar tako, da je ta enostranska izjava volje glavna.

Ločimo:

- **akcesorne** oz. odvisne enostranske pravne posle → enostranske izjave volje, ki same zase nimajo pravnega učinka, temveč učinkujejo šele z drugimi, predhodnimi ali naknadnimi izjavami volje nekega drugega subjekta. V tem primeru tvorijo izjave volje ene stranke sestavne dele sporazuma, ki ima pravne posledice šele kot celota. Primeri akcesornih poslov so ponudba, sprejem, odpoklic, odpoved, pridržek (rezerva);
- **samostojne** enostranske pravne posle → vsi ostali enostranski pravni posli, ki niso odvisni;
- **mešane** enostranske pravne posle → pri teh je za pravni učinek potrebno še neko materialno dejanje, npr. okupacija ali derelikcija.

Enostranska izjava volje je praviloma namenjena določenemu subjektu ali več subjektom, v nekaterih primerih pa takega subjekta ni. Subjekti, ki jim je enostranska izjava volje namenjena, so pasivne stranke enostranskega pravnega posla. Da bi enostranski pravni posel učinkoval, mora izjava volje dospeti do subjekta, na katerega se nanaša.

Glavne oblike enostranskih pravnih poslov so:

- **notifikacija**: uradna naznanitev neke zahteve ali pravno relevantnega dejstva, ki se je ali se bo zgodilo (vojna napoved, notifikacija sukcesije pogodbe, registracija pogodb,...);
- **priznanje**: enostranska uradna izjava volje, da se neko obstoječe ali novo dejstvo ali zahteva šteje kot pravno veljavna (npr. nastanek države). Priznanje se ne predpostavlja. Če pa je neka država sprejeta v ZN, se šteje, da so vse države molče, s konkludentnim dejanjem priznale tudi to državo;
- **protest**: izraz nasprotovanja nekemu dejstvu ali dejanju. Je enostranska izjava volje, s katero se zaradi zaščite lastnih pravic oporeka pravni veljavnosti nekega stanja, dejstva, dejanja ali

zahteve (vsebina protesta je torej diametralno nasprotna od priznanja). V MP je najpomembnejši enostranski akt, ker preprečuje domnevo tihe privolitve, mora pa biti pravočasen;

- **odrek**: enostranska izjava volje, s katero se subjekt odpove določeni pravici (npr. odpusti plačilo dolga, odrek imuniteti svojih predstavnikov). Odreči se je mogoče vsaki pravici, razen temeljnim pravicam držav in tistim, ki so pridobljene zaradi izvrševanja določene dolžnosti. Odrek je lahko neformalen, celo molčeč. Njegov učinek je samo odpoved in ne prenos pravice na drugega. V primeru dvoma ga je potrebno razlagati restriktivno. Poseben primer odreka je derelikcija, ki je mešani enostranski pravni posel, ker mora biti poleg izjave volje območje tudi dejansko zapuščeno (materialno dejanje, saj ne zadošča le voljni akt);
- **zagotovilo**: enostranska obljuba, da bo država ravnala na določen način. Nekateri teoretiki jo obravnavajo kot posebno vrsto enostranskega pravnega posla, čeprav bi jo lahko uvrstili k notifikaciji. Je redko samostojen pravni posel. Meddržavno sodišče v Haagu se je npr. v sporih o jedrskih poskusih ('Nuclear test') oprlo na francoske obljube o prenehanju izvajanja jedrskih poskusov nad zemljo. Sodišče je bilo mnenja, da so bile določene izjave francoskega predsednika republike in vlade dane v takih okoliščinah, da so ustvarile mednarodno obveznost, zato se je sodišče izreklo za nepristojno (pravno stanje je namreč že vzpostavljeno in ni več pravnega interesa Nove Zelandije in Avstralije). S tem je Sodišče pokazalo, da se lahko obveznosti ustanovijo tudi z obljubo, če se upoštevajo okoliščine, v katerih je bila dana;
- **okupacija**: nekateri jo prištevajo med enostranske pravne posle. To je sicer pravilno, vendar pa gre za mešani enostranski pravni posel, saj je poleg izjave volje potrebna tudi dejanska vzpostavitev oblasti na okupiranem območju.

NOTIFIKACIJA

Običajno se opravlja med rednimi organi zunanjega zastopanja (ministri za zunanje zadeve, poslaniki). V nekaterih primerih so lahko pristojni tudi drugi organi (poveljnik vojne ladje). Včasih se za posredovanje notifikacije uporabijo tretje države (npr. v primeru vojne). Da bi notifikacija učinkovala, mora prispeti do adresata, vendar pa ni potrebno, da adresat sprejem potrdi. Tudi molk ima v določenih primerih pravne posledice. Edina posledica notifikacije je, da se država, ki ji je bilo sporočilo namenjeno, ne more sklicevati na to, da ji sporočena zahteva ali dejstvo ni bilo znano. Drugače pa je takrat, ko je notifikacija na podlagi mednarodne pogodbe ali mednarodnega običajnega prava predvidena za posebne primere. Takrat nastopijo posledice, ki so določene s temi posebnimi predpisi. Včasih je notifikacija obvezna:

- objava vojne,
- sporočilo o vojni blokadi,
- registracija mednarodnih pogodb,
- pridobitev nikogaršnjega ozemlja.

Notifikacija se veliko uporablja tudi v diplomatski praksi.

PRIZNANJE

V mednarodnih odnosih se pogosto uporablja:

- priznanje nove države,
- priznanje vlade,
- priznanje upornikov,
- priznanje pridobitve območja itd.

Pomembnost priznanja se kaže zlasti v tem, da lahko nadomesti institut zastaranja. Včasih pomeni priznanje opustitev lastnih pravic ali zahtev, ki so v nasprotju z obstoječim stanjem. Priznanje je lahko dano formalno, s konkludentnimi dejanji ali molče – to je kar pogosto. Velikokrat je priznanje vezano na rok ali pogoj. Posledica priznanja je, da država, ki ga je dala, kasneje ne more nasprotovati določenemu dejstvu, stanju ali zahtevi.

PROTEST

V MP služi **preprečitvi** uporabe pravila **qui tacet, consentire videtur** (tihe privolitve). Glede na to, da lahko molk včasih pomeni priznanje tuje pravice, zahteve ali stanja oz. odrek lastni pravici, zahtevi ali

interesu, je potrebno s protestom takšne posledice preprečiti. Protest prekine molk in ohrani oz. zaščiti pravico (pomemben je v delimitacijskih sporih, da ne bi kdo mislil, da dopuščamo prisvajanje spornega ozemlja s strani druge države). Učinek je premosorazmeren ali celo eksponentno sorazmeren s hitrostjo protesta. Izjaviti ga mora tisti organ, ki je pristojen za zastopanje države v mednarodnih odnosih. Ministrstva in diplomacije imajo ponavadi posebne zaposlene, ki pišejo le proteste. Če ga izjavi nepristojen organ, nima mednarodnopravnih učinkov. Protest parlamenta je zato lahko samo politična demonstracija, z vidika MP pa nima učinkov. Protest mora biti naslovljen na tisto državo, ki je izvršila dejanje, proti kateremu je protest usmerjen. Če nasprotna stran zavrne naš protest, je potrebno ponovno protestirati.

Posebno obliko protesta je razvilo anglosaško pravo. Gre za institut **vztrajnega protestništva** (persistent objector). Uporabi se lahko pri prehodu nekega pravila v mednarodno običajno pravo. Običajno pravilo MP nastane, če sta izpolnjena subjektivni in objektivni pogoj.

To običajno pravilo MP zavezuje vse države. Zaradi instituta **tihe privolitve** (tacitus consensus) zavezuje tudi tisto manjšino držav, ki se z njim ni strinjala. Vendar pa lahko država, ki se z nekim pravilom ne strinja, z vztrajnim protestništvom prepreči, da bi le-to prešlo v običajno pravo.

5.2.2. MEDNARODNE POGODBE

5.2.2.1. Pojem in vrste mednarodnih pogodb

Dvostranski pravni posli mednarodnega prava se imenujejo **mednarodne pogodbe** (sporazumi). Teoretiki so skušali mednarodne pogodbe večkrat razvrstiti, vendar ti poskusi niso prinesli večjih rezultatov. Različni **nazivi**, s katerimi se označujejo mednarodne pogodbe, s pravnega stališča nimajo nobenega pomena:

- pogodba,
- konvencija - multilateralna pogodba, ima kodifikacijski pomen,
- akt,
- protokol - pogodba kot dodatek neki temeljni,
- sporazum - bilateralna pogodba,
- deklaracija,
- pakt - pogodba s politično vsebino,
- resolucija, listina, aranžma, memorandum itd.

Pri uporabi teh nazivov praksa ni dosledna.

Delitev pogodb z **vsebinskega stališča** prav tako nima pravega pomena:

- nekateri teoretiki govorijo o političnih in gospodarskih pogodbah,
- drugi o političnih, pravnih, vojaških, s ČP in ekonomsko-socialnih pogodbah.

Bolj zanimiva je delitev mednarodnih pogodb glede na **vrsto prevzetih obveznosti**. Pogodbe lahko razdelimo na:

- pogodbe, ki nalagajo neko storitev (npr. cesija, dobava orožja) – te pogodbe se lahko sklenejo za periodične storitve, lahko pa se konzumirajo z enkratno izpolnitvijo;
- pogodbe, ki nalagajo neko opustitev ali dopustitev (npr. dolžnost nenapadanja, služnost prehoda vojaških enot).

S **formalnega vidika** ločimo:

- pogodbe, ki jih sklepajo najvišji organi zunanjega zastopanja (šef države, predsednik vlade, minister za zunanje zadeve);
- pogodbe, ki jih sklepajo podrejeni organi na svojem področju.

Glede na **število strank** ločimo:

- dvostranske (bilateralne) mednarodne pogodbe;
- večstranske mednarodne pogodbe: pri njih sodeluje več strank, vendar pa je njihov krog zaprt. Njihovo število se ne more povečati preko meje, določene s pogodbo;
- mnogostranske (multilateralne) mednarodne pogodbe: pri njih sodeluje več držav, stranke pa lahko pristopajo tudi naknadno. Stranke so lahko vse države sveta. Te pogodbe se imenujejo tudi splošne ali kolektivne pogodbe. Za njih je Dunajska konvencija o pravu mednarodnih pogodb postavila nekatera posebna pravila.

Po **tipu norm** ločimo:

- pogodbe posli (konkretne transakcije med državami);
- pogodbe zakoni (abstraktne pravne norme).

Poznamo še:

- gentlemen's agreement (honourable understanding) – ni pogodba, temveč sporazum med katerikoli organi držav. Tak sporazum po MP ni zavezujoč, vendar pa ga državni organi dejansko spoštujejo in izvršujejo;
- pactum de contrahendo – je prava pogodba, s katero se stranke zavežejo, da bodo glede določenega vprašanja začele s pogajanjem, ki jih bodo vodile v dobri veri in z namenom skleniti pogodbo;
- modus vivendi – je akt o začasni ureditvi, ki naj bi ga stranke kmalu zamenjale z drugim, končnim in popolnejšim sporazumom.

Pravni viri mednarodnih pogodb so:

- a) **Dunajska konvencija o pravu mednarodnih pogodb** (1969) – ne obsega celotnega prava mednarodnih pogodb, temveč se nanaša le na pogodbe, ki jih v pisni obliki med seboj sklepajo države – ureja torej pogodbene odnose med državami. Njene določbe so dispozitivne narave (če se države ne dogovorijo drugače);
- b) **Dunajska konvencija o pravu mednarodnih pogodb med državami in mednarodnimi organizacijami in med samimi mednarodnimi organizacijami** (1986);
- c) **Dunajska konvencija o nasledstvu držav glede mednarodnih pogodb** (1978);
- d) **mednarodno običajno pravo** – Konvencija o pravu mednarodnih pogodb določa, da se za vprašanja, ki z njo niso urejena, še vedno uporablja mednarodno običajno pravo.

V Sloveniji je potrebno upoštevati tudi Zakon o zunanjih zadevah.

5.2.2.2. Nastanek mednarodnih pogodb

Za mednarodne pogodbe posebna oblika ni določena, sklenejo se lahko tudi ustno. Postopek sklenitve pogodb je zelo **raznovrsten**. Mednarodna praksa je oblikovala dva glavna tipa, med katerima meja ni točno določena, saj obstajajo številne kombinacije. Ta dva tipa sta:

- **enostavni postopek** – pogodba se sklene neposredno z izmenjavo izjav volj brez svečanih formalnosti in brez ratifikacije (običajno z izmenjavo not). Tudi taka pogodba zavezuje enako kot pogodba, sklenjena na svečan način.
- **sestavljeni postopek** – sestavljen je iz treh faz: pogajanje, podpisovanje in ratifikacija. Pogodbe, sklenjene na ta način, se imenujejo tudi pogodbe v ožjem smislu.

Vsaka pogodba je rezultat nekega sporazuma, ki se doseže na pogajanjih – pogajanja so lahko zelo različna. Zadostuje že ponudba ene strani, ki jo druga stran brezpogojno sprejme. Po koncu pogajanj se kot rezultat sestavi tekst pogodbe, ki se običajno parafira → parafiranje ima funkcijo avtentifikacije besedila: parafiran tekst je garancija, da gre za besedilo, ki je bilo oblikovano na pogajanjih, ne pomeni pa začetka zavezujočega stanja. Takšno besedilo se mora šele podpisati, da bi začelo učinkovati; parafiranju sledi podpis – to je trenutek, ko je pogodba sklenjena. Če pogodba vsebuje preambulo, le-ta ne določa pravic in obveznosti, ampak cilje pogodbe in jih tudi pojasnjuje.

Pogodba je dvostranski pravni posel, torej soočenje vsaj dveh izjav volj. Pravna varnost zahteva, da so izjave volje resnične, nedvoumne, dejansko izjavljene v imenu določenih subjektov in da te subjekte zares zavezujejo. Zato mednarodno pravo zahteva formalno legitimacijo oseb, ki sodelujejo pri sklepanju pogodb, in izpolnitev določenih formalnosti, potrebnih za pravno veljavnost in obveznost sklenjenih pogodb.

Prvo pravilo je, da mora imeti predstavnik države **pooblastilo za sklepanje pogodb**. Pooblastilo ni potrebno, če iz prakse držav ali drugih okoliščin izhaja, da stranke pogodbe neko osebo obravnavajo kot pooblaščenega predstavnika države, ki lahko kot tak sklene pogodbo. Pooblastila za katerokoli dejanje v zvezi s sklenitvijo mednarodne pogodbe tako ne potrebujejo:

- šef države,
- predsednik vlade in
- minister za zunanje zadeve.

Šef diplomatske misije lahko brez posebnega pooblastila sprejme besedilo pogodbe, ki se sklepa med njegovo državo in državo sprejemnico. Za podpis pogodbe pa potrebuje posebno pooblastilo. Za sprejem besedila pogodbe, ki se obravnava na mednarodni konferenci ali v okviru mednarodne organizacije, so pooblaščeni tudi akreditirani predstavniki države na konferenci ali v mednarodni organizaciji.

Če oseba, ki se ne šteje za pooblaščenega predstavnika svoje države, izvrši kakšno dejanje v zvezi s sklepanjem pogodbe, takšno dejanje nima pravnega učinka. Država pa lahko takšno dejanje naknadno odobri.

Pri sklepanju mednarodnih pogodb je treba razlikovati dve ravni:

- **notranjo**: notranje pravo določa, kdo lahko v imenu države sklene pogodbo oz. kakšen je postopek sklepanja mednarodnih pogodb. Ustavno pravo držav običajno določa, da je za veljavnost mednarodne pogodbe potrebna odobritev zakonodajnega ali kakšnega drugega organa;
- **mednarodnopravno**.

Vprašanje je, ali mednarodna pogodba, pri kateri so izpolnjene vse mednarodnopravne formalnosti, ni pa potrjena v skladu z notranjimi predpisi, velja. Večinsko stališče je, da mednarodna pogodba zavezuje državo, če so izpolnjene vse mednarodnopravne formalnosti, ne glede na notranjepravne postopke. To zahteva varnost mednarodnih odnosov. **Ratifikacija oz. sprejem pogodbe** s strani ustreznega organa zunanjega zastopanja **zavezuje državo**, čeprav ta organ nima notranjepravnega dovoljenja zakonodajnega ali kakšnega drugega organa. Ratifikacija vlade torej de facto zavezuje državo, četudi vlada glede na notranje predpise za svoje delovanje ni pooblaščen.

Pri sklepanju mednarodnih pogodb ponavadi ločimo naslednje **faze**:

- pogajanja;
- sprejemanje oz. oblikovanje besedila;
- podpisovanje besedila;
- ratifikacija ali kakšen drugačen način potrditve pogodbe.

Pogajanja se vodijo o samem predmetu in stilizaciji besedila pogodbe. K stilizaciji se pristopi takrat, ko se pogajalci dogovorijo o tistem, kar želijo s pogodbo določiti – ko je besedilo popolnoma stilizirano, ga pogajalci parafirajo (to pomeni, da se z začetnicami svojih imen podpišejo na vsak list dogovorjenega besedila). **Parafiranje** pomeni **avtentifikacijo** besedila. Parafirano besedilo pomeni garancijo, da gre za besedilo, ki je bilo doseženo na pogajanjih, ne pomeni pa začetka zavezujočega stanja. **Podpisovanje** besedila ali kakšen drugačen način avtentifikacije praviloma še ni dovolj, da bi pogodba državo začela zavezovati, ima pa država obveznost izogibanja dejanj, ki bi pogodbi vzela predmet ali smoter. Pred sprejetjem Dunajske konvencije je veljalo običajno pravilo, da je za veljavnost mednarodnih pogodb nujno potrebna ratifikacija, kasneje pa je šel razvoj v drugo smer - Dunajska konvencija določa, da lahko država **postane zavezana** na različne načine:

- podpisovanje,
- ratifikacija,

- sprejem,
- odobritev,
- pristopanje.

Pri **jeziku pogodbe** velja popolna pogodbeno svoboda. Stranke lahko poljubno izberejo jezik, v katerem bo pogodba sestavljena. Dvostranske pogodbe se običajno sklepajo v obeh jezikih držav pogodbenic. Noben jezik pa nima ekskluzivnega statusa diplomatskega jezika.

Ko se stranke dogovorijo o stilizaciji besedila, je potrebno besedilo pogodbe v pisni obliki sprejeti. Obstajata dve glavni obliki pisno sklenjene pogodbe:

- **enotni instrument**, ki ga podpišejo vse stranke pogodbe, in
- **izmenjava not**, kjer vsaka stranka podpiše pismo, ki ga pošilja.

Za sprejetje besedila pogodbe je potrebno doseči soglasje držav, ki so sodelovale pri njegovemu oblikovanju. Kadar na pogajanjih sodeluje večje število držav, je tako soglasje težko doseči. Zato je praksa uvedla pravilo, da za sprejem mnogostranske pogodbe zadostuje določena večina.

Pogodba **začne veljati**, ko vse pogodbenice, ki so sodelovale na pogajanjih, izjavijo, da jih pogodba zavezuje (začetek veljavnosti s soglasjem). Stranke pa se lahko v pogodbi dogovorijo o drugačnem načinu začetka veljavnosti. Velika večina pogodb vsebuje posebne določbe (navadno v predhodnih določbah), ki določajo, kdaj pogodba začne veljati. To je lahko trenutek podpisovanja pogodbe, trenutek izmenjave ratifikacijskih listin ali kakšen drug trenutek.

Stranke se lahko dogovorijo tudi o **začasni** ali pa **retroaktivni veljavnosti** pogodbe. Pri večstranskih pogodbah se običajno določi število ratifikacijskih izjav, ki zadostuje za začetek veljavnosti. Včasih se lahko tudi določi, da pogodba brez pristanka določenih pogodbenic, ki so še posebej pomembne, ne more začeti veljati.

Določbe o načinu uveljavitve, pridržkih, funkcijah depozitarja ipd. začnejo veljati že od sprejetja besedila naprej.

I. PODPISOVANJE

Samo podpisovanje zavezuje državo v naslednjih primerih:

- če tako določa sama pogodba;
- če se ugotovi, da so se države, ki so sodelovale pri pogajanjih, sporazumele, da bo pogodba začela zavezovati že s samim podpisovanjem;
- če namen države, da postane zavezana že s samim podpisovanjem, izhaja iz pooblastila njenega predstavnika oz. če je tak namen izražen med pogajaji.

II. RATIFIKACIJA

Ratifikacija je enostranska izjava ene pogodbene stranke, namenjena drugi pogodbeni stranki, iz katere izhaja, da država vsebinsko že podpisane pogodbe sprejema kot zavezujočo. Ratifikacija ima **dvojni pomen**:

- a) z vidika notranjega prava pomeni **pogoj za veljavnost** mednarodne pogodbe (v Sloveniji potrditev v državnem zboru in objava v Uradnem listu);
- b) z vidika mednarodnega prava pomeni izmenjava ratifikacijskih listin **začetek veljavnosti pogodbe** oz. začetek zavezujočega stanja.

Ratifikacija pomeni dokončno sprejetje obveznosti iz pogodbe. Ratifikacija je **svobodno dejanje države**, ki kaže njeno voljo po sprejemu veljavnosti pogodbe ali tudi ne – če država ratifikacijo zavrne ali odloži, to ne pomeni kršitve mednarodnega prava. Dunajska konvencija pa določa, kdaj je ratifikacija kot način zavezovanja **potrebna**:

- če ratifikacijo predvidi že sama pogodba;
- če so se države pogodbenice o potrebi ratificiranja sporazumele na kakšen drug način;
- če je predstavnik države podpisal pogodbo s pridržkom ratifikacije (sous réserve de ratification);

- če namen države, da pogodbo podpiše s pridržkom ratifikacije, izhaja iz pooblastila njenega predstavnika oz. če je bil tak namen izražen med pogajanjimi.

III. SPREJEM, ODOBRITEV

Sprejem in **odobritev** sta novejša načina zavezovanja. Z njima je poenostavljen postopek zavezovanja pri multilateralnih konvencijah. **Pristopanje** (akcesija) je izjava, s katero država izraža svoj pristanek, da bo zavezana z neko mednarodno pogodbo, ki je že podpisana:

- bodisi da je ta država sodelovala pri pogajanjih, a besedila pogodbe ni podpisala,
- bodisi da pri pogajanjih sploh ni sodelovala.

Pristopanje se uporablja pri odprtih (mногоstranskih - kolektivnih) mednarodnih pogodbah.

Vsi načini zavezovanja morajo biti pismeni in sporočeni drugi pogodbeni stranki oz. drugim pogodbenim strankam:

- pri dvostranskih pogodbah je najpogostejši način **izmenjava ratifikacijskih listin** med pogodbenicama;
- pri večstranskih in mnogostranskih pogodbah pa je tak način neprimeren, zato se pri tovrstnih pogodbah določi **depozitarja** (posamezna država ali urad neke mednarodne organizacije, npr. generalni sekretar OZN, vlada države), ki mu države pogodbenice pošljejo ratifikacijske listine. V tem primeru pogodba začne veljati, ko k depozitarju prispe določeno število ratifikacijskih listin. Depozitar hrani avtentično besedilo, sprejema pristope, izdaja overjene pristope, objavlja pogodbe in jih registrira v OZN.

IV. PRIDRŽKI

Države velikokrat sklenejo neko pogodbo s **pridržkom** (rezervo). To pomeni, da država sicer sprejme pogodbo, vendar pa iz nje določene dele izvzame oz. jih razlaga na svoj način. Pogoji za učinkovanje pridržka:

- pridržek ima učinek samo takrat, če se z njim strinjajo **vse pogodbene stranke**;
- izražen mora biti v **pisni obliki**, gre za enostransko izjavo;
- veljati prične takoj, ko ga sprejme vsaj ena sopogodbenica;
- poda se ga lahko ob podpisu, ratifikaciji, sprejetju,... - vse do pristopa, ne pa tudi kasneje;

Za pridržke velja načelo dopustnosti – pridržki načeloma niso prepovedani. Možno pa je:

- da pogodba prepove pridržke nasploh;
- da se prepove določen tip pridržkov (federalna klavzula – federacija se mora potruditi, da bodo enote soglašale s pogodbo).

Dunajska konvencija dopušča dajanje pridržkov v vsaki fazi sklepanja pogodbe: med podpisovanjem, ratifikacijo in vsako drugo fazo sklepanja pogodbe. Pridržek se lahko tudi umakne. Pridržka pa ni mogoče dati na tiste dele pogodbe, kjer je to izrecno prepovedano. Države pogodbenice, proti katerim naj pridržek učinkuje, se morajo z njim strinjati. Posebno naknadno strinjanje ni potrebno, če pridržek izrecno dopušča že sama pogodba. Ena od oblik pridržka je **federalna klavzula** (z vidika prava mednarodnih pogodb je sporna). Z njo se federacija zaveže samo k temu, da si bo prizadevala (ni obligacije uspeha), da bodo pristojni organi federalnih enot izpolnjevali obveznosti iz pogodbe.

Sprejetje in ugovori zoper pridržke

Zaradi vedno večjega števila mnogostranskih pogodb raste tudi število pridržkov. Zato se je postavilo vprašanje, ali lahko država, ki se ne strinja s pridržkom, prepereči, da bi država, ki je dala pridržek, postala stranka pogodbe. Gre za nasprotje med:

- načelom celovitosti (integralnosti) pogodbe in
- željo, da bi konvencijo, četudi s pridržkom, podpisalo čim večje število držav.

Vsak pridržek, če je dovoljen, mora biti združljiv s predmetom in ciljem pogodbe. Pravni učinek sprejetih pridržkov je **zmanjšanje obsega obveznosti** med zadevnimi državami (**inter partes**), ne pa tudi med drugimi strankami pogodbe.

Po Dunajski konvenciji se poda **ugovor v 12 mesecih**, razen če pogodba ne določa posebnega roka. Če je podan ugovor je možno, da pogodba med državo, ki je dala pridržek in državo, ki je ugovarjala, sploh ne velja. Če pa ni podan ugovor, velja zmanjšanje obsega obveznosti inter partes. Kot pridržek, se lahko tudi ugovor zoper pridržek kadarkoli umakne.

Islamske države, ki sprejemajo obveznosti na področju človekovih pravic, navadno podajo generalni pridržek, da obveznosti veljajo, v kolikor niso v nasprotju s šeriatskim pravom. Če pa k temu pridržku katera od držav poda ugovor, kljub temu ne štejejo za neveljavno pogodbo, saj se smatra, da tudi manjši obseg človekovih pravic za te države predstavlja napredek. Priporoča pa se jim postopni umik pridržka.

V. REGISTRACIJA

102. člen Ustanovne listine OZN določa, da je potrebno vsako mednarodno pogodbo, ki jo sklene država članica OZN, čim prej **registrirati** pri Generalnem sekretarju OZN. Namen te določbe je preprečiti tajno diplomacijo, ki se je v preteklosti veliko uporabljala. Sekretariat OZN vse registrirane pogodbe objavi. 102. člen tudi določa, da se nobena država v postopkih pred organi OZN **ne more sklicevati** na neregistrirano pogodbo. Sankcija torej ni neveljavnost, saj pogodba ostane v veljavi, vendar pa za organe OZN ne obstaja. Iz tega lahko nastane zaplet, ko neka država, ki se je obrnila na arbitražno sodišče (ki neregistrirano pogodbo upošteva), od organov OZN zahteva izvršbo arbitražne odločbe.

VI. VLOGA DEPOZITARJA V MEDNARODNIH ORGANIZACIJAH

Deponiranje pomeni **predati v varovanje**. V varovanje se preda ratifikacijske listine. Navadno se deponiranje povezuje z multilateralnimi pogodbami, vendar pa je možno tudi pri bilateralnih odnosih (ko obstaja le en izvirnik, izda pa se overjeno kopijo obema podpisnicama). Pri multilateralnih pogodbah se navadno navede, kdo je depozitar. To je lahko:

- ena ali več držav skupaj – depozitar je v tem primeru vlada te države, vendar v praksi to pomeni, da gre za ministrstvo za zunanje zadeve;
- mednarodna organizacija – običajno administrativni organ, konkretno: načelnik tega organa (generalni sekretar).

Pri izbiri depozitarja je potrebno upoštevati naslednje:

- neodvisnost;
- nepristranskost;
- strokovnjak.

Naloge depozitarja so zapisane v 77. členu DKPP:

- se ne izjavlja o obveznostih pogodbenic in ne daje mnenja o pravilnosti, le sprejema vsa pisanja in posreduje dokument ostalim sopogodbenicam;
- lahko zavrne nek dokument, ki ne izpolnjuje vseh pogojev (npr. članstvo v OZN v primeru Cipra);
- druge naloge: upoštevati mora pravila svoje organizacije.

Navadno države v pogodbi zapišejo še druge naloge depozitarja, ki niso omenjene v 77. členu.

Depozitar o napakah (slovničnih, številčnih, terminoloških, itd.) opozori pogodbenice in sam ničesar ne spreminja. Pogodbenice napake odpravijo po predvidenem postopku (79. člen).

5.2.2.3. Nastanek pogodb po Zakonu o zunanjih zadevah

Zakon o zunanjih zadevah (ZZZ-1) ureja notranjepravni postopek sklepanja mednarodnih pogodb.

Mednarodna pogodba (69. člen ZZZ-1) je sporazum:

- ki ga Republika Slovenija sklene pisno z eno ali več državami ali mednarodnimi organizacijami in
- za katerega velja mednarodno pravo,
- ne glede na število listin, iz katerih je sestavljen ter ne glede na njegovo posebno ime.

Opredelitev mednarodne pogodbe po ZZZ je usklajena z Dunajsko konvencijo.

Sklenjena mora biti **pisno**, kar je strožje kot po običajnem MP, po katerem je lahko tudi ustna. Po mednarodnem pravnem redu so torej ustne pogodbe dopustne, po notranjem ustavnem redu pa ne. Pogodba je lahko sestavljena iz večjega števila listin, priloge se v dvomu štejejo za del mednarodne pogodbe. Kar je dogovorjeno se da ponavadi v osnovni tekst, najbolj občutljive, sporne zadeve pa so ponavadi v prilogah.

Mnenje o tem, ali je nek mednarodni akt mednarodna pogodba, daje Ministrstvo za zunanje zadeve (MZZ), in to še pred sklenitvijo pogodbe. Kazalci za odločanje, ali gre za mednarodno pogodbo so:

- naslov (čeprav denominacija ni bistvenega pomena za mednarodno pogodbo – lahko se ji reče tudi ustava, statut, pakt itd.);
- struktura (preambula, osrednje določbe, končne določbe itd.);
- besedilo (če npr. piše 'države pogodbenice');
- uporabno pravo (če se govori o pravih MP);
- klavzule o reševanju sporov (če je npr. predvidena meddržavna arbitraža ali sodišče v Haagu);
- končne določbe (notranjih aktov in političnih listin se NE ratificira!).

Postopek sklenitve pogodb je zelo raznovrsten. Mednarodna praksa je oblikovala dva glavna tipa (oba se uporabljata tudi v RS), med katerima meja ni točno določena, saj obstajajo številne kombinacije. Ta dva tipa sta:

- a) enostavni postopek → pogodba se sklene neposredno z izmenjavo izjav volj brez svečanih formalnosti in brez ratifikacije (običajno z izmenjavo not). Država pošlje drugi državi noto in če se druga država z noto strinja, sporoči to nazaj prvi državi (pride do sporazuma) – nato se v Uradnem listu objavi noto in odgovor na noto. Izmenjava not se ratificira kot enota (z Zakonom o ratifikaciji ali z uredbo o ratifikaciji);
- b) sestavljani postopek → pri obsežnejših dvostranskih in vseh večstranskih mednarodnih pogodbah. Pogodbe, sklenjene na ta način, se imenujejo tudi pogodbe v ožjem smislu. Sestavljen je iz štirih faz:
 - pogajanje,
 - parafiranje,
 - podpisovanje in
 - ratifikacija.

Za vsako od teh ravnanj mora imeti delegacija notranjepravna pooblastila.

Postopek za pogajanja in sklenitev mednarodne pogodbe začne Ministrstvo za zunanje zadeve (MZZ), lahko pa tudi kakšen drug državni organ (v praksi so to največkrat resorna ministrstva). Postopek se **začne s pobudo**, ki vsebuje razloge, zaradi katerih se predlaga sklenitev; bistvene elemente pogodbe (vključno z morebitnimi zadržki + začasno uporabo); predlog stališč delegacije; navedbo, kateri organ bo pogodbo ratificiral,...

O pobudi odloča vlada, v primerih, ko je za ratifikacijo mednarodne pogodbe pristojen državni zbor, pa vlada pobudo predloži v potrditev delovnemu telesu državnega zbora, pristojnemu za zunanjo politiko (pri nas je to Odbor za zunanjo politiko - OZP).

Funkcije vlade pri sklepanju mednarodnih pogodb in vprašanih nasledstva le-teh:

- sprejme odločitev o pobudi;
- v primerih, ko je za ratifikacijo pristojen državni zbor, pobudo predloži v potrditev delovnemu telesu državnega zbora, pristojnemu za zunanjo politiko;
- ob odločanju o pobudi določi:
 - delegacijo za pogajanja;
 - njena pooblastila in
 - morebitno obveznost predložitve poročila pred podpisom skupaj z usklajenim oz. parafiranim besedilom;
- če je za ratifikacijo pristojna vlada, sme dati soglasje za sprejem klavzule, da se bo pogodba začasno uporabljala pred njeno uveljavitvijo;
- če je za ratifikacijo pristojna vlada, odloča o pridržku in umiku pridržka;

- ratificira mednarodne pogodbe v skladu s 75/V členom ZZZ-1 (samo, če ne zahtevajo izdaje novih ali spremembe veljavnih zakonov!);
- v posebej utemeljenih primerih obravnava predlog o ratifikaciji prednostno in ga pošlje v državni zbor z zaprosilom za prednostno obravnavo;
- lahko sklene, da se v Uradnem listu objavijo tudi mednarodni akti, ki niso mednarodne pogodbe;
- državnemu zboru predloži v sprejem predlog akta o notifikaciji nasledstva dvostranskih mednarodnih pogodb;
- preko pristojnih upravnih organov skrbi za izvajanje mednarodnih pogodb;
- seznanja državni zbor z izvajanjem mednarodnih pogodb;
- v njeni pristojnosti je odpoved mednarodne pogodbe (za odpoved pogodbe, ki jo je ratificiral državni zbor, je potrebno soglasje pristojnega delovnega telesa državnega zbora).

Funkcije Ministrstva za zunanje zadeve (MZZ) pri sklepanju mednarodnih pogodb in vprašanjih nasledstva le-teh:

- pred začetkom postopka za sklenitev daje mnenje o tem, ali je mednarodni akt mednarodna pogodba;
- lahko samo začne postopek;
- če samo ne začne postopka, mora v 30 dneh od prejema pobude izdati soglasje oz. pobudo zavrniti;
- na predlog organa, ki je vodil pogajanja za sklenitev mednarodne pogodbe, začne postopek za ratifikacijo;
- pred ratifikacijo pošlje kopijo besedila delovnemu telesu DZ, pristojnemu za zunanje zadeve;
- skrbi za dejanja, potrebna za uveljavitev in registracijo mednarodne pogodbe;
- hrani in evidentira veljavne mednarodne pogodbe in druge mednarodne akte;
- po sprejemu akta o notifikaciji nasledstva dvostranskih MPO v državnem zboru, sklene z drugo pogodbenico dogovor o nasledstvu dvostranskih pogodb;
- notificira nasledstvo depozitarju;
- v Uradnem listu objavi seznam naslednjih mednarodnih pogodb skupaj z datumom nasledstva;
- po sprejemu in objavi akta o ratifikaciji opravi pri depozitarju dejanja, potrebna za uveljavitev mednarodne pogodbe.

Edina funkcija ministra za zunanje zadeve je po V. poglavju ZZZ-1 to, da izda pooblastilo za pogajanja in podpis mednarodne pogodbe, če je to potrebno.

Funkcije delegacije, ki jo je ob odločanju o pobudi določila vlada:

- med pogajanja deluje v okviru stališč in pooblastil, vsebovanih v pobudi;
- če druga stran med pogajanja ne sprejme stališč delegacije ali če predlaga obravnavanje vprašanj, ki v pobudi niso zajeta, mora delegacija zaprositi za nova stališča ter po potrebi preložiti pogajanja, če:
 - gre za bistvene elemente pogodbe, kot so vsebovani v pobudi, ali
 - gre za vprašanje z materialnimi posledicami;
- v primeru, da je za ratifikacijo mednarodne pogodbe pristojna vlada, sme z njenim soglasjem sprejeti klavzulo, da se bo pogodba začasno uporabljala pred njeno uveljavitvijo.

Edina funkcija vodje delegacije je po V. poglavju ZZZ-1 to, da s parafiranjem potrdi usklajenost besedil mednarodne pogodbe. Pooblaščen oseb (kdorkoli že to je v konkretnem primeru je) lahko podpiše mednarodno pogodbo, če je besedilo pogodbe usklajeno s sprejetimi stališči.

Funkcije državnega zbora:

- če je za ratifikacijo pristojen državni zbor, odloči o pridržku in umiku pridržka;
- za umik pridržka k posamezni mednarodni pogodbi lahko pooblasti vlado;
- ratificira mednarodno pogodbo, razen tistih, ki jih v skladu s 75/V členom ZZZ-1 ratificira vlada;
- lahko sklene, da se v uradnem listu RS objavijo tudi mednarodni akti, ki niso mednarodne pogodbe;
- odloča o sprejemu akta o notifikaciji nasledstva dvostranskih mednarodnih pogodb.

Funkcija predsednika republike je, da izda listine o:

- ratifikaciji mednarodnih pogodb;
- pristopu k mednarodnim pogodbam.

Funkcije pristojnega upravnega organa:

- s pobudo lahko začne postopek za sklenitev mednarodne pogodbe;
- pošlje izvirnik podpisane pogodbe ministrstvu za zunanje zadeve;
- pod 'vodstvom' vlade skrbi za izvajanje mednarodne pogodbe.

Mednarodna pogodba mora biti objavljena v Uradnem listu pred njeno uveljavitvijo po mednarodnem pravu. Objavi se v izvirnih besedilih. Če med temi ni besedila v slovenščini, se objavi tudi njen prevod v slovenščino. Ustava določa, da se ratificirane in objavljene pogodbe uporabljajo neposredno.

Rekapitulacija postopka sklepanja MPO v Sloveniji:

- pobuda državnega organa;
- če je ni samo dalo, MZZ v 30 dneh odloči o pobudi: soglasje ali zavrnitev;
- odločitev o pobudi sprejme vlada;
- če je za ratifikacijo pristojen DZ, mora pobudo potrditi še Odbor za zunanjo politiko DZ;
- vlada potrdi delegacijo, pove, kdo bo vodja delegacije in mu da pooblastila za pogajanja;
- pogajanje o besedilu;
- parafiranje – vodji delegacij označita vsako stran sporazuma z začetnicami. S tem vodji verificirata, da je to ta sporazum (verificiranje končnega besedila). Parafiranje pomeni konec pogajanj (vsak dodatek ali sprememba bi pomenila nova pogajanja), a načeloma še ne pomeni privolitve v ratifikacijo;
- podpis – vrši se bolj svečano. Pomeni, da je pogodba sklenjena, ni pa nujno, da že velja (po MP bi lahko veljala že s podpisom, protipravno pa bi bilo z vidika notranjega reda RS). Podpiše pooblaščen oseba (kdorkoli, le mandat mora imeti);
- postopek ratifikacije – ratifikacija ni pogoj MP, pač pa notranjega reda.

Pogodba, v kateri bi pisalo, da velja že s podpisom in bi jo naš minister podpisal, bi bila po MP veljavna, po notranjem redu pa ne. Pooblastilo za pogajanja in podpis pogodbe izda minister za zunanje zadeve, če je to potrebno – gre za to, da se vidi navzven, da ima nekdo pooblastila. Originale mednarodnih pogodb hrani MZZ (v sektorju za mednarodne službe).

Glede tehnik pogajanj ni formalnih pravil, upošteva pa se **suverena enakost**:

- glede na kraj – na nevtralnem terenu ali pa enkrat v enem kraju, drugič pa v drugem;
- glede na jezik – vsaka delegacija v svojem jeziku (prisotni prevajalci) ali pa obe (vse) v delovnem oz. tretjem jeziku.

Sestava delegacij:

- mednarodni pravnik (nujno);
- ljudje, ki obvladajo substanco (strokovnjaki);
- procesualisti.

Vsaka delegacija ima tudi svojega sekretarja. Najbolj učinkovite so delegacije 3 do 5 članov.

Vlada z uredbo ratificira mednarodne pogodbe, ki:

- urejajo vprašanja, za katera je vlada pristojna po notranjem pravnem redu;
- se sklepajo zaradi izvajanja za Slovenijo obvezujočih aktov mednarodnih organizacij;
- se sklepajo zaradi uresničevanja sklenjenih mednarodnih pogodb;
- jih sklepajo ministrstva o izmenjavi izkušenj in vzdrževanju stikov z ministrstvi drugih držav;
- urejajo vprašanja v zvezi z diplomatskimi in konzularnimi odnosi;
- na področju obrambe ali notranjih zadev pomenijo izvedbo prevzetih obveznosti ali sprejetih odločitev o mednarodnem sodelovanju Republike Slovenije;
- urejajo mednarodno kulturno in znanstveno ter sodelovanje na področju izobraževanja.

Bistveno: v dvomu je ratificira mednarodne pogodbe DZ!

72. člen ZZZ-1 nosi naslov '**začasna uporaba**'. Gre za klavzulo, da se bo pogodba začasno uporabljala pred njeno uveljavitvijo. Proces ratifikacije namreč zahteva določen čas (pogodba postane del pravnega reda, ko je ratificirana in objavljena), ta institut pa omogoča, da se pogodba že uporablja in izvršuje, kljub temu, da še ni bila ratificirana in objavljena. Začasna uporaba je dopustna samo pri tistih mednarodnih pogodbah, ki jih lahko ratificira vlada z uredbo (to je novost v ZZZ-1). Razlog, da začasna uporaba ni mogoča pri pogodbah, ki jih ratificira DZ, je v tem, da dokler pogodba ni objavljena:

- ni sodnega varstva;
- ni ustavnosodnega varstva.

Pridržek oz. **rezerva** je institut MP, in ga zasledimo pri večstranskih ali mnogostranskih pogodbah (nesmiselni so pri dvostranskih pogodbah oz. jih zato pri dvostranskih ni). Gre za to, da ena stran izrazi svojo voljo, da se izključi od določenih določb pogodbe (s tem se omili zadržanost države do določene pogodbe). Pridržek se lahko da ob podpisu, pri ratifikaciji ali v vmesnih fazah.

Učinek pridržka je odvisen od druge strani (učinkuje le, če ga druge pogodbenice ne zavračajo). Lahko ga damo za določen čas, pod določenim pogojem, lahko ga umaknemo itd. Pridržki morajo biti vedno zajeti v **Zakonu o ratifikaciji** – ko se organ odloča o ratifikaciji, mora odločiti tudi o pridržku. DZ lahko za umik pridržka pooblasti tudi vlado, ki potem sama odloča, če in kdaj ga bo umaknila. Pridržki so lahko:

- izrecno predvideni;
- v pogodbi izrecno prepovedani (piše, da pač niso možni);
- lahko pa v pogodbi sploh niso omenjeni – v tem primeru so načeloma dopustni (če ne posegajo v glavni namen mednarodne pogodbe oz. če ne onemogočajo njenega izvrševanja).

74. člen ZZZ-1: "K mednarodnim pogodbam o človekovih pravicah, ki ne vsebujejo določb o pridržkih, ti niso dopustni."

Ko DZ ratificira nek akt, se izda posebna **listina o ratifikaciji**, ki jo podpiše predsednik republike. Te listine se po diplomatski poti pošljejo:

- pri dvostranski pogodbi – drugi državi (izmenjava listin) – pogodba začne veljati, ko pride do izmenjave listin;
- pri večstranskih pogodbah – **depozitarju**, ki se ustanovi, da:
 - zbira listine o ratifikaciji;
 - vodi status (kdo je že podpisal in kdo še ni);
 - vodi status pridržkov;
 - o obeh statusih obvešča države;
 - obvesti, kdaj začne pogodba veljati mednarodnopravno.

Pogodba ne začne mednarodnopravno veljati z ratifikacijo, pač pa šele, ko je to izpolnjeno.

5.2.2.4. Učinkovanje pogodb

Dunajska konvencija sprejema staro običajno načelo **pacta sunt servanda**, ki zahteva tudi **dobro vero** (bona fidae). Vsaka veljavna pogodba zavezuje pogodbenice, da jo izpolnjujejo v dobri veri. Učinek tega pravila je, da se država **ne more sklicevati na notranje pravo** in se s tem izogniti pogodbi. Država ni zavezana sklepati mednarodnih pogodb, če pa jih sklepa, mora uskladiti svoje notranje pravo (hierarhija pravnih aktov - 8. člen URS). Problem se lahko pojavi, če je sama ustava neskladju z mednarodno pogodbo (Slovenija je morala Ustavo spremeniti s 3.a členom).

Pomen spoštovanja obveznosti, ki izhajajo iz pogodb, poudarja tudi Ustanovna listina OZN. Pogodba ima določene učinke že pred začetkom veljavnosti:

- v nekaterih pogodbah se vlade zavežejo, da si bodo **prizadevale za sprejem pogodbe**, če je le-ta odvisen od potrditve nekega drugega ustavnega dejavnika v državi;
- drugi učinek podpisane pogodbe, ki še ni začela veljati, pa je ta, da države pogodbenice **ne**

smejo storiti ničesar, kar bi preprečilo izpolnjevanje pogodbe, ko bo ta začela veljati – države se morajo pred začetkom veljavnosti pogodbe vzdržati dejanj, ki bi onemogočila kasnejšo izpolnitev pogodbe.

Izjemo od načela pacta sunt servanda določa **46. člen DKPP**: če je kršitev očitna in se nanaša na bistveno notranjepravno normo.

Mednarodne pogodbe **ne učinkujejo retroaktivno**. To velja tudi na primer za Rimski statut, zaradi česar sodišče ne more soditi za dogodke pred njegovo uveljavitvijo leta 2002. Pogodba ima retroaktiven učinek samo, če se tako dogovorijo stranke.

Učinkuje na **celotnem ozemlju** držav pogodbenic, ki pa se lahko dogovorijo, da bo učinkovala samo na določenem omejenem ozemlju znotraj države pogodbenice (npr. pri federalnih državah).

Kasnejše pogodbe o isti zadevi derogirajo prejšnje pogodbe (**lex posterior derogat legi priori**).

Pogodbena stranka se pri izvrševanju veljavno prevzete obveznosti ne more sklicevati na:

- predpise ali praznine notranjega pravnega reda ali
- na ovire, ki izhajajo iz njene upravne ali sodne ureditve.

Država, ki se je veljavno zavezala, mora svojo zakonodajo oblikovati tako, da je omogočeno izpolnjevanje prevzetih obveznosti. Če je potrebno, mora v ta namen zagotoviti tudi potrebna proračunska sredstva.

Neizpolnjevanje pogodbenih obveznosti je **mednarodni delikt**. Posledice neizpolnitve so lahko različne, npr. odpoved pogodbe, odstop od pogodbe, plačilo odškodnine itd. Predvidi jih lahko že sama pogodba. Stranke se lahko v pogodbi sporazumejo tudi o tem, da bodo morebitne spore:

- predložile Meddržavnemu sodišču v Haagu oz. arbitraži ali
- jih reševale s kakšnim drugim sredstvom mirnega reševanja sporov.

5.2.2.5. Mednarodne pogodbe in tretje države

Pravice in dolžnosti iz mednarodnih pogodb nastanejo **samo za stranke pogodbe**. Gre za splošno pravilo MP, da se pogodbe ne morejo raztezati na tretje države brez njihove privolitve. Pogodba torej **ne ustvarja pravic in obveznosti** za tretjo državo (**pacta tertiis nec nocet nec prosunt**), razen če ta v to privoli.

Če daje pogodba tretji državi **pravico**, se privolitev **presumira**, če pa ji nalaga **obveznost**, mora biti privolitev **izrecna**, jasna. Države lahko dajo privolitev na različne načine, med drugim tudi s formalnim pristopom k sami pogodbi. S formalnim pristopom postane država stranka pogodbe in je v enakem položaju kot ostale pogodbenice. Privolitev se lahko da tudi tako, da pogodbenice s tretjo državo sklenejo nov sporazum. Če privolitve ni, lahko izpolnitev pogodbenih obveznosti zahtevajo samo pogodbenice med seboj.

Kljub temu pa obstajajo nekateri primeri, ko so tretje države zavezane oz. upravičene na podlagi neke pogodbe, pri kateri niso sodelovale kot stranke. Posebni primeri so:

- **Ustanovna listina OZN** velja erga omnes – to ima danes manjši pomen, ker je toliko članic OZN;
- **služnosti** (če pride do cesije ozemlja) – res transit com onere suo;
- **objektivni režimi** (Sueški prekop, Panamski prekop, Donava, Ren, Antarktika, vesolje,...)
- **klavzula največjih ugodnosti** – zagotovitev ugodnosti med A in B, kolikor jih ena stranka priznava ali podeljuje tretji državi.

Izjeme od veljavnosti inter partes so:

- ko pogodbenice obveznosti mednarodnega prava postanejo običajno pravo (Haaške, Ženevske konvencije);

- obveznost za tretje države nastane s pogodbo, če imajo stranke namen obvezati tretjo državo in le-ta obveznost izrecno in pisno sprejme.

5.2.2.6. Razlaga mednarodnih pogodb (po zapiskih)

8. člen URS določa, da se mednarodne, ratificirane pogodbe **uporabljajo neposredno, razlaga** jih lahko **Ustavno sodišče**.

Določbe o razlagi mednarodnih pogodb so vsebovane tudi v členih 31-33 Dunajske konvencije o mednarodnih pogodbah. **Temeljna pravila razlage** po 31. členu DKPP so:

- dobra vera;
- običajni pomen izrazov;
- kontekst.

32. člen DKPP poudarja pomen **pripravljalnih del** (pogajanja, predlogi, zapisniki). Pripravljalna dela in okoliščine sklenitve pogodbe se upoštevajo samo, če je rezultat razlage po 31. členu DKPP nejasen ali dvoumen, ali vodi do rezultata, ki je očitno absurden ali nerazumen.

Vrste razlag so:

- **tekstualna razlaga** – temeljna razlaga po 31. členu DKPP (poleg nje pa še gramatikalna);
- **subjektivna razlaga** – razlaga namena pogodbenih strank (zlasti v primeru nejasnega besedila);
- **teleološka razlaga** – razlaga, ki izhaja iz namena in cilja. Problem se pojavi, če cilj ni dovolj jasno določen – v tem primeru razlaga lahko preseže besedilo pogodbe. Pripravljalno delo je pri tem zelo pomembno: to so tisti dokumenti, ki so bili pri pripravi besedila pogodbe pomembni (komentarji, dodatki, zapisniki itd.). Ugotovimo tudi, kaj države niso sprejele. Teleološka razlaga je nujna pri razlagi UL OZN v zvezi z mirovnimi operacijami OZN. Nameščanje mirovni sil ni predvideno nikjer v UL OZN. Nujna je tudi pri razlagi 14. člena MPDPP: pravica do poštenega sojenja in priprave obrambe;
- **sistemska razlaga** – določbe razlagamo v smislu celote (celotno mednarodno pogodbo obravnavamo koherentno).

Stalna pravila razlage pa so:

- "česar ni treba razlagati, se ne sme razlagati"
- doktrina "eiusdem generis" – izrazi, uporabljeni v pogodbi določajo vrsto (genus) zahtevanega izpolnjevanja
- inclusio unius est exclusio alterius – drugačna mnenja ali dejanja so izključena
- argumentum a fortiori
- načelo učinka: ut res magis valeat quam pereat – pogodbe so sklenjene z namenom učinkovati, ne le obstajati.

Potek razlage je torej približno takšen:

- najprej je treba izhajati iz samega besedila pogodbe – besedilo je avtentični izraz namena strank in je izhodiščna točka razlage;
- pri razlagi besedila je potrebno izhajati iz običajnega pomena besed in stavkov, vendar pa ga je treba obravnavati kot celoto;
- pogodbo je treba razlagati v dobri veri v skladu s splošnim razumevanjem besed in v skladu z vsebino, predmetom in namenom pogodbe – pri tem je treba upoštevati, da ima vsak del pogodbe kot tudi pogodba kot celota določen smisel in namen;
- pri razlagi je treba uporabiti gramatikalno in teleološko metodo;
- razlaganje mora ostati v mejah besedila in v kontekstu pogodbe – pri tem lahko pomaga tudi praksa oz. način, kako stranke dejansko izvajajo pogodbo, saj to kaže na način njenega razumevanja;
- upoštevati je potrebno tudi druge sporazume, ki so povezani s pogodbo, ter pripravljala besedila, priloge, protokole in druge stranske instrumente.

Mednarodne pogodbe lahko razlagajo pogodbene stranke same, če pride do spora pa tudi arbitraže in sodišča.

5.2.2.7. Zavarovanje mednarodnih pogodb

Države skušajo zavarovati izpolnitev pogodb na različne načine. Včasih so si pomagale s prisego, jemanjem talcev ali zastavitvijo premičnih stvari oz. teritorija.

Z **mehanizmi implementacije** skušajo države zavarovati pogodbe. Z Daytonskim sporazumom je bil ustanovljen Peace Implementation Council (PIC). V BIH še danes deluje visoki predstavnik OZN, ki skrbi za uresničevanje Daytonskega sporazuma.

Danes pa so redkost:

- **zastava** – okupacija ozemlja v primeru mirovne pogodbe (okupacija Posarja po I. svetovni vojni);
- **garancija, poroštvo tretjih držav** – npr. garancija neodvisnosti Cipra. Poroštvo je lahko:
 - posamično ali kolektivno;
 - enostransko ali vzajemno.

Država, v korist katere je poroštvo dogovorjeno, lahko od poroka zahteva s pogodbo predviden način posredovanja. Porok pa nima pravice posredovati samostojno, t.j. brez zahteve upravičene države. Obveznosti se lahko zavarujejo tudi z dogovorom o obveznem mirnem reševanju sporov na sodišču ali pred arbitražo.

5.2.2.8. Revizija mednarodnih pogodb

Postopek revizije je **enak postopkom za sprejem pogodbe** (splošno pravilo iz 39. člena DKPP), če ni v pogodbi drugače določeno. Pri bilateralnih pogodbah to načeloma ni problem. Pri multilateralnih pogodbah se po 39. členu DKPP predlog revizije se **pošlje vsem pogodbenicam**. Problem je v tem, ker lahko pride do **dveh pogodbenih režimov** – eden za stranke, ki sprejmejo revizijo in drugi za stranke, ki ne sprejmejo revizije. Revidirana pogodba lahko torej nadomesti prvotno pogodbo ali pa ustvari 2 pogodbeni režima (v kolikor niso vse stranke soglašale; prvotni režim velja še naprej, novi pa le med strankami, ki so se sporazumele o reviziji).

Pogodba lahko glede revizije določa posebne **revizijske klavzule** (lex specialis), ki se uporabljajo v primeru revizije (npr. predpiše število soglasij). Če pa pogodba ne vsebuje revizijskih klavzul, redko pride do spreminjanja, saj je za to potrebno soglasje vseh podpisnic. Če pa ni soglasja vseh, veljajo spremembe je med tistimi pogodbenimi strankami, ki so se s spremembo strinjale.

5.2.2.9. Prenehanje pogodb

Za prenehanje pravnih poslov je MP prevzelo načela in pravila iz splošne pravne teorije ter jih prilagodilo posebnostim mednarodnih odnosov. Pogodba velja in zavezuje, vse dokler ni spremenjena ali ukinjena v skladu s pravili MP.

Dunajska konvencija postavlja splošno pravilo, da lahko pogodba preneha samo na podlagi pravil same Konvencije. Stranke Dunajske konvencije se zato ne morejo sklicevati na vzroke, ki v njej niso navedeni. Konvencija določa tudi to, da stranka, ki je na podlagi njenih predpisov osvobojena pogodbene obveznosti, ostane zavezana, če njena obveznost izhaja iz nekega drugega pravila MP.

Razlikujemo vzroke za prenehanje, ki učinkujejo sami po sebi, in vzroke, na podlagi katerih lahko stranke zahtevajo razdor pogodbenega razmerja.

Razlikujemo lahko dve vrsti vzrokov, zaradi katerih mednarodne pogodbe prenehajo: vzroki, predvideni s splošnimi pravili in vzroki, predvideni s samo pogodbo.

I. VZROKI, PREDVIDENI S SPLOŠNIMI PRAVILI

1. MUTUUS DISSENSUS

Nova pogodba o istem predmetu (59. člen DKPP, 103. člen UL OZN). Ni nujno, da sta ukinitvev ali sprememba izrecno omenjeni – zadostuje, da tak namen izhaja iz vsebine novega sporazuma. Kljub temu se v pogodbi velikokrat izrecno zapiše, da se med strankami ukinja starejša pogodba, ki ureja isto razmerje. Določbe prejšnjih pogodb, ki so nezdržljive z novimi, se ukinejo z **derogacijsko oz. anulatorno klavzulo**; tak primer je 103. člen UL OZN, ki določa, da v primeru kolizije med obveznostmi članic OZN iz UL in obveznostmi iz kateregakoli drugega mednarodnega sporazuma prevladajo obveznosti iz UL.

2. BISTVENA KRŠITEV POGODBE (60. člen DKPP)

Zavrnitev pogodbe ali kršitev določbe, ki je bistvena za izpolnitev predmeta in cilja. Ni možno pri pogodbi s humanitarno vsebino. Ni avtomatizirana, potrebno je zahtevati razdor pogodbe. Poštena pogodbeni stranka lahko zahteva razdor celotne pogodbe ali njenega dela (ima možnost izbire med zahtevo za izpolnitev obveznosti in odstopom od pogodbe). Če pogodba predvideva kakšno sredstvo mirnega reševanja sporov, morajo pogodbeni stranke to upoštevati in ga uporabiti pred razdorom pogodbe. Kršitev mnogostranske pogodbe s strani ene stranke ali nekaj strank ne vpliva na veljavnost pogodbe med ostalimi pogodbenimi strankami, ki pa lahko soglasno odločijo, da bo pogodba v celoti ali deloma prenehala veljati;

3. NAKNADNA NEMOŽNOST IZPOLNITVE;

Pogodbeni stranka se lahko sklicuje na nemožnost izpolnitve, če je ta nastala zaradi **prenehanja ali uničenja predmeta pogodbe**, ki je bistven za izpolnitev. Primer: naravna izsušitev reke.

Nemožnost izpolnitve je razlog, da se pogodba razdre oz. da stranka od nje odstopi. Če je nemožnost zgolj začasna, je pogodba samo suspendirana. Stranka se na nemožnost ne more sklicevati, če je ta nastala kot posledica njene kršitve.

4. CLAUSULA REBUS SIC STANTIBUS (62. člen DKPP):

Ta način prenehanja pogodb je sporen. Dunajska konvencija jo sprejema, vendar pa jo omejuje in ji postavlja stroge pogoje, razlagati jo je potrebno restriktivno. Pogoji so:

- nepredvidljivost;
- bistvena sprememba;
- sprememba ni posledica ravnanja strank;
- ne v primeru državnih meja (radicirane pogodbe).

Po DKPP se temeljita sprememba okoliščin glede na stanje ob sklenitvi pogodbe, ki je stranke **niso predvidele**, ne more priznati kot razlog za prenehanje pogodbe, razen:

- če je bil obstoj teh okoliščin **bistvena podlaga za sklenitev pogodbe oz.**
- če je posledica spremembe okoliščin **korenita sprememba obveznosti**, ki v skladu s pogodbo še preostanejo za izpolnitev.

Tudi v teh primerih pa pogodba zaradi spremenjenih okoliščin ne more prenehati, če se s pogodbo določa **meja** oz. če je sprememba okoliščin posledica **kršitve stranke**, ki se na spremembo sklicuje.

5. NOVI IUS COGENS

V mednarodnem pravu obstajajo norme, ki so obvezne za vse subjekte MP in ki jih stranke s sporazumom ne morejo izključiti. Gre za ius cogens (nasprotno od ius dispositivum, ki ga stranke lahko spremenijo). Dunajska konvencija določa, da pogodba preneha veljati, če pride v nasprotje z neko novonastalo imperativno normo MP. Gre pravzaprav na naknadno pravno nemožnost izpolnitve.

6. VOJNA

Dunajska konvencija med vzroki prenehanja pogodb **vojne ne omenja**. Poleg tega določa, da lahko pogodba preneha samo zaradi tistih razlogov, ki so navedeni v konvenciji. Vendar pa poznata

mednarodna praksa in znanost nekatere druge vzroke prenehanja, med katerimi je tudi vojna. Kljub temu, da Dunajska konvencija vojne ne omenja, je treba ta vzrok **upoštevati**. Konvencija namreč določa, da njene določbe ne posegajo v vprašanja, ki bi se lahko pojavila zaradi izbruha sovražnosti. Včasih je prevladovalo stališče, da vojna ukinja vse pogodbe med sovražnimi državami. Vendar pa so že takrat obstajale pogodbe, ki so jih države sklenile ravno za primer vojne (npr. Ženevske in Haaške konvencije). Take pogodbe mednarodnega vojnega prava ne prenehajo veljati, temveč se v primeru vojne šele aktivirajo. Poleg tega lahko države, ki so v vojni, sklepajo nove pogodbe (npr. o izmenjavi vojnih ujetnikov). Zato ni načelnega razloga za trditev, da vojna ukinja vse pogodbe. Sodobnim razmeram bolj ustreza pojmovanje, po katerem:

- prenehajo le nekatere pogodbe,
- nekatere so suspendirane,
- nekatere pa ostanejo v veljavi.

Praksa in teorija sta skušali določiti pravila o tem, katere pogodbe prenehajo in katere ne. Pogodbe, ki določajo odnose v primeru vojne, brez dvoma ostanejo v veljavi:

- pogodbe, ki so v nasprotju z dejstvom izbruha sovražnosti (npr. pogodbe o prijateljstvu, trgovinskih odnosih, protektoratu, garanciji, zavezništvu itd.), prenehajo veljati;
- ostale pogodbe ostanejo v veljavi, vendar pa se njihovo izvrševanje ustavi, po vzpostavitvi miru pa zopet nadaljuje.

V najnovejšem času je razpravljanje o vprašanju prenehanja pogodb zaradi vojne izgubilo pomen. Praksa držav je namreč takšna, da po koncu vojne z mirovnimi sporazumi natančno določijo, kakšna bo usoda predvojnih pogodb (npr. mir v Versaillesu). V miru obstajajo med državami številne pogodbene vezi. Zato je prav, da države same s sporazumom določijo, katere predvojne pogodbe bodo ostale v veljavi in katere bodo nehale veljati. Prav zato tudi vojna kot vzrok prenehanja v Dunajski konvenciji ni omenjena, saj gre pravzaprav za **pogodbeni sporazum strank**. Če takega sporazuma ni, je potrebno izhajati iz namena strank, njihovega obnašanja in drugih okoliščin, v nekaterih primerih pa se lahko uporabita:

- **klavzula rebus sic stantibus** ter
- **institut nemožnosti izpolnitve**.

Prekinitev diplomatskih odnosov ne vpliva na pogodbeno vzpostavljene pravne odnose. Izjema so tiste pogodbe, ki so pogojene z obstojem diplomatskih oz. konzularnih odnosov.

7. PRENEHANJE POGODBENE STRANKE

Ta način prenehanja pogodb je razumljiv pri dvostranskih pogodbah, z uporabo klavzule rebus sic stantibus in instituta nemožnosti izpolnitve pa tudi pri večstranskih pogodbah. S propadom države prenehajo njene obveznosti. Vendar pa **institut sukcesije držav** pozna primere, ko pogodbeni odnos preide na državo naslednico. Če je neka država zaradi prostovoljne združitve z drugo državo prenehala obstajati kot samostojen subjekt MP, ni mogoče trditi, da so prenehali tudi vsi njeni pogodbeni odnosi.

8. ZASTARANJE

Dolgotrajno neizvrševanje pogodbe s strani obeh (oz. vseh) pogodbenih strank lahko pripelje do prenehanja pogodbe. V tem primeru lahko govorimo tudi o molče doseženem sporazumu.

II. VZROKI, PREDVIDENI S SAMO POGODBO

Gre za prenehanje po določilih pogodbe. Pogodba lahko določi posebne formalnosti, na podlagi katerih pride do njene spremembe ali prenehanja. Lahko izključi tudi nekatere vzroke, ki so predvideni s splošnimi pravili, a ne tistih splošnih vzrokov, ki veljajo kot *ius cogens*.

1. POTEK ČASA

Veliko pogodb je sklenjenih za določen čas in ko ta čas poteče, pogodba preneha veljati. Lahko pa se sklenejo za določen čas, vendar tako, da se po izteku tega časa samodejno obnovijo, razen če katera od

strank odpove pogodbo. Lahko pa se pogodba tudi revidira.

2. RAZVEZNI (RESOLUTIVNI) POGOJ

Nastop dogodka, ki je predviden v pogodbi, povzroči prenehanje njene veljavnosti. Pri kolektivnih pogodbah je lahko razvezni pogoj padec števila pogodbenih strank pod določeno mejo (npr. zmanjšanje števila pogodbenih strank v pogodbi o genocidu).

3. ENOSTRANSKA ODPOVED

Država je suverena, zato je ne moremo prisiliti, da ostane v pogodbi. Dunajska konvencija ne dopušča odpovedi ali umika iz pogodbe, ki o tem nima izrecne določbe, razen če je mogoče sklepati, da je bil namen strank dopustiti možnost odpovedi oz. umika. To pomeni, da če pogodba enostranske odpovedi ne predvideva, se možnost enostranske odpovedi ne presumira. Lahko pa se ta možnost interpretira iz narave ali vsebine pogodb (implicirana možnost odpovedi). V tem primeru traja odpovedni rok 12 mesecev.

4. ODPSTOP NA PODLAGI ODLOČITVE TRETJEGA

Prenehanje pogodbe je lahko rezultat odločitve nekega pravosodnega ali političnega foruma. Taka odločitev običajno temelji na prej omenjenih materialnih razlogih: razvezni pogoj, klavzula rebus sic stantibus, neizpolnitev itd.

5. IZPOLNITEV POGODBE

Pogodba preneha, ko stranke v celoti izpolnijo vse s pogodbo določene obveznosti.

Dunajska konvencija določa postopek za razveljavitev pogodbe. Stranka, ki se sklicuje na razloge za prenehanje pogodbe, mora to sporočiti drugim strankam. Če v roku treh mesecev ni ugovorov, lahko država izvede tisto, kar je predlagala. Če pa kakšna druga pogodbenica ugovarja, morajo stranke uporabiti ustrezna sredstva za mirno reševanje sporov.

Pogodba lahko določi, da imajo pogodbenice pravico do odpovedi, ta pravica pa je lahko pogojena z nastopom nekega dejstva ali pa omejena na določeno časovno obdobje. Določeni so lahko tudi odpovedni roki. Vprašanje je, ali se lahko pogodba odpove tudi v primeru, ko to ni izrecno predvideno, trajanje pogodbe pa ni omejeno:

- če je iz pogodbe razvidno, da je odpoved dopustna, čeprav ni izrecno dovoljena, se pogodba lahko odpove;
- če to ni razvidno oz. če iz pogodbe izhaja, da je sklenjena "za vse večne čase", stranke pravice do odpovedi nimajo (pogodba seveda lahko preneha na kakšen drug način, ki ga določa MP).

Vendar pa bi lahko takšno stanje brez možnosti sprememb in odpovedi pripeljalo do velikih neprijetnosti in brezizhodnih situacij. Sklepanje pogodb "za vse večne čase" bi bilo tudi v nasprotju z načelom suverenosti.

Odpoved lahko primerjamo z vprašanjem izstopa iz mednarodne organizacije – iz EU bomo lahko izstopili, če bomo odpovedali pogodbeni status – Pogodba o Ustavi EU: v prehodnih in končnih določbah piše, da država članica lahko izstopi iz EU.

POSTOPEK PRENEHANJA MEDNARODNIH POGODB

65-68. člen DKPP ureja postopek prenehanja, ki velja za **ničnost** in **prenehanje pogodb**:

- obveznost **notifikacije** - država navede tudi ukrepe in vzroke prenehanja;
- podani **roki** za ugovore - odpovedni rok je najmanj 3 mesece;
- če ni ugovorov, država sama **izvrši ukrep**, če pa so ugovori, je dolžna sprejeti **mirno reševanje sporov**. Izbor sredstev je poljuben;
- če spor ni rešen v 12 mesecih od ugovora in gre za ius cogens (ničnost ali prenehanje pogodbe), ima vsaka stranka možnost tožbe pred ICJ, razen če se stranke v sporu sporazumejo o arbitraži;
- za ostale spore je predviden spraven postopek (=konciliacija).

Pogodbene stranke lahko pogodbo, ki je prenehala veljati:

- **podaljšajo** → o podaljšanju (prorogation) govorimo, ko je pogodba sklenjena za določen čas, pred iztekom tega časa pa se podaljša z novim sporazumom;
- **ponovno vzpostavijo z novim sporazumom:**
 - obnovitev (renouvellement) – sklenitev nove pogodbe, ki zamenja dotedanjo pogodbo;
 - vzpostavitev – sporazum strank glede veljavnosti pogodbe, ki je že prenehala veljati.

Velikokrat je veljavnost starih pogodb potrjena z novimi sporazumi.

5.3. MEDNARODNA ODGOVORNOST DRŽAV

5.3.1. SPLOŠNO

Gre za **samostojno pravno kategorijo** (analogija s kazensko in civilno odgovornostjo je neprimerna), ki se vzpostavi v trenutku, ko država krši obveznost v mednarodnem pravu.

Dolgo se je postavljalo vprašanje, ali je država sploh lahko odgovorna za svoja dejanja. Po II. svetovni vojni to vprašanje dokončno reši Komisija za mednarodno pravo šele leta 2001 s priporočilom Generalni skupščini. Vloga Komisije za mednarodno pravo pri razvoju pravil in pojmov → okvir za vse razprave o odgovornosti držav. Vprašanje pa je, s kakšnim aktom naj se odgovornost države uredi; s konvencijo, pogodbo, ...?

Država lahko odgovarja:

- če gre za dejanje, s katerim so kršene norme MP;
- če se te norme lahko predpisujejo državi;
- če je povzročena škoda tretji državi ali njenim državljanom (z delom zakonodajnih, sodnih in izvršnih organov v mejah njihovih pristojnosti);
- če so izčrpana vsa druga pravna sredstva.

Elementi mednarodne odgovornosti držav:

1. PRIPISLJIVOST (ATTRIBUTION)

Dejanje se pripisuje državi, kar pomeni, da dejanje storijo:

- državni organi (upravni, sodni, zakonodajni) ali fizična ali pravna oseba, ki izvaja elemente državne oblasti;
- organi državne oblasti, ki prekoračijo svoja pooblastila;
- osebe in skupine, ki delujejo po navodilih in usmeritvah države (paravojaške skupine, teroristi) – to je zelo težko dokazljivo, zato so pomembni precedensi. ICJ je odločalo v dveh pomembnih primerih:
 - Nikaragva (1986): ZDA se vmešajo v državljansko vojno tudi tako, da podpirajo upornike skupine Contras. Postavi se vprašanje odgovornosti ZDA za ravnanje te skupine, vendar niso mogli dokazati **'effective control'** ZDA nad to skupino;
 - Bosna in Hercegovina (2007): BIH toži ZRJ zaradi genocida na njenem ozemlju, ICJ pa prizna genocid le v Srebrenici, drugod pa naj ne bi bilo specialnega naklepa, ki je za genocid potreben. Pri odgovornosti ZRJ za genocid je pomembno vprašanje kontrole ZRJ nad enotami Republike Srpske v BIH. Sodišče tu zopet uvede standard **'effective control'**, BIH pa zahteva milejši standard – **'overall control'**. ICJ ugotovi, da **'effective control'** ni bilo, čeprav je jasno, da je ZRJ aktivno podpirala paravojaške enote v BIH. Ugotovi pa se odgovornost ZRJ po 1. členu Konvencije o genocidu (1948), saj je jasno, da je ZRJ vedela za to, kaj se pripravlja in kaj se je zgodilo, pa tega ni preprečila in tudi ni poskušala preprečiti. Sankcije ni, sodišče pa meni, da je že sama obsodba dovolj obremenjujoča (!?!?!);
- organi države, ki so na voljo drugi državi (konzularna predstavništva);

- osebe in skupine, če država sama opusti državno oblast (tuja okupacija) – primer: zasedba veleposlaništva v Teheranu leta 1979. ICJ je ugotovilo, da je država odgovorna zaradi opustitve dolžne zaščite veleposlaništva;
- vstajniki in druga odporniška gibanja – če prevzamejo oblast ali ustanovijo državo, so odgovorni za dejanja od začetka vstaje, sicer pa utegne biti odgovorna njihova država;
- osebe in skupine, za čigar dejanja država naknadno prizna svojo odgovornost.

2. KRŠITEV MEDNARODNE OBVEZNOSTI

S storitvijo ali opustitvijo je kršena norma mednarodnega prava (pogodbene, običajnopravne in druge obveznosti, npr. iz resolucij OZN).

- storitev: država z aktivnim ravnanjem krši mednarodne norme;
- opustitev: država opusti dolžna ravnanja.

Primer: po sklepu VS OZN so se na Švedskem blokirali računi nekaterih državljanov (domnevnih teroristov). Ti so se pritožili na SES, ki je odločilo, da ne gre za kršitev človekovih pravic, kljub temu, da ti ljudje niso bili obsojeni. SES ugotovi, da je UL OZN nad vsem pravom EU in ob konfliktu prevlada sklep VS OZN, razen, če krši kogentne norme.

Notranje pravo ne vpliva na ugotavljanje mednarodne odgovornosti.

Poznamo tudi podaljšane in sestavljene kršitve (več dejanj sestavlja eno kršitev).

3. OKOLIŠČINE, KI IZKLJUČUJEJO KRŠITEV

Okoliščine so:

- **veljavni pristanek** - volenti non fit iniuria;
- **samoobramba** - dejavnost oborožene obrambe v primeru napada, pogoj pa je prej izvršeni napad - 51. člen UL;
- **dopustni protiukrepi** (samopomoč) - dejanja, ki so sicer protipravna, a so dopustna, če se jih uporabi kot odgovor na delikt. Dopušča jih že običajno pravo. Cilj je sprememba ravnanja kršiteljice, ne kazni. Nujna je notifikacija, nedopustni pa so protiukrepi, če je kršitev že prenehala ali teče postopek pred sodiščem. Ločimo:
 - **retorzijo** – protiukrepi, ki ne pomenijo kršitve mednarodnega prava, a so neprijazni do države (odklanjanje vizumov, razglasitev za presono non grato, sprejem brez častne himne,...);
 - **represalije** – countermeasures. Gre za zaščito mednarodnopravo varovanega interesa, možna pa je šele po neuspeh diplomatskih poskusih. Ne ustavi diplomatske komunikacije. Dopustna je, če:
 - o je skladna z UL OZN;
 - o se spoštuje človekove pravice;
 - o se spoštuje humanitarno pravo;
 - o se spoštuje kogentne norme;
 - o se upošteva proporcionalnost.
 Retaliacija pa je odgovor z istovrstnimi ukrepi.
- **višja sila** - nepredvidljive dogodke, ki so zunaj kontrole države;
- **skrajna sila** (distress) - ogrožen je obstoj države ali življenja zaupanih ji oseb (kadar je grozila neka huda posledica, ki je ni bilo mogoče preprečiti drugače kot z dejanjem, ki bi bilo sicer delikt);
- **nuja** (necessity) - edini način zaščite bistvenega interesa (definicija Gabčíkovo-Nagymaros);
- **ius cogens** - ravnanje je dovoljeno, le je v skladu s kogentnimi normami. Norme UL OZN imajo prednost pred normami mednarodnih pogodb

Kršitve mednarodnega prava delimo na:

- a) **mednarodne zločine** – najhujše kršitve pravil MP, ki jih zagreši država in ki prizadenejo celotno mednarodno skupnost;
- b) **mednarodne delikte** – država odgovarja za neko ravnanje (storitev ali opustitev), ki pomeni kršitev mednarodne obveznosti države, pri tem pa nastane škoda kakšni drugi državi ali drugemu subjektu. Konstitutivni elementi mednarodnega delikta: storilec in oškodovanec sta subjekta MP, kršena je MP obveznost in nastala je škoda.

Kršitev je lahko storitvena ali opustitvena, pravna posledica je odškodninska odgovornost. Vprašanje, ali je odgovornost države objektivna (krivda ni pomembna, pomembno je dejstvo kršitve mednarodnopravne norme) ali krivdna (izvira iz krivde ali malomarnosti), nima dokončne rešitve v našem pravu, načeloma pa se uporablja naslednje: če je prišlo do kršitve s storitvijo dejanja, je odgovornost države objektivna. Pri opustitvenih ravnanjih pa je odgovornost države subjektivna (država mora pri svojem delu ravnati z največjo stopnjo skrbnosti, zato se tudi pri opustitvenih ravnanjih subjektivna odgovornost zelo približa objektivni) – gre torej za objektivno odgovornost države (progresivni razvoj MP). Subjektivni element utegne biti prisoten indirektno - kot sestavni del mednarodne obveznosti ali kot sestavni del razlogov, ki izključujejo mednarodno odgovornost (npr. samopomoč - ekskulpacijski razlogi).

Kršitev kogentnih norm MP povzroči tudi **posledice za tretje države**: obveznost nepriznavanja protipravne situacije in obveznost sodelovanja, da se v skladu z MP protipravna situacija konča.

5.3.2. MEDNARODNI DELIKT

Mednarodni delikt je vsaka storitev oz. opustitev **subjekta MP**, ki je **v nasprotju z mednarodno obveznostjo** in zaradi katere nastane **škoda** drugemu subjektu MP.

Konstitutivni elementi mednarodnega delikta so torej:

- storilec in oškodovanec sta subjekta MP,
- kršena je mednarodna obveznost in
- nastala je škoda.

Gre za **objektivno odgovornost za nastalo posledico** delikta. Prisoten pa je lahko tudi subjektivni element kot sestavni del mednarodne obveznosti (skrbnost) in sestavni del razlogov, ki izključujejo mednarodno odgovornost.

Mednarodni delikt lahko stori država proti drugi državi oz. en subjekt mednarodnega prava proti drugemu. Če nastane **škoda posameznim fizičnim in pravnim osebam**, ki so pod zaščito mednarodnega subjekta, lahko govorimo o mednarodnem deliktu samo takrat, ko je MP kršeno v škodo mednarodnega subjekta. Posameznik kot tak lahko zahteva **odškodnino** v skladu z notranjim pravnim redom države, zaradi delovanja katere mu je nastala škoda. Država lahko nastopi kot zaščitnica njegovih interesov takrat, ko posameznik izčrpa vsa pravna sredstva notranjega prava, vendar pa ona nastopa zaradi kršitve MP v škodo njenih pravic.

Zaradi kršitve prava nastane novo pravno razmerje med kršiteljem in oškodovancem. Slednji lahko zahteva **zadoščenje**, prvi pa mu ga je dolžan dati. Nekateri teoretiki zagovarjajo stališče, da je delikt mednarodnega prava podoben notranjopravnemu pojmu kaznivega dejanja. Delikt je vsako ravnanje (storitev ali opustitev), ki nasprotuje neki obveznosti in ki sproži pravne sankcije. Dolžnost dajanja zadoščenja naj bi zato imela sekundarni pomen. Obveznost plačila odškodnine lahko namreč nastane tudi brez delikta (npr. vojska prečka ozemlje druge države z njenim dovoljenjem in pri tem uporabi ceste in železnice). Vendar pa večinsko stališče to teorijo zavrača in se nagiba k tistemu pojmovanju mednarodnega delikta, ki je **bližje civilnopravnemu deliktu notranjega prava**. Zadoščenje, ki ga lahko zahteva oškodovanec, je po svoji vsebini in značilnostih bližje plačilu odškodnine po civilnem pravu kot pa kazenskopravni sankciji, čeprav ima **tudi nekatere kazenskopravne elemente**.

Povzročena škoda je lahko **materialna ali moralna škoda** (nastane pri vsaki kršitvi MP, zato je vsaka kršitev MP nedopustno ravnanje v razmerju do vseh strank pogodbe).

Ostale članice mednarodne skupnosti, ki niso stranke prekršene pogodbe, na kršitev ne morejo reagirati. Zato je včasih prevladovalo stališče, da je lahko delikt storjen samo proti posameznemu subjektu MP, ne pa tudi **proti mednarodni skupnosti kot celoti**. Vendar pa ni nobenih razlogov, da se kršitev kakšne mednarodne obveznosti ne bi štela za delikt, ki je storjen proti vsem članicam mednarodne skupnosti. To še posebej velja za mednarodne zločine, katerih izvršitev pomeni zločin proti celotni skupnosti. Obstajajo

takšne dobrine in vrednote, katerih kršitev, ki je storjena proti enemu članu skupnosti, prizadene vse člane skupnosti. Zato imajo vsi pravico do ukrepanja proti kršitelju. Z namenom skupne zaščite najvišjih vrednot je bila ustanovljena tudi OZN.

Država lahko stori mednarodni delikt samo kot subjekt MP. To pomeni, da deliktna odgovornost države zajema samo tista dejanja, ki jih država izvaja kot nosilec suverenosti (*iure imperii*). Če gre za dejanja, ki jih država izvaja kot trgovski oz. civilnopravni subjekt (*iure gestionis*), o mednarodnem deliktu ne moremo govoriti, saj ne gre za kršitev MP. Vendar, če neka civilnopravna obveznost temelji na formalni mednarodni pogodbi med državami, država za svojo kršitev ni odgovorna samo civilnopravno, temveč tudi mednarodnopravno. Mednarodnopravne odgovornosti pa ni, če gre za pogodbo o dobavi ali koncesiji med državo in fizično ali civilno pravno osebo. Bistveni **elementi mednarodnega delikta**, ki morajo biti izpolnjeni **kumulativno**, so:

- kršitelj mora biti subjekt mednarodnega prava;
- oškodovanec mora biti subjekt mednarodnega prava;
- kršena mora biti mednarodnopravna obveznost, ki temelji na nekem predpisu MP (to je lahko norma običajnega ali pogodbenega prava, dvostranska pogodba, enostranski pravni posel, arbitražna ali sodna odločba itd.);
- oškodovancu mora nastati posredna ali neposredna škoda.

Država odgovarja za vsako storitev oz. opustitev, ki je v nasprotju z njenimi mednarodnimi obveznostmi. Pri tem ni pomembno, kateri državni organ krši MP: zakonodajni, izvršilni ali sodni. Odgovornost obstaja ne glede na to:

- ali so ti organi ravnali v skladu s svojimi zakoni oz. navodili višjih organov ali
- v nasprotju z njimi.

Mednarodni subjekt mora svoje notranje pravo uskladiti s svojimi mednarodnimi obveznostmi. Če so bili notranji predpisi povod za kršenje mednarodne obveznosti, država odgovarja zato, ker predpisov ni spremenila.

Nekaj drugih primerov (ne)odgovornosti države:

- pri **sestavljenih in odvisnih državah** odgovarja država za ravnanja enot, ki jih zastopa v mednarodnih odnosih: zvezna država za svoje enote, država zaščitnica pa za zaščiteno državo;
- za ravnanja **zasebnih oseb** država ne odgovarja – tudi tu pa lahko pride do odgovornosti, če so škodna ravnanja zasebne osebe posledica nezadostnosti pravnega reda in nepazljivosti za pravni red odgovornih organov. Prav tako lahko država odgovarja, če po škodnem ravnanju ni storila tistega, kar je potrebno za odkrivanje, pregon in kaznovanje storilcev – tu se zahteva nek mednarodni standard pazljivosti in budnosti, ki je toliko večji, kolikor bolj pomembni in občutljivi so interesi, ki jih je potrebno varovati;
- država ni odgovorna za škodo, ki je povzročena zaradi **združevanja množic, vstaj, demonstracij ali državljanske vojne**, razen če ji je pri preprečevanju teh pojavov mogoče očitati malomarnost in nepazljivost oz. če za zaščito tujcev ni uporabila enakih ukrepov kot za zaščito svojih državljanov;
- odgovornost države za škodo, ki jo povzroči **uporniško gibanje**, preneha, če država upornikom prizna status stranke v vojni. Država pa v nobenem primeru ni odgovorna proti tistim državam, ki so same priznale uporniško gibanje.

5.3.2.1. Temelj odgovornosti

V znanosti že od Grotiusa naprej potekajo razprave, ali je za odgovornost potrebna krivda (**teorija krivde**), ali pa država odgovarja za učinek (**teorija rizika**). Za krivdo mora obstajati vzročna zveza med duševnim stanjem določenih posameznikov in protipravnim učinkom, ki se pripisuje državi. To je težko ugotavljati že pri posameznikih, še bolj pa pri kolektivnih organih. Poleg tega nastane težava, kako državi pripisati dejanja, ki jih je njen organ izvršil izven območja svoje pristojnosti, saj v tem primeru ne deluje več kot organ države. Teorija rizika pa mora upoštevati razloge, ki izključujejo odgovornost, npr.

samoobramba, skrajna sila, višja sila.

Na splošno lahko rečemo, da:

- pri aktivnih protipravnih ravnanjih (storitvah) katerekoli vrste obstaja odgovornost za učinek,
- pri opustitvah pa je potrebno zahtevati krivdo.

Pri tem zadostuje, da državni organ ni ravnal s potrebno stopnjo skrbnosti. Med državami velikokrat **prihaja do sporov** glede krivde, odgovornosti in obveznosti povrnitve škode. Rešitev spora je lahko tudi taka, da na odgovornost pozvana država da zadoščenje (plača odškodnino), pri tem pa ne prizna svoje odgovornosti. Gre za plačilo škode **ex gratia**. Takšna oblika pride v poštev takrat, ko država ve, da je odgovorna, a tega ne želi priznati, druga stranka pa se s tem zadovolji in ne zahteva priznanja odgovornosti (npr. primer Lockerbie - strmoglavljeno letalo).

Odgovornost obstaja tudi v primeru **zlorabe pravic** (abus de droit). O zlorabi pravice govorimo, ko nekdo izvršuje svojo pravico v nasprotju z namenom, za katerega je ustanovljena, in sicer zato, da bi s takim izvrševanjem svoje pravice nekomu drugemu škodoval.

IZKLJUČITEV ODGOVORNOSTI

V določenih okoliščinah MP dopušča, da neko sicer prepovedano dejanje ni protipravno in ne povzroči odgovornosti povzročitelja. Gre za naslednje primere:

1. NUJNA IN PRAVIČNA OBRAMBA

Nujna in pravična obramba pomeni obrambo zaradi protipravnega napada. Pravica do samoobrambe je vezana na oborožen napad in ne na kakršnokoli uporabo sile. Samoobramba mora biti:

- nujna,
- proporcionalna (sorazmerna) in
- časovno omejena do trenutka, ko Varnostni svet sprejme potrebne ukrepe.

Če je samoobramba prekoračena, se storilec ne izogne odgovornosti. Dejanje, storjeno v samoobrambi, je protipravno tudi takrat, ko je storilec v zmoti glede obstoja pravice do samoobrambe.

2. SKRAJNA SILA

Skrajna sila je odvrnitev nezakriviljene nevarnosti s protipravnim dejanjem. Ta razlog je sporen. Države so se nanj večkrat sklicevale, da bi opravičile svoja protipravna ravnanja. Zaradi prevelike uporabe tega razloga se je skušalo skrajno silo kot razlog izključitve odgovornosti odpraviti oz. vsaj zaostri pogoje, ki bi tako zajeli samo najbolj očitne primere. Če naj bo skrajna sila dopuščena, mora **groziti velika nepopravljiva škoda**, ki **ne** sme biti **zakriviljena ali izzvana**. Tudi če je dejanje zaradi skrajne sile dopustno, je država dolžna povrniti škodo, ki je zaradi tega nastala. Sklicevanje na skrajno silo **ni dopustno v vojnem pravu**.

3. REPRESALIJE

Protipravnost je izključena, če so po MP dopuščene represalije.

5.3.2.2. Posledice

Vsebina mednarodne odgovornosti držav (pravne posledice):

- nadaljevanje obveznosti,
- prenehanje protipravnega ravnanja,
- odprava posledic:
 - restitutio ad integrum,
 - odškodnina, vključno z lucrum cessans,
 - satisfakcija – moralna odškodnina (priznanje odgovornosti, opravičilo);
- irelevantnost notranjega prava;
- posebne obveznosti v primeru kršitev kogentnih norm:
 - obveznost vseh držav, da sodelujejo pri prenehanju kršitve,
 - obveznost nepriznavanja položaja, nastalega s kršitvijo.

Zaradi nedovoljenega ravnanja nastane med kršiteljem in oškodovancem posebno pravno razmerje, ki se odraža v dolžnosti prvega, da slednjemu nudi zadovoljitev. Zadovoljitev mora ustrezati obsegu kršitve in je lahko sestavljena iz:

- moralnega zadoščenja ter
- plačila odškodnine.

Zadovoljitev mora po možnosti odpraviti vse škodne posledice, ki so nastale zaradi kršitve (vedno, kadar je to mogoče, je treba po kršitvi vzpostaviti prejšnje stanje – **vzpostavitev prejšnjega stanja**).

Način zadovoljitve se določi s **sporazumom** med kršiteljem in oškodovancem. Če do sporazuma ne pride, se spor lahko predloži nekemu objektivnemu forumu (npr. Meddržavnemu sodišču v Haagu).

Tudi če zaradi protipravnega ravnanja ne nastane materialna škoda, vedno nastane moralna škoda. V ta namen se daje **zadoščenje**, ki oškodovanim državam popravlja občutek, da jim je bila storjena krivica. Gre za:

- opravičila,
- izraze obžalovanja v bolj ali manj svečani obliki,
- izkazovanje časti zastavi ali kakšnemu drugemu simbolu oškodovane države,
- pošiljanje ad hoc poslanstev,
- prirejanje posebnih slovesnosti ali udeležba na takih slovesnostih (svečan spreved, komemoracija, poklonitev pred grbom ali spomenikom),
- kaznovanje storilcev,
- postavitve spomenikov itd.

Zadoščenje je lahko tudi v obliki plačila denarnega zneska, če namen plačila ni povrnitev materialne škode. Dejanje zadoščenja mora biti javno. Izrazi se lahko tudi takrat, ko kršitve MP sploh ni bilo (npr. atentat na šefa tuje države, napad na diplomatske prostore), če za te dogodke država ni odgovorna.

Povrnitev škode je lahko:

- **samostojna** – takrat, ko vrnitev v prejšnje stanje ni mogoče;
- **akcesorna** – takrat, ko vrnitev v prejšnje stanje ne pokrije vse nastale škode.

Pogoj za povrnitev škode je, da se lahko le-ta izrazi v denarju ali kakšnem drugem merilu vrednosti. Upošteva se lahko tudi **izgubljeni dobiček** (lucrum cessans). Pri določanju višine odškodnine je treba **vračunati obresti**. Če je oškodovana stranka tudi sama prispevala k nastanku škode, se odškodnina ustrezno zmanjša (**deljena odgovornost**). Višina odškodnine se lahko zmanjša tudi takrat, če je oškodovani stranki poleg škode nastala tudi določena korist (**compensatio lucri cum damno**).

Če je škoda nastala posameznikom, se materialna reparacija nanaša na plačilo odškodnine, ki naj pokrije njihovo škodo. V tem primeru obstajata dve možnosti:

- država kršiteljica lahko škodo poravnava neposredno oškodovancem ali
- odškodnino plača oškodovani državi, ki z denarjem potem razpolaga na svoj način.

5.3.2.3. Dopustni protiukrepi (samopomoč)

Zgodovinski pregled: samopomoč, kot odgovor na kršitev, je bila nekoč široko v uporabi kot izraz suverenosti države. Ukrepi bi pomenili kršitev mednarodnega prava, če se ne bi izvajali kot samopomoč. Dopustne oblike:

a) **retorzija** (kot odgovor na kršitve)

b) **represalije brez uporabe sile** (nikoli ne smejo vsebovati uporabe sile! "countermeasures"). Pogoji, ki morajo biti izpolnjeni kumulativno, so:

- skladnost z UL OZN (prepoved grožnje in uporabe sile),
- spoštovanje ČP,
- spoštovanje humanitarnega prava (npr. ukinitve vitalnih pogodb = humanitarna kršitev),
- spoštovanje kogentnih norm,
- proporcionalnost.

5.3.2.4. Mednarodna odgovornost in varstvo okolja

Sic utere tuo ut alterum non laedes (svojo stvar uporabljaj tako, da drugemu ne škoduješ) – to načelo izhaja iz rimskega prava, a je temelj ekološkega prava še danes. V mednarodni skupnosti je bilo glede tega sklicanih veliko konferenc, v okviru tega delovanja pa se je razvil princip "polluter pays" → kdor onesnažuje, je finančno odgovoren za posledice. Vzpostavita se mednarodna in civilna odgovornost (prva se nanaša na države, druga pa na subjekte notranjega okolja).

Primer arbitraža **Trail Smelter**: kanadska topilnica oddaja imisije, ki povzročajo škodo na ameriški strani.

Uveljavijo se trije pogoji:

- resne posledice;
- dokazana škoda;
- vzročna zveza.

Standard sic utere tuo pa je danes celo presežen. V preteklosti je prišlo do dveh pomembnih konferenc o okolju:

- **Stockholm** (1972) – vse države imajo obveznost, da s svojim ravnanjem, dejavnostmi ne povzročajo škode okolju sosednih držav. Lahko gre tudi za dejavnost pod kontrolo države (npr. ladja, ki pluje pod zastavo neke države). Ni več kriterija resnih posledic. Kriterija:
 - dokazana škoda;
 - vzročna zveza.
- **Rio de Janeiro** (1992).

Na podlagi teh dveh konferenc pride do razvoja **novih pravnih načel**:

- obveznost notifikacije potencialno ogroženih;
- obveznost predhodnega posvetovanja;
- obveznost ocene možnih učinkov (impact analysis);
- previdnostni ukrepi;
- polluter pays (PP načelo).

Mednarodni zaščitni mehanizmi, ki so se izoblikovali:

- periodično poročanje (okvirna Konvencija o klimatskih spremembah, 1992);
- inšpekcije (UNESCO, 1972; IAEA);
- reševanje sporov (OKKS);
- globalni nadzor (UNEP);
- posvetovalni postopki (tipični za področje okolja – kadar se posega v okolje, je treba oceniti, ali bo tak poseg vplival na okolje druge države – o tem se je treba z drugo državo posvetovati).

Primer akta s tega področja: Pravila o preprečevanju škode, ki izhaja iz nevarnih aktivnosti (so de lege ferenda). Definicija nevarnih aktivnosti oz. znatnega tveganja je abstraktna.

6. MEDNARODNE ORGANIZACIJE

6.1. UVODNO

Vse mednarodne organizacije so organizirane na načelu ohranitve suverene enakosti držav članic.

Subjektiviteta mednarodnih organizacij je ožja od subjektivitete držav, ki jih ustanovljajo. Njihova subjektiviteta je omejena z ustanovitvenim (konstitutivnim) aktom, ki je mednarodna pogodba med državami ustanoviteljicami in v kateri so določena pooblastila:

- izrecna pooblastila v okviru namena ustanovitve;
- implicitna pooblastila (v okviru namena ustanovitve).

Doktrina implicitnih pooblastil se je pokazala za dobro v primeru OZN in reparacij leta 1948, ko so ubili nekega predstavnika OZN v Palestini. Takrat se je postavilo vprašanje: **ali lahko mednarodna organizacija naperi zahtevek proti drugi državi**. Meddržavno sodišče v Haagu je izdalo posvetovalno mnenje: subjektiviteto se gleda iz ustanovitvenih aktov in pooblastila se razlaga v okviru namena ustanovitve. **Da**, mednarodne organizacije lahko naperijo zahtevek in to načeloma pred vsemi tribunali, razen v Haagu ne, saj njegov statut tega ne dopušča: "Samo države smejo biti pravdne stranke v zadevah pred sodiščem." (34. člen). Lahko pa mednarodne organizacije nastopajo tudi pred arbitražami.

Vizije mednarodne skupnosti: ideja "svetovne vlade" (**iluzija**), na drugi strani pluralizem držav (**realnost**). Na svetu ne obstaja enovit sistem oblasti, ljudje pa imajo to vseeno nekako v zavesti, kar je napačno – "svetovna vlada" je le iluzija, kadar gre za mednarodne odnose → treba bi bilo vzpostaviti mehanizem za rešitev problema.

Zgodovinski začetki modernih mednarodnih organizacij (razvoj se je začel v 19. stoletju):

- a) **Sveta aliansa in Evropski koncert**: Sveta aliansa je bila ustanovljena na Dunajskem kongresu l. 1815. Slonela je na ideji organizacije, ki bo ščitila legitimno oblast evropskih monarhij (status quo) z uporabo sile zoper tiste, ki bi tako oblast želeli zrušiti (= skupne vrednote, skupna privrženost legitimni oblasti). Sestajala se je do l. 1825 – ni dolgo trajala, ker niso bili sposobni ustvariti soglasja o vseh resnično pomembnih problemih. Evropski koncert je nadaljevanje Svete alianse, je proces sklicevanja evropskih konferenc za nekatere pomembnejše krizne probleme (npr. Berlinski kongres, Pariška mirovna konferenca,...). Do institucionalnega združevanja pa pride šele leta 1918/19 z ustanovitvijo Društva narodov;
- b) **rečne komisije** (Ren 1831, Donava 1856) : nadzirale plovbo, rečne poti;
- c) **upravne zveze**: nastale zaradi potrebe po sodelovanju na tehničnih območjih (med leti 1860-1880);
 - Mednarodna telegrafska zveza,
 - Svetovna poštna zveza,
 - Urad za zaščito industrijske lastnine,...

6.2. DRUŠTVO NARODOV

Je prva pomembnejša mednarodna organizacija. Ustanovljeno je bilo z **Versajsko mirovno pogodbo** z Nemčijo **leta 1919** → 1. poglavje mirovne pogodbe je bilo "Pakt društva narodov".

Ideja preprečevanja vojne je bila takrat povezana z Nemčijo. Takratni predsednik ZDA Woodrow Wilson (idejni oče DN) je veliko vložil v to konferenco → verjel je, da je samo z eno organizacijo mogoče zagotoviti mednarodnopravno varnost. Ideja pa ne ustreza Franciji in Veliki Britaniji, saj gre za idejo ameriškega predsednika, a kasneje ZDA ne vstopijo v Društvo narodov.

Naloge Društva narodov (iz Pakta DN):

- razoroževanje,
- mirno reševanje sporov (ni pa še prepovedi uporabe sile),
- neodvisnost držav članic.

Organi Društva narodov:

- Skupščina,
- Svet (stalni in nestalni člani) in
- Sekretariat;

Meddržavno sodišče v Haagu ni bilo organ DN.

Princip delovanja je kolektiven. Pri delovanju delujejo vse države članice (**kolektivna varnost** – varuje članice tudi pred ogrožanjem s strani drugih članic). Ta ideja kolektivne varnosti pa nima dovolj močne realne opore – ni interesa velesil, da bi ob oboroženih spopadih posredovale (SZ in ZDA sploh nista članici). Leta 1933 izstopita Nemčija in Japonska, leta 1939 pa je SZ izključena.

Uspehi:

- a) preprečitev grško-bolgarske vojne (1925);
- b) zaščita manjšin;
- c) reševanje sporov;
- d) humanitarna pomoč (begunci) - nastal je Urad za varstvo beguncev;
- e) razvoj mednarodne civilne službe (mednarodno uradništvo) → razvijali so pravila o neodvisnosti mednarodnih funkcionarjev, ki navodil za delovanje niso smeli dobivati iz svojih držav.

Neuspehi: velike krize → Mandžurija (kitajska pokrajina, 1931), Etiopija (1935), razpad versajskega sistema pod pritiskom nacistične Nemčije.

Ena od negativnih značilnost Društva narodov je, da ZDA niso bile nikoli članice (Wilson ni uspel prepričati Kongresa, da ta pakt ratificira).

Napake, ki jih je pokazala konstitucija Društva narodov:

- a) bodoča mednarodna organiziranost ne sme biti vezana na neko mirovno pogodbo → biti mora samostojna;
- b) večje sile morajo biti vključene in imeti morajo adekvatno vlogo;
- c) varnostna funkcija ne sme biti vezana le na razoroževanje;
- d) celotni mehanizem organizacije mora biti celovit (politična, varnostna področja, ekonomija, ČP, tehnične povezave → integriran pristop).

Društvo narodov je začelo propadati v 30. letih 20. stoletja, konec 30. pa je prišlo do razpada. K razpadu so pripomogli začetki II. svetovne vojne, ki je Društvo narodov ni uspelo zadržati. Društvo narodov je bilo formalno ukinjeno na zaključni skupščini držav članic 1. 1946.

Društvo narodov je podlaga za ZN, ki morajo biti odprta organizacija, v katero se bodo naposled lahko vključile vse države.

6.3. OZN

Ustanovitev OZN:

- Atlantska listina 1941 (ZDA in VB);
- Deklaracija Združenih narodov 1942 – koalicija v II. svetovni vojni, podpisalo jo je 26 držav (tudi vlada Kraljevine Jugoslavije);
- Dumbarton Oaks 1944
- Jalta 1945 – reši se vprašanje stalnega Varnostnega sveta;
- San Francisco 1945 – sprejem UL OZN.

Dve etapi ustanovitve sta bili konferenci v Dumbarton Oaksu in San Franciscu. V Dumbarton Oaksu je bil izdelan načrt besedila bodoče ustave organizacije. Zelo pomembno vprašanje odločanja v bodočem Varnostnem svetu je bilo rešeno med Churchillom, Rooseveltom in Stalinom na konferenci v Jalti na Krimu.

Na konferenco v San Franciscu so bile povabljene vse države, ki so do marca 1945 napovedale vojno Nemčiji (50 držav). Na tej konferenci so oblikovali končno besedilo in Ustanovno listino OZN je podpisalo vseh 50 držav. S sprejetjem UL je bil končan samo formalni del, nato je bilo treba organizacijo tudi dejansko ustanoviti. Konferenca v San Franciscu je določila pripravljalno komisijo, ki je januarja 1946 pripravila prvo zasedanje Generalne skupščine v Londonu. Generalna skupščina je oblikovala vse glavne organe OZN.

OZN je subjekt MP, zamišljena pa je kot osrednja in glavna organizacija za reševanje najpomembnejših vprašanj, ki se tičejo mednarodnih odnosov, predvsem vprašanj vzdrževanja miru. Na ozemlju vsake od članic uživa tisto pravno sposobnost, ki je potrebna za opravljanje nalog in doseganje ciljev.

Čeprav ima OZN veliko vlogo, pa se pomembna vprašanja velikokrat rešujejo izven njenih organov (formalno se nek predlog obravnava v OZN, dejansko pa o njem odločajo največje države z medsebojnim neformalnim dogovarjanjem).

6.3.1. PRAVO OZN

Sestavljajo ga vsi predpisi, ki se nanašajo na ureditev in delovanje OZN in njihovih organov, na pravne odnose v razmerju do drugih subjektov mednarodnega prava in na položaj same organizacije, njenih organov in uslužbencev. Temeljne določbe o ureditvi in delovanju OZN vsebuje Ustanovna listina. UL OZN je mednarodna pogodba, ki vsebuje temeljna pravila sodobnega mednarodnega prava. Njen sestavni del je tudi Statut meddržavnega sodišča.

Poleg UL kot glavnega akta obstaja še veliko drugih predpisov, ki urejajo delovanje OZN (poslovniki vseh organov, skrbniški sporazumi,...), poleg tega pa je UL določila obveznost sprejema določenih dodatnih predpisov (npr. načrt za reguliranje oboroževanja). Poleg tega pravo OZN sestavljajo še različne kolektivne pogodbe o izvedbi posameznih nalog organizacije pogodbe o položaju organizacije, njenih organov,...

OZN ima pooblastilo za sklepanje mednarodnih pogodb, izdajo sklepov, ukrepov in sodb, ki so zavezujoči. 103. člen UL določa, da v primeru konflikta med obveznostmi po UL in drugimi pogodbenimi obveznostmi, prevlada UL OZN. To pa velja tudi za pravo EU (primer Švedske, ki je zamrznila račune nekaterim kvazi teroristom).

Sklepi (resolucije) in praksa posameznih organov pravo OZN dopolnjujejo in spreminjajo, vplivajo pa tudi na razvoj splošnega mednarodnega prava. Subsidiarno se uporabljajo predpisi splošnega mednarodnega običajnega prava. V okviru OZN pa se počasi oblikuje tudi partikularno običajno pravo te organizacije.

6.3.1.1. Cilji in načela OZN

1. člen UL OZN določa 4 cilje OZN:

- varovati mir in varnost – cilj je delovati preventivno z uporabo kolektivnih ukrepov;
- razvijati prijateljske odnose – spoštovanje pravice do samoodločbe;
- uresničevati mednarodno sodelovanje;
- biti center usklajevanja mednarodne dejavnosti.

2. člen UL OZN pa določa 7 načel OZN:

- suverena enakost držav;
- izpolnjevanje obveznosti v dobri veri;
- mirno reševanje sporov;
- prepoved uporabe sile;
- pomagati OZN pri izvrševanju nalog;
- OZN naj zagotovi, da bodo tudi tretje države ravnale v skladu z UL OZN;
- nevmešavanje OZN v notranje zadeve držav članic (izjema so ukrepi VS) – gre za zadeve, ki po svojem bistvu sodijo v notranje zadeve države, krog teh zadev pa se oži.

6.3.1.2. Spreminjanje Ustanovne listine

Ustavno listino je težko spreminjati, pogosta pa je teleološka razlaga – razlaga na podlagi ciljev UL OZN. Tako prihaja do ukrepov, ki niso v skladu s samim tekstom Listine, so pa v skladu z njenimi cilji ('living charter').

Trajanje z UL ustanovljene organizacije je neomejeno, zato je bilo potrebno določiti postopek za spremembo njenih temeljnih predpisov. **Postopek za spremembo UL** je sestavljen iz treh stadijev:

a) predlog (iniciativa),

- b) sklep o besedilu spremembe,
- c) postopek za začetek veljavnosti.

Obstajajo 3 načini spremembe UL:

1. **sprememba po 108. členu:** predlog za spremembo se na običajen način uvrsti na dnevni red Generalne skupščine. Sprememba začne veljati za vse članice OZN, ko jo sprejme $\frac{2}{3}$ večina članic GS in ko jo v skladu s svojimi ustavnimi določbami ratificirata $\frac{2}{3}$ članic OZN, všteto z vsemi stalnimi članicami Varnostnega sveta;
2. **revizija po 109/I,II:** predlog za spremembo se na običajen način uvrsti na dnevni red Generalne skupščine. Ta z $\frac{2}{3}$ večino (v kateri mora biti vključenih 9 članic VS) skliče **revizijsko konferenco**, na kateri sodelujejo vse DČ. Konferenca sprejme sklep o besedilu spremembe z $\frac{2}{3}$ večino → taka sprememba začne veljati, ko jo v skladu s svojimi ustavnimi določbami ratificirata $\frac{2}{3}$ članic OZN, všteto z vsemi stalnimi članicami Varnostnega sveta;
3. **revizija po 109/III:** če revizijske konference po 109/I,II ne bi bilo pred 10. letnim zasedanjem GS (in je potem res ni bilo), se predlog za spremembo uvrsti na dnevni red GS **po uradni dolžnosti**. V tem primeru GS skliče revizijsko konferenco, za katere sklic zadostuje navadna večina, v kateri mora biti vključenih 7 stalnih članic VS. Tako začet postopek se nadaljuje enako kot po 109/I,II.

Ko sprememba enkrat začne veljati, velja za vse članice OZN – tudi za tiste, ki so ji nasprotovale. Te imajo možnost izstopiti iz OZN.

Do danes je bila UL revidirana le **trikrat**, glede vprašanja števila članov v organih (nestalni člani VS iz 6 na 10; člani EKOSOC na 54 članov).

6.3.2. ČLANSTVO

6.3.2.1. Sprejem, izključitev in suspenz

Članice organizacije so lahko samo države. Za članstvo v OZN je potrebno izpolniti določene **pogoje**: članica lahko postane **vsaka miroljubna država**, ki prevzame obveznosti, vsebovane v UL, in je po presoji OZN **sposobna in voljna** izpolnjevati te obveznosti. O tem, ali država izpolnjuje te pogoje, odločajo organi OZN oz. glasovi članic v teh organih. Miroljubnost se presumira, kritična pa je presoja sposobnosti in voljnosti.

Sprejem (4. člen)

OZN je univerzalna organizacija, vendar pa članstvo v njej ni prisilno oz. obvezno. O sprejemu nove članice odloča Generalna skupščina na predlog VS.

O predlogu za sprejem nove članice najprej odloča VS. Predlog mora biti sprejet z **9 glasovi**, pri čemer mu ne sme nasprotovati katera od stalnih članic. Če je predlog v VS sprejet (države, ki vstopajo v OZN, morajo podati izjavo, da bodo izpolnjevale obveznosti – VS jo prouči in jo poda GS, če meni, da ustreza), o njem dokončno odloči GS z $\frac{2}{3}$ večino. Slovenija je bila v OZN sprejeta 25. maja 1992.

V času Društva narodov se je štelo, da majhne države niso sposobne izpolnjevati obveznosti iz UL (neutemeljeno).

Suspenz (5. člen) in izključitev (6. člen)

UL pozna možnost izključitve iz članstva in suspenzijo članskih pravic, ne omenja pa prostovoljnega izstopa, ki pa je možen glede na to, da OZN ni prisilna organizacija. V praksi pa izstopa nikoli ni bilo – Indonezija ga je sicer 1x razglasila, ko je bila v krizi, vendar jo je OZN ignorirala in čez eno leto je zopet zasedala.

Izključitev (6. člen) je kazen za članico OZN, ki trdovratno krši načela UL (predlaga VS, odločitev sprejme GS). Izključena članica nima več nobenih članskih pravic in dolžnosti. Ponovno je lahko sprejeta po rednem postopku za sprejem države v OZN. Ta sankcija je večkrat grozila Izraelu, a do nje ni nikoli prišlo.

Suspenzija članskih pravic (5. člen) pa doleti državo, zoper katero je VS sprožil preventivno ali prisilno akcijo (predlaga VS, izreče GS). Suspenz obsega prepoved pravice sodelovanja in soodločanja v organih OZN, ne sme pa posegati v izvrševanje dolžnosti. Določenih pravic ni mogoče suspendirati (npr. pravica do sodelovanja v VS ali v GS v primerih, ko se k sodelovanju pokličejo tudi države nečlanice). Suspenz preneha z odločitvijo VS.

Posebna vrsta suspenzije je mala suspenzija, ki je posledica neplačevanja članarine. Če je članica OZN v zaostanku s plačevanjem članarine več kot dve leti, izgubi pravico do glasovanja v GS (ne pa tudi v drugih organih). Če pa ima ta za neplačevanje tehtne razloge, se GS lahko odloči, da ne suspendira glasovalnih pravic (npr. BiH – GS sprejela sklep o neizključitvi zaradi težkega finančnega stanja v tej državi – ni mogla plačevati).

6.3.2.2. Pravice in dolžnosti članic

Pravice članic:

- a) UL **ščiti suverenost, enakost, neodvisnost in obstoj** DČ, ker prepoveduje vsakršno uporabo sile in ščiti države pred napadi na njihovo teritorialno celovitost in politično neodvisnost;
- b) državam je v primeru oboroženega napada priznana pravica do individualne in kolektivne **samoobrambe**. O samoobrambi mora DČ obvestiti VS. Po prevladujočem stališču se samoobramba dovoli, ko napad neposredno grozi (vojska se približuje) → preventivne samoobrambe pa UL ne dovoli. Samoobramba lahko traja, dokler VS ne sprejme potrebnih ukrepov za ohranitev miru;
- c) UL državam zagotavlja njihovo **notranjo pristojnost** – OZN se ne sme vmešavati v zadeve, ki po svojem bistvu sodijo v notranjo pristojnost držav in države niso dolžne takih zadev predložiti v reševanje organom OZN. To pravilo ne izključuje uporabe prisilnih ukrepov po 7. poglavju (→ ogrožanje miru in varnosti je edina izjema od načela neintervencije);
- d) vsaka članica ima pravico do **sodelovanja v GS** (vlaganje predlogov, glasovanje, razpravljanje) in en glas. Države imajo tudi pravico biti izvoljene v različne organe OZN. Država, ki ni članica VS ali Ekonomskega in socialnega sveta, mora biti pozvana k razpravljanju o vprašanih, ki se je neposredno tičejo – pri tem v teh organih nima pravice glasovanja, razen če se v VS razpravlja o uporabi kontingenta njenih oboroženih sil;
- e) DČ lahko **izrazijo politično nezadovoljstvo** proti vladi ali obnašanju določene članice v postopku overovitve pooblastila;
- f) vsaka država ima pravico:
 - **predložiti spor VS**, če gre za ohranitev miru in varnosti in če druga sredstva mirnega reševanja sporov niso bila uspešna,
 - **opozoriti VS ali GS na katerikoli spor ali situacijo**, ki bi utegnila ogroziti mednarodni mir in varnost. Ni potrebno, da je ta država neposredno vpletena v sporu.

Zaradi obsežnosti ciljev je OZN naložila svojim članicam številne dolžnosti in obveznosti.

Dolžnosti članic: tesno povezane z glavno nalogo OZN, vzdrževanjem miru in varnosti. V primeru kolizije med obveznostmi članic iz UL in obveznostmi iz kateregakoli drugega meddržavnega dogovora prevladajo obveznosti iz UL (povišana pravna moč UL).

Pod dolžnosti članic spada izpolnjevanje obveznosti po UL:

- izpolnjevanje resolucij VS,
- spoštovanje pravic drugih članov,
- plačevanje prispevkov.

Članico, ki svojih dolžnosti ne izpolnjuje, doletijo sankcije, v skrajnem primeru celo izključitev. OZN sicer temelji na načelu suverene enakosti, a to ni dosledno izpeljano – stalne članice VS imajo poseben/privilegirani položaj (ne morejo biti izključene in zanje ni suspenzije, možna pa je mala suspenzija).

6.3.2.3. Poseben položaj stalnih članic VS

Stalne članice VS (Francija, Kitajska, Rusija, VB in ZDA) so velike države, ki imajo največje možnosti za oboroževanje in je zato svetovni mir odvisen predvsem od njihove volje. Zato so si zagotovile poseben položaj (ta ne pripada stalnim članicam skupaj, ampak vsaki posebej) v VS, ki ima v okviru OZN najširša

pooblastila (samo ta organ lahko sprejema obvezne odločitve). Gre za **izjemo od načela suverene enakosti**. Ostale države (nestalne članice) zasedajo sedež v VS samo začasno na podlagi volitev.

Stalnim članicam njihovih položajev ni mogoče spremeniti brez spremembe UL, ta pa je mogoča samo z njihovim izrecnim soglasjem. Nobena vsebinska odločitev **v VS ne more biti sprejeta brez pristanka stalnih članic** → vse pomembnejše odločitve v OZN se torej lahko sprejmejo le s soglasjem stalnih članic. Najbolj pomemben je položaj stalnih članic pri sprejemanju prisilnih ukrepov za ohranitev miru in varnosti.

Stalne članice so svoj položaj večkrat zlorabljele in povzročale resne zastoje pri delu OZN. Zaradi tega se je težišče političnega dela OZN pomaknilo proti Generalni skupščini, ki je pogosto odločala o stvareh iz delokroga VS.

6.3.2.4. Položaj držav nečlanic OZN

UL predvideva ukrepe za zaščito miru tudi v razmerju do držav nečlanic, bodisi da se te prostovoljno podredijo ukrepom, ali pa OZN proti njim uporabi prisilna sredstva. V obeh primerih OZN nastopa kot politična organizacija držav članic in ne kot oblastna institucija. V primeru prisilnih ukrepov nastopa kot obrambna zveza, ki ščiti interese svojih članic.

UL sprejema načelo formalne izenačenosti članic in nečlanic. Nečlanica lahko VS predloži spor, v katerem je sama stranka, če vnaprej prevzame obveznosti o mirnem reševanju, kakor jih določa UL. Kot stranka v sporu ima nečlanica tudi pravico biti pozvana k sodelovanju v razpravah pred VS, nima pa pravice glasovanja. Nečlanicam je odprta tudi pot na Meddržavno sodišče v Haagu.

6.3.3. ORGANI OZN

Poglavitni organi:

- Generalna skupščina: kreativni organ,
- Varnostni svet: obvezne odločitve,
- Ekonomski in socialni svet,
- Meddržavno sodišče v Haagu,
- Sekretariat: izvršilni organ,
- Skrbniški svet – danes ga ni.

Pomožni organi:

- Odbor vojaškega štaba in
- organi, ustanovljeni s sklepi GS, VS ali ECOSOC. Nekateri pomožni organi so zelo pomembni, na primer Komisija za mednarodno pravo, Svet za človekove pravice (prej Komisija za ČP).

Izredni organ: revizijska komisija (za spremembo UL, 109. člen).

Večina teh organov sprejema priporočila, ki pa niso obvezujoča. Obvezujoče sklepe sprejemata le Varnostni svet in Meddržavno sodišče.

6.3.3.1. Generalna skupščina

V Generalni skupščini so zastopane vse države (vsaka max. 5 predstavnikov). Izdajajo priporočila. GS se sestaja na **rednih, posebnih** (tematskih) in **nujnih posebnih** zasedanjih. Po resoluciji "United for Peace" se odloči, da v primeru, ki je odločanje Varnostnega sveta blokirano z vetom ene od članic, lahko večina v VS ali večina v GS zahteva nujno posebno zasedanje, na katerem se razpravlja in odloča o problemu. S tem pa GS ne dobi novih pooblastil, sprejema lahko le priporočila. Danes pa takšnih zasedanj ni več, saj so stalne članice VS večinoma usklajene.

Pristojnosti:

- splošne pristojnosti (10. člen UL);
- mir in varnost – daje priporočila VS (lahko ga opozori na nevarnost), razen v zvezi s situacijo, ki jo hkrati že obravnava VS (12. člen UL);
- priporočila za krepitev sodelovanja – pomen preventive;
- revizija UL OZN;
- sprejem novih članic;
- volitve organov;
- odločanje o proračunu;
- posvetovalna mnenja.

Poleg plenarnih sestankov ima skupščina še 6 glavnih odborov ter kopico pomožnih organov. Poznamo glavni odbori za:

- politična in varnostna vprašanja;
- posebna politična vprašanja;
- socialna vprašanja in vprašanja človekovih pravic;
- ekonomska vprašanja;
- finančna vprašanja;
- pravna vprašanja.

6.3.3.2. Varnostni svet

Varnostni svet OZN ima 15 članic:

- **5 stalnih članic:** ZDA, Velika Britanija, Francija, Rusija, Kitajska
- **10 nestalnih članic:** članico izvoli GS z $\frac{2}{3}$ večino za 2 leti, vsako leto izvoli 5 članic. Slovenija je bila članica v letih 1998 in 1999.

Naloge Varnostnega sveta so:

1. **vzdrževanje mednarodnega miru in varnosti** (24. člen UL);
2. **sprejemanje odločitev** - 25. člen UL določa obvezujoč značaj odločitev, ki pa ne velja za vse odločitve (upoštevata se dikcija odločitve). Sprejema lahko tudi priporočila. VS odločitve sprejema na javnih formalnih sestankih, večina dogovorov pa se sklene na neformalnih sestankih.
Odločitve sprejema VS predvsem v skladu s 6. in 7. poglavjem UL OZN:
 - **6. poglavje:** VS lahko rešuje katerikoli spor med državami, vendar v tem primeru lahko izdaja le priporočila. **Spor** pa je drugačen od zgolj situacije, je bolj formalen – gre za odnos med dvema državama z različnimi zahtevki, ki se lahko rešuje s sredstvi mirnega reševanja sporov. **Situacija** pa izraža višje stanje napetosti ali ogrožanja miru in nima nujno položaja spora, niti ni nujno, da je udeleženih več držav (Kosovo). Situacija je bolj nevtralen, fleksibilen izraz, ne omenja odgovornosti;
 - **7. poglavje:** govori o **akcijah** v primeru ogrožanja miru, kršitvi miru ali agresivnih ravnanjih. Ta dejanja odpirajo možnost prisilnih ukrepov. Za akcijo po 7. poglavju pa je treba najprej ugotoviti, da situacija predstavlja ogrožanje miru, tu pa so pogosto vpleteni interesi članic.
41. člen UL govori o **sankcijah brez uporabe vojaške sile** – ekonomska izolacija, prekinitve diplomatskih odnosov, prepoved leta,...
42. člen UL pa govori o **oboroženih sankcijah** – vojaške akcije. Pri tem je VS dolžan pomagati državam članicam; na razpolago jim dajo svoje sile, določijo izvršitev ukrepov,... Te akcije imajo prisilni značaj, države "gostiteljice" se ne sprašuje, vojaki imajo pravico do samoobrambe,...
Mirovne operacije pa ne temeljijo na 7. poglavju, ampak na podlagi **dogovora med vpletenimi državami**;
3. dajanje priporočil za sprejem v članstvo OZN;
4. suspenzija, izključitev;
5. volitve sodnikov mednarodnega sodišča (skupaj z GS);
6. zagotavljanje sodb mednarodnega sodišča;
7. nadzor nad regionalnimi dogovori.

VS mora biti pripravljen na sestanek v vsakem času.

Veto je posebna pravica stalnih članic pri sprejemanju meritornih odločitev (to so vse neproceduralne odločitve). Veto ni enak vzdržanju stalne članice pri glasovanju, saj slednje ne pomeni blokiranja odločitve.

Pomožni organi VS so:

- odbor vojaškega štaba (poveljniki 5 stalnih članic);
- odbor za dokumentacijo in postopek;
- sankcijski odbori – za vsak režim sankcije poseben odbor, odbori odločajo s konsenzom;
- protiteroristični odbor.

6.3.3.3. Ekonomski in socialni svet

Ekonomski in socialni svet ima 54 članic.

Njegove naloge s področja ekonomskega in socialnega razvoja so:

- preučevanje dokumentov;
- dajanje predlogov;
- pripravljanje osnutkov konvencij;
- usklajevanje dejavnosti specializiranih agencij.

Pomožni organi Sveta so:

- funkcionalne komisije – statistična, demografska, za položaj žensk, droge,...
- regionalne komisije

Cilji ekonomskega in socialnega sodelovanja med državami so:

- višanje življenjske ravni, zaposlitev, razvoj,...
- mednarodno sodelovanje;
- spoštovanje človekovih pravic.

6.3.3.4. Sekretariat

Sekretariat skrbi za delo organov, izvaja sklepe organov,...

Sestavljajo ga:

- generalni sekretar (prej Kofi Anan, sedaj Ban Ki-moon);
- uslužbenci – okoli 29.000, 100. člen UL OZN predvideva neodvisnost mednarodnih uslužbencev.

Naloge so:

- poročanje;
- upravljanje sekretariata;
- depozitar mednarodnih pogodb;
- diskretna diplomacija – po 99. členu UL ima sekretar možnost, da opozori VS na "katerokoli zadevo", ki bi utegnila ogroziti ohranitev mednarodnega miru in varnosti.

6.3.3.5. Meddržavno sodišče

Je pglavitni sodni organ, ki ga ustanavlja Statut, ki je priloga UL OZN. Vse članice OZN so tudi pogodbenice Statuta.

Sodbe sodišča so obvezne, garancija za izvrševanje je možnost posega VS.

GS in VS imata možnost, da sodišče zaprosita za svetovalno mnenje, pri tem pa sodišče povabi v postopek zainteresirane države. V praksi ta svetovalna mnenja tretirajo enako kot sodbe.

V zadnjih 20. letih razsoja tudi v mejnih (teritorialnih) sporih, kar se prej ni počelo, saj je prevladovalo mnenje, da sodišče o občutljivih političnih vprašanjih ne odloča.

Za sestavo (organizacijo), pristojnosti in naloge glej spodaj.

6.3.3.6. Skrbniški svet

Skrbniški svet upravlja s skrbniškimi ozemlji – to so bila ozemlja kolonij poraženek II. svetovne vojne. Danes je skrbniški svet stvar zgodovine, saj skrbniških ozemelj ne poznamo več.

6.3.3.7. Sistem Združenih narodov

Sistem ZN vodi Svet glavnih izvršilnih funkcionarjev (Chief Executive Board). Sestanejo se 2x letno pod predsedstvom generalnega sekretarja OZN.

Sistem ZN sestavljajo:

- **programi in fondi:** UNICEF, UNDP, UNEP, WFP. Vsak fond ima svoje organe in sredstva financiranja (donacije). Niso subjekti mednarodnega prava;
- **specializirane agencije:** so mednarodne organizacije v polnem pomenu besede – ustanovljene so z mednarodno pogodbo in so samostojne pravne osebe. Te so: ILO, FAO, UNESCO, WHO, IMF, WB, ICAO, WMO, IAEA, WIPO.

UNICEF – za otroke

UNDP – development programme

UNEP – ecology programme

WFP – food programme

ILO – labour

FAO – food and agriculture

UNESCO – kulturna dediščina

WHO – health

IMF – denarni sklad

WB – svetovna banka

ICAO – civil aviation

WMO – marine

IAEA – atomic energy

WIPO – intellectual property

6.3.3.8. Regionalne organizacije (regionalni dogovori)

8. poglavje UL OZN predvideva tudi regionalne organizacije. Predvsem je vprašanje razmerja med regionalnimi organizacijami in OZN. Prevlada načelo prednosti globalnih organizacij – regionalni dogovori morajo biti usklajeni s cilji in načelo OZN (hierarhija!). Pri tem ni nobenih omejitev glede obsežnosti regionalnih dogovorov; lahko gre za tri države ali za celotno OVSE – hierarhija je enaka.

Brez soglasja VS OZN se ne sme izvršiti nobena prisilna akcija na temelju regionalnih dogovorov.

Regionalne organizacije so:

1. **Svet Evrope** (1949) – sedež je v Strassbourgu. V središče delovanja postavi zaščito človekovih pravic in pravne države. Pomembni dokumenti so EKČP, ESL, Konvencija o izročanju,... Svet Evrope sestavljajo: odbor ministrov, posvetovalna skupščina in konference lokalnih in regionalnih organov Evrope.
2. **NATO** (1949) – je obrambna zveza, organizacija, namenjena kolektivni samoobrambi, ki je po UL OZN dovoljena. Poglavitni vzgib za nastanek je bil začetek hladne vojne in potreba po zaščiti evropskih držav.

Glavni organi NATA so:

- **Severoatlantski svet** (NAC) – veleposlaniki se sestanejo 1x tedensko v Bruslju, občasno pa se sestanejo tudi ministri (brez glasovanja);
- **Generalni sekretar** – ponavadi Evropejec;
- **vojaško poveljstvo** – ponavadi Američan;
- **Partnerstvo za mir** (1994);
- **Svet NATO-Rusija** (2002).

NATO določa obveznost posvetovanj v primeru ogrožanja in obveznost skupne obrambe v primeru napada na članice NATA. NATO pa ni nikoli angažiran v kolektivni samoobrambi, obrambo članic pa vzpostavi na druge načine. Priznava pa se mu velik prispevek k ohranjanju svetovnega reda. Konkretni primeri:

- Afganistan (2001): napadene so ZDA, a zavrnejo pomoč ostalih članic pri kolektivni samoobrambi;
 - Srbija (1999): napad brez avtorizacije OZN, a se brani kot skrajna zaščita beguncev na Kosovu.
3. **Zahodnoevropska unija** (1948) – namenjena je kolektivni samoobrambi in ni ukinjena z NATO-m. Pogodba iz Maastricha (1992) jo vključuje v EU. Zunanja in varnostna politika v EU je šibka, postavlja se vprašanje smotrnosti posebnih obrambnih organizacij znotraj NATA.
 4. **Evropska unija** – Svet, Komisija, Parlament, Sodišče (SES).
 5. **OVSE** – ustanovljen je s sklepno listino Konference za varnost in sodelovanje v Evropi (Helsinki 1975). Kot organizacija je priznana leta 1995. Ima posvetovalno vlogo, gre pa za sodelovanje na varnostnem, gospodarskem in humanitarnem področju.
 6. **Organizacija ameriških držav** – ima politično-posvetovalni značaj.
 7. **Arabska liga** – ima posvetovalni značaj, obravnava pa tudi politična vprašanja.
 8. **Afriška unija** – sestavljajo jo vse afriške države, ima skupščino šefov držav. Ustanovna listina predvideva tudi vojaško akcijo v primeru genocida, lahko tudi mimo VS OZN.
 9. **ASEAN** – organizacija azijskih držav – ima posvetovalno vlogo, kasneje gre tudi za ekonomsko povezovanje.

7. MIRNO REŠEVANJE MEDNARODNIH SPOROV

7.1. SPLOŠNO

Govorimo o sporih, ki nastajajo med državami. Obstajajo različne oblike preprečevanja spopadov, v večini pa gre predvsem za dve veliki skupini sredstev:

- **sredstva mirnega reševanja** mednarodnih sporov;
- **načini kolektivnih garancij in akcij** za zavarovanje miru.

V ta sistem sodi tudi prepoved vojne, ki ni omejena le na širši ali ožji krog držav, saj je prešla med pravila običajnega mednarodnega prava. Uporaba sile za reševanje sporov je namreč po sodobnem mednarodnem pravu prepovedana.

Cilj UL OZN je **varovanje mednarodnega miru in varnosti**. Države si morajo zato prizadevati, da se mednarodni spori in situacije uredijo mirno in v skladu s pravičnostjo.

Pojem **mednarodnega spora** različni avtorji različno definirajo:

- a) Andrassy: vsako neujemanje trditev ali zahtev med dvema ali več mednarodnopravnimi subjekti – zadostuje, da eden od njih postavi zahtevo, ki jo drugi zavrača oz. ne priznava; posameznik tu ni pomemben;
- b) Merylls: specifično nestrinjanje glede dejstev, prava ali politike, v katerem zahtevke ali trditev ene strani naleti na zavrnitev, nasprotni zahtevke ali prerokanje druge strani;
- c) Meddržavno sodišče v primeru Maravomatis (1924): vsako nestrinjanje glede določenega dejstva ali prava oz. kot konflikt nasprotujočih si pravnih stališč ali interesov med subjekti mednarodnega prava (→ predmet spora so lahko dejstva ali pravo).

Spori so lahko **pravni, dejanski** ali **politični**. Obstoj spora je dejansko vprašanje (spor je torej dejstvo) – spor ni odvisen od trditev držav, ali spor obstaja, ampak obstaja ne glede na voljo države (npr. spor s Hrvaško glede meje). Lahko da države trdijo, da niso v sporu, se pa pogajajo, pogovarjajo itd. V praksi običajno ni čistih pravnih ali dejanskih sporov, saj gre praviloma za različne medsebojne kombinacije in

prehodne oblike. Spori, ki so pretežno pravni, se lažje rešujejo s **pravnimi sredstvi**, dejanski spori in politični pa se lažje rešujejo z **diplomatskimi sredstvi**.

Ločevanje med **notranjimi** in **mednarodnimi** spori je zelo težko. Mednarodni spor naj ne bi bil mogoč glede tistih predmetov in vprašanj, ki sodijo v izključno notranjo pristojnost držav. Vendar pa je to težko ugotoviti, ker:

- je življenje v mednarodni skupnosti zelo raznoliko, frekvenca komunikacij je večja (npr. razcvet elektronske pošte), področja urejanja so nova itd.;
- oži se domaine reserve v MP, tj. vedno manj je zadev, ki so v izključni pristojnosti posameznih držav;
- internacionalizacija notranjih sporov (diplomatska zaščita) – ni več spor država-posameznik, ampak postane spor država-država;
- prekrivanje področij vsebinskega urejanja MP in notranjega prava držav;
- trend širitve kategorije subjekta MP;
- mednarodni tribunali se vse pogosteje srečujejo z vidiki notranjega prava držav.

Doktrina MP jasno loči:

- **spor** – je pravna kategorija, ima stranke. Spor se, za razliko od situacije, osredotoča na določen predmet. Najbolj intenzivna oblika spora je oborožen spopad;
- **situacija** – ko države ne sprejemajo, da gre za spor (nočejo priznati, da spor obstaja). Ta se ne osredotoča na nek specifičen objekt, temveč je izraz širših nestrinjanj (je bolj difuzna, ne moremo ugotoviti, kaj je predmet spora).

Temeljna načela (UL), ki regulirajo problematiko spora, so:

- načelo mirnega reševanja sporov (=obveznost),
- svobodna izbira sredstev (noben način reševanja spora ni superioren drugemu),
- prepoved uporabe sile ali grožnje s silo.

Načelo mirnega reševanja sporov je zapisano v Ustanovni listini OZN. Je univerzalno, kar pomeni, da ga morajo spoštovati tudi tiste države, ki niso članice OZN. Medtem ko je načelo prepovedi uporabe oborožene sile izrazito imperativno (*ius cogens*), je načelo mirnega reševanja sporov bolj kompromisno in popustljivo. Pogojeno je z voljo strank. Dolžnost države je aktivno ravnanje v smeri razreševanja spora. Ne gre torej za obveznost rezultata, pač pa za **obveznost prizadevanja** reševati spor po mirni poti (preprečevati, da bi prišlo do reševanja s silo). Sekundarne, iz tega izvedene obveznosti so:

- vzdržati se **zavlačevanja**;
- pogajati se v **dobri veri** (*bona fides*);
- vzdržati se ravnanj, ki bi utegnili **poslabšati stanje** (zaostri spor);
- če eno od sredstev mirnega reševanja sporov ni uspešno, morajo države **izbrati drugega**;
- iskati **'uravnoteženo rešitev'** ob upoštevanju suverene enakosti držav (ne moremo ponujati rešitev, ki bi bile za drugo državo žaljive).

V okviru zgoraj naštetih pravil (sekundarnih obveznosti) pa je ravnanje držav izrazito konsenzualno (konsenzualna narava mirnega reševanja sporov):

- a) sredstva in postopki so odvisni od soglasja/privolitve strank;
- b) **načelo proste izbire sredstev**: države same izberejo sredstvo mirnega reševanja sporov – edina omejitev: med seboj ne morejo kombinirati pravnih sredstev (sodišča in arbitraže niso kompatibilni), diplomatska sredstva pa lahko:
 - zaradi *litispendence*;
 - zaradi načela *res iudicata*.

Loči (zgodovinsko razlikovanje): pravni (rešljivi s pravnimi sredstvi – arbitraža, meddržavno sodišče) ~ politični spori (rešljivi z diplomatskimi sredstvi) → spore se je poskušalo kategorizirati po objektivnih merilih – nekateri so primerni za pravno, drugi za politično reševanje. Odločilnega pomena pa je volja (pri odločitvi kateri spor sodi v katero kategorijo). Teritorialni spori (npr. razmejitev na morju) so po svoji

naravi politični spori (rešitev s pogajanjem, diplomatskimi sredstvi,...), vendar se to danes spreminja (z njimi se je začelo ukvarjati Meddržavno sodišče v Haagu pred 20 leti). Spor glede obsega odškodnine pa je pravni spor (niso potrebna ne vem kakšna pogajanja → takoj se gre na arbitražo ali sodišče). Poznamo tudi spore o dejstvih.

7.2. SREDSTVA ZA MIRNO REŠEVANJE SPOROV

Sredstva mirnega reševanja sporov so naštetá v **33. členu** Ustanovne listine in niso namenjena samo reševanju sporov, ki bi utegnili ogroziti mednarodni mir, temveč reševanju katerihkoli mednarodnih sporov. Glede na naravo rešitve spora delimo sredstva mirnega reševanja sporov na:

- **diplomatska** → pravno neobvezujoča. Bistvo diplomatskih sredstev je v neobveznosti uporabe končnega rezultata, primerna pa so za politične spore. Uporaba pravnih pravil ni nujna (ni pa izključena).
- **pravna** → pravno obvezujoča (arbitražá, sodišča). Uporablja se pravna pravila MP, razen če se stranke v sporu ne odločijo in pooblastijo sodnega telesa ali razsodišča za sojenje ex aequo et bono (pravičnost zunaj prava).

33/I UL OZN našteva diplomatska sredstva mirnega reševanja sporov:

1. diplomatska sredstva:

- pogajanja;
- anketa (preiskava);
- posredovanje;
- sprava (konciliacija);
- poravnava;

2. pravna sredstva:

- razsodništvo (arbitražá);
- sodna rešitev;
- obračanje na regionalne institucije ali dogovore;
- druga mirovna sredstva.

Nove metode reševanja sporov so:

- GATT (predhodnica WTO);
- pomorsko sodišče;
- investicijski spori.

Krog sredstev mirnega reševanja sporov ni zaprt. V določenem obsegu so možne tudi kombinacije in modalitete ("...z drugimi mirnimi sredstvi po lastni izbiri").

Kadar se zdi VS primerni, lahko pozove stranke v sporu na mirno reševanje tega spora.

7.2.1. POGAJANJA

Sir Arthur Watts je uporabil izraz **discussion** v sukcesijskih pogajanjih SFRJ.

So najbolj razširjeno diplomatsko sredstvo in so **sestavina vseh ostalih** metod mirnega reševanja sporov. Gre za neposredno dogovarjanje med strankama v sporu. Običajno se države v sporu najprej zatečejo k njim in večinoma tudi rešijo spore. Navadno so namenjena **reševanju političnih sporov**, lahko so zelo dolgotrajna. Če dolgo časa ne dajo nobenega rezultata, govorimo o točki "**dead lock**". Ko države spoznajo, da pogajanja niso več smiselna, morajo izbrati kakšno drugo sredstvo mirnega reševanja sporov.

Lahko so:

- bilateralna ali
- multilateralna.

Izvajati jih je treba **zaupno in diskretno** ter na način, da se krepí zaupanje med strankami v sporu (značilno je, da si države v sporu ne zaupajo, a je zaupanje treba razviti, če želimo pogajanja uspešno končati). Diskretnost je potrebna zato, ker je vključevanje javnosti (v kateri se hitro razburijo strasti), nevarno (potem pravijo, da so pogajalci nesposobni, itd.).

Poznamo dve skupini pogajanj:

- pogajanja, ki direktno obravnavajo neko sporno vprašanje,
- pogajanja, katerih predmet je sredstvo reševanja – kam bodo države predložile spor, katera materialna pravila in kakšen postopek se bo uporabil, tudi če je spor rešen, se lahko zgodi, da se moramo pogajati o tem, kako izvesti sodbo,...

7.2.2. PRIJATELJSKE USLUGE (DOBRE USLUGE, GOOD/BONS OFFICES)

Poleg strank v sporu je udeležena še tretja oseba:

- mednarodna organizacija,
- funkcionar v mednarodni organizaciji,
- ugledna osebnost (npr. bivši predsednik),
- država,
- generalni sekretar ZN (njegova funkcija se tolmači kot taka, da je za to sredstvo zelo primerna).

Danes se to sredstvo ne uporablja samo za odnose med državami, ampak tudi v državah – situacije, ki so nevarne za mir, in so pretežno notranjega značaja.

Tretja oseba **ne posega v meritum** – njegova vloga je:

- prenašanje sporočil (npr. proximity talks → stranke zbere na enem mestu, kjer ni direktnega pogovora med strankami, ampak preko prenašalca),
- reševanje tehničnih vprašanj (lokacija pogajanj).

7.2.3. POSREDOVANJE (MEDIACIJA)

Udeležba tretje osebe, ki **posega v meritum** in daje **predloge za rešitev**. Posrednik je vedno nekdo, ki uživa zaupanje in avtoriteto. Med dobrimi uslugami in mediacijo prihaja do prehajanja!

Loči: posredovanje v smislu reševanja sporov = mediacija, posredovanje v vojaškem smislu = intervencija.

Dobre usluge (bons offices): tretja stran predstavlja samo vzdrževalca stikov, si prizadeva, da bi stranki z nasveti in prigovarjanjem pripeljala do neposrednih pogajanj oz. da bi pogajanja pospešila, tako da bi prišlo do sporazumne rešitve med samima strankama.

Čisto posredovanje (mediacija): tretja stran se ne omejuje samo na prigovarjanje in prenašanje predlogov, temveč strankama predlaga tudi svoje vsebinske rešitve.

Če za posredovanje zaprosita obe stranki skupaj, se posredovanje približa spravi oz. arbitraži. Če državi na podlagi posredovanja sprejmeta sporazum (skleneta pogodbo), ju ta seveda zavezuje.

7.2.4. ANKETNE KOMISIJE

Anketa oz. preiskava je namenjena **objektivnemu ugotavljanju in razreševanju dejstev** (fact finding). Oblikujejo se preiskovalne komisije, ki praviloma delujejo na samem kraju. Uporabno je tudi za mejne incidente. Preiskava se lahko kombinira z drugimi sredstvi mirnega reševanja sporov. Običajno jo izvede tretji, nepristranski subjekt, stranki pa lahko oblikujeta tudi mešano komisijo, ki je sestavljena iz pripadnikov obeh strank. Ugotovitve preiskave strank ne vežejo, temveč so samo podlaga za nadaljnja pogajanja in uporabo drugih sredstev mirnega reševanja sporov.

7.2.5. SPRAVA (KONCILIACIJA)

Gre za postopek, v katerem države svoj spor predložijo sporazumno izbranemu posamezniku ali več posameznikom z namenom, da **spor razišče in predlaga ustrežno rešitev**, stranke pa se pri tem **ne zavežejo, da bodo to rešitev tudi sprejele** (kolektivno delo kolektivnega organa, ki preučuje problem, za katerega gre, in da predloge za rešitev). Gre za kolektivno, strokovno in avtoritativno delo.

Nasprotno od posredovanja, kjer delujejo države oz. v njenem imenu državni organi, je organ sprave posameznik ali skupina posameznikov, ki uživajo zaupanje strank. Sprava je podobna posredovanju glede načina delovanja izbranega organa, ki ne išče stroge pravne rešitve, temveč rešitev, ki je sprejemljiva za obe strani. V tem se sprava razlikuje od arbitraže. To seveda ne pomeni, da organ sprave ne bo ponudil pravne rešitve, če meni, da je ta najbolj sprejemljiva za stranke.

Razlikovanje od posredovanja:

- je kolektivna,
- pričakuje se kompleksna proučitev problema s strani komisije za conciliacijo,
- komisija za conciliacijo ni vezana na uporabo prava (da bi morala najti rešitev na podlagi prava kot arbitraža),
- lahko le priporoči (ne daje zavezujoče rešitve),
- predvidena je v različnih multilateralnih pogodbah (v MK o pogodbenem pravu, v pogodbah o človekovih pravicah).

Sprava je po drugi strani **podobna arbitraži**. To še posebej velja za:

- oblikovanje organa sprave – veliko mednarodnih pogodb predvideva ustanovitev stalnih odborov za spravo z vnaprej imenovanimi člani;
- način določanja pristojnosti – pristojnost organa sprave se tako kot pristojnost arbitraže določi z izrecnim sporazumom strank;
- postopek itd.

Med spravo in arbitražo pa obstajajo pomembne razlike:

- medtem ko se pri arbitraži kot zgornja premisa silogizma vedno uporabi pravna norma, sprava nanjo praviloma ni vezana. Stranke lahko organu sprave sicer naročijo, da svojo rešitev oblikuje v skladu z MP, lahko pa mu naročijo, naj prava ne upošteva;
- organ sprave lahko strankam predlaga več različnih rešitev;
- predlogi organa sprave strank ne zavezujejo.

Namen sprave je raziskati dejansko in pravno stran spora, zbrati potrebne podatke in stranke privedi do ustrezne sporazumne rešitve. Sprava je večkrat predhodna stopnja arbitraže ali sodnega postopka.

7.2.6. PORAVNAVA

Kolektivni organ na podlagi soglasja strank **dokončno odloči o rešitvi spora** in mu pri tem ni treba uporabljati mednarodnega prava → spori, kjer se države vnaprej zavežejo, da bodo spoštovale odločitev nekega objektivnega foruma, ki so mu zaupale reševanje spora, pri tem pa ta forum pooblastijo, da se pri sprejemanju odločitve ne ozira na pravo oz. da spor razreši z izdajo novih predpisov. Poravnava je **podobna arbitraži**, saj se tudi tu stranke zavežejo, da bodo spoštovale odločitev foruma. Med njima pa obstaja pomembna **razlika**: arbitraža rešuje spore z uporabo prava, poravnava pa prava ne upošteva. Nekateri teoretiki prištevajo poravnavo k arbitraži v širšem smislu.

33. člen poravnave ne omenja. V praksi se ne uporablja, je zgolj hipotetična možnost, ker bi bila poravnalna komisija preveč močna.

7.2.7. ARBITRAŽA

O nekem vprašanju se razsoja na podlagi mednarodnega prava in poda se obvezujoča odločitev. Poleg Meddržavnega sodišča je pravni mehanizem za reševanje sporov. **Kriteriji** identifikacije meddržavne arbitraže:

- **udeležba tretjega nepristranskega subjekta** – spor razrešijo sodniki, ki jih sporazumno izbereta državi;
- rešitev, ki jo arbitraža prinese, je **razsodba**, t.j. uporaba pozitivnega prava v konkretnem sporu (pravna narava);
- rešitev je **dokončna in zavezujoča** (stranki jo morata izvršiti). Izrek je vir prava za stranke v sporu;
- ponavadi je **kolektivna** (arbitražni tribunal). Možen je dogovor strank da bo **1** arbiter, večinoma pa so arbitri **3** – vsaka stranka imenuje enega, ta 2 pa skupaj predsednika. Lahko je tudi **5** arbitrov.

Razlikujemo:

- **priložnostno (ad hoc) arbitražo** – ustanovi se s posebnim sporazumom in je namenjena reševanju nekega konkretnega spora. Sprti strani se morata vnaprej dogovoriti o vseh pomembnejših arbitražnih vprašanjih: o identiteti arbitrov, o njihovem imenovanju (lahko jih imenuje tudi nekdo tretji) itd. Večina arbitraž je takih;
- **institucionalno arbitražo** – stalno arbitražno sodišče v Haagu. Namenjena je reševanju določenih sporov med določenimi državami. Začne se s tožbo; predmet tožbe mora biti v okviru tistega sporazuma, s katerim sta se stranki vnaprej podredili arbitraži za določene vrste sporov. Običajno obstajajo sezname arbitrov, izmed katerih se izberejo arbitri za posamezen primer. Pravila postopka so praviloma določena že vnaprej.

Glede na to, da sta za spor vedno potrebni vsaj dve stranki, je za arbitražno reševanje spora potrebno **soglasje** med njima o arbitraži. Pravni temelj meddržavne arbitraže je lahko:

- **posebni sporazum** (compromis): tip mednarodne pogodbe, s katero se ustanovi arbitraža;
- **arbitražna klavzula**: posebna klavzula o reševanju sporov z mednarodno arbitražo v neki mednarodni pogodbi. Klavzula predvideva arbitražo glede izvajanja in sporov glede pogodbe, določen pa je tudi način delovanja arbitraže;
- **mednarodna pogodba** glede mirnega reševanja sporov (traite d'arbitrage).

Pristojnost arbitražnega organa:

- **ratione personae** – ne gre zgolj za države, lahko so tudi drugi subjekti MP (organizacije, Sveti sedež itd.);
- **ratione materiae** – ne gre zgolj za spor pravne narave, lahko se rešuje tudi politične spore (država se reši odgovornosti, npr. da se je slabo izpogajala).

Če ni posebej določeno ter v dvomu, arbitraža sama presoja obseg svoje pristojnosti (competence de la competence).

Praviloma imenuje vsaka stranka enako število arbitrov. Ker se običajno določi **neparno število arbitrov**, se morata stranki sporazumeti o vsaj enem (neparnem) arbitru. Neparnega arbitra lahko sporazumno določijo tudi arbitri, ki sta jih imenovali državi. Sestava arbitražnega organa: arbiter posameznik ali arbitražni tribunal:

- so 3: vsaka država imenuje enega, tretji pa je nevtralen in ponavadi tudi predsednik tribunala;
- jih je 5: "taba formula" - vsaka država svojega, ta dva pa nato najdeta še tri, ki lahko nato sami sprejmejo odločitev (preglasujejo).

Stalno arbitražno razsodišče s sedežem v Haagu: ustanovljeno leta 1899 s Haaško konvencijo o mirnem reševanju sporov. To razsodišče (1899) ni stalna institucija. Vsaka pogodbeni stranka konvencije lahko določi **4 državljanke kot arbitre** – uvrščeni so na spisek stalnih arbitrov. Slovenija je v

to konvencijo vključena po pravilih nasledstva in ima 2 arbitra. Ta spisek arbitrov v praksi ni pogosto uporabljen, ker imajo države ponavadi že v mislih, koga hočejo imeti za arbitra v konkretnem sporu (specialista na nekem področju). Vendar pa imajo ti arbitri pomembno funkcijo – predlagajo kandidate za sodnike Meddržavnega sodišča v Haagu.

"Metoda list arbitrov" → da se ne iščejo v vsakem primeru posebej (Permanent court of arbitration – PCA). To je predvideno po Haaški konvenciji iz leta 1907. Zahteve so:

- države morajo te arbitre imenovati (Slovenija jih ni);
- te liste je potrebno ažurirati (za primer smrti, bolezni itd.).

"Appointing authority" za arbitre je:

- država;
- ugleden posameznik, npr. predsednik ICJ – 45. člen Haaške konvencije (1907) določa, da mora arbitra v primeru, če ga ne imenuje država, imenovati nekdo tretji: neka druga država ali ugleden posameznik.

Pravila (način) postopka določajo:

- primarno stranke v sporu (v kompromisu, v pogodbi glede mirnega reševanja sporov itd.);
- subsidiarno arbitražni tribunal.

Imamo tudi modelna pravila: Model Rules on Arbitral Procedure. Praviloma se odločitve sprejemajo z večino glasov arbitrov. Državi pa se lahko dogovorita, da mora biti odločitev sprejeta soglasno. To sicer ni ravno običajno, je pa možno. Materialna pravila:

- določena so v pravnem temelju za arbitražo;
- v dvomu se uporablja mednarodno pravo;
- po posebnem pooblastilu *ex aequo et bono*.

Arbitražni postopek:

- v temeljnih obrisih se približuje ICJ;
- načeloma je kontradiktoren (pisni in ustni del, dokazni postopek, zaslišanje prič, ogled lokacij, zastopniki, svetovalci itd.);
- zaupnost – lahko je zaprt za javnost;
- sorazmerno hiter – hitrejši od postopka na Meddržavnem sodišču (tam lahko traja postopek tudi več let). Vendar lahko zaradi postopkov pri dogovoru o arbitraži, za katere je potrebno soglasje obeh držav v sporu, že sama priprava traja precej časa;
- arbitraža je v primerjavi z Meddržavnim sodiščem tudi precej dražja, saj stroške postopka v celoti nosita stranki.

Značilnosti rzsodbe:

- pravno **obvezujoča in dokončna**;
- problem izvrševanja, saj ni prisile - ponavadi sicer teh težav niti ni (za izvršitev sodbe Haaškega sodišča poskrbi VS ZN);
- učinek **inter partes**;
- oblika: izrek in obrazložitev;
- možnost nasprotnih in ločenih mnenj;
- vsebuje razlago rzsodbe;
- možno je **izpodbijanje** - prekoračitev pooblastil, bistvena napaka glede ugotovitve dejanskega stanja ali pri uporabi prava. Možno pa je tudi **razglasitev ničnosti** - prekoračitev pristojnosti arbitraže, korupcija arbitra, nespoštovanje bistvenih pravil postopka,...
- možnost **revizije** v primeru novih dejstev.

Pozitivne plati meddržavne arbitraže:

- hiter postopek,
- dolgotrajnost pogajanj za doseg kompromisa,
- zaupna narava,
- politični motivi,

- možnost oblikovanja postopka, tribunala in izbire materialnih pravil.

Negativne plati:

- malo izgrajenih pravil,
- izključitev intervencije (ni intervencije tretjih držav),
- izvrševanje rzsodbe,
- izbira kraja arbitraže,
- visoki stroški in težave z logistiko.

7.2.8. MEDDRŽAVNO SODSTVO – MEDDRŽAVNO SODIŠČE V HAAGU (ICJ)

Je pglavitni sodni organ OZN (imajo jih več). **Statut Stalnega meddržavnega sodišča (SMS)** je **sestavni del UL OZN**, pravna podlaga za njegovo delovanje pa je tudi **Poslovnik SMS**. Vse države članice ZN so ipso facto pogodbene stranke SMS. Država nečlanica lahko postane pogodbenica SMS samo pod pogoji, ki jih postavi Generalna skupščina na priporočilo VS. Pravdne stranke so lahko samo države. Posamezniki ne morejo biti stranke v postopku, čeprav so lahko večkrat predmet spora med državami (npr. diplomatska zaščita).

Naloga Meddržavnega sodišča je dvojna:

- **reševanje sporov**, ki mu jih sporazumno predložijo države, in
- dajanje **svetovalnih mnenj** – svetovalnih mnenj ne morejo zahtevati države, temveč samo Generalna skupščina, Varnostni svet in organizacije, ki jih za to pooblasti Generalna skupščina. Svetovalno mnenje nima obvezujoče moči. Organ, ki ga je zahteval, ga lahko bodisi upošteva bodisi sprejme drugačno rešitev.

7.2.8.1. Organizacija Sodišča

15 sodnikov - v sodišču morajo biti zastopane vse pglavitne **civilizacije** in pglavitni **pravni sistemi** sveta. Pogoji za sodnika ICJ:

- a) neodvisen,
- b) visokega moralnega ugleda,
- c) izpolnjevati pogoje iz svoje države, ki se zahtevajo za opravljanje najvišjih sodnih služb,
- d) izpolnjevati pogoje za ustavnega ali sodnika → pri nas ni nujno, da ima pravniški državni izpit, lahko pa je priznan strokovnjak mednarodnega prava.

Mandat je **9 let** + možnost ponovne izvolitve. Predsednik in podpredsednik imata 3-letni mandat in sta lahko ponovno izvoljena. Vsaka 3 leta se voli 5 sodnikov, da se zagotovi kontinuiteta (2/3 sodnikov ima vzporedne izkušnje).

SMS določa tudi možnost ustanavljanja **senatov**, sestavljenih iz 3 ali več sodnikov (za odločanje v določenih vrstah zadev – delovni spori, tranzit, komunikacije).

Sodnike volita GS in VS neodvisno drug od drugega (ločene volitve) s seznama oseb, ki jih predlagajo **državne skupine Stalnega arbitražnega sodišča**. GS in VS volita z absolutno večino → GS: 96 (50% od 191 članic), VS: 8 (50% od 15 članic).

Sodniki morajo biti neodvisni (ne smejo opravljati politične, upravne funkcije, ne smejo imeti druge zaposlitve, v postopkih ne smejo nastopati kot zastopniki ali svetovalci strank). Uživajo diplomatsko imuniteto in privilegije.

Sodišče zaseda v Haagu (Nizozemska) v Palači miru, vendar pa lahko v kakšnem primeru obišče državo stranko v sporu (npr. 1997 v Gabčikovo-Nagymaros).

Sodišče **zaseda stalno v polni sestavi**; lahko se dogovori, da posamezni sodniki ne bodo sodelovali v postopku, nujno pa jih mora biti 9. Na predlog pravnih strank lahko določa v skrajšanem postopku v senatu 5 sodnikov. Če je v sporu država, katere državljanstvo ima sodnik, ki v sporu sodi, ta lahko sodi,

ampak ima potem druga država tudi možnost izbire svojega sodnika (= ad hoc sodnik, nima istih ugodnosti kot ostalih 15 članov sodišča).

Ima svoj **poslovnik** (Rules of the Court), ki se spreminja in vpliva na vsebino SMS (na tiste bolj splošne določbe, ki jih poslovnik nadalje razčlenjuje).

7.2.8.2. Pristojnosti Sodišča in postopek

2 glavni pristojnosti:

- **sojenje v sporih** med državami,
- **dajanje svetovalnih mnenj**.

Sodišče ima tudi **incidenčno pristojnost**:

- možnost izdaje začasnih ukrepov (zaščita pravic katere od pravnih strank);
- dovolitev stranske intervencije v postopku;
- odločanje o reviziji sodbe ali pri obrazložitvi sodbe;
- pristojnost o pristojnosti.

Sodišče je **dostopno** za vse pogodbene stranke UL OZN, dostopnost pa se omogoča tudi drugim pogodbenim strankam. Stranke so lahko le **države**. **Predmet spora** je lahko sicer povezan s pravicami ali obveznostmi pravnih ali fizičnih oseb, ampak se ne sodi o njihovih interesih, ampak o pravici države, ki varuje svoje pravne ali fizične osebe pred kršitvijo mednarodnega prava.

A) SOJENJE V SPORIH

SMS: v konkretnem primeru se pristojnost Sodišča vzpostavi takrat, ko se stranke sporazumno podredijo njegovi pristojnosti (= privolitev držav). To se lahko zgodi na dva načina:

1. stranke sklenejo poseben **sporazum oz. kompromis**, na podlagi katerega Sodišču predložijo že nastali spor (special agreement). Stranke lahko tudi določijo pristojnost Sodišča za bodoče spore:
 - v mednarodno pogodbo, ki ureja odnose med državami pogodbenicami, lahko zapišejo klavzulo, na podlagi katere bo morebitne spore reševalo Sodišče (**kompromisorna klavzula**),
 - sklenitev posebne pogodbe, ki določa vrste sporov, ki se bodo reševali pred Sodiščem;
2. **fakultativna (dispozitivna, opcijska) klavzula** (36/II člen Statuta), s katero lahko vsaka država z enostransko izjavo prevzame obveznost, da se brez posebnega sporazuma podreja pristojnosti Sodišča glede sporov določene vrste v razmerju do vsake države, ki je prav tako podpisala to klavzulo (pogoj recipročnosti). Izjava se lahko nanaša na spore glede:
 - **razlage pogodbe**;
 - katerokoli **vprašanje mednarodnega prava**;
 - **obstoja kakšnega dejstva**, ki bi pomenilo, če se ugotovi, kršitev meddržavne obveznosti;
 - **narave ali obsega odškodnine**, ki se mora dati za kršitev kakšne mednarodne obveznosti.

Tovrstna izjava zavezuje države, da se podredijo pristojnosti Sodišča v mejah, ki jih določijo same (časovna omejitev, omejitev samo na določeno skupino držav,...). Gre za sklenitev pogodbe o predložitvi spora v konkretnem primeru.

36. člen (izpit!)

1. Pristojnost Sodišča se razteza na vse zadeve, ki mu jih stranke predložijo, kakor tudi na vse primere, ki so posebej določeni v UL OZN ali v veljavnih pogodbah in dogovorih.
2. Države, ki so pogodbene stranke tega Statuta, smejo kadarkoli izjaviti, da v razmerju do vsake druge države, ki sprejme isto obveznost, pripoznavajo kot obvezno ipso facto in brez posebnega sporazuma pristojnosti Sodišča v vseh pravnih sporih, ki se nanašajo na:
 - razlago kakšne pogodbe,
 - katerokoli vprašanje mednarodnega prava,
 - obstoj kakšnega dejstva, ki bi pomenilo, če se ugotovi, kršitev kakšne meddržavne obveznosti,
 - naravo ali obseg odškodnine, ki se mora dati za kršitev kakšne mednarodne obveznosti.
3. Prej omenjene izjave se lahko dajo brezpogojno ali pod pogojem vzajemnosti med več državami ali med določenimi državami, ali pa za določen čas.

4. Takšne izjave se deponirajo pri generalnem sekretarju Združenih narodov, ki pošlje njih prepise pogodbenim strankam tega Statuta in tajniku Sodišča.
5. Izjave, ki so bile dane po 36. členu Statuta Stalnega meddržavnega sodišča in so še v veljavi, se med pogodbenimi strankami tega Statuta štejejo, kot da je z njimi bila sprejeta obvezna pristojnost Meddržavnega sodišča za preostali čas njihove veljavnosti v skladu z njihovimi določbami.
6. Če nastane spor o tem, ali je Sodišče pristojno, odloči Sodišče.

Sodišče odloča:

- na podlagi **formalnih virov** ali
- **pravičnosti** (če se stranki izrecno tako dogovorita).

38. člen (izpit!):

1. Sodišče, katerega naloga je odločati v skladu z mednarodnim pravom v sporih, ki se mu predložijo, naj uporablja:
 - **meddržavne dogovore**, bodisi splošne bodisi posebne, s katerimi so postavljena pravila, ki jih države v sporu izrecno pripoznavajo,
 - **mednarodni običaj** kot dokaz obče prakse, ki je sprejeta kot pravo,
 - **obča pravna načela**, ki jih pripoznavajo civilizirani narodi,
 - **sodne odločbe**, s pridržkom določbe 59. člena, in **nauk** najbolj kvalificiranih pravnih strokovnjakov različnih narodov, kot pomožno sredstvo za ugotavljanje pravnih pravil.
2. Ta določba ne omejuje pravice Sodišča, da odloča o zadevi **ex aequo et bono**, če se pravdne stranke o tem sporazumejo.

Kako se zadeva predloži sodišču:

1. s sporočilom o posebnem sporazumu - naslovljeno na tajnika sodišča;
2. s pisno vlogo/tožbo na podlagi opcijske deklaracije ali mednarodne pogodbe - naslovljeno na tajnika. Tajnik obvesti vse DČ.

Postopek se vodi v francoskem ali angleškem jeziku. Zastopniki, pravni svetovalci in odvetniki strank uživajo diplomatske privilegije in imunitete, ki so jim potrebne za neodvisno opravljanje svojih dolžnosti.

Sodišče odloča v dveh fazah:

1. o svoji pristojnosti, ali je tožba dopustna (procesni preizkus);
2. o vsebini (meritum).

Postopek ima dva dela:

- **pisni postopek**: Sodišču se pošljejo in pravnim strankam vročijo vloge, odgovori nanje in po potrebi replike, prav tako pa tudi vsi dokazni spisi in listine;
- **ustni postopek**: začne se po končanem pisnem postopku. Bistvo je v tem, da Sodišče zaslišuje priče in izvedence ter posluša zastopnike strank (državo zastopa agent - diplomat), pravne svetovalce in odvetnike. Ustna obravnava je javna, razen če Sodišče odloči drugače oz. če obe pravnici stranki zahtevata, naj se obravnava zapre za javnost.

Ko stranka enkrat sprejme pristojnost Sodišča, ne more preprečevati njegovega delovanja s svojo pasivnostjo. Če namreč stranka ne pride pred Sodišče ali opusti obrambo svoje zadeve, sme nasprotna pravdna stranka predlagati Sodišču, naj odloči v korist njenega zahtevka.

Stranke se lahko med postopkom **poravnajo** ali **odstopijo** od nadaljevanja pravde. To se mora zgoditi pred razglasitvijo sodbe.

Statut predvideva tudi **stransko intervencijo** tretjih, zainteresiranih držav. Če je kakšna država mnenja, da bi lahko bil s sodbo v nekem sporu prizadet kakšen njen interes pravne narave, sme predlagati Sodišču, da ji dovoli intervenirati v postopku. O takšnem predlogu odloči Sodišče.

Obravnave so javne. Sodišče **sprejema odločitve** tajno z **večino glasov navzočih** (če so glasovi nerazdeljeni, odloča glas predsednika oz. podpredsednika, če ga nadomešča). Sodba se razglasi na javnem zasedanju. Biti mora **obrazložena**, lahko se podajajo **odklonilna ali pritrdilna ločena mnenja**. Meritum sodbe je sestavljen iz treh delov:

- ugotavljanje dejstev;
- ugotavljanje merodajnega prava;
- uporaba prava na dejansko stanje.

Odločba Sodišča je **dokončna**, njen učinek pa je omejen na pravdne stranke. Statut ne predvideva možnosti pravnega sredstva (= **ni pritožbe**), ki bi ga bilo mogoče nasloviti na neko višjo instanco. Vendar pa dopušča možnost, da se vsaka stranka obrne na Sodišče in od njega **zahteva razlago sodbe**, če nastane spor o njenem smislu ali dosegu. Poleg razlage je možna tudi **revizija** → predlog za revizijo se sme vložiti, če je utemeljen z odkritjem kakšnega novega dejstva, ki je take narave, da bi moglo odločilno vplivati na izid, pri izrekanju sodbe pa Sodišču in pravnim strankam ni bilo znano (subjektivni rok **6 mesecev**, objektivni **10 let**).

Sodišče se financira iz proračuna ZN, stroške postopka pa nosi vsaka stranka sama.

Vsaka članica OZN je zavezana, da se **podredi odločbi** Meddržavnega sodišča v vsakem sporu, v katerem bi bila pravdna stranka. Ustanovna listina daje članicam možnost, da se obrnejo na Varnostni svet, če nasprotna pravdna stranka ne izvrši sodbe. Varnostni svet lahko da priporočila ali odloči o ukrepih, ki jih je treba storiti, da se sodba izvrši. Varnostni svet ni goli izvršitelj sodbe, temveč o zahtevi odloči z vidika ohranitve mednarodnega miru in varnosti. Pri arbitraži stranke nimajo možnosti, da bi se obrnile na Varnostni svet.

Varnostni svet in Sodišče imata vsak svoje pristojnosti. Varnostni svet odloča o političnih, Sodišče pa o pravnih ukrepih (iz primera Nikaragva proti ZDA).

B) SVETOVALNA MNENJA

Kdo lahko zaprosi za svetovalno mnenje?

- **Generalna skupščina**;
- **Varnostni svet**;
- **drug organ ali agencija**, če dobi taka pooblastila od GS.

Svetovalno mnenje **ne more nadomestiti postopka v sporu**, lahko pa se izda tudi o zadevi, ki je predmet spora. Svetovalno mnenje za državo ni obvezujoče, organi pa ga morajo spoštovati. Svetovalno mnenje se izda **o pravnih vprašanjih**.

Za svetovalno mnenje je potrebno podati pisno vlogo. Tajnik o tem obvesti vse države, te lahko podajo svoje pisne izjave, pa tudi ustne na obravnavi. Sodišče poda svojo izjavo na javni seji.

Poleg teh dveh glavnih pristojnosti ima sodišče še **incidenčne/stranske pristojnosti**:

- lahko izda **začasne ukrepe** za varstvo pravic pravnih strank,
- **dovoli intervencijo** tretji državi v postopek,
- lahko **obrazloži sodbo** - možna je tudi revizija sodbe.

Te pristojnost se izvršujejo samo, ko obstajajo primerne okoliščine. Namen: naj bi pripomogle k razrešitvi spora in učinkovitosti sodbe. Privolitev držav ni potrebna.

41. člen SMS: začasni ukrepi se lahko (na predlog stranke/lastno pobudo) izdajo kadarkoli v postopku ali že pred ugotovitvijo pristojnosti → zadošča že verjetnost stvarne in personalne pristojnosti Sodišča. Vsebinska pogoja za začasni ukrep:

- nevarnost nepopravljive škode,
- element nujnosti.

Če predlog poda ena od strank, ga mora podati pisno. Taka pisna vloga ima prednost pred vsemi ostalimi zadevami (čim prej se mora rešiti). Vsi ukrepi se sporočijo pravnim strankam in VS. Odredba začasnih ukrepov je pomožni postopek, v katerem se Sodišče ne ukvarja z glavnim vprašanjem. Prevladuje tudi stališče, da ima sklep o začasnih ukrepih zavezujoč učinek.

62. člen SMS: intervencija tretjih držav (če meni, da bi bil s sodbo prizadet njen interes pravne narave) ali 63. člen: če gre za razlago mednarodne pogodbe, katere pogodbenica je tretja država, tudi lahko intervenira → dobi pravni položaj stranke (lahko imenuje ad hoc sodnika, sodba zavezuje tudi njo).

7.2.8.3. Dva primera

a) NIKARAGVA VS. ZDA

ZDA izvaja med leti 1984 in 1986 vojaške in paravojaške aktivnosti v in proti Nikaragvi. Nikaragva vloži tožbo 9.4.1984 in sodišče izda sodbo o pristojnosti 26.11.1984, dokončno pa o zadevi odloči 27.6.1986.

Nicaragva skupaj z zahtevkom poda tudi zahtevo za izdajo začasnih ukrepov po **41. členu Statuta**. Začasne ukrepe mora biti podana:

- nevarnost nepopravljive škode; in
- nujnost.

Za izdajo začasnih ukrepov zadošča že verjetnost stvarne in personalne pristojnosti sodišča. Podati je potrebno pisno zahtevo, v kateri se navede predlog ukrepa, razlog in posledice. Zahteve po izdaji začasnega ukrepa ima absolutno prednost in sodišče se mora nemudoma sestati, vendar mora vseeno dati stranki možnost, da se pripravi. Sodišče na predlog ukrepov ni vezano, vendar pa odločitev o ukrepih ne sme prejudicirati končne odločitve. Vse odločitve se sporočijo Generalnemu sekretarju, ki jih posreduje VS. Pravna narava začasnih ukrepov – ukrep ima po 59. členu Statuta **značaj odločbe**. 94. člen UL OZN pa zahteva obvezno upoštevanje odločb sodišča, sicer se lahko nasprotna stranka obrne na VS!

Nicaragva trdi, da ZDA kršijo njeno suverenost, da onemogočajo trgovanje in da financirajo gverilo, ki spodkopava legitimno vlado. Zahteva, naj sodišče ZDA prepove podporo gverili in načrtovanje vojaških aktivnosti. ZDA pa ugovarja, da taki začasni ukrepi pomenijo neposredno grožnjo interesom več srednjeameriških držav in ugovarjajo pristojnost sodišča. Sodišče zavrne ugovore ZDA in potrdičasne ukrepe. Kot intervenient se želi v spor vključiti Salvador, kar pa sodišče zavrne.

I. FAZA

Vprašanje pristojnosti

Nicaragva zatrjuje pristojnost sodišča na podlagi fakultativnih izjav (opcijskih deklaracij); tako izjavo je Nikaragva podala že pred Mednarodnim sodiščem (1929) in ni prenehala veljati. ZDA temu nasprotuje in se sklicuje na to, da ni dokaza o ratifikaciji podpisa Protokola o statutu mednarodnega sodišča Društva narodov. Če tega protokola ni ratificirala, potem tudi fakultativna izjava ne velja. Sodišče ugovora ZDA ne sprejme, saj meni, da se Nikaragva šteje za zavezano že ves čas.

ZDA 3 dni pred vložitvijo tožbe podajo dodatek k ratifikacijski klavzuli, s katerim izključijo pristojnost sodišča za spore v zvezi z ostalimi srednjeameriškiimi državami, za izjavo pa določijo, da začne učinkovati *takoj*. Sodišče pa meni, da ni možno podati dodatkov k ratifikacijski izjavi s takojšnjim rokom učinkovanja. Rok, ki ga je za začetek veljavnosti postavila ZDA v skladu z lastno izjavo iz originalne ratifikacijske izjave, je bil 6 mesecev.

ZDA dodatno ugovarja pristojnost. Ratifikacijska izjava ZDA (1946) izvzema spore v zvezi z multilateralnimi pogodbami, razen če bi vse države lahko bile stranke postopka ali če ZDA na to izrecno pristanejo. Spor nanašal na Statut organizacije ameriških držav, ki je multilateralna pogodba. Sodišče ugotovi, da ne bo moglo soditi s pomočjo (na podlagi) mednarodnih pogodb, vseeno pa ugotovi svojo pristojnost, le da bo moralo soditi po običajnem mednarodnem pravu.

Nicaragva pa pristojnost sodišča utemeljuje tudi na podlagi bilateralne pogodbe med njo in ZDA (subsidiarna pristojnost). Sodišče sprejme tudi to pristojnost.

Dopustnost tožbe

ZDA oporekajo dopustnost tožbe, ker:

- Nikaragva ni tožila vseh držav;
- sodišče ni pristojno, češ da je pristojen VS na podlagi ogrožanja miru;
- sodišče ni sposobno obravnavati dejstev glede vojaškega spora, ki je še v teku;
- niso še izkoriščeni ostali postopki (pogajanja).

Sodišče te ugovore zavrne in trdi, da imata z VS ločene pristojnosti za odločanje o ISTI zadevi; pristojnosti pa se med seboj ne izključujejo.

Ko sodišče odloči o pristojnosti in o dopustnosti tožbe, se ZDA odločijo, da ne bodo več sodelovale. V skladu s 53. členom Statuta pa to ni ovira za nadaljnji postopek.

II. FAZA

Sodišče v 2. fazi ugotavlja dejstva in pravno podlago. Ker pa ZDA ne sodeluje več, se pojavijo problemi: tajnost podatkov, trajanje konflikta.

Sodišča upošteva le dejstva, ki obstajajo ob začetku ustnega dela postopka. Sodišče ugotovi dejavnost CIE, dejavnost ameriškega vojaškega letalstva in Pentagona pri načrtovanju akcij. Ne najde pa dokazov, da bi ZDA same ustanavljale skupine (Contras), so jih pa oboroževale in podpirale, vendar ne do te mere, da bi jih lahko smatrali za najemniško vojsko ZDA.

Sodišče ugotovi ekonomske učinke zapiranja njenih pristanišč. Ugotovi tudi dejavnosti Nikaragve zunaj njenih meja (napadi na sosednje države, podpora prevratnikom,...).

Sodišče mora sedaj ugotavljati običajno pravo, ki bo podlaga odločanja. Ugotoviti mora:

- ali obstaja prepoved sile;
- ali obstajajo ukrepi, ki nimajo vloge oboroženega spopada (protiintervencija na dejanja, ki niso vojaški napad, ni dopustna);
- suverenost držav;
- humanitarno pravo ob notranjih spopadih (skupni 3. člen Ženevskih konvencij velja za običajno pravo).

Pri tem mora ugotoviti:

- prakso držav;
- pravno zavest.

Sodišče odloči, da prepoved uporabe sile lahko razglasimo za običajno pravo (praksa + *opinion iure* na podlagi Deklaracije 7. načel). Sodišče ugotovi, da so ZDA kršile načelo prepovedi uporabe sile, se je pa postavilo vprašanje, ali so imele ZDA pravico do uporabe samoobrambe na napade Nikaragve. ICJ je ugotovilo, da pravice do samoobrambe ni bilo, saj napadi na Salvador in Honduras ne pomeni napada na ZDA. Le-te sicer lahko sprejmejo neke ukrepe, a le, če so za to zaprosene – kolektivne obrambe ni.

ICJ je izdalo obsodbo proti ZDA zaradi kršitve načela prepovedi uporabe sile in kršitve dolžnosti spoštovanja suverenosti Nikaragve. Sodišče tudi ugotovi, da so ZDA z blokado pristanišč povzročile kršitev načela *pacta sunt servanda* bilateralne pogodbe. Sodišče odloči:

- ZDA morajo nemudoma prenehati s kršitvami;
- bodoče izogibanje kršitvam;
- odškodninska odgovornost ZDA - višina in narava odškodnine naj se določi v novem, nadaljnjem postopku. Leta 1991 pa Nikaragva sporoči, da ne želi nadaljevati s postopkom in zadeva se umakne.

Sodba je pomembna zlasti za notranje oborožene spopade, saj se odloči, da so tudi tu države zavezane z mednarodnimi pravili.

b) GABIČKOVO – NAGYMAROS PROJECT

Madžarska in Slovaška se dogovorita, da bosta na reki Donavi, ki je plovna, skupaj zgradili projekt (zapornice na reki), ki bo služil kot zaščita proti poplavam, pridobivanju elektrike in urejanju plovbe. Gre za skupni projekt v celoti. Podlaga za sporazum je mednarodna pogodba iz leta 1977. Pri projektu pride do zapletov, vključitve dodatnih izvajalcev – sprejeli naj bi protokol o pospešitvi del in plan naj bi se dodelal. Vmes pa pride na Madžarskem do izvolitve nove vlade, ki nad izvedbo projekta ni navdušena, zato najprej začasno ustavi dela, nato pa jih dokončno opusti. Leta 1992 Slovaška spremeni plan in začne z izgradnjo (preusmeritvijo toka) - plan C, istega leta po pride z madžarske strani do obvestila, da šteje konec pogodbe.

Postavilo se je vprašanje, ali je Madžarska upravičena opustiti dela. Glavni madžarski argument je bilo sklicevanje na nujnost – zaradi skrajne sile so prisiljeni k odpovedi pogodbe. Skrajne sile pa pogodba ne dopušča, vsebovana je le v nekaterih osnutkih členov Mednarodne komisije, te osnutke pa je sodišče v nekaterih primerih že upoštevalo. Če gre za skrajno silo je lahko protipravnost izključena, izpolnjenih pa mora biti več pogojev:

- ogrožen mora biti bistven interes države, ki izvede sporno ravnanje;
- resna in neposredna nevarnost;
- je edini možni način za odvrnitev;
- ne sme biti oškodovan interes celotne mednarodne skupnosti;
- država ni sama prispevala k nastanku takega stanja;
- lahko se uporabi le v izjemnih okoliščinah;
- po prenehanju sile mora biti čim prej vzpostavljeno prejšnje stanje, država pa mora biti v dobri veri.

Kljub temu pa skrajna sila ne more biti razlog za odpoved pogodbe.

Madžarska navaja tudi skrb za varstvo okolja. Okoljska problematika je bila s tem povzdignjena na raven, ko ima učinke na mednarodno pogodbo. To je bil prvi tak primer, prvič pa je prišlo tudi do obiska na terenu.

Sodišče ugotovi, da je skrb za okolje bistven interes države. Vendar pa so obstajale še druge možnosti in nevarnost takrat ni bila podana (niti posredno niti neposredno grozeča). Že pogodba je vsebovala mehanizme za varstvo okolja, kar je pomenilo, da sta se državi zavedali posledic. Zato se Madžarska ne more sklicevati na skrajno silo, saj se je zavedala posledic in privolila vanje s podpisom pogodbe.

Glede ravnanja Slovaške leta 1992 (plan C), ko so nadaljevali z delom, sodišče ugotovi, da so do postavitve zapornic opravljali pripravljalna dejanja, postavitve zapornic pa bi bila že kršitev. Plan C se od prvotnega skupnega projekta bistveno razlikuje, zato gre tu za enostransko ravnanje Slovaške in ne za uresničevanje skupnega projekta. Sodišče odloči, da Slovaška ni upravičena do takšnega protiukrepa. Bila pa bi upravičena do protiukrepa, če bi bil ta proporcionalen, kar pa varianta C ni bila.

Slovaška se zgovarja na to, da je po madžarski odpovedi pogodbe nekaj pač morala narediti. Vprašanje pa je, ali je bila madžarska odpoved pogodbe v obliki verbalne note sploh dopustna. 5 argumentov Madžarske in odgovori sodišča:

- skrajna sila – skrajna sila ne obstaja, a tudi če bi, to ne bi bil zadosten razlog za odpoved pogodbe, le razbremeni državo;
- nezmožnost izpolnjevanja – že sama pogodba predvideva pogajanja glede ekonomskih zadev, velja pa tudi načelo pacta sunt servanda;
- bistveno spremenjene okoliščine – ne vplivajo bistveno, poleg tega pa je Madžarska sama prispevala k njim. Madžarska bi tudi lahko predvidela te okoliščine, poleg tega pa se klavzule rebus sic stantibus ne more uporabljati za radicirane (teritorialne) pogodbe;
- materialna kršitev pogodbe – ratifikacija odpovedi je prezigodnja in zato nedopustna;
- razvoj novih norm okoljskega prava – nobena od strank ne zatrjuje, da je pogodba ius cogens in predvideva pogajanja v takem ali podobnem primeru.

Sodišče tako zavrne vse argumente in odloči, da je pogodba še v veljavi.

Pojavi pa se tudi problem nasledstva, saj je bila pogodba sklenjena, ko je bila še Čeho-Slovaška. Pri tem primeru se predpostavlja, da gre za nasledstvo (v doktrini 2 možnosti: avtomatično nasledstvo ali potreba po novem urejanju razmerij).

Del sodbe ICJ je:

- deklaratorni – ugotovitev kršitve;
- preskriptivni – določa, kakšno naj bo ravnanje v prihodnje. Nalaga obveznost ravnanja, izvajanja pogodbe in obveznost rezultata.

Sodišče tudi predlaga, naj se stranki sami dogovorita, kako bosta izvedli dela, saj ju pogodba še vedno zavezuje. Če pa se ne moreta dogovoriti, lahko sodišče o tem odloči naknadno.

Stranki se nista mogli dogovoriti, zato je Slovaška proti Madžarski sprožila postopek za izdajo dopolnilne sodbe, ki pa še ni končan.

7.2.9. VAROVANJE MIRU PO USTANOVNI LISTINI OZN

Ustanovna listina vsebuje **absolutno prepoved vojne**. Države morajo reševati spore z mirnimi sredstvi in na tak način, da ne ogrozijo mednarodnega miru in varnosti. Ne smejo uporabljati sile ali grožnje s silo, ki bi bila naperjena proti teritorialni nedotakljivosti ali politični neodvisnosti katerekoli države oz. ki bi bila kako drugače nezdržljiva s cilji OZN. V vsakem primeru, kjer bi lahko prišlo do nevarnosti za mir, ima OZN pravico in dolžnost ravnati tako, da se **spor reši po mirni poti (6. poglavje)**. Če pride do ogrožanja miru, kršitve miru ali agresivnih dejanj, pa mora OZN izvesti **akcijo**, predpisano v **7. poglavju**. Zato lahko rečemo, da gre Ustanovna listina dlje od prepovedi vojne, ki je bila cilj Pakta Društva narodov in prizadevanj med obema svetovnima vojnama.

Lahko rečemo, da je pozitivno mednarodno pravo prepovedovalo napadalno vojno že pred II. svetovno vojno. Ustanovna listina pomeni korak naprej. Prepoved vojne je razširjena na prepoved uporabe sile in grožnje s silo. Represija OZN je vnaprej organizirana in jo lahko pristojni organ aktivira s svojo odločitvijo. Represija Društva narodov je bila odvisna od dobre volje držav članic.

Ustanovna listina vedno govori skupaj o mednarodnem miru in varnosti. Z dolžnostjo skrbeti za varnost je možnost delovanja OZN razširjena. Edina meja na tem področju je postavljena z načelom, da nobena določba Ustanovne listine organom OZN ne daje pravice, da bi se vmešavali v zadeve, ki po svojem bistvu sodijo v notranjo pristojnost države. To načelo pa ne izključuje uporabe prisilnih ukrepov po 7. poglavju.

Prepoved uporabe sile je omejena s pravico do samoobrambe držav članic. 51. člen Ustanovne listine določa, da nobena določba Ustanovne listine ne krati naravne pravice do individualne ali kolektivne samoobrambe v primeru oboroženega napada na članico OZN, dokler Varnostni svet ne ukrene, kar je potrebno za ohranitev mednarodnega miru in varnosti. Države, ki izvedejo ukrepe samoobrambe, morajo o tem takoj obvestiti Varnostni svet.

7.2.9.1. Mirno reševanje sporov v okviru OZN in VS OZN

Absolutna prepoved vojne zahteva, da se vsako nasprotje interesov med državami reši **na miren način** in da se, ko je to potrebno, **mir zavaruje s prisilnimi sredstvi**. Zato je Ustanovna listina državam naložila določene obveznosti, obenem pa je predvidela, da lahko tudi OZN razpolaga s sredstvi prisile. OZN si mora prizadevati, da bi tudi države nečlanice ravnale v skladu z načeli Ustanovne listine, če je to potrebno za ohranitev miru in varnosti.

Na področju mirnega reševanja sporov lahko v okviru Ustanovne listine razlikujemo dve skupini primerov:

- 6. poglavje se nanaša na mirno reševanje sporov → tu nastopa OZN kot posrednik, Ustanovna listina pa državam nalaga, da morajo svoje spore reševati na miren način;

- 7. poglavje se nanaša na akcije v primeru ogrožanja miru, kršitve miru in agresivnih dejanj; tu nastopa OZN kot organizacija za ohranitev miru s prisilnimi sredstvi.

Uporaba 6. ali 7. poglavja je odvisna od tega, ali obstaja velika nevarnost za mir ali pa je ta nevarnost bolj oddaljena oz. je sploh ni. 7. poglavje se uporabi samo takrat, ko se pojavi velika nevarnost za mir (ogrožanje miru, kršitev miru, agresivna dejanja).

Delovanje OZN na področju mirnega reševanja sporov bi moralo potekati preko Varnostnega sveta, ki je prvenstveno pristojen za te naloge. V praksi pa je na mesto Varnostnega sveta večkrat stopila Generalna skupščina, ki je odločala o vseh mogočih vprašanih miru (seveda z omejitvami, ki izhajajo predvsem iz neobvezujoče narave njenih odločitev).

Po 34. členu UL sme VS raziskovati vsak spor/situacijo, ki bi lahko pripeljala do mednarodnega trenja, da ugotovi, ali bi nadaljevanje spora/situacije povzročilo ogrožanje mednarodnega miru. Kadar VS razpravlja o kakem sporu, velja načelo **nemo iudex in res sua** (nihče ni sodnik v svoji zadevi). VS lahko da priporočila in ima iniciativo za reševanje spora pred ICJ. Lahko se vključi v reševanje spora med državama tudi če ti dve že rešujeta spor, npr. s pogajanjem.

7.2.9.2. Mirno reševanje sporov brez intervencije OZN

Ustanovna listina v 33. členu določa, da si morajo stranke v vsakem sporu, katerega nadaljevanje bi utegnilo ogroziti ohranitev mednarodnega miru in varnosti, prizadevati, da se spor reši na miren način. Osnovna dolžnost vsake članice OZN torej je, da sama poišče rešitev nekega spora. Dolžnost držav članic je, da ohranijo mir in da v nobenem primeru ne povzročijo vojne. Vojne ne smejo začeti niti v primeru, ko bi bili vsi poskusi mirnega reševanja sporov neuspešni. Do vojne ali uporabe sile nikakor ne sme priti. V tem smislu je prepoved vojne absolutna.

7.2.9.3. Predložitev spora organom OZN

37. člen Ustanovne listine določa: če stranke v sporu, katerega **nadaljevanje bi utegnilo ogroziti ohranitev mednarodnega miru in varnosti**, spora **ne uspejo rešiti z mirnimi sredstvi**, ga predložijo Varnostnemu svetu. Če je Varnostni svet mnenja, da bi nadaljevanje kakega spora dejansko utegnilo ogroziti ohranitev mednarodnega miru in varnosti, odloči, ali je treba ukrepati po 36. členu ali pa priporočiti take pogoje reševanja, ki se mu zdijo primerni.

S to določbo Ustanovna listina strankam v sporu omogoča, da spor predložijo Varnostnemu svetu. Varnostni svet lahko reševanje spora zavrne, če oceni, da spor ni dovolj resen. Za predložitev spora Varnostnemu svetu mora biti izpolnjen še en pogoj: stranke morajo izčrpati vsa sredstva mirnega reševanja sporov. Tega pogoja ne gre jemati prestrogo.

Pravico do predložitve spora Varnostnemu svetu imajo **tudi države, ki niso članice OZN**. Ta pravica je omejena na tiste spore, v katerih so same udeležene kot stranke.

Včasih se nobena od strank v sporu ne želi obrniti na OZN. Možno je tudi to, da se stranke namerno izogibajo predložitvi spora organom OZN. Zato 34. člen Ustanovne listine določa, da sme Varnostni svet **na lastno iniciativo raziskovati vsak spor ali situacijo**, ki bi utegnila pripeljati do mednarodnega trenja ali izzvati spor, da ugotovi, ali bi nadaljevanje spora oz. situacije utegnilo ogroziti ohranitev mednarodnega miru in varnosti.

Ko je določen spor predložen Varnostnemu svetu, je njegova naloga, da na ustrezen način pripelje do rešitve spora in da zagotovi ohranitev miru. Ustanovna listina ne določa vrste postopka in načina reševanja sporov, zato ima Varnostni svet možnost, da sam izbere način in sredstva in jih prilagodi konkretnemu primeru.

Pri samem reševanju predloženega spora mora Varnostni svet paziti, da stranke uporabijo tista sredstva in postopke, ki so jih že same sporazumno sprejele.

Če vsa ta prizadevanja niso uspešna, se začne **zaključna faza delovanja Varnostnega sveta**, in sicer v dveh primerih:

- če obstajajo okoliščine, ki bi v primeru nadaljevanja spora lahko pripeljale do ogrožitve mednarodnega miru in varnosti;
- če stranke pristanejo na to, da Varnostni svet poda svoj predlog za rešitev spora.

V obeh primerih **poda Varnostni svet svoj predlog**. Pri tem je povsem svoboden in lahko predlaga kakršnokoli rešitev, ki se mu zdi primerna. Ni potrebno, da je rešitev v skladu z obstoječim MP. Kljub temu mora Varnostni svet čimbolj upoštevati mednarodne predpise in zahteve pravičnosti.

Predlogi Varnostnega sveta za stranke **niso obvezni**. Lahko jih sprejmejo ali zavrnejo. Velikokrat služijo kot osnova za neposreden sporazum med strankami.

Iz povedanega izhaja, da določbe Ustanovne listine ne zagotavljajo rešitve spora v vsakem primeru, saj so predlogi Varnostnega sveta **priporočilne narave**. Varnostni svet lahko sprejme prisilne ukrepe samo v primeru, če obstaja nevarnost za mir. To je posledica ločitve postopkov po 6. in 7. poglavju Ustanovne listine.

7.2.9.4. Kolektivni ukrepi

V prejšnjem poglavju opisani postopek se nanaša na takšne napetosti in spore, ki sicer ogrožajo mednarodni mir, vendar pa stopnja ogroženosti ni tako velika, da bi zahtevala akcijo OZN za ohranitev ali vzpostavitev miru. 7. poglavje Ustanovne listine pa se nanaša na hujše primere ogrožanja miru, kršitve miru in agresivnih dejanj, torej na takšne primere, ko je mir že ogrožen ali kršen oz. ko je že prišlo do napadalnih dejanj.

Ustanovna listina predvideva **akcijo OZN** v vsakem primeru ogrožanja miru, kršitve miru in agresivnih dejanj. Akcija se izvede, če v prejšnjih poglavjih opisana sredstva niso bila uspešna oz. če do njihove uporabe sploh ni moglo priti. Nadzoruje jo Varnostni svet, pri izvajanju pa mu morajo pomagati vse države članice OZN. Pomoč državi, proti kateri akcija poteka, je prepovedana.

Akcija OZN ni vedno potrebna. Včasih zadostuje, da Varnostni svet **pozove** napadalca ali stranke, ki so izzvale nevarnost za mir, naj **ustavijo sporna dejanja** in se **podredijo** takšnim **začasnim ukrepom**, kakršni se mu zdijo potrebni ali zaželeni. Tak poziv so stranke dolžne izvršiti. Če tega ne storijo, začne Varnostni svet odločati o sprejemu prisilnih ukrepov. Ukrepi, ki jih predvideva 7. poglavje, so naslednji:

- **preventivni ukrepi**: če obstaja samo grožnja za mir;
- **represivni ukrepi**: če je mir že kršen;
- **ukrepi brez uporabe oborožene sile**: popolna ali delna prekinitve ekonomskih odnosov, prekinitve železniških, pomorskih, zračnih, poštnih, telegrafskih, radijskih in drugih komunikacijskih sredstev, prekinitve diplomatskih odnosov;
- **uporaba oborožene sile**, katere namen je **zastraševanje ali grožnja** (demonstrativni ukrepi);
- **uporaba sile brez boja** (npr. blokada);
- izvajanje **oboroženih vojnih operacij** z zračnimi, pomorskimi ali kopenskimi silami.

Varnostni svet lahko ukrepe med seboj kombinira. Sredstva za oboroženo akcijo se pripravijo vnaprej. Izvajanje akcij ne preprečuje, da ne bi Varnostni svet še naprej poskušal reševati spora s sredstvi iz 6. poglavja Ustanovne listine.

Prva prava oborožena akcija OZN je bil Puščavski vihar zoper Irak leta 1991.

Za **oborožene akcije** mora VS najprej ugotoviti ogrožanje miru, agresivna dejanja, kršitve miru – potem sporoči, da namerava **poseči s silo**. Oborožene ukrepe lahko realizira sama OZN, lahko pa to dovoli drugim državam (**avtorizira uporabo sile**).

Neoborožene sankcije: zahteva se ogrožanje mednarodnega miru in to, da se da cilj doseči na drugačen način kot s silo:

- a) **gospodarske sankcije**: npr. prepoved trgovanja (Irak, ZRJ) – takšne splošne sankcije so slabe, ker jih je težko nadzorovati in prizadenejo prebivalstvo;
- b) **ciljane sankcije**:
 - embargo na trgovanje z orožjem (Somalija);
 - prepoved potovanj za določene funkcionarje (Libija - embargo letalskih potovanj uspešen);
 - prepoved določene trgovine (prepoved trgovanja z diamanti v Sierr Leone).

7.2.9.5. Mirovne operacije

Včasih se je pokazala potreba, da OZN na določeno področje pošlje oborožene sile, vendar ne zaradi izvrševanja prisilnih akcij, temveč zaradi opravljanja **varnostne in redarstvene službe**. Naloga teh sil je bila **zavarovanje miru** na področjih, kjer je bil mir ogrožen oz. kršen. Zato so se tudi imenovale interpozicijske sile. Za tovrstne različne načine delovanja OZN se je uveljavil izraz mirovne operacije (**peace-keeping operations**). Mirovne operacije so tisti ukrepi OZN, ki vključujejo uporabo oboroženih sil, vendar ne kot prisilno sredstvo, ki bi bilo naperjeno proti določenemu kršitelju miru. Njihov namen je **vzpostavitev miru, preprečevanje oboroženih spopadov in ohranitev miru**, pri tem pa se oborožene sile ne uporabijo proti strankam v spopadu. Izvajanje mirovnih operacij je odprlo številna vprašanja, ki so se reševala z odločitvami organov OZN in s sporazumi med OZN in tistimi državami, kjer so se mirovne operacije izvajale. Interpozicijske sile se namreč lahko pošljejo v določeno državo **samo z njenim pristankom**. S sporazumom se določi pravni položaj interpozicijskih enot, njihovo razmerje do notranjih organov države, način oskrbovanja, financiranje, sestavo itd. VS pošlje mirovne sile na določeno območje – vojaški nadzor nad črtami premirja.

Mirovne operacije v UL **izrecno niso določene** - izhajamo iz **teleološke razlage**.

Naloge mirovnih operacij so:

- zagotavljanje varnosti,
- zaščita humanitarnih dobav (UNPROFOR – I. 1992 ustanovljen za vzdrževanje premirja med Jugoslavijo in Hrvaško),
- pomoč pri volitvah,
- pomoč pri vzpostavljanju pravosodja.

7.2.9.6. Definicija napada

Napad je bil obsojen in prepovedan že pred II. svetovno vojno, izrecno obsodbo in prepoved pa vsebuje tudi Ustanovna listina. Na podlagi dela odbora strokovnjakov je Generalna skupščina leta 1974 sprejela definicijo napada. Napad je **uporaba oborožene sile določene države proti suverenosti, teritorialni celovitosti in politični neodvisnosti druge države ter vsaka druga uporaba oborožene sile, ki je nezdržljiva z Ustanovno listino**. Pri tem se izraz "država" uporablja ne glede na to, ali je država priznana, in ne glede na to, ali je članica OZN. Izraz "država" se uporablja tudi za skupine držav.

Napad se ne more opravičevati s sklicevanjem na politične, gospodarske ali kakšne druge razloge. Gre za **zločin proti mednarodnemu miru**, ki povzroči **mednarodno odgovornost**. Pridobivanje območja, ki je posledica napada, se ne priznava.

Definicija napada ne oži dometa določb Ustanovne listine, tudi ne tistih, ki dopuščajo uporabo sile. Prav tako s tem ni omejena pravica do samoodločbe, svobode in neodvisnosti narodov, katerim je bila ta pravica odvzeta s silo. To se nanaša predvsem na tiste narode, ki jim vladajo kolonialni in rasistični režimi ali ki se nahajajo pod kakšno drugo obliko tujega gospodstva. Ti narodi imajo pravico, da se borijo za svobodo in da prejemajo pomoč v skladu z določbami Ustanovne listine.

7.2.9.7. Samopomoč

Ni nujno, da bodo sredstva mirnega reševanja sporov in mirovne operacije uspešni – za take primere mora obstajati možnost samopomoči, ki je **na meji med mirnimi sredstvi reševanja sporov in vojno kot oboroženim spopadom** (= vrste uporabe sile brez vojne, oborožene sile). Ta uporaba sile je omejena in se izvaja po določenih pravilih. Od uporabe sile v vojni se razlikuje po obsegu in namenu. Pogoji za upravičeno uporabo samopomoči so:

- iti mora za nek **interes**, ki ga ščiti MP;
- obstajati mora **neizzvana kršitev** oz. **neizpolnitev dolžnosti**;
- država mora pred uporabo samopomoči **poskušati uporabiti druga sredstva** (diplomatska pot, posredovanje, arbitražna itd.);
- država, ki uporabi samopomoč, se temu ni smela odreči.

Če so ti pogoji izpolnjeni, je samopomoč dopustna in se ne šteje kot kršitev MP.

Poznamo 3 oblike samopomoči (vse brez oborožene sile):

1. **retorzija** – pomeni vrnitev nekega mednarodnopravno **dopustnega, a neprijaznega** oz. nevljudnega ukrepa s primernim protiukrepom, ki tudi ne pomeni kršitve MP (npr. poostritev prehoda na državni meji, zvišanje carin, zavračanje izdaje vizumov, odpoklic veleposlanika, razglasitev diplomatov za nezaželjene osebe itd.);
2. **represalije** – **v času miru** (poznamo tudi tiste v času vojn). Izraz se uporablja za različne ukrepe samopomoči. Gre za ukrepe, ki jih sprejme država zaradi kršitve mednarodnih pravic proti drugi državi kot **odgovor na protipravno dejanje** te druge države. Njihov namen je drugo državo prisiliti k prenehanju protipravnega delovanja oz. pridobiti neko zadoščenje. Represalije so sestavljene iz ukrepov, ki so sami po sebi protipravni, vendar je protipravnost v primeru represalij na podlagi posebnega pravila MP izključena. Represalije lahko izvaja **samo država** preko svojih organov, upravičene pa so samo takrat, ko **ustrezajo interesu**, ki se želi zaščititi. Morajo biti **sorazmerne** s prvotno kršitvijo. Ko je dosežen namen, zaradi katerega so se začele, se mora njihovo izvajanje prenehati. Represalije **v mirnem času ne smejo biti nasilne** in ne smejo preseči meje tistega, kar je prepovedano tudi v vojni, v vojnem času pa ne smejo kršiti zakonov človečnosti. Ker se represalije izvajajo zaradi pomanjkanja naddržavne sodne in izvršilne oblasti, lahko izzovejo verižno reakcijo vedno hujših protiukrepov → to lahko pripelje do resnih zaostritev v mednarodnih odnosih, zato so bile sprejete številne konvencije, ki so si prizadevale omejiti samopomoč (Druga haaška konvencija, Alvarezova deklaracija itd.);
3. **retaliacija** – je posebna vrsta represalij, ki pomeni uporabo enakih protiukrepov kot odgovor na protipravne ukrepe druge države (povračilo z enakim).

8. VOJNO PRAVO

8.1. VOJNA IN DRUGI OBOROŽENI SPOPADI

Mednarodno vojno pravo obsega pravila, ki urejajo odnose med subjekti MP v času vojne oz. v zvezi z vojno. Včasih se postavi vprašanje, zakaj sploh vojno pravo, če imamo temeljno **načelo neuporabe sile** v MP. Odgovor je:

- vojno pravo je starejše od tega načela – pravila o vojskovanju so zelo stara;
- ni nujno, da države upoštevajo prepoved uporabe sile (ker do vojne pač lahko pride, je potrebno tudi to področje urediti, da ne bo pravne praznine).

Pravična vojna: ta koncept postavil **Sv. Avguštin, Tomaž Akvinski** in **Hugo Grotius** sta razvijala to misel naprej. Jedro pravične vojne je delitev na *ius ad bellum* (pravo do legalnega začetka vojne) in *ius in bello* (pravo legalnega vodenja vojne).

Pravična vojna ima 3 elemente:

- **legitima autoritas** – legitimna oblast mora odločiti o tem, da se gre v vojno,
- **iusta causa** – pravičen razlog,
- **recta intentio** – pravičen namen, proporcionalnost sredstev.

Smisel vojnega prava je omejevanje človekovega početja med vojno:

- omejevanje uporabe sile;
- omejevanje uporabe bojnih sredstev in ciljev napada;
- omejevanje načinov vojskovanja.

Danes se namesto pojma vojna uporablja **pojem oboroženega spopada**, ki je širši. Nekatera pravila vojnega prava se morajo spoštovati tudi v tistih oboroženih spopadih, ki ne pomenijo vojne v smislu

mednarodnega prava (oborožen spopad med dvema državama). Gre za različne **nepriznane vojne, državljanske vojne ali mejne spopade**.

Vojno pravo je v interesu akterjev vojne (oboroženih sil), še posebej pa civilnega prebivalstva, ki se v vrtincu spopadov znajde. **Cilj vojnega prava** je zato predvsem **humanizacija oboroženih spopadov** (izbrati moramo najbolj human možen način za prizadeti nasprotno stran). Seveda pa to ne sme iti na račun doseganja ciljev (oz. če bi šlo, teh pravil nihče ne bi hotel upoštevati – da bi se države tako humano obnašale, da v vojni sploh ne bi mogle zmagati ☺). Vojno pravo torej postavlja take omejitve, ki ne onemogočajo doseganja ciljev. Od držav se pričakuje, da bodo vsaj te minimalne zahteve spoštovale.

Vojna je v smislu mednarodnega prava **oborožen spopad med dvema ali več državami**. To pomeni, da državljanska vojna ne spada pod ta pojem; predpisi MP naj se ne bi uporabljali za spopade znotraj države. Vendar pa so Ženevske konvencije iz leta 1949 določile, da mora vsaka stranka v notranjem spopadu, ki nima značaja vojne, spoštovati nekatera pravila vojnega in humanitarnega prava. Sedaj vojno pravo ureja tudi notranje oborožene spopade, obmejne spopade, oborožene akcije OZN itd. (upoštevajo se faktično stanje oboroženih spopadov).

Definicije vojne:

- enostranska definicija: gre za množico nasilnih dejanj države, ki želi drugi državi vsiliti svojo voljo;
- dvostranska definicija (Hugo Grotius): vojna je stanje vojskovanja med državami; takrat je bila vojna pojmovana kot meddržavni spopad;
- profesor Tomšič: vojna je stanje, v katerem se uporabljajo pravila vojnega prava.

Za obstoj vojne je potreben **namen vojskovanja**, t.j. da vsaj ena država izvaja vojne operacije (da želi vsaj ena stranka izzvati vojno stanje). O vojni ne moremo govoriti, če nobena stran nima namena vojskovanja. To se lahko zgodi pri represalijah, ki se izvajajo z oboroženo silo v mirnem času (ameriška okupacija Vera Cruza leta 1914, italijanska okupacija Krfra leta 1923).

Do vojne lahko pride tudi med članicami konfederacije ali personalne unije. Prav tako lahko pride do vojne med območjem pod protektoratom in državo zaščitnico.

V zgodovini je vojna večkrat spreminjala obliko:

- vojskovanje majhnih najemniških vojsk;
- Napoleonove vojne – angažiranje velikih nacionalnih vojsk (tudi tu ni prisotno civilno prebivalstvo);
- razvoj novega orožja (vodene rakete itd.), novi načini vojskovanja, angažiranje težke industrije (tu delajo civilisti) – če želiš poraziti nasprotnika moraš uničiti težko industrijo, nato tudi prehrabeno industrijo (pobijanje celotnega prebivalstva). To postane totalna vojna, saj zajame celotno prebivalstvo.

Ločimo pravila (upoštevajo specifične načine):

- kopenskega vojskovanja – najstarejša in zelo dodelana pravila;
- pomorskega vojskovanja – mlajša pravila;
- zračnega vojskovanja – mlajša pravila.

8.2. VIRI VOJNEGA PRAVA

Vojno pravo se je začelo razvijati v srednjem veku v obliki običajnega prava. Običajno pravo je še danes pomemben vir vojnega prava (države se nanj sklicujejo). V 19. in 20. stoletju so bile sprejete številne mednarodne pogodbe, ki predstavljajo partikularno pravo med državami podpisnicami (običajno pravo praviloma zavezuje vse članice mednarodne skupnosti). Tudi pogodbeno pravo pa vsebuje nekatera pravila, ki so splošno priznana in veljajo kot običajno pravo za tiste države, ki niso podpisnice pogodb.

Večstranske pogodbe, ki vsebujejo pravila vojnega prava, so:

- **Pariška pomorska deklaracija** (1856);
- **Petrograjska deklaracija o uporabi eksplozivnih nabojev** (1868) – gre za prepoved nepotrebnega povzročanja bolečin;
- **Druga haaška deklaracija o prepovedi uporabe nabojev z dušilnimi ali strupenimi plini** (1899);
- **Tretja haaška deklaracija o prepovedi "dum-dum" nabojev** (1899) – nabojev z eksplozivnim zrnom;
- **9 Haaških konvencij in deklaracij** (1907): o začetku sovražnosti, o zakonih in običajih vojne na kopnem (ta pravila so vsebovana v Haaškem pravilniku o vojskovanju na kopnem – vsebuje Martensovo klavzulo!), o pravicah in dolžnostih nevtralnih držav v kopenski vojni, o ravnanju s sovražnikovimi trgovskimi ladjami, o predelavi trgovskih ladij v vojne, o polaganju podmorskih samodejnih min na dotik, o bombardiranju pomorskih sil v času vojne, o omejitvah pri zasegu v pomorskih spopadih, o pravicah in dolžnostih nevtralnih držav v pomorski vojni, o prepovedi metanja projektilov in eksploziva iz balonov. Haaške konvencije vsebujejo **klavzulo solidarnosti** (clausula si omnes). Ta klavzula pomeni, da se določila konvencije ne uporabljajo, če v vojni sodeluje država, ki konvencije ni ratificirala (da ne pride do asimetrij obveznosti). Vendar pa so Haaške konvencije pravzaprav kodifikacija običajnega prava oz. so njihova pravila prešla v običajno pravo (in to sanira prej omenjeno težavo). Zato zavezujejo tudi tiste države, ki jih niso ratificirale. To je potrdilo tudi mednarodno vojaško sodišče v Nürnbergu.
- **Ženevski protokol o prepovedi uporabe dušilnih, strupenih ali podobnih plinov in bakterioloških sredstev v vojni** (1925);
- **Londonski protokol o pravilih podmorniškega bojevanja** (1936);
- **4 Ženevske konvencije o zaščiti žrtev vojne** (1949): Konvencija o izboljšanju usode ranjenih in bolnih pripadnikov oboroženih sil na bojišču, Konvencija o izboljšanju usode ranjenih in bolnih pripadnikov ter brodolomcev v oboroženih silah na morju, Konvencija o ravnanju z vojnimi ujetniki, Konvencija o zaščiti civilnih oseb v času vojne.
Leta 1977 sta bila k Ženevskim konvencijam sprejeta še **dva dodatna protokola** (na pobudo Rdečega križa). Eden od njih se ukvarja z mednarodnimi oboroženimi spopadi. Bistvena novost je, da je kot mednarodne oborožene spopade priznal tudi boje proti kolonialnim oblastem. Tovrstni boji so izjema od načela prepovedi uporabe sile (poleg samoobrambe in akcije Varnostnega sveta). Drugi protokol definira notranje spopade (nemiri, demonstracije). Protokola še določata, da se oseb, mlajših od 18 let, ne sme rekrutirati. Zapovedujeta ustrezno ravnanje z bolniki in vojnimi dopisniki, prepovedujeta napadanje objektov, kadar bi to lahko povzročilo veliko katastrofo (npr. jedrske elektrarne, jezovi itd.).
Ženevske konvencije so prešle v običajno pravo → Protokola tega statusa še nimata. Te konvencije danes predstavljajo jedro vojnega prava, zahtevajo pa aktivno spoštovanje v vsakem oboroženem spopadu.
- **Konvencija o zaščiti kulturnih dobrin v vojni** (Haag 1954).
- **Konvencija o prepovedi izpopolnjevanja, proizvodnje in skladiščenja bakteriološkega (biološkega) in drugega strupenega orožja in o uničenju takega orožja** (London, Moskva, Washington 1972).

Kodifikacije vojnega prava so bile pogoste, vendar doktrinarno naravnane. Haaške konvencije (1899, 1907) imenujemo Haaško pravo = vojno pravo (vojskovanje, oborožene sile itd.). Ženevske konvencije = humanitarno pravo (zaščita žrtev vojne). Obe konvenciji sta že prešli v običajno pravo.

Sodbe mednarodnih kazenskih sodišč (Nürnberg, Tokio, Haag) jasneje definirajo nekatere pojme (vojni zločini, poveljniška odgovornost, objektivna odgovornost, zaščita humanitarne dejavnosti,...).

V uvodu Četrte haaške konvencije (o zakonih in običajih vojne na kopnem) je zapisana **Martensova klavzula**, ki je pomembna še danes: do izdaje bolj popolnega vojaškega zbornika (v pričakovanju popolnejše ureditve vojnega prava), štejejo pogodbenice za primerno ugotoviti, da v primerih, ki niso urejeni s sprejetimi predpisi, ostanejo prebivalci in vojaki **pod varstvom in oblastjo načel mednarodnega prava**, ki izhajajo:

- iz načel, ugotovljenih med civiliziranimi narodi,
- iz zakonov človečnosti in
- iz zahtev javne vesti.

→ kodifikacija mednarodnega vojnega prava ni popolna, zato ga varujejo načela mednarodnega prava, dokler se ne dopolni.

Poudarek je na prvem delu, ki izraža idejo, da se vojskovanje razvija vedno hitreje in da so oborožene sile vedno bolj inventivne (novo orožje in metode), medtem ko se prepoved šele čez nekaj let po oceni posledic tega 'razvoja'. Martensova klavzula zagotavlja neko garancijo za 'analogno' upoštevanje pravil običajnega vojnega prava (npr. z njo bi bili med II. svetovno vojno zaščiteni partizani).

Nespoštovanje pravil vojnega prava s sklicevanjem na vojne potrebe nasprotuje sami ideji vojnega prava, ki je povzeta v 22. členu Haškega pravilnika: stranke v vojni nimajo neomejene svobode pri izbiranju vojnih sredstev.

Vojno pravo pa v skladu s splošnimi predpisi kot sredstvo samopomoči dopušča represalije. Represalije so upravičene in dopustne kot odgovor na protipravno ravnanje nasprotnika. Njihov namen je nasprotnika prisiliti k prenehanju takega ravnanja. Štiri Ženevske konvencije iz leta 1949 izrecno prepovedujejo represalije proti zaščitenim osebam. To so ranjenci, bolniki, brodolomci ter osebje, zgradbe in material, ki so namenjeni njihovi oskrbi. Zaščitene osebe so tudi vojni ujetniki ter zaščiteno civilno prebivalstvo in njihovo premoženje. Konvencija o zaščiti kulturnih dobrin v vojni iz leta 1954 prepoveduje represalije proti kulturnim dobrinam.

Omejevanje oboroževanja

1. OZN je sprejela **Konvencijo o prepovedi nekaterih orožij s prekomernimi travmatičnimi ali nediskriminatornimi učinki**. Ta konvencija postavlja generalno prepoved, 5 protokolov pa vsebuje specialne prepovedi:
 - I. protokol – orožja, katerih delcev ni mogoče odkriti z rentgenskimi žarki;
 - II. protokol – mine, mine presenečenje, eksplozivne naprave;
 - III. protokol – zažigalna orožja;
 - VI. protokol – laserska orožja, ki oslepijo;
 - V. protokol – obveznosti glede eksplozivnih ostankov vojne (neeksplozivna in opuščena orožja).
2. iz teh prepovedi pa izhaja tudi najnovejša konvencija – **Konvencija o prepovedi uporabe, zalog, proizvodnje in prenosa "protiosebnih" min in njihovem uničevanju** (1997). Konvencija ima kar 147 članic, vendar pa med njimi ni nekaterih članic z velikimi arzenali (ZDA, Rusija, Pakistan,...).
3. Konvencija o prepovedi izpopolnjevanja **bioloških orožij in bojnih strupov** in o njihovem uničevanju (1972) – gre za izpopolnjevanje ženevskega protokola iz leta 1925.
4. **Konvencija o kemičnem orožju** (1993) – uvaja sistem verifikacije uničevanja kemičnega orožja s strani OPCW (Organization for Prevention of Chemical Weapons). OPCW ima tudi možnost inšpekcij na terenu, vendar do tega še ni prišlo.
5. problem pa je tudi **jedrsko orožje**, ki danes ni prepovedano kot kemični/biološko orožje. Ker pa se šteje, da ima jedrsko orožje lahko še hujše posledice/učinke, se zato a fortiori prepoveduje. Po letu 1945 sicer ni več uporabljeno, se pa uporablja za zastraševanje. Leta 1963 so delno prepovedali jedrske poskuse v atmosferi in v vesolju, leta 1968 pa je sledila prepoved širjenja jedrskega orožja. Formirata se 2 skupini držav:
 - jedrske: vseh 5 stalnih članic VS. Te se zavezujejo, da ne bodo uporabile jedrskega orožja proti nejedrskim državam, zavezujejo pa se tudi k pogajanjem o jedrski razorožitvi;
 - nejedrske: te države se zavežejo, da ga ne bodo razvijale in sprejmejo garancijo, da ne bodo napadene z jedrskim orožjem.

Območja brez jedrskega orožja so Latinska Amerika, Afrika, Srednja Azija.

Leta 1996 je sprejeta polna prepoved jedrskih poskusov, ki pa zaradi premalo ratifikacij še ne velja.

ICJ je podalo svetovalno mnenje o uporabi oz. grožnji z jedrskim orožjem. Postavilo se je vprašanje, ali lahko obstajajo okoliščine, ki dopuščajo uporabo atomskega orožja. Sodišče se ni moglo izreči o tem, ali bi bila kot samoobramba dopustna uporaba jedrskega orožja, ko državi grozi uničenje.

8.3. ZAČETEK IN KONEC VOJNEGA STANJA

8.3.1. ZAČETEK VOJNEGA STANJA

Vojna se začne s **formalno napovedjo vojne** ali z **izbruhom sovražnosti z namenom vojskovanja**. Da gre za vojno, pa mora biti vsaj na eni strani podana volja, namen voditi vojno (*animus belligerendi*); vojna napoved ali izbruh sovražnosti z namenom vojskovanja nista nujna (**phoney war**).

Kriterija vojnega stanja sta:

- *animus belligerendi*;
- vojno pravo.

Pravno jasnost vnese šele vojna napoved ali razglasitev vojnega stanja.

Vojna napoved je **enostranski pravni posel** (sporočilo, notifikacija), s katerim se določeni državi sporoči, da je v vojnem stanju. Pri vojni napovedi gre lahko tudi za akt agresije, ki šteje kot **konkludentno dejanje**. Ker je v sodobnem mednarodnem pravu vojna absolutno prepovedana, je vojna napoved izgubila svoj smisel.

Razglasitev vojnega stanja je pomembna v notranjem pravu, saj vladi države omogoča omejitve človekovih pravic, zasege premoženja državnega agresorja,...

Vojna se lahko začne tudi z golim **izbruhom sovražnosti**. Ni nujno, da gre za oborožene spopade, zadostujejo že sovražni ukrepi, ki se izvajajo v skladu z vojnim pravom (zaplomba državnega premoženja ali premoženja njenih državljanov itd.). Lahko pa sovražnosti med državami ni, a so vseeno v vojni.

Leta 1928 je bil sprejet **Kellog–Briandov pakt o nenapadanju (Pakt o odpovedi vojni)**, ki je prepovedal vojno kot sredstvo za reševanje sporov. Na podlagi tega pakta je bilo mogoče na nürnberških procesih soditi ljudem za zločine proti miru. Pomeni pomembno omejitev državne diskrecije pri začetkih vojne. Pakt pozna 2 izjemi:

- samoobramba – nujnost, proporcionalnost;
- avtorizirana akcija s strani OZN (takrat Društva narodov).

8.3.2. PRAVNE POSLEDICE VOJNEGA STANJA MED DRŽAVAMI

Posledica izbruha vojne je **prekinitev vseh mirovnih odnosov** med vojskujočimi državami. Izvrševanje obveznosti, ki bremenijo države, se zaustavi. Predpise prava miru zamenjajo predpisi vojnega prava. Diplomatski in konzularni odnosi se prekinejo. Diplomatskemu in konzularnemu osebju morajo države omogočiti varen odhod. Zaščito zgradb, arhivov in pripadnikov vojskujočih držav običajno prevzame tretja, nevtralna država.

Vojna ima vpliv tudi na **mednarodne pogodbe** – povzroči ukinitve nekaterih bilateralnih pogodb (ne pa vseh). Tako med vojno prenehajo veljati pogodbe o prijateljstvu, trgovinskih odnosih,... Nekatero multilateralne pogodbe so suspendirane (pogodbe o ČP med državami v vojni, ne pa v odnosu do ostalih držav!).

Vojskujoče države lahko tudi med vojno sklepajo pogodbe, ki urejajo različna vprašanja o poteku vojne (po naravi so mednarodne pogodbe). Gre za pogodbe o postopku s civilnim prebivalstvom, o pokopavanju žrtev, o ustanavljanju nevtralnih območij itd. Poleg teh pogodb obstajajo še posebne **vojne pogodbe** oz. sporazumi. Dve značilnosti teh sporazumov sta:

- sklepajo jih vojaški poveljniki in za to ne potrebujejo posebnega pooblastila (pooblaščen so že na podlagi predpisov MP);
- ti sporazumi veljajo že s podpisom (ne potrebujejo ratifikacije).

Med vojne pogodbe spadajo **kapitulacije, karteli in specialna premirja**. Kapitulacija je pogodba o načinu in pogojih predaje celote ali dela oboroženih sil. Karteli so npr. sporazumi o izmenjavi ujetnikov.

Premirje je ustavitev sovražnosti za določen čas, bodisi med vsemi oboroženimi silami bodisi na določenem območju.

Državljeni države, s katero stopa država v vojno, so sovražni državljani. Lahko postanejo **vojni ujetniki**. **Državno premoženje sovražne države** se lahko **zapleni**, lastnim državljanom pa se lahko naloži **prepoved poslovanja** s podjetji sovražne države.

8.3.3. KONEC VOJNEGA STANJA MED DRŽAVAMI

Vojna se lahko konča:

- a) **podreditev, debelacija** – v primeru popolnega podjarmljenja sovražnika (debellatio). Gre za vzpostavitev miru brez kakršnegakoli pravnega akta. Debelacija je po današnjem MP nedopustna, v zgodovini pa je bila pogosta (Poljska 1939, Jugoslavija 1941);
- b) **mirovna pogodba** – običajno pa se vojna konča z mirovnim sporazumom = mednarodna pogodba med strankami v vojni, s katero se vzpostavi mir, poleg tega pa se z njo uredijo še številna druga vprašanja. Vojno stanje preneha takrat, ko začne veljati mirovna pogodba, torej šele z izmenjavo ratifikacijskih listin, če je ratifikacija predpisana. Vendar pa se šteje, da s samim podpisom mirovne pogodbe sovražnosti prenehajo. Če se kljub sklenitvi sporazuma o vzpostavitvi miru sovražnosti nadaljujejo, vojna ni končana – to je v skladu z načelom učinkovitosti v MP;
- c) **dejansko prenehanje sovražnosti** – včasih temu sledijo enostranske izjave zmagovitih držav o prenehanju vojne in konkludentna dejanja (po II. svetovni vojni z Nemčijo, Avstrijo in Japonsko do podpisa mirovnih pogodb). Prenehanje sovražnosti samo po sebi še ne pomeni konca vojnega stanja!

8.3.4. POJEM OBOROŽENEGA KONFLIKTA

Oboroženi konflikt **ni vojna**! Oboroženi konflikt obsega en del vojne, vojna pa celoto pravnih odnosov med dvema državama. Vendar pa v primeru oboroženega konflikta pride v poštev **uporaba vojnega prava**.

Tipologija oboroženih konfliktov

Po Ženevski konvenciji (1949) in protokolu (1977) poznamo 3 tipične situacije oboroženih konfliktov:

1. **mednarodni oboroženi konflikt** – stanje, v katerem se uporablja oborožena sila med dvema ali več državami, tudi če katera ne priznava vojnega stanja. Do njega pride tudi v primeru tuje vojaške okupacije (nastane z oboroženim odporom zoper tujo okupacijo oz. kolonialno oblast). Nanj se nanaša 1. Protokol k Ženevskim konvencijam (1977) → zanje se uporabi mednarodno vojno pravo v celoti!;
2. **oboroženi konflikti, ki nimajo mednarodnega značaja** (2. Protokol) – ponavadi gre za državljanske vojne → konflikti med državo pogodbeno stranko in oboroženimi silami, ki so se odcepile od oboroženih sil države ali drugih sil, ki obvladujejo del ozemlja, kar jim omogoča stalne in usmerjene vojaške operacije. V poštev pride uporaba vojnega prava glede oboroženih konfliktov – ne pa vojno pravo mednarodnih pogodb!;
3. **notranji nemiri in spopadi** – upori, izolirani akti nasilja in drugi akti, ki niso oboroženi konflikti (lokalni odpori,...). So izrecno izključeni iz kategorije oboroženih konfliktov in se zanje vojno pravo ne uporablja, pač pa notranje pravo države.

8.4. BOJIŠČE

Bojišče je ves prostor, na katerem lahko vojskujoče države **pripravljajo in izvršujejo sovražnosti**. Vojne akcije se lahko izvršujejo tudi na področjih, ki ne spadajo pod suverenost nobene države. Zato obsega bojišče **tudi odprto morje in nikogaršnje področje** (terra nullius). Bojišče se **ne razteza na področje nevtralnih držav**, njihovo obalno morje in nevtralizirana področja, pa tudi ne na zračni prostor nad temi površinami. Bojišče se lahko razširi na področje ali del področja nevtralne države, ki sama ni v

vojni, če vojskujoče države dejansko izvajajo vojaške operacije na njenem področju. V tem primeru je tako področje bojišče, ni pa sovražno področje. Nevtralizirana področja se ustanovijo s pogodbo. Posledica nevtralizacije je, da se na nevtraliziranem področju ne smejo izvajati sovražnosti, čeprav je država, ki ji tako področje pripada, udeležena v vojni.

Od bojišča je potrebno razlikovati **območje vojnih operacij**. To je tisto območje, na katerem se vojaške operacije dejansko izvajajo.

Bojišče pomorske vojne obsega celotno morje in morskim ladjam dostopne vode, razen obalnega morja nevtralnih držav in nevtraliziranih delov morja. Bojišče torej obsega notranje vode in teritorialno morje vojskujočih držav ter celotno odprto morje z izjemo nevtraliziranih površin.

8.5. OMEJITVE VOJSKOVANJA

Omejitve vojskovanja izhajajo iz predpostavke, da vojskujoče države nimajo neomejene svobode pri izbiranju sredstev za škodovanje sovražniku (22. člen Haaškega pravilnika). Edini upravičeni cilj vojne je oslabil sovražnikove vojaške sile. Zato se ne sme uporabljati orožja, ki po nepotrebnem povečuje trpljenje ljudi.

V vsakem oboroženem spopadu veljajo **minimalni standardi**. Njihove kršitve pomenijo vojno hudodelstvo in so podlaga za mednarodno kazensko odgovornost. Predstavljajo 3. skupni člen vseh štirih Ženevskih konvencij.

Omejitve vojskovanja so določene s pravili mednarodnega običajnega in pogodbenega prava. Razdelimo jih lahko na štiri skupine:

- 1. GLEDE NA OSEBE** – civilnega prebivalstva ni dopustno napadati, ubijati, mučiti, jemati za talce, izvrševati napade na osebno dostojanstvo (posilstva), izvajati eksekucij brez sodb. Ni dopustno ubijati ranjencev, bolnikov in vojakov, ki so se predali, posebno zaščito MP uživajo tudi vojni ujetniki;
- 2. GLEDE NAPADOV NA DOLOČENE OBJEKTE (CILJE)** – s predpisi MP je omejeno bombardiranje → določenih objektov ni dopustno bombardirati:
 - civilni cilji,
 - neobranjena mesta – problem zračnih napadov,
 - kulturni objekti,
 - objekti, nujni za preživetje,
 - objekti, ki vsebujejo nevarne sile – jezovi, nasipi,...
 - zaščita naravnega okolja.

Te objekte je potrebno vidno označiti. Če se vojaške aktivnosti vršijo iz takšnih objektov, potem izgubijo svoj status.

- 3. GLEDE NA VRSTE OROŽJA** – orožje delimo na konvencionalna in orožja za množično uničenje (kemična, biološka, atomska). Omejitve, prepovedi glede orožij so:
 - naboji pod 400g, napolnjeni z **vnetljivimi ali eksplozivnimi snovmi** (iz Petrograjske deklaracije 1868);
 - naboji, ki se **razširijo ali sploščijo** (dum-dum) (1899);
 - **konvencionalna orožja** – prepoved orožja z nediskriminativnimi in neproporcionalnimi travmatičnimi učinki (1980): orožja, katerih delcev ni možno odkriti z rentgenom, protipehotne mine, mine presenečenja (tu niso prepovedane protitankovske mine), vnetljiva orožja (napalm), lasersko orožje, ki povzroči oslepitev.
 - **strupeni plini** - že v Haaškem pravilniku načelna prepoved, se pa v I. svetovni vojni še uporabljajo. Imajo hude posledice, niso selektivni (prizadenejo tudi ranjence in civiliste), trpljenje ljudi je grozovito. Leta 1925 je sprejet Ženevski protokol o prepovedi zadušljivih in strupenih plinov ter bakterioloških orožij. Kljub tej prepovedi razvijejo nova plina (sarin in tabum) in postavilo se je vprašanje, ali bodo uporabljeni tudi v II. svetovni vojni. Ameriški predsednik je dal

zagotovilo, da bodo spoštovali to prepoved, vendar pa jih bodo po potrebi uporabili kot represalije – to pa je grožnja, ki uspešno prepreči Nemcem uporabo plinov.

- **kemično orožje** – Konvencija o kemičnem orožju (1972, 1993) je zapovedala prepoved proizvodnje, kopičenja in razvoja. Obstaja tudi Organizacija za prepoved kemičnega orožja v Haagu, ki ima možnost inšpekcij. V II. svetovni vojni se ga ni uporabljalo, danes pa je stanje zalog precej nejasno. V vojni Irak-Iran ('85-'87) je veliko indicev, da je Irak uporabil kemično orožje, vendar po vojni to vprašanje ni bilo razrešeno. Ni bilo jasno, kam je izginilo 2500 granat z živčnim plinom. VS je to vedel, vendar so strokovnjaki ocenili, da glede na čas proizvodnje niso več uporabne.
 - **bakteriološko orožje** – problem je, ker se lahko proizvaja v manjših prostorih (črne koze, kuga, antraks) zato je možnost nadzora manjša. Vendar pa ni velike uporabe tovrstnega orožja. Ni inšpekcij in institucij.
 - **jedrsko orožje** – ni izrecne prepovedi uporabe, le prepoved širjenja in poskusov. So pa sporazumi o zmanjševanju tega orožja.
- 4. GLEDE METOD VOJSKOVANJA** – že zelo dolgo je v veljavi načelo o dostojnem načinu vojskovanja. Brezobzirna in izdajalska vojna sredstva niso dopustna (npr. ropanje mest in naselij, zlorabljanje pogajalske (bele) zastave). 1. Ženevski Protokol iz leta 1977:
- stranke niso neomejene pri izbiri sredstev in metod. Določeni načini so prepovedani → niso prepovedane vojne zvijače (dezinformacije, kamuflaža, itd.), so pa prepovedani zahrbtni načini vojskovanja - **perfidije**:
 - zloraba zaščitnih znakov nasprotne države (npr. parlamentarne zastave),
 - prestreže civilnega prebivalstva, ranjencev,
 - zloraba sovražnikov uniforme v primeru napada;
 - prepovedano je ubijanje vojakov, ki so se predali;
 - prepovedano ropanje;
 - prepovedani napadi na pilote, ki izskočijo iz poškodovanega letala (dati mu je treba možnost, da se preda);
 - prepoved takojšnjega pobijanja vohunov. Le-ti imajo poseben položaj (= osebe, ki zbirajo podatke v zaledju sovražnika, so prikriti) – če so zajeti, jih ni treba obravnavati kot vojne ujetnike. Izvidniške enote pa niso vohuni.

Ženevske konvencije določajo, kako je treba ravnati s trupli sovražnikov.

8.6. OSEBE, KI SODELUJEJO V VOJNI – OBOROŽENE SILE

V zgodovini so bila mnenja o tem, katere osebe sodelujejo v vojni, različna. V začetku niso razlikovali med vojaki in civilisti. Vojna se je odvijala med narodi, ne glede na to, kdo se je bojeval.

Totalitarne vojne 20. stoletja so v vojaške spopade vključile tudi civilno prebivalstvo in ga izpostavile vojnim grozotam. Še vedno pa obstaja pravilo, da sovražnosti ne morejo izvajati vsi ljudje, temveč samo določena skupina ljudi, ki se mora razlikovati od drugih, tako da se lahko orožje uporabi samo proti tistemu, ki ga tudi sam uporablja. Tako pravila MP omejujejo izvajanje oboroženih vojaških akcij na določen krog oseb. Ta krog obsega pripadnike oborožene sile, med katere spadajo pripadniki vojske, vojne mornarice in vojnega letalstva, iz njega pa je izključeno civilno prebivalstvo (ne sodeluje v vojni in uživa zaščito).

Haaški pravilnik (1907) razlikuje med **borci (kombatanti)** in **neborci (nekombatanti)**. Neborci so osebe, ki pripadajo vojski in so podvrženi vojni disciplini, vendar pa se ne borijo z orožjem. Gre za upravno in tehnično osebje, kurate, vojne dopisnike, intendante itd. Neborci lahko uporabljajo orožje samo, če so napadeni. Proti njim se orožja ne sme uporabiti. Če jih zajame sovražnik, jih mora obravnavati kot vojne ujetnike.

Ta pravilnik je podal tudi **definicijo pripadnikov oboroženih sil**:

- a) **redna vojska** (oborožena sila države – kopenska, mornarica, letalstvo);

- b) **milice in prostovoljni odredi**: izpolnjevati morajo 4 pogoje (če jih ne, jih ni treba obravnavati kot vojne ujetnike, če je o tem spor, mora razsoditi sodišče!):
- da so pod odgovornim poveljstvom,
 - da imajo določen trajen in na daljavo razpoznaven znak (ni potrebno, da imajo uniforme),
 - orožje morajo nositi odkrito,
 - vodijo svojo operacijo v skladu z zakonom in običaji vojne;
- c) **vstajniki**, ki so se zbrali ob prihodu sovražnika na ozemlju, ki še ni okupirano, in se še niso mogli organizirati, v kolikor spoštujejo zakone in običaje vojne (gre za ljudsko vstajo preden je prišlo do okupacije).

Razvoj: Haaški pravilnik iz l. 1907 **ne zahteva avtorizacije** s strani redne vojske za **milice in prostovoljne odrede**, sprejema pa načelo organizacije (4 pogoji).

3. Ženevska konvencija iz l. 1949 o vojnih ujetnikih – ko gre za pripadnike oborožene sile, jih je treba obravnavati kot vojne ujetnike tudi, ko se bojujejo na okupiranem ozemlju (prej o tem dvom, češ da na okupiranem ozemlju ni več odpora; Haaški pravilnik o tem molči).

1. Ženevski protokol iz l. 1977 gre še korak naprej – bojevnik mora nositi orožje odkrito med vojaškim spopadom, neposredno pred začetkom napada mora biti v formaciji → omilitev pogojev iz Haaškega pravilnika – ni nujno, da so izpolnjeni ves čas.

Če obstaja dvom, kam uvrstiti nekega človeka in zanj ni jasno, ali pripada oboroženi sili ali ne, mora o njegovem statusu odločiti sodišče, do odločitve sodišča pa velja za pripadnika civilnega prebivalstva.

Posebno zaščito MP uživajo osebe, ki pridejo k sovražniku kot glasniki na pogajanja (pogajalci). Pogajalci se morajo izkazati s pooblastilom svojega poveljnika. Nositi morajo belo zastavo. Pogajalec in njegovo spremstvo so nedotakljivi. Sovražnik jih ni dolžan sprejeti in lahko sprejme vse potrebne ukrepe, da prepreči njihove morebitne zlorabe. V primeru zlorabe jih lahko začasno pridrži. Pogajalec izgubi privilegij nedotakljivosti, če se nedvoumno izkaže, da je izrabil svoj pooblaščen položaj za izdajo.

8.7. ZAŠČITA RANJENCEV, BOLNIKOV, BRODOLOMCEV IN UJETNIKOV

Zaščito žrtev vojne urejajo **Ženevske konvencije iz leta 1949**. Njihova skupna značilnost je, da poudarjajo **zaščito človeka** kot takega in ne zgolj kot pripadnika oboroženih sil. Zagotavlja se zaščita na kopnem in na morju (brodolomci). Danes lahko rečemo, da so Ženevske konvencije že prešle v običajno pravo in zavezujejo vse države.

Ženevske konvencije se morajo **spoštovati v vsakem oboroženem spopadu** med pogodbenicami, tudi če katera od njih ne prizna vojnega stanja. Nekatera njihova temeljna pravila se morajo spoštovati tudi v tistih spopadih, ki nimajo mednarodnega značaja. Ta pravila so:

- z vsakim, ki neposredno ne sodeluje v sovražnostih, je treba ravnati **človeško, humano**. S posamezniki ni dovoljeno ravnati različno glede na njihovo raso, barvo kože, jezik, veroizpoved, spol, premoženjsko stanje ali druge osebne okoliščine (**načelo nediskriminacije**). Edini dopustni kriterij je medicinski (triažna pravila). Prepovedani so umori, mučenje, pohabljenje, okrutnosti, jemanje talcev, kršitev osebnega dostojanstva ter izrekanje in izvrševanje kazni brez redno ustanovljenega sodišča in pravičnega sodnega postopka;
- ranjence in bolnike je potrebno sprejeti in negovati. Medicinsko osebje je nedotakljivo.

Ženevska konvencija o ravnanju z vojnimi ujetniki določa, da je treba z njimi ravnati humano. Lahko so izpostavljeni disciplinskim postopkom in lahko se jim omeji gibanje (so internirani, da se zagotovi izločitev iz vojskovanja). Zagotoviti jim je potrebno hrano, nastanitev, medicinsko oskrbo, komunikacijo z Rdečim križem in možnost, da preko Rdečega križa obvesti svojce o ujetništvu. Za poskus pobega se

lahko odredi disciplinska sankcija, vendar če pobegne in je zopet ujet, ga ni možno podrediti disciplinskim sankcijam.

Po koncu aktivnih sovražnosti je obvezna repatriacija ujetnikov (ne šele po koncu vojnega stanja!). možne so tudi izmenjave ujetnikov (karteli). Repatriacija pa je možna še pred tem trenutkom, če ujetnik hudo zboli (a se potem ne sme vključiti v svojo vojsko).

Ženevske konvencije zavezujejo države, da v svojih kazenskih zakonodajah predvidijo kaznovanje dejanj, ki nasprotujejo konvencijam. Slovenski kazenski zakonik vsebuje tovrstna kazniva dejanja v poglavju o kaznivih dejanjih zoper človečnost in mednarodno pravo.

8.8. ZAŠČITA CIVILNEGA PREBIVALSTVA

Civilno prebivalstvo: civilni prebivalci so prebivalci, ki **ne sodelujejo v vojni** in so **pod zaščito MP**. Proti njim se ne sme uporabljati orožja, v primeru okupacije pa so jim zagotovljene določene pravice. Zaščito civilnega prebivalstva so izpopolnile Ženevske konvencije iz leta 1949. 4. Ženevska konvencija iz I. 1949 → zaščitene so vse civilne osebe (brez diskriminacije), ki v času konflikta ali okupacije pridejo pod oblast tuje stranke (tuja vojskujoča se stran jih ima dolžnost zaščititi). Države same smejo še pred spopadom določiti **bolnišnice** in **varna območja (safety zones)** za posebne kategorije civilnih prebivalcev: bolniki, ranjenci, otroci pod 15 let, matere z otroki pod 7 let. **Nevtralizirano območje** (za ranjence, bolnike in civilne osebe, ki ne sodelujejo v sovražnostih) se lahko ustanovi s sporazumom med vojaškimi ali vojskujočimi se strankami.

Predpisi o varnih in nevtraliziranih območjih pa se ne spoštujejo v BiH, saj obstajajo znotraj safety zones tudi oborožene sile (Srebrenica). OZN sicer sprejme sklep o safety zones v BiH, a v določbah ni jasen, varna območja pa so zato kasneje območja napadov.

Namen Ženevske konvencije o zaščiti civilnih oseb med vojno je zaščititi vse ljudi brez razlikovanja, predvsem pa bolnike, ranjence, ženske, stare ljudi, slabotne osebe in otroke. Konvencija uvaja zaščito določenih območij, namenjenih za civilno prebivalstvo:

- sanitetna in varnostna območja ali mesta. Njihov namen je dati zatočišče ranjencem, bolnikom, slabotnim osebam, starim ljudem, otrokom do 15 let starosti, nosečim ženskam in materam z otroki do 7 let starosti. Njihove meje morajo biti označene z rdečimi poševnimi črtami na beli podlagi;
- na področjih, kjer se odvijajo spopadi, se lahko s sporazumom ustanovijo nevtralizirana območja za zatočišče ranjenih in bolnih vojakov ter civilnih oseb, ki med bivanjem v teh območjih ne smejo sodelovati v aktivnostih vojaške narave;
- pred napadi so podobno kot vojne bolnišnice zaščitene tudi civilne bolnišnice. Vojni objekti morajo biti čim bolj oddaljeni od teh zgradb. Zaščita preneha, če se bolnica uporabi za aktivnosti, ki škodujejo sovražniku. Zaščiteno je tudi zdravstveno osebje.

Konvencija zahteva spoštovanje zaščitene osebe in njihove časti, prepoveduje vsakršno diskriminacijo, izvajanje pritiska, povzročanje fizičnega trpljenja in ubijanje. Vojskujoča država ne sme vključevati tujih državljanov v svoje vojne operacije. Kot najstrožji prisilni ukrep lahko uporabi prisilno bivanje ali internacijo. Konvencija uvaja tudi posebno zaščito za otroke, mlajše od 15 let.

8.9. SPORAZUMI MED VOJSKUJOČIMI SE STRANKAMI

1. **karteli**: pogodbe o zamenjavi vojnih ujetnikov ali sprejetju parlamentarcev. Sklepajo se, ko spopadi še tečejo;
2. **premirje**: pogodba, s katero se ustavi oboroženi boj (ne pa druga stanja, npr, zaplemba premoženja). Pogosto so časovno in geografsko omejene;
3. **kapitulacija**: pomeni prenehanje bojevanja in predaja vseh ali dela oboroženih sil. Kapitulira lahko manjša enota (četa, bataljon) ali vse sile države. Gre za sporazum, v katerem se določijo pogoji. Splošna kapitulacija pa je brez pogojev.

8.10. VOJNA OKUPACIJA

Vojna okupacija je trajno ali začasno stanje, ko se neko področje:

- (v celoti ali delno) nahaja pod **dejansko oblastjo sovražnikove vojske**,
- istočasno pa je **zakoniti vladi onemogočeno**, da bi izvajala svojo oblast.

Področje, kjer spopadi še trajajo, se ne šteje za okupirano. Okupacija se razteza samo na tista področja, kjer je sovražnikova oblast uvedena in se lahko dejansko izvaja. Če na okupirano področje ali del področja pride domača osvobodilna vojska, četudi le začasno, se tako področje za ta čas šteje za osvobojeno, pravice okupacijske oblasti pa prenehajo.

Izhodišče vseh predpisov MP o okupaciji je, da se z okupacijo sicer **ne pridobi okupiranega področja**, pomeni pa **zmago vojskujoče države nad sovražnikom**. Zato je oblast okupatorja na okupiranem področju velika, a omejena s prehodnim značajem okupacije in dolžnostmi do civilnega prebivalstva.

Država, ki neko področje zaradi napredovanja okupatorja zapusti, sicer zadrži suverenost, vendar pa je izvajanje njene oblasti onemogočeno. Na njeno mesto stopi oblast okupatorja, ki jo izvaja v svojem imenu.

Prva dolžnost okupatorja je, da sprejme vse možne ukrepe, s katerimi **vzpostavi in ohrani javni red**. Pri tem mora upoštevati domače zakone, kolikor je to pač mogoče. Okupator ne sme zahtevati prisega o zvestobi prebivalstva in njegovega aktivnega sodelovanja v svojih oboroženih silah. Prebivalstva ne sme siliti, da daje informacije o vojski in sredstvih obrambe svoje domovine. Jemanje talcev je izrecno prepovedano. Smrtna kazen se lahko izreče samo za:

- vohunstvo,
- težko sabotžo ali
- namerno povzročitev smrti ene ali več oseb,

pa še to samo v primeru, če je bila za ta dejanja predvidena smrtna kazen v zakonih, ki so veljali ob začetku okupacije.

Medtem ko mora okupator **spoštovati zasebno lastnino**, pa mu **v celoti pripade državno premoženje**. Okupator mora **organizirati upravo** okupiranega področja. Upravo izvaja v svojem imenu. Iz pravice do pobiranja davkov izhaja dolžnost, da pokriva stroške uprave.

Določbe Ženevske konvencije urejajo položaj internirancev, zagotavljajo pravičen sodni postopek, pravico do pritožbe v upravnih stvareh, nadzor sile zaščitnice itd. Od okupacije je potrebno ločiti debelacijo, ki pomeni popolno podjarmljenje neke države z vojno silo.

8.11. POSEBNA PRAVILA O VOJSKOVANJU NA MORJU

To vojskovanje je predmet ureditve že od l. 1856 (kodifikacija prava), 1907 Haaška konvencija, 1949 Konvencija o izboljšanju usode bolnikov, brodolomcev, žrtev vojskovanja na morju.

8.11.1. LADJE V VOJNI

Država pooblasti poveljnika zasebne ladje, da vrši vojno na morju (včasih za gusarska ravnanja pooblastila) → to je bilo prepovedano 1856 s Pariško pomorsko deklaracijo (takrat konec piratstva in uporabljanja zasebnih ladij). Ni pa prepovedano pretvarjanje trgovskih ladij v vojne – ki so lahko oborožene.

- bolniške ladje – uživajo polno imuniteto (nikoli ne smejo biti predmet zaplembe, napada) - biti morajo označene in imeti tudi znak RK.
- kartelne ladje so predmet izmenjave vojnih ujetnikov.
- lokalne ribiške ladje, znanstvene, verske – uživajo imuniteto, če pa opravljajo vojaška dejanja, se njihova imuniteta konča.
- sovražne trgovske ladje so lahko predmet zaplembe.

8.11.2. SOVRAŽNIKOVA LASTNINA NA MORJU

Vojna naj bi se čim bolj omejila na bojevanje med vojskujočimi stranmi. Iz tega sledi, da tudi sovražnikovo premoženje uživa določeno zaščito. Zaradi narave pomorskih vojn pa se na morju to pravilo ne uporablja v istem obsegu. Tu še vedno velja staro pravilo, da lahko vojskujoče države močno posegajo v zasebno lastnino sovražnikovih državljanov, sovražnikova državna lastnina pa postane **predmet vojnega plena**. Razlog za tako pravilo je treba iskati v naravi bojišča. Pomorske vojne se namreč velikokrat odvijajo na odprtem morju, ki ni podvrženo državnim oblastem in ga tudi nevtralne države uporabljajo za mednarodni promet. Če vojskujoča država ne bi imela pravice do zasega sovražnikovega premoženja, ki se na morju običajno nahaja v tranzitu, bi to premoženje lahko že v nekaj urah prišlo do sovražnikovih enot, ki bi ga potem uporabile v vojaških operacijah. Zato imajo vojskujoče države pravico do vojnega morskega zasega, takoj ko se jim za to ponudi prva priložnost.

Vprašanje pravice do morskega vojnega zasega se zaplete zlasti zaradi dejstva, da se morje uporablja tudi za nevtralni promet. Sovražnikove ladje lahko prevažajo nevtralno premoženje, lahko pa tudi nevtralne ladje prevažajo sovražnikovo premoženje. Zato se mora sovražnikovo in nevtralno premoženje velikokrat bodisi skupaj zaseči bodisi skupaj izpustiti. Od zasega je izključena sovražnikova zasebna lastnina, če se prevažata na nevtralni ladji in če ne gre za kontrabando. Poleg tega pozna MP nekatere izjeme, kjer je **zaščiten določena vrsta sovražnikove zasebne lastnine**. To so:

- bolniške ladje;
- poštno dopisovanje nevtralnih in vojskujočih držav, ne glede na uradni ali zasebni značaj in ne glede na to, ali se pošta prevažata z nevtralno ali sovražno ladjo;
- ladje in čolni, ki so namenjeni izključno za obalni ribolov in lokalno plovbo, pa tudi njihova oprema in tovor. Zaščita preneha, če se ti čolni začnejo uporabljati v vojaške namene (npr. signaliziranje, prevoz vojaške opreme itd.);
- državne in zasebne ladje, ki so namenjene verskim, humanitarnim ali znanstvenim dejavnostim;
- kartelne ladje, t.j. ladje, ki prevažajo pogajalce ali plujejo na podlagi sporazuma med vojskujočimi državami (npr. prevažajo vojne ujetnike zaradi zamenjave);
- ladje, ki jim je sovražnik dal posebno dovoljenje za plovbo (sauf-conduit);
- ladje, ki se ob začetku vojne nahajajo v sovražnikovem pristanišču. Običajno se takim ladjam postavi določen rok, v katerem morajo zapustiti pristanišče. Če pa jim sovražnik ne pusti odpluti, jih ne sme zaseči, temveč jih lahko samo začasno zadrži ali pa zaseže ob plačilu odškodnine.

8.11.3. OMEJITVE VOJSKOVANJA NA MORJU

1. obveznost reševanja brodolomcev katerekoli ladje (tuje, sovražne, nevtralne, trgovske, vojaške) → če jih najdeš, jih moraš rešiti. Če jih reši vojna ladja nasprotne države, so vojni ujetniki, če jih reši nevtralna ladja, bodo prosti v luki;
2. prepoved nepoštenih načinov vojskovanja (vojni zločini);
3. prepoved bombardiranja bolniških ladij, pristanišč, lokalnih ribiških ladij, ...;
4. prepoved orožij (kemična, biološka), ki povzročajo prekomerne travmatične učinke.

9. NEVTRALNOSTNO PRAVO

9.1. POJEM NEVTRALNOSTI

Pojem "nevtralnost" označuje dve stvari:

- stanje neke države, ki ne sodeluje v vojni med dvema ali več drugimi državami, ali
- odnos med vojskujočo državo in nevtralnimi državami, ki temelji na dejstvu, da je prva v vojnem stanju, slednje pa v vojni ne sodelujejo na nobeni strani.

Pomembna predpostavka za stanje nevtralnosti je obstoj vojnega stanja. Če ni vojne, tudi nevtralnosti ni. Tretja haaska konvencija o začetku sovražnosti določa, da se mora vojno stanje nemudoma sporočiti nevtralnimi državami.

Od pojma nevtralnosti je potrebno **razlikovati pogodbeno oz. trajno nevtralnost**. Pri pogodbeni nevtralnosti država nima svobodne izbire pri odločitvi, ali bo sodelovala v vojni ali ne. Od nevtralnosti je treba **razlikovati tudi nevtralizacijo in demilitarizacijo**.

Nevtralnost pomeni nesodelovanje v vojni:

- d) nevtralna država ne izvaja vojnih operacij ali drugih dejanj, ki so nezdružljiva s pojmom nevtralnosti;
- e) pomemben element nesodelovanja je nepristranskost – nevtralna država se mora do vseh vojskujočih držav obnašati enako. Ker je nevtralnost odnos med nevtralno in vojskujočo državo, mora biti nesodelovanje obojestransko, recipročno; zato lahko stanje nevtralnosti prekine tako nevtralna kot tudi vojskujoča država.

Z začetkom nevtralnosti začnejo za vojskujoče in nevtralne države veljati pravila nevtralnosti, ki v določenem obsegu spreminjajo pravo miru. Stanje nevtralnosti preneha takrat, ko se vojna konča, za posamezno nevtralno državo pa takrat, ko sama stopi v vojno.

V sistemu kolektivne varnosti, ki ga želi vzpostaviti OZN, **ni prostora za nevtralnost**. Vojna je prepovedana, če pa do nje pride, morajo članice OZN kolektivno nastopiti proti kršitelju miru in sodelovati pri izvajanju ukrepov, ki jih sprejme Varnostni svet. Ker je vojna kot sredstvo državne politike prepovedana, pride kršitelj te norme v spor z vsemi državami članicami OZN, ki zato v razmerju do njega in vojne ne morejo ostati popolnoma nepristranske. Če bi taka ureditev brezhibno delovala, nevtralnosti ne bi bilo. Če pa v primeru vojne ne bi prišlo do uporabe določb partikularnega prava, vsebovanega v Ustanovni listini, bi se bilo treba vrniti na predpise splošnega nevtralnostnega prava.

9.2. PRAVICE IN DOLŽNOSTI NEVTRALNIH DRŽAV

Dolžnosti nevtralnih držav so:

- dolžnost **vzdržati se**: nevtralna država je zavezana, da nečesa ne stori, npr. da ne oskrbuje vojskujočih držav z orožjem. Spoštovanje te dolžnosti je predpogoj nevtralnosti. Nevtralna država ne sme posegati v vojne operacije, vojskujočim državam ne sme dajati posojil ali kreditov (izjema so lahko le posojila za hrano in surovine);
- dolžnost **preprečevati**: nevtralna država mora preprečevati določena dejanja posameznikov ali organizacij, ki pomenijo pomoč vojskujočim državam (preprečevati mora npr. prehod vojaških enot preko svojega ozemlja ali opremljanje vojnih ladij vojskujočih držav na svojem ozemlju). Ne sme dopustiti, da se na njenem področju organizirajo čete vojakov ali odpirajo uradi za novačenje vojakov, po drugi strani pa nevtralna država ni odgovorna za posameznike, ki prečkajo mejo z namenom, da se pridružijo vojaškim enotam ene od vojskujočih držav. Prav tako ni dolžna preprečevati izvoza ali prevoza orožja za eno ali drugo vojskujočo stran in prepovedati uporabe komunikacijskih sredstev. Če pa se nevtralna država odloči, da to vendarle prepreči, mora ravnati enako za obe strani;
- dolžnost **trpeti**: nanaša se na dejanja vojskujočih držav, ki gredo na škodo nevtralnih držav, npr. pravica do zasega.

Na drugi strani imajo nevtralne države pravico, da vojskujoče države spoštujejo njihovo državno področje. **Področje nevtralnih držav** je namreč **nedotakljivo**. Vojaške enote vojskujočih držav ne smejo prečkati kopenskega nevtralnega področja. MP pa dovoljuje običajen prehod vojaških ladij vojskujočih držav in zaseženih ladij skozi nevtralne obalne vode. Običajen prehod je tisti prehod, ki ne povzroča škode in ki nima značilnosti operativnega premikanja. Vojaške ladje lahko tudi zaplujejo v nevtralno pristanišče. Tako v nevtralnih obalnih vodah kot v nevtralnih pristaniščih pa se ne smejo zadrževati dlje kot 24 ur.

Nevtralna država ima **pravico in dolžnost nadzirati svoje področje in obalne vode**, da bi preprečila dejanja, ki nasprotujejo nevtralnosti. Taka dejanja lahko prepreči **tudi s silo**, pa se to ne šteje za sovražno dejanje. V svojem obalnem morju lahko nevtralna država polaga tudi mine.

Če vojskujoče države kršijo nevtralnost, lahko nevtralna država zahteva **zadoščenje** (vrnitev v prejšnje stanje ali plačilo odškodnine). Nevtralna država lahko uporabi **vse ukrepe samopomoči, retorzijo in represalije**. Vojaški ladji države, ki je prekršila nevtralnost, lahko diskriminatorno prepove vstop v svoje vode. Skrajna sankcija pa je napoved vojne. Po drugi strani lahko tudi vojskujoče države sprejmejo ukrepe proti nevtralni državi, če le-ta ne izpolnjuje svojih dolžnosti.

9.3. GOSPODARSKA VOJNA NA MORJU IN NEVTRALNO PREMOŽENJE (PRAVICA DO ZASEGA)

Vojna na morju je bila že od nekdaj bolj brezobzirna. Tu je prihajalo do ostrih sporov med:

- **interesi vojskujočih strank**, da uporabijo kakršnokoli sredstvo za končno zmago, in
- **interesi nevtralnih držav**, da kljub vojni uporabljajo morje za mirno plovbo in trgovino.

Načeloma je interes nevtralnih držav bolj upravičen, saj imajo pravico zahtevati, da vojna, ki je niso izzvali in v kateri ne sodelujejo, nanje ne vpliva. Interes nevtralnih držav ima tudi pravno podlago: vsakršen poseg vojskujočih strank v pravice nevtralnih držav na odprtem morju je kršitev načela svobode morja. Dejansko pa je položaj nevtralnih držav precej slabši. Njihove vojaške enote niso mobilizirane, trgovske ladje pa se ne morejo upirati vojnim ladjam vojskujočih strank. Položaj nevtralnih držav je slabši tudi zato, ker so v pomorskih vojnah običajno udeležene predvsem velesile. Zato je kompromis, ki se odraža v sedanjih predpisih MP, bolj upošteval interese vojskujočih strank, manj pa interese nevtralnih držav.

Kompromis je sestavljen iz dveh načel:

- nevtralna trgovina in promet po morju sta v času vojne svobodna. Pravica do zasega na morju je načeloma omejena na sovražnikovo premoženje;
- vojskujoče se stranke imajo v pomorskih vojnah pravico izvajati določene ukrepe, ki znatno omejujejo načelno svobodo nevtralne pomorske trgovine → posledica tega je, da se v določenih primerih lahko zaseže tudi nevtralno premoženje. Ti primeri so:
 - **prebijanje blokade** (pomorska blokada; sovražna država okupira in prepove plovbo za vse ladje na območju, ki je pod blokado; pogoji za blokado: učinkovitost, deklaracija blokade, notifikacija državam, ki tam plujejo),
 - **kontrabanda**,
 - **protinevtralna pomoč** in
 - **neposlušnost** v razmerju do vojnih enot vojskujočih strank, ko le-te izvajajo vojni morski zaseg.

9.4. ZAŠČITA NEVTRALNEGA PREMOŽENJA V POMORSKI VOJNI

Načeloma je lahko predmet vojnega morskega zasega samo sovražnikovo zasebno premoženje. Sovražnikovo državno premoženje, ki ga zaseže nasprotnik, tudi na morju postane vojni plen. **Morski vojni plen** je zato:

- sovražnikovo zasebno premoženje in
- tisto nevtralno premoženje, ki ga lahko vojskujoča država zaseže na podlagi MP.

Predpisi MP določajo, kdaj se lahko **ladja oz. njen tovor štejeta za sovražna**. Njihov namen je zaščititi nevtralne ladje in blago pred zasegom, katerega predmet je lahko samo sovražnikovo premoženje. Pri določanju, ali je **ladja** sovražna ali nevtralna, se uporablja **kombinirano načelo zastave in kontrole**.

Ladja se šteje za sovražno:

- če ima razvito sovražnikovo zastavo (to pomeni, da je registrirana v sovražnikovem pristanišču) ali
- če je njen lastnik pripadnik sovražne države.

Pri **tovoru** pa je odločilna pripadnost njegovega lastnika.

Premoženje v lasti sovražnika se šteje za sovražno, premoženje v lasti nevtralnih strank pa za nevtralnno. Nevtralnno premoženje večkrat potuje skupaj s sovražnikovim. Če bi na vsak način želeli zaščititi nevtralnno premoženje, bi to praktično pomenilo ukinjanje pravice do vojnega morsklega zasega, saj bi v tem primeru vojskujoče države kombinirale prevoz svojega tovora z nevtralnno tovorom oz. ladjo. Zato je včasih veljalo zelo strogo pravilo, da je **tudi nevtralnno premoženje lahko predmet zasega**, kadarkoli je na kakršenkoli način **kombinirano s sovražnikovim premoženjem oz. ladjo** (nevtralnna ladja – sovražnikovo premoženje ali sovražnikova ladja – nevtralnno premoženje). Pariška pomorska deklaracija iz leta 1856 pa je nevtralnno trgovini zagotovila največje možne koncesije:

- nevtralnna zastava pokriva sovražnikovo premoženje, razen če gre za vojno kontrabando;
- nevtralnno premoženje pod sovražnikovo zastavo ne more biti predmet vojnega zasega, razen če gre za vojno kontrabando.

S temi pravili so pred vojnimi zasegi zaščitene nevtralne trgovske ladje, razen v primerih, ko:

- prevažajo kontrabando,
- prebijajo blokado,
- nudijo protinevtralnno pomoč ali
- se upirajo vojskujočim strankam, ko le-te izvajajo vojni morski zaseg.

Teorija o okužbi s sovražnim elementom je tako zavržena.

9.5. BLOKADA

Blokada pomeni **zapiranje sovražnikovega pristanišča, dela obale ali ustja reke** za pomorski promet. Za sovražna pristanišča, obale ali ustja rek se štejejo tista, ki se nahajajo v lasti sovražnika. Zato je mogoče blokirati **tudi lastno pristanišče**, če pripada sovražniku, pa tudi obale nevtralnih držav, če jih je zasedel sovražnik ali če od tam izvaja vojaške operacije. Tako imenovana **kamnita blokada**, ki se izvaja s pomočjo mehanskih ovir (kamenje, cement, potopljene ali nasedle ladje), ni blokada v smislu pomorskega vojnega prava. Zaradi moderne vojne tehnike blokada izgublja svoj pomen.

Mednarodnopravno veljavna blokada mora izpolnjevati tri pogoje:

- **efektivnost**: promet (komunikacija) mora biti dejansko in v celoti preprečen;
- **deklaracija**: naznačiti je potrebno krajevni in časovni obseg blokade (čas začetka blokade, zemljepisne meje blokiranega območja in rok za izhod nevtralnih ladij);
- **notifikacija**: z blokado morajo biti seznanjene nevtralne države (da lahko pravočasno umaknejo svoje ladje), mestne oblasti blokiranega območja ter ladje, ki se približajo blokiranemu območju in za blokado ne vedo.

Nekateri kot dodaten pogoj navajajo nepristranskost blokade, vendar pa se lahko šteje, da pomanjkanje nepristranskega ravnanja pomeni pravzaprav neefektivnost blokade.

Z blokado se onemogoči kakršenkoli promet (tudi komunikacijo) z blokiranim pristaniščem oz. področjem. Prepoved velja za vse zastave. **Sankcija** za kršitev blokade ali poskus kršitve je **zaseg ladje in tovora**. Tovora se ne zaseže, če ladja za blokado ni vedela oz. ni mogla vedeti. Če ladja pobegne pred pregonom, jo kasneje ni več mogoče zaseči zaradi kršitve blokade.

Blokada **preneha** z izjavo države, ki jo je uvedla. O tem je potrebno obvestiti vse prizadete stranke. Blokada lahko preneha tudi proti volji države, ki jo je uvedla, če je njeno ladjevje, ki nadzoruje blokado, razgnano ali uničeno zaradi sovražnikovega napada, elementarne nesreče ali kakšne druge okoliščine oz. če zapusti svoje položaje zaradi premika na drugo mesto. Če želi vojskujoča država po tem blokado

ponovno vzpostaviti, mora zopet izpolniti vse tri pogoje.

Blokada se samo **prekine**, če ladjevje začasno zapusti svoje položaje oz. če je zaradi vremena ali sovražnikovega napada začasno razkropljeno.

9.6. KONTRABANDA

Kontrabanda je **blago, ki se lahko uporabi v vojne namene** in se **prevaža po morju za sovražnika**, čeprav je nasprotna stranka tak prevoz prepovedala. Vojskujoče države imajo po običajnem pravu pravico, da takšno blago zasežejo, če ga prestrežejo na morju (bistvo je torej ustavljanje in pregledovanje trgovskih ladij nevtralnih držav). Prizadevanja nevtralnih držav, da bi se pravica do zasega kontrabande ukinila, niso bila uspešna. Kljub temu pa MP vojskujoče države omejuje in jim pri izvrševanju pravice do zasega kontrabande postavlja dva pogoja.

Prvi pogoj je ta, da je treba določiti, **katero blago se šteje za kontrabando**. Londonska deklaracija razlikuje tri skupine predmetov:

- **absolutna kontrabanda**: predmeti, ki so namenjeni izključno vojnim potrebam (orožje, strelivo, vojna oprema itd.);
- **relativna (pogojna) kontrabanda**: predmeti, ki so lahko namenjeni bodisi vojnim bodisi mirnim potrebam (npr. surovine, obleka, gorivo, denar itd.);
- **predmeti, ki se ne morejo šteti za kontrabando**: npr. bombaž, svila, lan, konoplja, kavčuk, poljedeljski stroji, pohišstvo, modni predmeti, milo itd.

Države lahko razširijo ali zožijo ta spisek predmetov, o tem pa morajo obvestiti vse zainteresirane države. Ker so države to možnost množično izkoriščale, lahko rečemo, da je kontrabanda pravzaprav tisto blago, ki je v določenem trenutku na kontrabantnem spisku neke vojskujoče države.

Drugi pogoj za kontrabando je, da mora biti **blago namenjeno sovražniku**. Absolutna kontrabanda se zaseže, če se ugotovi, da je namenjena sovražniku. Tudi pogojna kontrabanda se zaseže, če se ugotovi, da je namenjena sovražnikovim oboroženim silam ali državni upravi.

Za kontrabando se ne šteje tisto blago, ki je namenjeno potrebam ladje in njenih potnikov. Prav tako se za kontrabando ne šteje blago, ki je namenjeno negi ranjenih in bolnih. Tako blago se lahko v nujnih primerih odvzame, vendar pa je potrebno plačati odškodnino.

Zaplembo blaga, ki je uvrščeno na kontrabantni spisek, **izrečejo sodišča države**, ki je zasegla blago.

Če se ladja nahaja na odprtem morju in zato ne ve za izbruh vojne ali za dejstvo, da je določeno blago uvrščeno na kontrabantni spisek, je ni dopustno zaseči. Zaseg tudi ni dopusten v primeru, če po seznanitvi s temi dejstvi ni možnosti za izkrcanje blaga. V obeh primerih lahko vojskujoča država sicer odvzame kontrabantno blago, vendar mora plačati odškodnino.

9.7. PROTINEVTRALNA POMOČ

Londonska deklaracija je s tem nazivom označila **različne oblike pomoči**, ki jo v korist vojskujočih strank **izvajajo nevtralne ladje**. Deklaracija razlikuje težje in lažje oblike pomoči. Težje so tiste, zaradi katerih se nevtralna ladja izenači s sovražnikovo:

- ladja neposredno sodeluje v vojaških operacijah;
- ladja je pod poveljstvom ali nadzorom agenta, ki ga je na ladjo postavila sovražnikova vlada;
- ladjo je sovražnikova vlada vzela v službo;
- ladja je namenjena prevozu sovražnikovih vojaških enot ali prenosu informacij.

Lažje oblike protinevtralne pomoči ladjo izenačijo s tisto ladjo, ki prevaža kontrabantno blago, npr. posebno potovanje ladje z namenom, da se prepelje posameznike, ki pripadajo sovražni vojski, ali prenese informacije, ki so v interesu sovražnika.

Sankcija za protinevtralno pomoč je zaseg ladje in vseh predmetov, ki pripadajo lastniku ladje.

9.8. FORMALNO ZASEŽNO PRAVO

Formalni postopek izvajanja pravice do zasega se **uredi z notranjimi državnimi predpisi**. Ureditve v posameznih državah so si v marsičem podobne. Njihova skupna načela predstavljajo mednarodno običajno pravo, od katerega države ne smejo odstopiti. Glavno načelo je, da mora postopek vsebovati določene formalnosti, katerih naloga je zagotoviti, da bo zaseg izveden samo takrat, ko je to pravno dopustno. Pri tem je treba spoštovati mednarodnopravno zaščitene interese. Namen postopka je:

- ugotoviti, ali je blago res lahko predmet zasega, in
- zaščititi interes mirne trgovine na morju.

Temu namenu služijo tudi predpisi o zasežnem redarstvu in sodiščih za pomorske zasege.

9.8.1. ZASEŽNO REDARSTVO

Zasežno redarstvo obsega vse tiste **ukrepe, namenjene zajetju plena** in njegovemu **potovanju v varno pristanišče**:

- **zaustavljanje**: vojne ladje vojskujočih držav imajo pravico zaustaviti vsako ladjo, da ugotovijo, ali jo lahko na podlagi vojnega oz. zasežnega prava zasežejo. Ukaz za zaustavitev se da z izstrelitvijo slepega naboja iz topa ali z drugimi primernimi signali – če se ladja tudi po ponovljenem signalu ne zaustavi, lahko vojna ladja uporabi silo;
- **pregled**: namen pregleda je ugotoviti pripadnost ladje in tovora, zato se na krov zaustavljene ladje pošlje častnika in neoboroženo spremstvo - častnik lahko pregleda dokumente in tovor. Ta postopek se ne izvede, če trgovska ladja pluje v spremstvu neke nevtralne vojne ladje;
- **zaseg**: glede na rezultat pregleda se vojna ladja odloči, ali bo zaustavljeno ladjo zasegla ali izpustila – če jo zaseže, jo pospremi v lastno ali zavezniško pristanišče → če bi to ogrozilo vojno ladjo ali vojne operacije, lahko zaustavljeno ladjo in tovor uniči oz. tovor prevzame sama. Pred uničenjem mora zavarovati posadko in dokumentacijo.

Če zaustavljena ladja v katerikoli fazi opisanega postopka **poskuša pobegniti**, lahko **vojna ladja uporabi silo**, če pa se **upira**, se v materialnem smislu **izenači s sovražnikovo ladjo**. To pomeni, da se jo lahko zaseže, s tovorom pa ravna tako, kot da bi bil na sovražnikovi ladji. Če nevtralna trgovska ladja pluje v spremstvu sovražnikove vojne ladje, izgubi položaj zaščitene nevtralne ladje in se izenači s sovražnikovo ladjo. Vojna ladja lahko takšen konvoj napade in uniči, če pa ji trgovska ladja pade v roke, postane kot sovražnikovo državno premoženje predmet vojnega plena. V tem primeru se seveda ne izvede postopka, ki je predpisan za vojni morski zaseg.

Zaseg lahko **preneha** na različne načine, z:

- **odločbo sodišča** za pomorske zasege o zaplembi;
- **izpustitvijo ladje**: brez izvedbe postopka ali na podlagi odločitve sodišča;
- **uspelim pobegom**: uspeli pobeg nima nikakršnih škodljivih posledic, če je pobegla ladja kasneje spet zasežena;
- **odkupom**: v novejšem času ga mnoge države prepovedujejo;
- **osvoboditvijo zasežene ladje (repriza)**: če se ladja odvzame po tem, ko je sodišče že izreklo zaplembo (ko je torej ladja že prešla v drugo lastništvo), ne gre za reprizo, temveč za zaseg sovražnikove ladje.

9.8.2. SODIŠČA ZA POMORSKE ZASEGE

Staro pravilo MP je, da je zaradi pravne veljavnosti morskega zasega in zaplembe potrebno izpeljati poseben postopek pred za to ustanovljenimi organi (sodišči za pomorske zasege). Vsaka država ima svoja sodišča za pomorske zasege, ki so praviloma dvostopenjska, tako da je zagotovljena možnost pritožbe. Po svoji naravi so taka sodišča del sodne ali upravne veje oblasti, lahko pa so tudi mešani upravno-sodni organi.

Sodišča za pomorske zasege so **državni organi** in sodijo **na podlagi materialnega prava** svoje države. Države so po MP dolžne uskladiti svoje notranje predpise, ki jih uporabljajo sodišča za pomorske zasege, z mednarodnimi predpisi na tem področju. Praviloma državni predpisi o pravici do zasega

prevzemajo pravila MP ali pa napotujejo na njih. Nekatere države pa svojega notranjega zasežnega prava nimajo usklajenega z MP, tako da njihova sodišča sicer sodijo po notranjem pravu, odločitve pa lahko predstavljajo kršitev MP. Država je **odgovorna za kršitve MP**, ki so storjene zaradi uporabe njenega notranjega prava s strani sodišč za pomorske zasege.

Sodišče za pomorske zasege **lahko izreče zaplembo ali izpustitev** zasežene ladje in tovora. Če se zaplemba ne izreče oz. če se ladjo izpusti pred izrekom odločitve, imajo zainteresirane stranke pravico do povrnitve škode. Procesni predpisi morajo zagotoviti nepristranskost postopka in kontradiktorno obravnavo. Zainteresirane stranke morajo imeti zagotovljeno pravico do obrambe. Če se same ne udeležijo postopka in če tudi nimajo svojega zastopnika, jim mora država postaviti zastopnika po uradni dolžnosti.

Mednarodno sodišče za pomorske zasege **še ni ustanovljeno**. Zamišljeno je bilo v Dvanajsti haaški konvenciji kot pritožbeno sodišče zoper odločitve državnih sodišč za pomorske zasege. Sodišče bi bilo dostopno tudi zasebnim strankam in ne samo državam, vendar pa bi lahko posamezniku njegova država prepovedala vlaganje pritožbe ali pa bi sama prevzela vodenje postopka. Pri izrekanju odločitev bi se uporabljali predpisi mednarodnih pogodb, ki veljajo za stranke, predpisi mednarodnega prava in splošna načela pravičnosti. Ker Dvanajsta haaška konvencija ni bila nikoli ratificirana, tudi to sodišče ni bilo ustanovljeno.

10. ORGANI ZA VZDRŽEVANJE MEDN. ODNOSOV

10.1. POJEM IN VRSTE ORGANOV

Države in drugi subjekti MP lahko delujejo samo preko svojih organov. Mednarodnopravne posledice lahko nastanejo zaradi delovanja različnih organov, nekateri od njih pa so po notranjem in MP posebej določeni za dejavnosti, ki se tičejo mednarodnih odnosov. Organi so lahko:

- notranji → šef države, parlament, predsednik vlade, zunanji minister ali
- zunanji → diplomatski in konzularni predstavniki.

Načeloma velja, da je organizacija države njena notranja zadeva. Vsaka država sama določa organe, ki se ukvarjajo z mednarodnimi odnosi, MP pa samo napotuje na predpise notranjega prava. Vendar pa ima delovanje organov za vzdrževanje mednarodnih odnosov tudi mednarodnopravne posledice za državo. Do teh posledic pride zaradi pravnih poslov, ki jih sklepajo posamezniki, katerih dejanja se v skladu s predpisi pripisujejo državi kot mednarodnemu subjektu. Vprašanje pa je, ali gre za:

- notranje predpise ali
- mednarodnopravne predpise.

Če bi šlo samo za notranje predpise, potem v vseh tistih primerih, ko določeni državni organ postopa nezakonito ali prekorači svoja pooblastila, do mednarodnopravnih posledic sploh ne bi prišlo. Ker bi to ogrozilo pravno varnost, se v mednarodni praksi to ne dogaja.

MP ureja ta vprašanja s svojimi predpisi, ne da bi pri tem posegalo v notranje ureditve držav. Določa splošne pogoje, ki so potrebni, da se neka oseba ali skupina oseb šteje za vlado določene države. Eno teh pravil je **načelo efektivnosti**, po katerem se za pooblaščen organe države štejejo tisti, ki dejansko opravljajo naloge določenega organa (vlada de facto). MP zahteva, da ima vsaka država nek organ ali več organov, ki se ukvarjajo z mednarodnimi odnosi. V vsaki suvereni državi obstaja nek vrhovni organ, ki predstavlja državo in za to ne potrebuje posebnih pooblastil. Predpisov notranjega prava, da mora dejanja tega organa potrditi še nek drug notranji organ (npr. ratifikacija v parlamentu), MP ne upošteva. Pooblastilo organa za zastopanje države mora biti drugim državam razvidno, znano. Temu so namenjeni nekateri postopki, npr.:

- notifikacija o spremembi na položaju predsednika republike,

- notifikacija o imenovanju zunanjega ministra,
- poverilna pisma za diplomatske predstavnike itd.

Izjema so izredni primeri zastopanja v vojni, kjer je formalna notifikacija nadomeščena z dejanskim položajem poveljevanja. MP vsebuje tudi pravila o položaju določenih organov, ki delujejo izven svoje države.

Organe za zunanje zastopanje lahko razdelimo na več vrst:

- organi, katerih edina funkcija je zunanje zastopanje, in organi, ki jim je to le ena od mnogih funkcij, ki jih imajo po notranjem pravu (npr. šef države, vlada);
- organi, ki imajo pooblastilo za zastopanje in lahko podpišejo mednarodno pogodbo že glede na svoj položaj (šef države, šef vlade, zunanji minister, vojaški poveljniki), in organi, ki za zastopanje potrebujejo poseben akt pooblastitve;
- redni, priložnostni in izredni organi za zunanje zastopanje; med zadnje spada npr. vojaški poveljnik v primeru vojne;
- notranji in zunanji organi; med zadnjimi so najbolj pomembni diplomatski zastopniki.

Mednarodne pogovore velikokrat opravljajo tudi osebe, ki nimajo formalnih pooblastil. Gre za različne neformalne sestanke in pogovore med stalnimi predstavniki držav članic OZN ali člani delegacij na različnih sestankih OZN.

10.2. DRŽAVNI ORGANI

10.2.1. DRŽAVNI POGLAVAR – NAJVIŠJI ORGAN ZUNANJEGA ZASTOPANJA

Najvišji organ zunanjega zastopanja je tisti, ki ima v skladu s predpisi mednarodnega prava in sistemskimi predpisi svoje države pravico in dolžnost:

- da zastopa državo pri njenih mednarodnih odnosih in
- da v imenu države pooblašča druge organe za zunanje zastopanje.

Mednarodno pravo zahteva, da ima tak organ vsaka država, notranje pravo pa določa, kateri organ je to in kakšne so njegove pristojnosti. Ni nujno, da je najvišji organ zunanjega zastopanja (šef države) tudi najvišji organ ustavnega reda v državi. Tako je v Sloveniji:

- najvišji organ oblasti – državni zbor,
- najvišji organ zunanjega zastopanja – predsednik republike.

Državni poglavar ima različne vloge v različnih sistemih: monarhije in republike, predsedniški (šef države ima močno dejansko oblast, je predstavnik države v njeni suverenosti) in parlamentarni (predsednik države je le predstavnik države navzven, nima pa močnih dejanskih pooblastil) sistemi.

Naloge predsednika Republike Slovenije:

- predstavlja RS,
- postavlja in odpoklicuje veleposlanike in poslanike republike,
- sprejema poverilna pisma tujih diplomatskih predstavnikov in
- izdaja listine o ratifikaciji mednarodnih pogodb.

Kljub tem formalnim pristojnostim predsednika republike pa je treba upoštevati, da se zunanja politika oblikuje s sodelovanjem različnih organov. Poleg predsednika republike imajo veliko vlogo:

- državni zbor (kot vrhovni organ oblasti v državi),
- predsednik vlade in
- minister za zunanje zadeve.

Šef države zastopa (predstavlja) državo že glede na svoj položaj in za to ne potrebuje posebnega pooblastila. Pravica do zastopanja pripada dejanskemu šefu države (**načelo učinkovitosti**). Pravice do zastopanja nima oseba, ki je bila šef države in je izgubila položaj, četudi na neustaven način (revolucija, državni udar). Včasih se strmoglavljenemu šefu države lahko izkažejo določene časti, vendar le na podlagi kurtoazije, ne pa na podlagi MP.

Včasih je šef države zastopal državo v celoti in neomejeno (repraesentationis omnimoda). Kasneje je ustavno pravo v mnogih državah spremenilo njegov položaj in mu omejilo pristojnosti zastopanja. Največkrat je šef države vezan na sodelovanje in potrditev zakonodajnega organa. Tako o ratifikaciji mednarodne pogodbe v Sloveniji odloča državni zbor, vendar pa navzven izda listino o ratifikaciji predsednik republike. Z vidika MP je pomembno ravno to, saj mednarodnopravni akti učinkujejo po delovanju organa zunanjega zastopanja.

Izjave šefa države zavezujejo državo – imajo značaj enostranskih pravnih aktov in ustvarijo mednarodnopravno obveznost države. Izjava mora biti sestavljena tudi iz volje, da se država zaveže; volja mora biti tudi jasno in izrecno izražena, da ustvari obveznost. Kaj se zgodi, če predsednik države nima pristojnosti za neko izjavo, pa to stori? Po DK o pogodbenem pravu pogodbe, ki so sklenjene z očitno kršitvijo notranjega prava, ne veljajo! Potrebna je torej presoja, ali gre za očitno kršitev notranjega prava.

Ko šef države potuje v tujino, urejajo njegov položaj posebni predpisi mednarodnega običajnega prava. Takrat mu pripadajo nekatere ugodnosti in časti in posebna zaščita, deloma na podlagi MP, deloma pa iz vljudnosti npr.:

- polna imuniteta,
- nedotakljivost stanovanja,
- oprostitev plačila davkov itd.

Gre za to, da šef države kot vrhovni organ neodvisne države ne more biti podvržen drugi oblasti.

10.2.2. PREDSEDNIK VLADE

V državah, kjer je vlada kolektivno telo (parlamentarni sistemi), ta odloča tudi o vprašanih zunanje politike. V teh državah je **predsednik vlade** pomemben dejavnik zunanje politike. Pojavlja se kot organ, ki lahko s svojimi izjavami in dejanji zaveže državo, vendar na mednarodni ravni ne simbolizira suverenosti države in ne uživa enakih časti kot državni poglavar. Na številnih mednarodnih sestankih se predsednik vlade ali njegov namestnik pojavlja kot formalni predstavnik svoje države. Njegov položaj je izenačen s položajem šefa specialne misije pri diplomatskih odnosih.

Vedno večja politična pomembnost vlade pri vodenju zunanje politike je pripeljala do novih oblik pogajanj in sodelovanja. To se kaže v različnih splošnih in regionalnih organizacijah, pa tudi v asociacijah, ki imajo naddržavni značaj. Na sestankih teh organizacij sodelujejo šefi držav, predsedniki vlad in pristojni ministri. Zato se je oblikovalo pravilo, da tudi predsednik vlade polnopravno zastopa svojo državo v zunanjih zadevah in jo s svojimi izjavami zavezuje. Obstaja presumpcija o obstoju pooblastila za zastopanje, ki pa se lahko ovrže.

Po poslovniku Varnostnega sveta OZN predsedniki vlade in zunanji ministri ne potrebujejo posebnega pooblastila, kadar na zasedanjih zastopajo svojo državo → tudi tu velja DKPP (samo podpis!). Če je s podpisom predsednika vlade prišlo do kršitve notranjega prava, pogodba ne velja!

10.2.3. MINISTER ZA ZUNANJE ZADEVE

Funkcija se je razvila iz funkcije državnega tajnika v absolutističnih monarhijah (pazil je na arhiv). Za svoje delo odgovarja vladi in parlamentu; je član kabineta. Nadrejen je diplomatskemu in konzularnemu sistemu države, ki deluje po njegovih navodilih.

Minister za zunanje zadeve pridobi pooblastilo za zunanje zastopanje že s samim imenovanjem na ta položaj. Zato mora biti to imenovanje po diplomatskih poteh sporočeno drugim državam. Stalna in splošna praksa daje ministru za zunanje zadeve pooblastilo:

- da tujim diplomatskim predstavnikom daje poročila o tekočih poslih in
- da jim sporoča, kakšno stališče je država zavzela do določenega vprašanja.

Meddržavno sodišče v Haagu je odločilo, da tudi ustni odgovor, ki ga da zunanji minister na vprašanje tujega diplomatskega predstavnika, državo zavezuje. Minister za zunanje zadeve je v mejah svojih pristojnosti redni organ zunanjega zastopanja. V teh mejah se lahko njegove izjave štejejo za obvezne.

Včasih so lahko pomemben dejavnik zunanjega zastopanja tudi vodje političnih strank. Nastopajo lahko kot predstavniki držav, ki sodelujejo v pogajanjih in podpisujejo mednarodne pogodbe. Pogajalske delegacije posameznih držav so večkrat sestavljene iz političnih funkcionarjev in funkcionarjev izvršilne veje oblasti.

Spremembe državnega poglavarja, predsednika vlade in zunanjega ministra (= predstavniki, ki lahko zavezujejo državo brez posebnega pooblastila) se notificirajo drugim državam; ta obveznost se jemlje resno in države morajo biti hitre pri notifikacijah takih sprememb (pomembno!).

10.2.4. DIPLOMATSKI PREDSTAVNIKI

Medtem ko je praksa diplomatskih misij znana od antike, so stalne diplomatske misije (diplomatske službe) znane od 15. stol. (v odnosih med italijanskimi mestnimi državami ter njimi in drugimi državami), kodifikacija diplomatskega prava pa se je začela v 19. stol.

Diplomacija = upravljanje mednarodnih odnosov s pogajanjem; je tudi poklic (vendar poklicni kriteriji za diplomate niso izoblikovani).

Pravila MP o položaju državnih predstavnikov v tujini so se začela oblikovati, ko so se uvedla stalna diplomatska predstavništva. Položaj diplomatskih predstavnikov je urejalo mednarodno običajno pravo. Z Dunajskim pravilnikom iz leta 1815 in s sporazumom iz Aachna iz leta 1818 se je položaj diplomatskih predstavnikov uredil s predpisi mednarodnega pogodbenega prava. Viri diplomatskega prava so:

- **Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih** (1961) – čeprav je veliko vprašanj diplomatskega prava v njej podrobno urejenih, pa Konvencija glede nerešenih vprašanj napotuje na pravila mednarodnega običajnega prava; nanaša se samo na redna in stalna diplomatska predstavništva;
- Konvencija o specialnih misijah (1969) – v veliki meri se naslanja na Dunajsko konvencijo o diplomatskih odnosih;
- mednarodno običajno pravo;
- Protokol o obveznem mirnem reševanju sporov;
- Dunajska konvencija o predstavljanju držav v njihovih odnosih z organizacijami mednarodnega značaja (1975);
- Dunajska konvencija o preprečevanju napadov na mednarodno zaščitene osebe;
- bilateralne mednarodne pogodbe.

Diplomatski predstavnik je oseba, ki na temelju izdanega pooblastila zastopa državo v razmerju do druge države. Diplomatske predstavnike delimo na:

- redne: običajno imajo naziv poslanika (v širšem smislu);
- priložnostne.

Danes obstajajo tudi stalne diplomatske misije pri nekaterih mednarodnih organizacijah in obratno.

Temeljno pravilo diplomacije = osebna nedotakljivost → iz tega pojma se je razvila cela serija diplomatskih imunitet in privilegijev, ki so danes tudi kodificirani; to pravilo je eno od značilnih pravil običajnega prava – šele kasneje prihaja do kodifikacij.

Diplomatski predstavniki se delijo na 3 razrede (= range, Dunajski pravilnik o rangih diplomatskih predstavnikov, 1815):

- a) ambasadorji: veleposlaniki, legati, papeški nunciji (zastopajo Sveti sedež) in drugi šefi misij ustreznega ranga, ki so akreditirani pri šefu države (npr. visoki komisarji v državah Commonwealtha);
- b) poslaniki, ministri in internunciji oz. drugi pooblaščenici, ki so akreditirani pri šefu države;
- c) odpravnikih poslov, ki so akreditirani pri ministrstvu za zunanje zadeve; ti se pošljejo takrat, ko diplomatski odnosi niso taki, da bi dopustili pošiljanje poslanikov ali ambasadorjev, npr.:
 - ko se diplomatski odnosi prvič ali ponovno vzpostavljajo ali
 - ko obstajajo določene težave pri akreditivih.

Pri odpravnikih poslov je potrebno ločiti:

- stalnega odpravnika poslov »en pied« in
- začasnega odpravnika poslov »ad interim«, ki je običajno najstarejši diplomatski uslužbenec misije; odpravnik poslov »ad interim« kot šef misije deluje začasno:
 - če je mesto šefa misije izpraznjeno ali
 - če šef misije ne more opravljati svojega dela.

L. 1818 je bil dodan še en rang s kongresa v Aachnu: med poslanike in odpravnike poslov se je vrnil še en rang – ministri rezidenti; v praksi se ta rang ni potrdil. Od takrat naprej vsaka država sama odloči, kakšno vrsto predstavnikov bo imela v drugih državah, vendar je to povezano z n. reciprocitete → v drugih državah bodo predstavniki enakih rangov (če A v B pošlje veleposlanika, ga bo tudi B v A).

V zvezi z določanjem mest znotraj razredov diplomatskih zastopnikov je uveljavljeno n. senioritete → tisti, ki je najdlje znotraj svojega ranga (največ let) delal v nekem kraju, je v svojem razredu najvišji. To je pomembno pri protokolarnih oz. ceremonialnih dogodkih. Rang šefov misij, akreditiranih v istem mestu, se ravna:

- po razredu (ambasadorji so nad poslaniki in odpravnikih poslov),
- znotraj vsakega razreda pa po dnevu in uri prevzema funkcije.

Velikost oz. moč države tu ni pomembna. Razdelitev šefov misij na razrede ne vpliva na njihova pooblastila za zastopanje in na pravice in ugodnosti, razen kar se tiče prednosti in nekaterih vprašanj ceremoniala. Postopek sprejema šefov misij mora biti enak za vse diplomatske predstavnike istega razreda. Senioriteta je pomembna zaradi **načela enake suverenosti držav**. Ker so države med seboj enakopravne, jih ni mogoče razvrščati glede na velikost, politično moč ali število prebivalcev. Kriterij razvrščanja pri protokolarnih dogodkih je lahko samo senioriteta.

Šefi misij, ki so akreditirani v istem mestu, predstavljajo **diplomatski zbor**. Ta včasih (npr. pri nekaterih svečanostih) nastopa kot celota. V tem primeru ga vodi, mu predseduje ali nastopa v njegovem imenu po rangi najstarejši šef misije (šef misije z najdaljšim stažem), ki se imenuje **doyen** diplomatskega zbora. V nekaterih državah se je izoblikovalo pravilo, da je doyen vedno papeški nuncij, ker se mu v teh državah priznava starešinstvo nad vsemi ostalimi ambasadorji, ne glede na to, kdaj je nastopil svojo funkcijo.

Poleg diplomatskega predstavnika, šefa misije, obstaja še večje ali manjše število sodelavcev, ki delujejo ne samo kot referenti v notranjem delu predstavništva, temveč nastopajo tudi na zunaj v razmerju do države sprejemnice. Včasih se znotraj misije oblikujejo posebni oddelki, npr. za gospodarstvo ali kulturo. Te oddelke vodi diplomat visokega ranga, npr. pooblaščen minister, ki nastopa samostojno v razmerju do pristojnih resornih organov države sprejemnice. Vendar pa s formalnega vidika državo zastopa akreditirani šef misije ali (v njegovi odsotnosti) odpravnik poslov »ad interim«, ostalo osebje pa deluje samo po njegovih navodilih in pod njegovo avtoriteto (v praksi sicer ni vedno tako). Dunajska konvencija loči naslednje vrste osebja:

- šef misije;
- diplomatsko osebje: člani osebja misije, ki imajo diplomatske značilnosti;
- administrativno in tehnično osebje;

- pomožno osebje.

Dunajska konvencija uporablja različne izraze:

- »diplomatski agent« – šef misije;
- »osebje misije« – diplomatsko osebje, administrativno osebje in pomožno osebje;
- »člani misije« – skupni izraz za osebje misije in šefa misije.

Ker lahko veliko število osebja za državo sprejemnico predstavlja določene težave, Dunajska konvencija določa, da se države o številu osebja sporazumejo. Če sporazuma ni, lahko država sprejemnica zahteva, da se število osebja giblje v razumnih oz. normalnih mejah glede na okoliščine in potrebe. V zvezi s tem so v zgodovini diplomacije znani številni spori.

Funkcije diplomatske misije (eksemplifikativno naštetje) so:

- predstavljanje države, ki akreditira (država pošiljateljica), v državi, v kateri se akreditira (država sprejemnica);
- zaščita interesov države pošiljateljice in njenih državljanov v državi sprejemnici v mejah, ki jih dopušča MP;
- pogajanje z vlado države sprejemnice;
- zbiranje obvestil o stanju in razvoju dogodkov v državi sprejemnici z vsemi dovoljenimi sredstvi in pošiljanje sporočil matični državi;
- negovanje in razvijanje prijateljskih odnosov in razvijanje gospodarskih, kulturnih in znanstvenih stikov.

Pri funkcijah diplomatske misije ločimo:

- redne funkcije;
- izredne funkcije: začasna zaščita interesov tretje države, ki nima svojega diplomatskega predstavništva, če tretja država to zahteva in če se država sprejemnica s tem strinja.

Za dejanja, ki jih poslanik izvaja v okviru svojih rednih funkcij, posebno pooblastilo ni potrebno. Njegove izjave zavezujejo njegovo vlado. Šef misije je pooblaščen, da brez posebnega pooblastila sprejme besedilo pogodbe, ki se sklepa med njegovo državo in državo sprejemnico. Za podpis pogodbe pa potrebuje posebno pooblastilo. Če podpiše pogodbo brez izrecnega pooblastila, lahko država pogodbo naknadno odobri.

Vsaka država se sama odloči, ali bo z določeno državo vzdrževala diplomatske odnose in ali bo v njej imela stalno misijo. Ker mora ta svobodna odločitev obstajati na obeh straneh, je o tem potrebno doseči soglasje. Običajno obstaja reciprociteta: vsaka od obeh držav pošilja in sprejema poslanike. Pogoji za pošiljanje in sprejemanje je:

- aktivna pravica do poslanstva (pravica do pošiljanja poslanikov) in
- pasivna pravica do poslanstva (pravica do sprejemanja poslanikov).

Sveta stolica ima pravico do poslanstva na podlagi običajnega prava.

V primeru zaostritve odnosov med državama je možno popolno prenehanje diplomatskih odnosov. Tudi v takih primerih pa komunikacija na določeni ravni še vedno poteka, zato državi, ki sta pretrgali diplomatske odnose, zaprosita tretje države, da zastopajo njihove interese v teh državah. Takšne države se po mednarodnopravni terminologiji imenujejo **sile zaščitnice** (= neka tretja država, ki na ozemlju neke države zastopa interese druge države). Pogoji za takšno ureditev je privolitev vseh vpletenih držav (sporazum), pri čemer je zaželeno, da je sila zaščitnica neka nevtralna država.

Nastop diplomatske funkcije je vprašanje notranjega prava, hkrati pa tudi MP, saj je med državama najprej potreben sporazum o vzpostavitvi diplomatskih odnosov. Notranji postopek v Sloveniji ureja **Zakon o zunanjih zadevah**. Šefa misije predlaga minister za zunanje zadeve, imenuje in razrešuje pa ga predsednik republike. Kandidat mora pred tem prestati notranje preverjanje v državnem aparatu in

zaslišanje (hearing) pred odborom državnega zbora za mednarodne odnose. Če odbor s kandidatom soglaša, mu predsednik republike izda **poverilno pismo** (akreditiv, lettres de créance). Država sprejemnica se mora s kandidatovo akreditacijo strinjati (agrément), morebitne zavrnitve pa ji ni potrebno obrazložiti. Ob nastopu svoje funkcije šef misije preda poverilno pismo na posebnem protokolarnem sprejemu v državi sprejemnici. Ambasadorji in poslaniki predajo poverilno pismo vrhovnemu organu zunanjega zastopanja (šefu države), odpravniki poslov pa ministru za zunanje zadeve. Včasih že akreditirani šef misije preda novo poverilno pismo. To se zgodi:

- če v monarhijah (v državi sprejemnici ali pošiljateljici) pride do spremembe na prestolu,
- če pride v eni ali v drugi državi do temeljite spremembe oblike vladavine ali
- če je šef misije povišan npr. iz poslanika v ambasadorja.

Z vzpostavitvijo diplomatskih odnosov (s podpisom pogodbe ali izmenjavo pisem zun. ministrstev) sta državi avtomatično vzpostavili konzularne odnose → obratno pa ne velja!; prekinitev diplomatskih odnosov avtomatično ne povzroči prekinitve konzularnih odnosov; vojno stanje med dvema državama pa ima za posledico prekinitev tako diplomatskih kot tudi konzularnih odnosov!

Države prakticirajo tudi nerezidenčno zastopanje – ni nujno, da v drugo državo pošljejo svojega predstavnika, ampak lahko za to pooblastijo koga, ki ima tako funkcijo v tretji državi (npr. Brazilija za Slovenijo pooblasti koga z Dunaja).

Šefu misije funkcija preneha na različne načine:

- običajno ga vlada odpokliče in imenuje njegovega naslednika – razlogi so lahko notranji (npr. upokožitev, odpoved, bolezen, imenovanje na drugo mesto, potek mandata itd.); v tem primeru šef misije preda odpoklicno pismo (lettres de rappel) in od države sprejemnice dobi rekreditiv (lettres de récréance); v praksi se največkrat zgodi, da novi šef misije ob poverilnem pismu preda še odpoklicno pismo za svojega predhodnika;
- misija lahko preneha tudi zaradi drugih razlogov, npr. zaradi napetosti med državama; pri diplomatskih krizah obstaja cela vrsta stopnjujočih oblik za odhod poslanika, npr. začasni odhod na posvetovanje, dopust itd.; če postane šef misije nezaželen v državi sprejemnici, ga lahko le-ta razglasi za »persona non grata« in od države pošiljateljice zahteva, da ga odpokliče (razloga ji ni potrebno navesti!); podobno se postopa tudi z diplomatskim osebjem. Če država pošiljateljica zahtevi ne ugodí, lahko država sprejemnica taki osebi ne prizna lastnosti člana misije.

Priložnostni predstavniki so namenjeni posebnim dvostranskim in večstranskim pogajanjem o različnih vprašanjih. Gre za:

- različna politična vprašanja,
- sklepanje mednarodnih pogodb,
- sodelovanje mejnih organov,
- sodelovanje na področju prometa, zdravstva, socialne zaščite itd.

Posebna vrsta začasnih zastopnikov so **potujoči poslanci** (ambassador at large) in osebni odposlanci šefov držav in predsednikov vlad, ki v glavna mesta držav nosijo sporočila, namenjena šefu države ali predsedniku vlade. Posebna odposlanstva se pošiljajo tudi ob slovesnih in reprezentativnih priložnostih (kronanja, državniški pogrebi, mednarodne konference, mednarodne proslave in prireditve itd.). Vse te oblike priložnostnih predstavnikov imenujemo **ad hoc diplomacija**. Ureja jih Konvencija o specialnih misijah.

Specialne misije so začasna odposlanstva, ki predstavljajo državo v drugi državi pri obravnavanju določenega vprašanja oz. pri opravljanju določene naloge. Pošiljanje misije in obseg naloge se uredi s sporazumom med državo pošiljateljico in državo sprejemnico. Ni potrebno, da med državama obstajajo diplomatski ali konzularni odnosi. Potek:

- država pošiljateljica sporoči, kako bo specialna misija sestavljena;
- država sprejemnica lahko predlagano sestavo ali posameznega člana misije odkloni, pri tem pa ji ni potrebno navajati razlogov;

- država sprejemnica lahko kadarkoli izjavi, da je določen član misije »persona non grata« in zahteva odpoklic (tudi tu ni potrebno navajati razlogov); če država pošiljateljica take osebe ne odpokliče, ima država sprejemnica pravico, da je ne obravnava več kot člana misije.

Člani specialne misije uživajo podobno zaščito kot stalni diplomatski predstavniki.

10.2.4.1. Diplomatski privilegiji in imunitete

Diplomati so zaščiteni s posebnimi predpisi MP, ki so se razvili preko mednarodnega običajnega prava. Predpisi običajnega prava so se dopolnjevali s prakso in precedensi. Kljub temu pa je prihajalo do nesoglasij pri razumevanju obsega diplomatske imunitete. Poleg tega se je diplomatska imuniteta velikokrat zlorabljala, v 19. in 20. stoletju pa je na tem področju prihajalo do hudih kršitev v mednarodni praksi. To so bili razlogi, da je Komisija za mednarodno pravo začela pripravljati kodifikacijo tega dela MP. Rezultat je bila **Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih**.

Diplomatska imuniteta se je večkrat označevala z izrazom **eksteritorialnost**. Ta pojem je uporabljal Grotius, sprejela pa ga je tudi večina starejših teoretikov MP. Eksteritorialnost je odraz predstavniške vloge poslanikov: poslanik zastopa državo, ki je dejansko izven teritorija, na katerem poslanik deluje. Vendar pa je napačno govoriti o eksteritorialnosti zgradbe poslaništva. Zgradba ni izvzeta iz teritorija države, na katerem stoji.

Temelj diplomatske imunitete je:

- na eni strani dostojanstvo države, ki jo poslanik predstavlja (teorija reprezentacije),
- na drugi strani pa potreba, da se poslaniku oz. misiji omogoči neodvisnost delovanja (funkcionalna teorija).

Dunajska konvencija združuje obe stališči.

Nekatere lastnosti diplomatske imunitete:

- funkcija misije je predstavljanje države, namen imunitete pa je, da se omogoči izvrševanje funkcij diplomatskih misij;
- namen imunitete ni dajanje prednosti posameznikom;
- diplomatska imuniteta ni osebna pravica zaščitenih posameznikov, temveč pravica države, da od druge države zahteva določeno ravnanje s svojimi diplomatskimi predstavniki – zato se član misije sam ne more odreči imuniteti, odreče pa mu jo lahko (tudi proti njegovi volji) njegova vlada;
- diplomatska imuniteta traja ves čas, ko je zaščiteni oseba službeno v državi sprejemnici: začne se od trenutka, ko oseba prekorači mejo države sprejemnice zaradi nastopa funkcije, preneha pa takrat, ko državo zapusti oz. ko se izteče razumen rok za odhod;
- imuniteta obstaja tudi v primeru vojne med državo sprejemnico in državo pošiljateljico – država sprejemnica mora v tem primeru zaščitenim osebam omogočiti, da v najkrajšem možnem času zapustijo njeno območje; za to mora zagotoviti tudi ustrezna prevozna sredstva;
- funkcionalna narava diplomatske imunitete se kaže tudi v tem, da mora država sprejemnica omogočiti ustrezne razmere za delo diplomatske misije (pridobitev prostorov za delo, stanovanj za družine osebja itd.).

Diplomatska imuniteta ni priznana samo v državi, kjer je poslanik akreditiran, temveč tudi v tretjih državah, skozi katere poslanik potuje:

- da bi prevzel svojo funkcijo,
- da bi se vrnil v službo ali
- da bi se vrnil v svojo državo.

Tretja država mu mora priznati imuniteto in mu omogočiti prehod oz. vrnitev. To velja tudi za poslanikove družinske člane, člane administrativnega in tehničnega osebja in pomožno osebje ter njihove družinske člane.

Običajno pravo je priznavalo imuniteto tudi osebjem šefa misije, vendar pa je bil obseg imunitete za posamezne kategorije osebja sporen. Dunajska konvencija:

- potrdila je imuniteto za diplomatske agente (šefa misije in diplomatsko osebje) in njihove družine;
- za ostale kategorije osebja misije in njihove družine pa je Konvencija določila, v kakšnem obsegu jim je imuniteta priznana; tudi administrativno in tehnično osebje in njihove družine uživajo imuniteto, ki pa ima določene izjeme (glede ugodnosti pri carinah, civilni in upravni pristojnosti države sprejemnice itd.).

V praksi je običajno tako, da država pošiljateljica ministrstvu za zunanje zadeve države sprejemnice sporoči imena oseb, ki uživajo imuniteto in privilegije.

V primeru ameriškega veleposlaništva v Teheranu se je pred Meddržavnim sodiščem v Haagu postavilo vprašanje, ali ima država pošiljateljica pravico do oborožene intervencije, če država sprejemnica hudo krši diplomatsko imuniteto in privilegije. Sodišče je odgovorilo negativno, saj v mednarodnem pravu obstaja **načelo prepovedi oborožene agresije**. Oborožena intervencija je možna samo v primeru samoobrambe, zato bi bile v tem primeru možne drugačne sankcije, npr. gospodarske.

Diplomatske privilegije in imunitete delimo na dva sklopa:

- privilegiji in imunitete misije;
- osebni privilegiji in imunitete diplomatov.

Privilegiji in imunitete misije so:

- a) nedotakljivost premoženja in prostorov;
- b) zaščita arhivov – arhivi in spisi misije so nedotakljivi, ne glede na to, kje se nahajajo; to velja tudi v primeru prekinitve diplomatskih odnosov ali vojne (v takih primerih se lahko postavi enega od uslužbencev misije za čuvaja zgradbe in arhivov);
- c) svoboda korespondence;
- d) ceremonialne pravice – gre za izobešanje zastave in grba svoje države, šef misije ima pravico do ustreznega naslavljanja (ekscelenca) in še za nekatere druge ceremonialne pravice; pri tem je treba upoštevati, da gredo diplomatskim predstavnikom različnih držav enake časti (!).

Nedotakljivost premoženja in prostorov pomeni:

- organi države sprejemnice ne smejo vstopiti v prostore misije brez dovoljenja šefa misije;
- država sprejemnica mora preprečevati nasilno vstopanje v prostore misije, motenje miru in kršitve dostojanstva misije;
- na isti način so zaščitena tudi zasebna stanovanja šefa misije in diplomatskega osebja;
- prostori misije, zasebna stanovanja diplomatskih agentov, pohištvo in drugi predmeti, ki so v teh prostorih, ne morejo biti predmet preiskave, zaplembe ali izvršbe;
- dostava sodnih in drugih pozivov se lahko vrši samo po diplomatski poti;
- Konvencija ščiti tudi prevozna sredstva;
- zaščiteni prostori obsegajo zgradbo misije, pa tudi ograjen vrt ali park okoli zgradbe – te nepremičnine niso eksteritorialne (izvzete iz območja države sprejemnice), temveč so le postavljene v določen zaščiten pravni položaj.

Včasih se je v zgradbi diplomatskega predstavništva priznavala pravica do zatočišča (azila). Danes mednarodno pravo pravice do diplomatskega azila ne priznava. Zločinca, ki se zateče v zgradbo misije, je potrebno izročiti mestnim oblastem. Tudi za kazniva dejanja, storjena v zgradbi misije, so pristojne mestne oz. državne oblasti.

Država sprejemnica dopušča in ščiti svobodo korespondence:

- korespondenca z lastno državo vključuje komunikacijo z vsemi organi države (vlada, upravni organi, sodni organi, ustanove, posamezniki, druge misije in konzulati itd.);
- misija lahko uporablja vse oblike komunikacije;

- pisma in kurirsko prtljago je prepovedano pregledovati – če obstaja utemeljen sum, da v prtljagi ni diplomatske pošte, lahko organi države sprejemnice zahtevajo, da se ob prisotnosti diplomatskega predstavnika prtljaga odpre; če diplomatski predstavnik to odkloni, se lahko pošiljka zavrne.

Diplomska misija ima pravico izobesiti zastavo in grb svoje države:

- na zgradbi misije,
- v službenih prostorih,
- na zgradbi stanovanja šefa misije in
- na njegovih prevoznih sredstvih.

Osebni privilegiji in imunitete diplomatov so:

- osebna nedotakljivost – je temeljni privilegij diplomatskega prava, iz katerega izhajajo vsi drugi;
- imuniteta pred kazensko, civilno in upravno jurisdikcijo;
- nedotakljivost stanovanja – zasebno stanovanje diplomatskega agenta uživa enako nedotakljivost in zaščito kot prostori misije;
- svoboda gibanja – država sprejemnica mora na svojem območju članom diplomatskih misij zagotoviti svobodo gibanja in potovanja, na določena območja pa jim lahko vstop zaradi državne varnosti prepove; v praksi so vlade to možnost večkrat zlorabljele, tako da so gibanje diplomatskega osebja omejile na ozek prostor okoli glavnega mesta, za daljša potovanja pa so zahtevale posebna dovoljenja;
- oprostitvev plačila davščin in carin – diplomatski agenti so v državi sprejemnici oproščeni plačila vseh davščin in taks, razen posrednih davščin, ki so po svoji naravi običajno vključene v ceno blaga oz. storitev; oproščeni so tudi plačila osebnih dajatev in vojnih doklad.

Kot že rečeno je **osebna nedotakljivost** temeljni privilegij diplomatskega prava, iz katerega izhajajo vsi drugi. Je odraz temeljne pravice države do neodvisnosti in spoštovanja. Gre za široko zaščito:

- diplomatski agent ne sme biti podvržen nikakršni obliki aretacije ali pripora;
- država sprejemnica mora z njim ravnati spoštljivo in preprečevati posege v njegovo osebnost, svobodo in dostojanstvo;
- zaščiteni so tudi zasebno stanovanje, spisi, dopisovanje in osebni predmeti;
- če diplomatski agent stori kaznivo dejanje proti javnemu redu ali varnosti države (nekateri teoretiki menijo, da tak diplomat ne uživa zaščite in da se ga lahko pripre), lahko država sprejemnica:
 - zahteva njegov odpoklic ali
 - mu odreče gostoljubje in ga spremi do meje.

Zaradi številnih napadov na diplomatske predstavnike je bila leta 1973 sprejeta Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločinov proti mednarodno zaščitenim osebam, vključujoč diplomatske agente.

Imuniteta pred kazensko, civilno in upravno jurisdikcijo ne pomeni, da za diplomatsko osebje ne bi veljali zakoni države sprejemnice. Če diplomat krši zakone, lahko država sprejemnica od države pošiljateljice po diplomatski poti zahteva:

- da diplomata opozori ali
- ga odpokliče.

Dopuščena je nujna obramba proti protipravnim dejanjem privilegirane osebe, po prenehanju imunitete pa se lahko uporabi redna pravna pot, ki prej zaradi imunitete ni bila mogoča. Imuniteta pred jurisdikcijo obsega zaščito pred posegi sodnih in upravnih organov:

- kazenska jurisdikcija – diplomatski agent je popolnoma izvzet iz kazenske jurisdikcije države sprejemnice; to se nanaša na vsa dejanja in ne samo na tista, ki so povezana z njegovo funkcijo;

tudi če gre za dejanje proti varnosti države, lahko država sprejemnica samo preventivno ukrepa, ne more pa storilca naknadno kazensko preganjati;

- civilna jurisdikcija – diplomatski agent je izvzet tudi iz civilne jurisdikcije, vendar pa tu obstajajo določene izjeme (npr. glede določenih stvarnopravnih tožb, ki se tičejo nepremičnin na področju države sprejemnice, glede oporočnih pravnih itd.).
- upravna jurisdikcija – diplomatski agent ni dolžan pričati.

Imuniteta pred kazensko, civilno in upravno jurisdikcijo lahko preneha. To se zgodi, če jo država pošiljateljica prekliče. Gre za pravico države in ne pravico diplomatskega agenta. Za preklic imunitete zato ni potrebna njegova privolitev. Imuniteta pred kazensko, civilno in upravno jurisdikcijo velja tudi za administrativno in tehnično osebje, vendar le glede dejanj, povezanih z opravljanjem njihove službene funkcije.

Dunajska konvencija omenja tudi dolžnosti diplomatskih predstavnikov oz. osebja misije:

- diplomatski predstavniki se ne smejo vmešavati v notranje zadeve države sprejemnice;
- do države sprejemnice, njene vlade in drugih organov se morajo obnašati spoštljivo;
- do običajev in zakonov morajo biti obzirni;
- službene posle lahko opravljajo le preko ministrstva za zunanje zadeve – to pomeni, da se diplomatsko predstavništvo ne sme neposredno obračati na druge upravne ali sodne organe države sprejemnice;
- prostori misije se ne smejo uporabljati za cilje, ki niso v skladu s funkcijami misije;
- diplomatski agenti se v državi sprejemnici ne smejo ukvarjati z zasebno podjetniško ali trgovsko dejavnostjo.

Poleg teh dolžnosti pozna mednarodno običajno pravo še druga pravila vljudnosti. Tudi ta pravila v diplomaciji niso nepomembna.

10.2.5. KONZULI

Konzuli so upravni organi države, ki v drugi državi opravljajo določene funkcije za svojo državo in zastopajo interese svojih državljanov. Konzul (nasprotno od diplomatskega poslanika) ne zastopa vlade in nima diplomatskih značilnosti. Je državni uradnik v tujini in ne predstavlja države. To je bistvena razlika med konzulom in diplomatskim predstavnikom. Medtem ko poslanik predstavlja svojo državo v vseh pogledih, ima konzul določene nepolitične (upravne) funkcije.

Z vzpostavitvijo diplomatskih odnosov so avtomatično vzpostavljeni tudi konzularni odnosi, ne pa tudi obratno. Prekinitev diplomatskih odnosov ne prekinja konzularnih; vojna prekine oboje.

Diplomatske misije imajo pogosto tudi konzularne funkcije; večino konzularnega dela v ZDA opravlja slovensko veleposlaništvo v Washingtonu. Vsako odprtje konzulata zahteva sporazum z državo sprejemnico o rangju konzulata, sedežu, in konzularnem območju.

10.2.5.1. Konzularne funkcije

Funkcije konzulov:

- izdajajo vizume in potne liste in opravljajo upravne dejavnosti (tu DKKO določa zgolj splošni okvir); tu je merodajno tudi pravo države pošiljateljice;
- ščitijo interese države pošiljateljice na področjih trgovskega, ekonomskega, kulturnega in znanstvenega sodelovanja (ugotavljanje in poročanje o razmerah v državi pošiljateljici);
- zaščita interesov državljanov države pošiljateljice, zlasti mladoletnih in drugih pravilno nesposobnih ljudi; kontakti z državljani pošiljateljice, ki jim je odvzeta prostost (§36 DKKO); ko se ti državljani znajdejo ob problemu s sodnimi oblastmi, konzularni predstavniki nimajo funkcije pravnega zastopnika, ampak svetujejo;
- naloge v zvezi z ladjami in letali (kontrola, inšpekcije, reševanje sporov) in opravljanje drugih funkcij; DKKO govori o pomoči ladjam in letalom, pregledovanje dokumentov, vodenje preiskav

pri nesrečah; reševanje sporov med kapitanom ladje in posadko → za vse se potrebuje soglasje države sprejemnice.

Včasih sta lahko diplomatska in konzularna funkcija združeni. To se zgodi takrat, ko v glavnem mestu neke države ni konzulata in njegovo funkcijo opravlja oddelek na diplomatskem predstavništvu, ali pa takrat, ko država nima diplomatske misije in konzul opravlja tudi njene funkcije.

Konzularne odnose ureja:

- a) **Konvencija o konzularnih odnosih** (Dunaj, 1963) – z njo so bila dotedanja pravila mednarodnega običajnega prava znatno spremenjena in dopolnjena;
- b) mednarodno običajno pravo – Konvencija določa, da se za vprašanja, ki jih izrecno ne ureja, še vedno uporablja mednarodno običajno pravo.

Konvencija našteva nekatere funkcije konzulov:

- zaščita interesov svoje države in državljanov,
- izdajanje določenih upravnih aktov,
- pomoč ladjam in letalom, ki potujejo pod zastavo njihove države,
- razvijanje trgovinskih, gospodarskih in kulturnih odnosov itd.

Delovanje konzulatov mora biti v skladu z zakoni in predpisi države sprejemnice. Funkcije so našteve eksemplifikativno, zato lahko država pošiljateljica konzulatu zaupa kakršnokoli nalogo, ki je zakoni države sprejemnice ne prepovedujejo.

Pogoj za ustanovitev konzulata je **konzularna sposobnost države**. To sposobnost (sposobnost imeti svoje konzulate v tujini oz. sprejeti tuje v svoji državi) so v preteklosti imele tudi nesuverene države (npr. Srbija pred letom 1878). Ločimo:

- pasivno konzularno sposobnost – sposobnost sprejeti tuje konzulate v svoji državi;
- aktivno konzularno sposobnost – sposobnost imeti svoje konzulate v tujini.

Konzularno sposobnost (predvsem pasivno) imajo lahko tudi federalne enote. Medtem ko imajo lahko diplomatske misije tudi drugi subjekti mednarodnega prava, lahko konzulate ustanavljajo samo države.

Država, v kateri želi neka druga država odpreti konzulat, mora v to privoliti. Medsebojno pošiljanje in sprejemanje konzulov se največkrat uredi s pogodbo, v kateri se podrobno določijo vsa vprašanja. Dunajska konvencija o konzularnih odnosih določa, da temelji vzpostavitev konzularnih odnosov na obojestranskem soglasju med državo pošiljateljico in državo sprejemnico. Če ni drugače določeno se šteje, da privolitev za vzpostavitev diplomatskih odnosov obsega tudi vzpostavitev konzularnih odnosov. Možno pa je, da se konzularni odnosi vzpostavijo pred diplomatskimi in da so od njih neodvisni.

Poznamo dve vrsti konzulov:

- poklicni konzuli: konzularna funkcija je njihova redna in izključna dejavnost; v razmerju do svoje države so v službenem odnosu; imeti morajo določeno izobrazbo in državljanstvo države pošiljateljice;
- častni konzuli: to so osebe, ki imajo stalno bivališče v državi sprejemnici in so velikokrat tudi njeni državljanji; ne dobivajo uradniške plače, temveč svojo funkcijo opravljajo brezplačno; danes so častni konzuli redki.

10.2.5.2. Vodje konzularnih misij

Šefi konzulatov so razdeljeni v štiri razrede (range):

- generalni konzul;
- konzul;
- vicekonzul;
- konzularni agent → izraz se v praksi ne uporablja.

Države lahko dajejo svojim konzularnim funkcionarjem, ki niso šefi konzulatov, tudi drugačne nazive. Razlika v nazivu odloča o rangju šefov konzulatov, ki so v istem mestu, za samo delovanje konzulov pa nima pomena. Generalni konzuli so včasih nadzirali več konzulatov, danes pa se ta naziv podeljuje šefom konzulatov v posebej pomembnih mestih. Po razredu šefov konzulatov se imenujejo tudi sami konzulati: generalni konzulat, konzulat, vicekonzulat in konzularna agencija.

Tako kot za odprtje konzulata je tudi za imenovanje določene osebe za šefa konzulata potreben sporazum med državo pošiljateljico in državo sprejemnico (upoštevajo se notranji predpisi obeh držav). Šefa konzulata imenuje država pošiljateljica, izvajanje funkcij pa odobri država sprejemnica. Potek:

- novi šef konzulata dobi od svoje države patentno pismo (lettres de provision), v katerem so podatki o njegovi kategoriji, razredu, konzularnem področju in sedežu (izda ga zunanje ministrstvo države pošiljateljice);
- na strani države sprejemnice je potreben recipročni akt → patentno pismo se pošlje državi sprejemnici, ki šefu konzulata izda pooblastilo za opravljanje funkcije (eksekvaturo; izda jo ustrezen organ, ponavadi zunanje ministrstvo, vendar tudi tu država lahko določi da jo izda šef države; Slovenija: patentno pismo izda ministrstvo, eksekvaturo šef države); izdaja eksekvature pomeni dovoljenje za izvrševanje konzularne funkcije – država sprejemnica lahko izdajo eksekvature tudi zavrne, pri tem pa ji ni potrebno navajati razlogov za zavrnitev; o izdaji eksekvature mora obvestiti pristojne organe konzularnega področja;
- šefu konzulata mora v skladu s Konvencijo o konzularnih odnosih omogočiti opravljanje njegovih funkcij.

Prednostni vrstni red – rang znotraj vsakega razreda se določi po datumu eksekvatur ali datumu začetka začasnega opravljanja funkcije.

Članu konzulata lahko funkcija preneha na več načinov:

- s sporočilom države pošiljateljice državi sprejemnici o prenehanju funkcije,
- z umikom eksekvature,
- s sporočilom države sprejemnice državi pošiljateljici, da neke osebe ne šteje več za člana konzularnega osebja in
- zaradi vojne.

Prekinitev diplomatskih odnosov sama po sebi ne pomeni tudi prekinitve konzularnih odnosov. Država sprejemnica lahko državo pošiljateljico v vsakem trenutku obvesti, da je določen konzularni predstavnik postal »persona non grata« oz. nesprejemljiv. Tega ukrepa ji ni potrebno obrazložiti.

Če se to zgodi, mora država pošiljateljica tako osebo takoj odpoklicati. Če je ne odpokliče, lahko država sprejemnica eksekvaturo umakne in sporoči, da osebe ne šteje več za konzularnega predstavnika. Če pride do prekinitve konzularnih odnosov, mora država sprejemnica zaščititi konzularne prostore, premoženje in arhive.

10.2.5.3. Osebje konzulata

Z eno besedo se imenujejo konzularni funkcionar. Imenujejo se v skladu s predpisi obeh držav; nekatere prakticirajo eksekvaturo tudi na druge konzularne funkcionarje.

Državljanstvo pošiljateljice: državljani sprejemnice lahko postane konzularni funkcionar v tujem konzulatu na njenem ozemlju samo z njenim dovoljenjem → vendar se v praksi to ne dogaja, saj so države še vedno zelo nacionalno usmerjene.

Država sprejemnica lahko razglasi, da je nek konzularni funkcionar persona non grata (=nezaželjena oseba) → obvesti o tem državo pošiljateljico, ki je takega funkcionarja dolžna odpoklicati – če tega ne stori, konzularni funkcionar izgubi svoje pravice, ki mu jih podeljuje ta funkcija, in država sprejemnica ga lahko obravnava kot vsakega drugega tujca.

10.2.5.4. Imunitete in privilegiji, ki se nanašajo na konzulat

Analogija z zaščito diplomatskih misij (identično):

- davčna oprostitev prostorov (oprostitev plačil za storitve, ki jih opravlja neka javna služba; plača se samo odvoz smeti, voda,...);
- nedotakljivost arhiva in listin (arhiv je nedotakljiv, kjerkoli se že nahaja; če npr. potuje po ozemlju);
- oprostitev davkov in taks na dajatve, ki jih pobira konzulat; konzulati smejo v skladu s predpisi svoje države za svoje storitve zaračunavati takse in pristojbine – ti prihodki so v državi sprejemnici oproščeni plačila davkov in carin;
- konzularni predstavniki imajo tako kot diplomatski predstavniki pravico do svobode gibanja in komuniciranja (konzul. predst. ni dovoljeno ovirati pri gibanju; izjema: ko so napetosti med državama, lahko država sprejemnica omeji gibanje na določenem delu ozemlja – tega danes skoraj ni več, ZDA še omejujejo kubanske konzularne predstavnike);
- država pošiljateljica lahko zgradbo konzulata in prevozna sredstva označi z zastavo in grbom.

Nedotakljivost prostorov konzulata (drugače urejeno kot v primeru dipl. misij): v primeru nesreče (naravne, npr. požar) se prezumira soglasje vodje konzulata. V primeru dipl. misij se soglasje vodje nikoli ne predpostavlja! Država sprejemnica mora storiti vse, da ne bi prišlo do nasilnih vdorov v prostore konzulata, poškodovanja, kršenja miru ali dostojanstva konzulata; prostori konzulata, pohištvo, oprema, prevozna sredstva in drugo premoženje ne morejo biti predmet rekvizicije.

Svoboda komuniciranja: konzularna pošiljka ni absolutno zaščitena – v primeru suma je dopustno zahtevati odprtje, a le ob prisotnosti predstavnika konzulata (~ dipl. pošiljke se ne smejo odpirati!).

10.2.5.5. Imunitete in privilegiji konzularnih funkcionarjev

Zaščita poklicnih konzulov je podobna zaščiti diplomatskih predstavnikov:

- oprostitev davkov in taks;
- oprostitev carinskih dajatev in prepovedi;
- oprostitev pregleda osebne prtljage (ni absolutna, sum, ob prisotnosti predstavnika konzulata);
- oprostitev javnih in osebnih ter socialnih dajatev;
- država sprejemnica mora z njimi ravnati spoštljivo;
- ukreniti mora vse, kar je potrebno, da bi preprečila posege v njihovo osebnost, svobodo in dostojanstvo;
- konzularni predstavniki so izvzeti iz sodne in upravne jurisdikcije samo glede dejanj, ki se nanašajo na opravljanje njihove službene funkcije.

Konzularni predstavniki pa nimajo imunitete pred kazensko jurisdikcijo. Na podlagi odločbe sodišča so lahko aretirani, če storijo hudo/težje kaznivo dejanje (država sprejemnica jim lahko sodi in jih kaznuje) ~ zoper dipl. predstavnike ima država sprejemnica samo ukrep persone non grate (osebna nedotakljivost je absolutna!).

Sodna imuniteta (pri diplomatskih predstavnikih je popolna, vendar je v določenih primerih dopustna: stvarnopravna tožba v zvezi z nepremičnino, ki jo ima dipl. predstavnik v lasti; dednopravna tožba v dednih sporih; če gre za zasebno trgovinsko transakcijo, pri kateri nastane škoda – stvar ima napake → v teh primerih dipl. predstavnik nastopa kot zasebnik) je pri konzularnih predstavnikih omejena na dejanja, storjena pri opravljanju uradnih funkcij → tudi pri teh dejanjih obstajajo izjeme: npr. v primeru tožbe, ki jo je sprožila tretja stran za škodo, ki jo je povzročilo vozilo, ladja ali letalo. Če dipl. predst. povzroči prometno nesrečo, se ta problem lahko reši s kakšnimi predpisi države sprejemnice (npr. če hoče dipl. predst. registrirati avto, naj se zavaruje za škodne primere).

Imuniteta častnih konzulov in konzulatov je v primerjavi s poklicnimi zožena in omejena:

- ne nanaša se na člane družin častnih konzulov;

- prostori konzulata niso nedotakljivi, vendar pa mora država sprejemnica storiti vse, da bi jih zaščitila in preprečila nasilne vstope in poškodovanje;
- arhivi in spisi častnega konzulata so nedotakljivi, če so ločeni od ostalih spisov;
- častni konzuli nimajo imunitete pred kazensko jurisdikcijo, vendar pa se mora morebitni kazenski postopek voditi hitro in tako, da ne ovira dela častnega konzula.

Persona non grata = če funkcionar daje izjave, ki učinkujejo negativno v državi sprejemnici.

Dolžnost pričanja (v primeru dipl. predst. te dolžnosti ni): konzul. funkcionar je lahko povabljen kot priča, če pričanje zavrne, se proti njemu ne more uporabiti prisilnih ukrepov; ni pa dolžan pričati v zadevah, ki se tičejo opravljanja njegovih funkcij, ni dolžan dati na razpolago uradnih dokumentov ali korespondence in ni dolžan nastopiti kot izvedenec.

10.2.5.6. Dolžnosti konzularnih funkcionarjev

Dunajska konvencija o konzularnih odnosih omenja tudi dolžnosti konzulov:

- konzuli morajo spoštovati zakone in ostale predpise države sprejemnice (najbolj pogost/tipičen primer je parkiranje – če se npr. s svojo imuniteto brani kazni za nepravilno parkiranje, je to kršitev DKKO);
- ne smejo se vmešavati v notranje zadeve DS, zlasti z izjavami za tisk; izjave, ki posegajo v občutljivost države;
- prostorov konzulata ne smejo uporabljati za namene, ki niso združljivi z izvajanjem konzularnih funkcij (drugi prostori, npr. komercialni, morajo biti ločeni od prostorov ostalih predstavništev, ki so v isti stavbi);
- dolžnost zavarovanja za škodo 3. osebi (v DKDO te dolžnosti ni!).

10.2.5.7. Častni konzuli

So državljani DS, ki jih je DP imenovala na to funkcijo (ugledni, pomembni ljudje, ki imajo sposobnost pomagati pri razvijanju odnosov med državama). Ne prejemajo plačila za svojo funkcijo, razen pokritja stroškov za vzdrževanje urada. Biti mora imenovan: izdati se morata patentno pismo in eksekvatura.

Položaj:

- uporaba zastave in grba;
- pomoč pri pridobivanju prostorov (pomaga mu DS).

Prostori častnega konzulata ne uživajo nedotakljivosti, uživajo pa jo arhiv in dokumenti (DKKO zahteva strogo ločitev poslovnih in konzularnih dokumentov).

Privilegiji in imunitete:

- oprostitev carin za predmete za uradno rabo;
- imajo pravico zaračunavati konzularne takse za uradne akte.

Ne uživajo osebne nedotakljivosti → sodno imuniteto uživajo samo za uradna dejanja (ker jih je malo, je tudi imuniteta ozka).

Imajo svobodo občevanja z državljani DP (enaka pravila kot za karijerne konzule) in uživajo svobodo gibanja.

Funkcija častnega konzula je zamišljena iz praktičnih razlogov; za komunikacijo z bolj oddaljenimi državami, s katerimi imamo bolj malo odnosov; ZDA imajo specialno ureditev: same ne imenujejo častnih konzulov v tujini, lahko pa drugi v ZDA imenujejo Američane za svoje častne konzule → ta sistem pa je tog, koristen za velika mesta, a potreben tudi v manjših krajih.

Slovenija je l. 2004 imela 50 častnih konzulov v tujini in 27 tujih držav je imelo svoje častne konzule v Sloveniji (lahko jih je tudi več iz ene države).

Ali DKKO in DKDO pokrivata vse teme diplomatskega prava? Türk → Ne. Dve dodatni obliki diplomacije, ki pokrivata nekaj specialnih aspektov: specialne misije in konferenčna diplomacija.

10.3. SPECIALNE MISIJE

Konstituirajo se ad hoc (priložnostno). Lahko se pošljejo v države, s katerimi neka država že ima/še nima diplomatskih odnosov. Pošljejo se, kadar gre za specializirano diplomatsko nalogo (npr. kakšna pogajanja med državami). Včasih imajo negativne posledice za redne diplomatske odnose. Zgodovinsko pomemben primer = misija svetovalca za nacionalno varnost ZDA Henryja Kissingerja na Kitajsko → tja šel inkognito, da bi pripravil podlago za kasnejši obisk predsednika ZDA.

OZN: pr. vprašanja v zvezi z misijami ureja Konvencija o specialnih misijah; položaj urejen analogno z ostalimi dipl. predstavniki (glede imunitet,...).

Dolžina trajanja misije: dokler obstajata interes in potreba zanjo. Lahko so sestavni del dela neke mednarodne organizacije.

10.4. KONFERENČNA DIPLOMACIJA

Cela vrsta tehničnih posebnosti, ki jih v redih diplomatskih odnosih ni:

- polnomočje odposlancev (polnomočje = pooblastilo), ki tvorijo tako konferenco (če so sklicane na nivoju ministrov, takih pooblastil ni treba, če pa na nivoju poslancev, pa je treba preveriti, ali imajo polnomočje);
- odločanje: pogosto se predpostavlja poslovnik o odločanju (ki določa potrebno večino za odločitve); teži se k soglasju (aktivna podpora vseh) ali pa konsenzu (nihče nima tako močnih ugovorov, da bi kdorkoli lahko zahteval glasovanje);
- pomen zapisnikov: dipl. konference so formalizirani procesi → vodi se zapisnik, ki je lahko dobeseden ali sumaren (v ZN obstajata obe praksi); za vsak tak zapisnik je zapisana procedura, s katero se potrjuje (npr. pri dobesednih rok za ugovore).

Glede privilegijev in imunitet veljajo pravila DKDO.

10.5. MEDNARODNI USLUŽBENCI

Z nastankom vedno večjega števila mednarodnih organizacij se je povečalo število **mednarodnih uslužbencev**, s tem pa tudi potreba, da se uredi njihov položaj. Neka splošna pravila mednarodnega običajnega prava o položaju mednarodnih uslužbencev se še niso izoblikovala. Gre namreč za organizme, ki so ustanovljeni z mednarodnimi pogodbami. Države, ki niso podpisnice teh pogodb, tudi nimajo interesa, da takim uslužbencem mednarodnih organizacij priznajo poseben status. Države podpisnice pa njihov status uredijo s samo pogodbo. Zato položaj mednarodnih uslužbencev temelji predvsem na pogodbenem pravu. Mednarodni uslužbenci imajo v vsaki državi samo tiste pravice in pooblastila, na katere je država s pristopom k pogodbi pristala. Vendar pa se postopoma oblikujejo tudi določena pravila, ki se lahko razvijejo v mednarodno običajno pravo.

Ustanovna listina OZN in statuti mnogih mednarodnih organizacij vsebujejo načelno obveznost spoštovanja privilegijev za osebe, ki delujejo v določeni mednarodni organizaciji. Po 105. členu Ustanovne listine OZN so predstavniki držav članic in uslužbencem OZN priznani privilegiji, ki so potrebni za njihovo neodvisno opravljanje funkcij. Podobne določbe vsebujejo tudi statuti drugih specializiranih institucij. Ena od temeljnih značilnosti mednarodnih uslužbencev je namreč ravno neodvisnost od nacionalnih vlad.

Bolj podrobno je položaj mednarodnih uslužbencev urejen v dveh konvencijah:

- Konvencija o pravicah organov OZN (1946) in
- Konvencija o privilegijih in pravicah specializiranih agencij (1947).

Obe konvenciji določata, da generalni sekretar OZN oz. ustrezní organ vsake specializirane ustanove določi, kateri uslužbenci uživajo privilegije. Njihov seznam mora sporočiti vladam, ki so članice organizacije. Nekatere druge določbe so še:

- mednarodni uslužbenci so izvzeti iz sodne jurisdikcije glede dejanj, ki sodijo v njihovo službo;
- oproščeni so plačila določenih davkov;
- predpisi, ki omejujejo priseljevanje in bivanje tujcev v določeni državi, za mednarodne uslužbence in njihove družine ne veljajo;
- pri prvem nastopu službe lahko svojo opremo in druge premične predmete uvozijo brez carine;
- generalni sekretar OZN oz. glavni predstojnik vsake mednarodne organizacije uživa enake privilegije in imunitete, ki jih po mednarodnem pravu uživajo diplomatski predstavniki in njihove družine.